

Vajdasági mozaik
betekintés a vajdasági nemzeti közösségek kultúrájába
Első kiadás

© Szerzők:
Aleksandra Popović
Argyelán Zoltán

© Kiadó:
Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkárság

© Társkiadó:
Forum Könyvkiadó Intézet, Újvidék

Recenzens:
Prof. Dr. Lázár Zsolt

A kiadás szerkesztője:
Bojan Gregurić

Grafikai szerkesztő és nyomdai előkészítő:
A Tartományi Szervek Közös Szolgálat

Borító és fedőlapterv:
A Tartományi Szervek Közös Szolgálat

Magyarra fordította:
Pacsa Árpád

A magyar nyelvű kiadás lektora:
Rajšli Emese

Illusztrálta:
Léphaft Pál

A felhasznált fényképek
- a Tartományi Műemlékvédelmi Intézet
- a Vajdasági Múzeum
- az Újvidéki Városi Múzeum
- a Szabadkai Városi Múzeum
- Ivan Kukurov és
- Nedeljko Marković
gyűjteményéből származnak

SZERB KÖZTÁRSASÁG – VAJDASÁG AUTONÓM TARTOMÁNY
Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkárság

Készült
A MULTIKULTURALIZMUS ÉS TOLERANCIA ÉRVÉNYESÍTÉSE VAJDASÁGBAN c. projektum keretében
ALPROJEKT „MENNYIRE ISMERJÜK EGYMÁST”

Példányszám: 150
Újvidék
2019.

SZERZŐI ELŐSZÓ

Vajdaság történetét elmesélni nem könnyű feladat. Mindazt kiemelni és felölelni, ami miatt ez a térség egyedülálló, felismerhető és sajátos, szinte lehetetlen. Mialatt megismerkedünk az itt élőket évszázadokon át ihlető különlegességekkel és az innen származó kiemelkedő személyiségek tevékenységével, a vajdasági síkság kutatásának, gondolkodásmódjának és lényege megértésének új és szerteágazó útjai nyílnak meg előttünk.

Éppen ezek miatt, a könyv szerzőit sem a teljesség iránti szándék vezérelte Vajdaság jelenének és múltjának bemutatásában. Ez a könyv tehát nem Vajdaság történelméről szól, ezért nem a Pannon alföld e részének viharos történelméről nyújt részletes áttekintést. A benne szereplő történelmi részletek csak a kontextus és az itt élő népek életének mélyrehatóbb megértéséhez nyújtanak nélkülözhetetlen keretet, ezért nem a történelmi események kimerítő bemutatására és értelmezésére törekszik.

A szerzők minden elérhető irodalmat felhasználtak, hogy Vajdaság különböző arculataiból mozaikot alkotva úgy illesszék azt könyvformába, hogy az mindenekelőtt azoknak a fiataloknak legyen érthető és olvasmányos, akik ezen a területen nőnek fel, együtt vagy egymás mellett, gyakran nem is ismerve egymást eléggé. A könyvben ezért elsősorban az emberek, a népek, az alkotások, a kultúra és az élet kerül előtérbe. Mindaz, ami Vajdaság volt, és ami ma is. Mindaz, ami összeköt, és nem elválaszt.

Ez a Vajdaságról szóló könyv útmutató, megmutatja milyen irányban kell gondolkodnunk, ha meg kívánjuk ismerni ennek a térségnek a lényegét, az itteni élet árnyalatait. Emlékeztetőként szolgálhat, vagy hasznos tájékoztatóként, de akár további kutatásra és tanulásra ösztönzőként is.

Ha ez a könyv segít abban, hogy tényleg jobban megismerjük és megértsük egymást, hogy újabb tapasztalatokkal és tudással gazdagodjunk, hogy újra és újra megcsodáljuk Vajdaság szépségeit és büszkének legyünk arra, hogy innen származunk, és a sokféleség szépségében gyönyörködve mi mindannyian együtt építsük síkságunk sajátos képét, akkor a szerzők elérték legfontosabb céljukat.

BEVEZETŐ

VAJDASÁG

Vajdaság a Kárpát-medence (Pannon-síkság) délkeleti részén terül el, a Szerb Köztársaság északi részén. A Duna-medencében helyezkedik el, Európa fő útőerén, amely összeköti Közép-Európát a Balkán-félszigettel.

Vajdaság földrajzi fekvése mindig is befolyásolta az itt élő népek és emberek sorsát. E terület – egészben vagy részben – mindig valamely állam pereme, határvidéke volt, világosan meghatározott státusz nélkül. A történelem folyamán különböző közigazgatási egységek léteztek itt: előbb vármegyék, katonai határőrvidék, koronakerületek és szabad királyi városok, később kerületek, majd bánóságok.

Vajdaság történetében gyakoriak voltak a drámai mértékű demográfiai, szociális, gazdasági, kulturális és politikai változások. A migráció, a be- és kivándorlás e terület múltjának szerves részét alkotja. Háborúk is gyakran tizedelték a lakosságot, miután az életben maradtak távolabbi, biztonságosabb vidékre menekültek, üres házakat és puszta szántóföldeket hagyva maguk után, helyükre pedig új népek érkeztek. Így alakult ki fokozatosan a nyelveknek, kultúráknak és szokásoknak az az egyvelege, ami ma is Vajdaság egyik legfőbb jellemzője.

Vajdaság fogalma különböző időszakokban eltérő jelentéssel bírt, és más-más területet jelölt. 1848-ban történt első kikiáltásától kezdve, egészében vagy részben kiterjedt Bácska, Bánát¹ és Szerémség területére is.

Bácska Bács váráról és városáról, Szerémség pedig az ókori Sirmium (ma: Sremska Mitrovica) városáról kapta a nevét. Bánát neve a bán méltóságnévből illetve a Temesi Bánóság történelmi tartomány nevéből ered.

VAJDASÁG NEVÉNEK EREDETE

A *vajdaság* kifejezés a vajda igazgatása alatt álló területet jelöli. Az elnevezés 1848-ban jelent meg a szerb nyelvben, amikor a mai Vajdaság területén a szerb felkelők kihirdették a Szerb Vajdaságot (1848–1849), majd a bécsi Udvar kialakította a Szerb Vajdaság és Temesi Bánóság (1849–1860) nevű tartományt. Vajdaság 1945-től lett a terület hivatalos elnevezése. Bár Vajdaság csak a XIX. század derekán alakult meg, egy – a Habsburg Birodalomban kialakítandó – autonóm szerb terület eszméje már a XVII. század végétől fennállt, attól kezdve, hogy III. Arsenije Čarnojević pátriárka vezetésével szervezeten telepedtek itt meg a szerbek. Ilyen követelést először 1694-ben, a Baján megtartott egyházi kongresszusukon fogalmaztak meg nyilvánosan az itt élő szerbek. Később ez fő politikai céljukká vált, és 1790-ben, a Temesváron megtartott kongresszusukon fogalmazták meg újra. Azt remélve, hogy ha kimutatják az Udvar iránti hűségüket, és az 1848-as forradalomban a bécsi Udvar oldalára állnak, elnyerik a kívánt autonómiát, a szerb nép képviselői az 1848. május

13-15-e között Karlócán megtartott ún. Májusi Kongresszusukon kihirdették a Szerb Vajdaságot.

A magyar szabadságharc leverése után azonban a bécsi Udvar teljesen kiforgatta a Szerb Vajdaság alapeszméjét, és 1849. 11. 18-án egy olyan területet hozott létre, amely csak a nevében volt szerb. Az újonnan kialakított Szerb Vajdaság és Temesi Bánóság koronataromány a korábbi Bács-Bodrog, Torontál, Temes és Krassó vármegyéből, valamint Szerém vármegye rumai és újlaki (iloki) járásából állt. Az új koronataromány nem olyan lett, amelyet a szerbek óhajtottak, és amelyenért küzdöttek: a szerbek csak a tartomány harmadik legnépesebb nemzetiségét alkották (a románok és a németek után), a tartomány székhelye Temesvár, nagyvajdája Ferenc József osztrák császár, hivatalos nyelve pedig a német volt. Bécs így teljességgel kijátszotta a Szerb Vajdaság eszméjét.

¹ A *Bánóság* és *Bánát* elnevezéseket gyakran szinonimaként is használják. Ebben a kiadványban azonban *Bánóság* alatt a Maros–Tisza–Duna valamint Havasalföld és Erdély közötti terület egésze értendő, míg a *Bánát* kifejezés e területnek az első világháború után a délszláv államhoz került részét jelöli. (A fordító megjegyzése.)

A bécsi Udvar aztán 1860. 12. 27-én fel is számolta a Szerb Vajdaságot. Bár a szerbeknek, véleményük szerint, nem volt mit gyászolniuk, az Udvarnak e lépése újabb csalódást jelentett számukra. Ez alkalommal, 1861 januárjában Svetozar Miletić a *Srbski dnevnik* c. lapban közzétette *Na Tucindan 1860* (Két nappal 1860 karácsonya előtt) c. cikkét. Ebben követelte a Bécshez fűződő kapcsolatok megszakítását, valamint a magyarok és a többi nép demokratikus erőivel való együttműködést a törvényes keretek közötti autonómiáért folytatott harcban, Miletić ezt írta: „*A Vajdaságot Bécsben és Pesten eltemették*”, de nem „*a becsületes szerbek szívében*”, és hogy nem kell visszasírni „*Bach Vajdaságát*”, de arra sincs ok, hogy a megszüntetésén szomorkodjunk: „*A Vajdaságot eltemettük, de nem mi fogtuk le a szemét, és átkozott legyen az a szerb, aki álnok módon a sírjához járulna, még ha csak egy búcsúcsókra is, de még inkább az, aki örvendezne emiatt.*”

A következő évtizedekben, különböző történelmi viszonyok közepette folyt a Vajdaságért való küzdelem.

VAJDASÁG MA

Az első világháború végén, az Osztrák–Magyar Monarchia széthullásakor a Szerémség, valamint Bácska, Bánát és Baranya területét a Szerb Királyság hadserege szállta meg, így ez a terület a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, illetve 1929-től a Jugoszláv Királyság része lett. A szerb katonai hatóság 1918. 11. 25-én megszervezte Újvidéken a Szerbek, Bunyevácok és Egyéb Szlávok Nagy Nemzetgyűlését, ennek küldötti közfelkiáltással jóváhagyták a gyűlés irányítói által elébük terjesztett javaslatot, amely kimondta Bácska, Bánság és Baranya csatlakozását a Szerb Királysághoz. Előző napon, 1918. 11. 24-én, a Rumán megtartott ún. Nagy Népgyűlés hasonló határozatot fogadott el a Szerémség területére vonatkozóan is. A trianoni békeszerződéssel hivatalosan is kijelölték Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és a Magyar Királyság közötti államhatárt.

A második világháború után Bácska, Bánát és Szerémség területén – a Szerb Köztársaság részeként – létrejött Vajdaság Autonóm Tartomány. A Jugoszláv Kommunista Párt Központi

Bizottságának a Horvátország és Szerbia közötti határokat kijelölő bizottsága, Baranyát és Nyugat-Szerémséget Horvátországnak engedte át. Vajdaság közigazgatási határa Közép-Szerbia felé úgy lett meghúzva, hogy Délkelet-Szerémség (Zimony (Zemun) és a mai Újbelgrád (Novi Beograd) városi községek területe), valamint Délnyugat-Bánát (Palilula városi község északi része) Belgrád városához került, cserébe viszont hat macsói (Mačva) falu Vajdaságé lett.

Vajdaság ma a Szerb Köztársaság részeként a területén élő polgárok autonóm tartománya. A tartomány lakosainak száma 1.931.809, ami Szerbia összlakosságának 26,88%-át teszi ki. Vajdaság nemzeti sokszínűségéhez 27 etnikai közösség járul hozzá, amelyek közül a szerbek, a magyarok, a románok, a bunyevácok, a szlovákok, a horvátok és a ruszinok vannak a legtöbben. A tartományi szervek a szerb, a magyar, a román, a szlovák, a horvát és a ruszin nyelvet használják hivatalosan.

A fő gazdasági ágazatok: a mezőgazdaság, a feldolgozóipar, a nagy- és kiskereskedelem, az építőipar, az energetika, a szállítás és távközlés, a textilipar, az elektroműszerész-ipar, a gépjármű-beszállító ipar, az üzleti szolgáltatások, a logisztika és a turizmus. Vajdaság prioritási ágazata a mezőgazdaság, tekintettel arra, hogy a területének 84%-a termőföld.

Vajdaság hivatalos elnevezése a tartomány területén hivatalosan használt nyelveken:

szerbül: *Аутономна Покрајина Војводина*

magyarul: *Vajdaság Autonóm Tartomány*

szlovákul: *Autonómna pokrajina Vojvodina*

románul: *Provincia Autonomă Voivodina*

ruszinul: *Автономна Покраїна Војводина*

horvátul: *Autonomna Pokrajina Vojvodina*

Vajdaság területén 45 helyi önkormányzat (község és város) található, 7 körzetbe szervezve. A körzetek központjai: Szabadka, Nagybecskerek, Nagyikinda, Pancsova, Zombor, Újvidék és Mitrovica.

1. Észak-bánáti körzet (központja: Nagyikinda)
2. Közép-bánáti körzet (székhelye: Nagybecskerek)
3. Dél-bánáti körzet (székhelye: Pancsova)
4. Nyugat-bácskai körzet (székhelye: Zombor)
5. Dél-bácskai körzet (székhelye: Újvidék)
6. Észak-bácskai körzet (székhelye: Szabadka)
7. Szerémségi körzet (székhelye: Mitrovica)

VAJDASÁG FÖLDRAJZI JELLEMZŐI ÉS ÉGHAJLATA

Vajdaság a Duna-medencében helyezkedik el. Ez Európa egyik fő ütőere, amely összeköti Közép-Európát a Balkán-félszigettel. Vajdaság területe 21.506 négyzetkilométer, ami Szerbia területének 24,9%-a. Vajdaság legmagasabb és legalacsonyabb pontja egyaránt Dél-Bánátban található: a 641 m magas Gudurički vrh (Kudrici-tető), valamint a 66 m tengerszint feletti magasságú Néra-torkolat. Bánát határát nyugaton a Tisza, délen a Duna, északon a szerb-magyar, keleten pedig a szerb-román határ képezi, Bácska a Duna, a Tisza és a szerb-magyar határ közötti területet öleli fel, Szerémség pedig a Dunától délre, a Szávától északra és a szerb-horvát határtól keletre terül el. Vajdaság területe sík, magassága 70 és 200 méter között váltakozik. Domborzatát az alluvialis síkságok, löszteraszok, homokpuszták és alacsony hegységek jellemzik. Utóbbi példája a Fruška gora (rég magyar nevén: Tarcál-hegy) és a Verseci-hegység.

A **Verseci-hegység** 19 km hosszú, ebből 14 km Szerbiához, a többi pedig Romániához tartozik. Magasabban fekvő részeit erdő, déli oldalát szőlőskertek borítják. A Kudrici-tető mellett a hegység fontosabb csúcsai még a Lisičja glava (Rókafej, 590 m), a Đakov vrh (Diák-tető, 449 m) és a Vršačka kula (Várhegy, 399 m).

A **Fruška gora** (Tarcál-hegy) a Szerémség északi részén helyezkedik el: a Duna jobb (déli) partja mentén húzódik kelet-nyugat irányban, 78 km hosszán. Legnagyobb szélessége 15 km. Legmagasabb pontja, az 539 m magas Crveni čot (Vörös-bérc) a hegység középső részén található. A hegy és a rajta elterülő, azonos nevű nemzeti park elnevezése a középkori „frug” kifejezésből ered, amely a különféle újlatin (román) népcsoportokat jelölte. A hegy elnevezése így megőrizte egy – a vidékről már rég eltűnt – népcsoport emlékét. A sziget-hegyek közé tartozik, mivel egyes földtörténeti korszakok idején szigeteket képezett a

valamikor Pannon-tengerben.

A vajdasági térség jellegzetességei a homokpuszták is, amelyek eolikus akkumulációval, azaz a szél építő tevékenysége révén, a homok és a por lerakódásával keletkeztek. A Szabadkai-homokpuszta Bácska északi részén terül el, és a magyarországi Bajai-homokpuszta részét képezi. Egyes részeit löszrétegek fedik, homokja pedig iszapos, mivel a Duna és a Tisza régebbi, tavi lerakódásaiból ered. A homokpuszta északi részét akácerdő borítja, a délin pedig gyümölcs- és szőlőültetvények vannak. A Delibláti-homokpuszta (rég magyar nevén: Makszond-puszta) a Bánsági löszterasz központi részén helyezkedik el, mintegy 300 négyzetkilométernyi területen. A homokot hordozó erős délkeleti szél (kossava) miatt egyes dűnék hossza elérheti a 700 métert is, magasságuk pedig 10–60 m között változik. Legnagyobb részét erdei és réti növényzet borítja.

Vajdaság területén több természetes tó található: Szerémségben az Obedi-láp, Bácskában a Palicsi-tó, a Ludasi-tó, a Sós-tó és a Vér-tó, Bánátban a Fehér-tó és a Rusanda. Rajtuk kívül, Vajdaságban számos mesterséges tó is van, mint pl. a Verseci-tó és a hét fehértemplomi tó. A Fruška gorán 16 mesterséges tó van, ezek többsége öntözés és árvízvédelem céljából épült tározó.

Az élet forrása a Vajdaságban mindig is a föld volt. A római időktől máig a termőföld Vajdaság legértékesebb kincse. A termékeny feketeföldön jól teremnek az ipari növények, a zöldségfélék, a takarmánynövények, a kukorica, a gabonafélék, a cukorrépa és az olajrepe is.

Az erdők Vajdaság területének csupán 4%-át borítják. A legtöbb erdő Szerémségben, a legkevesebb Bánátban található. A fafajták közül a leggyakoribb a tölgy és az akác, azután pedig a bükk, a fűz és a nyár. Vajdaság legfontosabb bányakincse a márga, amely a cementgyártás alapanyaga. Lelőhelyei Belcsény (szerbül: Beočin) és Hopok (Hopovo) között vannak. Mészkö Ürögnél (Irig), Kamancnál (Sremska Kamenica) és Ledincénél (Ledinci) található, Redneknél (Vrdnik) pedig fehér kova. Szén (lignit) az egész Fruška gorán előfordul, de csak vékony (1-2 méteres) rétegekben. Bánát és Bácska kimondottan síkság, míg Baranya és Szerémség csak kisebb mértékben az.

Vajdaság területén kőolaj- és földgáztartalékokat is sikerült feltárni, amelyek Szerbia tartalékának 97%-át képezik. Szenet Keveváránál (Kovin) fejtenek.

Vajdaság domborzata több százezer év alatt alakult ki. Valamikor a területet víz fedte, amely a Fekete-tenger felé folyt le. A jégkorszak kezdetén, kb. 800.000 éve, Vajdaság területén már csak a mai folyók és kisebb tavak maradtak. Évekkel később játszódtott le a homok (lősz) lerakódása, amely Szerémség egy részét, a Fruška gora nagy részét, Bácskában a Telecskai- és a Titeli-dombságot, a Bánságban pedig a Bánáti-homokpusztát borította be. A löszrétegek vastagsága Szerémségben és Bácskában helyenként eléri a 30-50, Bánátban pedig akár a 100 métert is meghaladhatja. A Pannon-tenger lefolyása után ezen a területen futóhomok maradt, amely a Bácskában Szabadka, Őrszállás (Stanišić), Horgos és Magyarkanizsa, a Bánságban pedig Petre (Vladimirovac), Alibunár, Temesmiklós (Nikolinci), Dunadombó (Dubovac), Gajtás (Kajtasovo) és Deliblát (Deliblato) között terül el. Ez a legnagyobb európai futóhomok-lerakódások egyike. Vajdaság növénytakaróját a pusztai fű- és gabonafélék alkotják. Vajdaság a mérsékelt éghajlati övezetben fekszik, az északi szélesség 45. fokától északra, és a Pannon-kontinentális övezetbe tartozik. A napi és az éves hőmérsékletingadozás egyaránt jelentős. Télen a hőmérséklet – 20°C alá is süllyedhet, nyáron + 35°C, sőt akár + 40°C fölé is emelkedhet. Az éves csapadék 550–740 mm között ingadozik. A szelek közül elsősorban az északi szél és a kossava (délkeleti szél) van jelen.

VAJDASÁG VÍZRAJZA

Vajdaság területén több nemzetközi folyó is keresztülfolyik. Legjelentősebbek közülük a Duna, a Tisza és a Száva. Rajtuk kívül Vajdaságnak több kisebb folyója is van: az Aranka, a Béga, a Temes, a Berzava, a Karas, a Csík, a Jegricska, a Néra és a Boszut.

Közép-Európa legfontosabb folyója, a *Duna*, 362 km hosszan folyik keresztül Vajdaság területén vagy annak peremén. A Duna medrének szélessége változó: Batinánál 380–760 m, Újvidéknél 1100 m, Zimony és Palánk (Banatska Palanka) között pedig 420–2000 m között ingadozik. A Duna Bezdán felett, a magyar-horvát-szerb hármashatárnál lép Szerbia területére, és a Timok torkolatánál, a szerb-román-bolgár hármashatárnál hagyja el azt. Mélysége 3–20 m között változik.

Ezen a vidéken az emberek élete ősidők óta a vizektől és azok szeszélyétől függött. Ezért a folyóvizek szabályozása ma is létfontosságú Vajdaság számára. A folyómedrek szabályozása, valamint a töltések és csatornák kiépítése nagyrészt megoldotta ezt a problémát.

VÍZSZABÁLYOZÁSI MUNKÁLATOK A MAI VAJDASÁG TERÜLETÉN

A XVIII. század elejéig a mai Vajdaság területének kb. a felét veszélyeztette ár- vagy belvíz.

A folyók medrének szabályozása, az árvízvédelmi és lecsapolási munkálatok lehetővé tették a terület termővé tételét, úgyhogy ma Vajdaság területének kb. 92%-a hasznosítható a mezőgazdasági termelés számára.

Máig fennmaradtak, sőt néhol még helyre is lettek állítva azok az ár- és belvívészdelmi csatornák, amelyek a III. században, Probus római császár uralkodása idején épültek az ókori Sirmium városának környékén. Az újkori vízszabályozási munkálatok a XVIII. század elején, 1728-ban indultak a Bánságban, amikor a Béga mentén megkezdődött egy lecsapoló és egy hajózási csatorna kiásása.

Bácska területén az első jelentős vízszabályozási vállalkozás a Dunán levő Monostorszeg és a Tiszán levő Bácsföldvár között húzódó Ferenc-csatorna kiásása volt. Az 1770-es évek végén Budáról a Bácskába érkezett Kiss József, mint a bácskai kamarai (kincstári) igazgatóság mérnöke, és 1813-ban bekövetkezett haláláig itt is maradt. Terepi munkálatai közben figyelt fel a Duna és a Tisza összekötésének a lehetőségére. Öccsével, Gáborral, együtt 1791-ben kidolgozták a Duna–Tisza–Duna hajózási csatorna tervét, amelyben ismertették az építmény alapvető műszaki és gazdasági jellemzőit. A Monostorszeg és Bácsföldvár közötti hajózási csatorna építése 1793 júniusától 1801 júniusáig tartott. Az ellenőrzéseket követően, 1802-ben lett üzembe helyezve, s máig Vajdaság legfontosabb vízrendszere maradt.

A csatornákkal párhuzamosan épült a belvízlevezető csatornák és a folyó menti töltések hálózata is.

A csatorna üzemeltetői a következő években is nagy figyelmet szenteltek karbantartásának és javításának, alapos helyreállítási és bővítési munkálatokra pedig 1955. és 1977. között került sor. A csatornarendszer ma 929 km hosszú és 80 vajdasági települést köt össze egymással.

A *Tisza* a Kárpátokban, Ukrajna területén ered, majd Romániát, Szlovákiát és Magyarországot érintve, Szeged után 6 km-rel lép országunk területére. Szerbiai szakasza 164 km. Titel alatt, Szalánkeménnél (Stari Slamkamen) ömlik a Dunába.

A *Béga* Romániából lép Szerbia területére. Hajózási céllal épült a romániai Temesvár és Nagybecskerek között a 114 km hosszú Béga-csatorna (Új-Béga) is.

A *Temes* szintén Románia felől lép országunk területére és 118 km után ömlik a Dunába.

A *Száva* a Duna legbővizűbb mellékfolyója. Szlovéniában ered, szerbiai szakasza 206,5 km hosszú.

Jellegzetes síkvidéki folyóként kanyarulatokat (meandereket) és holtágakat (morotvákat) alkot. A Száva-környéki táj képébe a lápok és rétek is beletartoznak. Leggazdagabb madárvilága az Obedi-lápnak van.

7 négyzetkilométeres területével ez Szerbia legnagyobb kiterjedésű folyami holtága. A Száva egyik elszigetelődött, patkó formájú meanderében alakult ki. A vándor- és a mocsári madarokról is híres.

Különleges jellemzői miatt már 1874 óta védett, 1977 óta pedig az UNESCO világörökségi listáján is rajta van. Az Obedi-lápon kívül Vajdaság területén különleges természeti rezervátum még a Császár-tó, a Zasavica, a Titeli-domb és Karađorđevo (Bélamajor).

A lápokon kívül, Vajdaság területén mintegy 180.000 hektár szikes talaj is található, főleg Bánátban és Dél-Bácskában. Ezekben a víz elpárolgása következtében halmozódtak fel az ásványi sók.

A BÁCSKAI FERENC-CSATORNA JELENTŐSÉGE

A Kiss-testvérek – József (1748–1812) és Gábor (1751–1800) – alkotása, a Bácskát átszelő nagy csatorna (Ferenc-csatorna) teljesen átalakította a vidék életét. A Kiss-testvérek nemcsak kiváló mérnökök, hanem vállalkozók is voltak, akik felismerték a csatorna jelentőségét a vidék kereskedelmének, kézműiparának és mezőgazdaságának fejlesztése tekintetében.

A folyószabályozási munkálatok fontosságát mutatja az a körülmény, hogy a 17. században a Bácska és a Bánság területe – a mocsaras vidék, az egészségtelen éghajlat és a gyakori háborúk miatt – igazán gyéren volt lakva. Dél-Bácska területének több mint 54%-át, Észak-Bácskában pedig kb. 35%-át mocsár borította. 1720 körül a mai Vajdaság területének kb. 35%-át lápok és mocsarak tették ki.

A Tisza árterülete helyenként a 60–70 km szélességet is elérte, a Bánság területén pedig kb. 500.000 (félmillió) katasztrális holdnyi földterület állt állandóan víz alatt, így sok település közötti közlekedés is vízen folyt. A mai Vajdaság területe ekkoriban tele volt nádasokkal és rovarokkal, a víz egészségtelen volt, a járványok pedig igen gyakoriak. Reiszig magyar történész szerint 1720-ban Bácska lakossága mindössze 30.000 főből állt.

Egyes történészek szerint a csatorna építése a 18. századi telepítésekkel és a Vajdaság többnemzetiségű jellegének kialakulásával is kapcsolatos. Mivel a szerb határőrök többnyire katonaként szolgálták a császárt, a csatorna karbantartásához munkaerőre volt szükség, ezért megkezdődött a németek betelepítése Apatin, Zombor, Cservenka, Kúla, Verbász, Szenttamás és Óbecse területére. A csatorna megépítése jelentős mértékben könnyítette a lakosság életén és elősegítette a térség további fejlődését.

VAJDASÁG LAKOSSÁGA

A nemzeti sokszínűség Vajdaság legfontosabb jellemzője, amelyről Európa-szerte ismert. A 2011. évi népszámlálás adatai szerint Vajdaságnak 1.931.809 lakosa volt. Területén több nemzet és etnikai közösség tagjai élnek, egymás hagyományainak és szokásainak kölcsönös tiszteletében.

Vajdaság igen vegyes nemzetiségi összetétele a korábbi századok – de különösen a XVIII. – történelmi eseményeinek, a szerbek 1690. évi bevándorlásának, továbbá más nemzeteknek az osztrák hatalom által fogantatosított telepítésének – következménye. A második világháború utáni migrációk, a németek elűzése, a bosznia-hercegovinai, horvátországi szerbek betelepítése, a Jugoszlávia széthullása során és után lejátszódó migrációk állandóan változtatták Vajdaság lakosságának szerkezetét, de az megőrizte többnemzetiségű jellegét.

A hivatalos adatok szerint, a 2011. évi népszámlálás alapján Vajdaság lakosainak száma 1.931.809, az egyes nemzetiségeknek az összlakossághoz viszonyított aránya pedig a következő:

A 20011. évi népszámlálás adatai		
nemzeti közösség	összesen	
	szám	%
szerbek	1.289.635	66,76
magyarok	251.136	13,00
szlovákok	50.321	2,60
horvátok	47.033	2,43
romák	42.391	2,19
románok	25.410	1,32
montenegróiak	22.141	1,15
bunjevácok ²	16.469	0,85
ruszinok ³	13.928	0,72
jugoszlávok	12.176	0,63
macedónok	10.392	0,54
ukránok	4202	0,22
muzulmánok	3360	0,17
németek	3272	0,17
albánok	2251	0,12
szlovénok	1815	0,09
bolgárok	1489	0,08
goraiak (Goranci)	1179	0,06
oroszok	1173	0,06
bosnyákok	780	0,04
vlachok	170	0,01
egyéb	6710	0,35
nem nyilatkozott	81.018	4,19
regionális hovatartozás	28.567	1,48
ismeretlen	14.791	0,77

² Az 1991. évi népszámlálás előtt a bunjevácok (és a sokácok) a horvátok közé voltak sorolva.

³ Az 1971. évi népszámlálásig a ruszinokat és ukránokat együtt mutatták ki.

A VALLÁSI KÖZÖSSÉGEK

A 2011-es népszámlálás adatai szerint a tartomány 1.931.809 lakosából a legtöbben az ortodox keresztények vannak: 1.357.137 (70,25%). További jelentősebb felekezetek a katolikus 336.691 (17,43%) és a protestáns 64.029 (3,31%). A tartomány területén 14.206 (0,74%) muszlim él. Az utolsó népszámlálás alkalmával a tartomány területén 254 zsidó vallású személyt írtak össze, ami a lakosság 0,01%-át teszi ki. A magyar nemzetiségű polgárok legnagyobb része római katolikus, kisebb hányaduk pedig református vagy evangélikus. A horvát nemzetiségűek is többnyire római katolikusok. A szlovák nemzetiségű polgárok a szlovák evangélikus egyházhoz tartoznak vagy római katolikusok, míg a ruszinok görög katolikus vallásúak. Úgyszintén, Vajdaság lakói közül sokan nem jelöltek meg vallási hovatartozást (106.740) vagy ateistának (25.906) mondták magukat. A Szerb Ortodox Egyháznak Vajdaság területén három püspöksége van: a bácskai, amelynek székhelye Újvidék, a bánsági, amelynek székhelye Versec, és a szerémségi, amelynek székhelye Karlóca. A Román Ortodox Egyház szervezete a verseci székhelyű Román Ortodox Egyházi Vikariátus (Helytartóság) keretében működik. A római katolikus egyházszervezet a Szabadkai és Nagybecskereki és Szerémi Püspökségekre oszlik. A görög katolikus egyház a keresztúri székhelyű Apostoli Egzarchátus keretében működik.

A NEMZETI KISEBBSÉGEK NEMZETI TANÁCSAI

Vajdaság Autonóm Tartomány területén 17 nemzeti kisebbség nemzeti tanácsának a székhelye található.

sorszám	Nemzeti Tanács	Székhely
1.	Magyar Nemzeti Tanács	Szabadka
2.	Szerbiai Horvát Nemzeti Tanács	Szabadka
3.	Szlovák Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Újvidék
4.	Román Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Újvidék
5.	Ruszin Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Bácskeresztúr
6.	Ukrán Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Kúla
7.	Bunyevác Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Szabadka
8.	Roma Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Pancsova
9.	Montenegrói Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Verbász
10.	Német Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Zombor
11.	Macedón Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Pancsova
12.	Cseh Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Fehértemplom
13.	Askali Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Újvidék
14.	Egyiptomi Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Újvidék
15.	Görög Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Újvidék
16.	Orosz Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Kamanc
17.	Lengyel Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa	Tiszaszentmiklós

VAJDASÁG TÖRTÉNETÉNEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE - (ADALÉKOK A VAJDASÁGI ÉLET KÜLÖNLEGESSÉGEINEK MEGÉRTÉSÉHEZ)

AZ ŐSKOR VAJDASÁG TERÜLETÉN

A tudósok szerint Vajdaság földtani múltja viharosabb volt politikai történeténél. Évmilliók során jelentős mértékben változott a hőmérséklet, a domborzat, a szárazföld és a vizek aránya, a növény- és állatvilág. Valamikor e síkság helyén a Rodopéhoz hasonló hegység terült el, azután pedig víz öntötte el a területet, aminek következtében létrejött a Pannon-tenger. Vajdaság mai domborzati képe akkor alakult ki, amikor a Pannon-tenger vize a Vaskapu-szoroson keresztül lefolyt a Fekete-tengerbe. Ezt követően mamut, gyapjas orrszarvú, rénszarvas és hasonló állatok népesítették be a területet. A mamut kb. 20–30.000 évvel ezelőtt tűnt el vidékünkéről. Maradványai a Duna és a Tisza medréből és a Fruška goráról is előkerültek. Ezek a maradványok a mai Vajdaság területén élő első lények nyomai.

A mai Vajdaság területén élő őskori közösségek szoros kapcsolatban álltak a Kárpát-medencén belül létrejött más közösségekkel, hisz Vajdaság – természetföldrajzi értelemben – a Kárpát-medence része. A térség őstörténete az első emberek megjelenésével kezdődik. Emberi maradványok Vajdaság területéről még nem kerültek elő, de a tudomány segítségével a tárgyi maradványoknak köszönhetően is bepillantást nyerhetünk a vidék első ősköri közösségeinek életébe. Azonban ez a kép eléggé elnagyolt: a pontos részletei hiányoznak. Csak sejtethetjük, milyenek voltak a lakóépületeik, településeik, cserépedényeik, csontból és fémből készült eszközeik és fegyvereik, művészeti alkotásaik, temetkezések szertartásaik. Az őskor nyomai az észak-bácskai és bánáti löszrétegekből kerültek elő.

Kr. e. 8000–3500 között tartott a Kárpát-medencében – és így a Vajdaság területén is – az átmeneti kőkor (középső kőkor vagy mezolitikum) időszaka. Fokozatosan megváltozott az éghajlat, és ezen a vidéken is kedvezőbb életfeltételek alakultak ki. Lejátszódott az „újkőkori forradalom”, amely során az őskor embere olyan felfedezéseket tett, amelyek alapjaiban változtatták meg a korabeli emberi közösségek életmódját. Forradalmi változásokra kerül sor az élet minden területén, ami igen gazdaggá és változatosabbá tette a vidék újkőkori műveltségét. Kr. e. 6000–3200 között, többnyire a folyók mentén, megjelentek az első, letelepedett életmódot folytató földművelő kultúrák. Edénykészítési technikájuk alapján megkülönböztetjük egymástól a starčevói, a butmiri és a szerbkeresztúri kultúrákat. Kr. e. 3500 körül megjelentek a térségben a Körös-kultúrához tartozó közösségek is: ezek tagjai halászzalattal, mezőgazdasággal és állattenyésztéssel is foglalkoztak. A starčevói kultúra szinte Vajdaság egész területén fellelhető, de jelen volt még a vinčai, a tiszai és a lengyeli kultúra is. A réz használatával és a rézművesség feltalálásával kezdetét vette az őskor újabb szakasza, az eneolitikum (kb. Kr. e. 2600–1900 között). Ebből a korból vidékünkön a vučedoli, a csókai és a kettősbárd kultúra tárgyi emlékei maradtak fenn. Emellett, a Kárpát-medence északi része és Erdély felől új etnikum érkezett a területre, jellegzetes, halomsíros temetkezéssel (Hertelendyfalva (Vojlovica) Pancsova közelében, Bátka). A régészek szerint e sírok az indoeurópaiak első nyomai vidékünkön. A bronzkorban (kb. Kr. e. 1900–900 között) hatalmas fejlődésre került sor. Új lakók jelennek meg a térségben, akik tartós anyagból kezdtek házakat építeni, megerősítették (fallal vették körül) településeiket, megkezdődött a faeke (rögtörő eke) használata, és megjelentek a kereskedelem és a kézművesség kezdeményei is. E korszak legjelentősebb kultúrája a tószegi. Ennek nyomai elsősorban a Bánát területén lelhetőek fel: Versecvát (Vatin), Versec, Dunadombó (Dubovac) környékén. A Dubovac–Žuto brdo-kultúra remekműve a Versec és Fehértemplom közötti Temesváralján (Dupljaja) előkerült két kocsi. A fémművesség fejlődése pl. a Gomolava, Földvár és Gradina lelőhelyeken követhető nyomon. A vas és a vasművesség technikáinak felfedezése új korszakot nyitott vidékünk történetében. Vajdaság területén a vaskort a hallstatti kultúra (kb. Kr. e. 1000–500) és a La Tène-kultúra (Kr. e. 500-tól kb. időszámításunk kezdetéig) képviseli. Ez utóbbi hordozói és terjesztői a kelták voltak, akik ekkoriban Európa nagy részét benépesítették, és a Balkán-félszigetre is beszivárogtak. Ebben az időszakban terjedt el a fazekaskorong használata, és ekkor kezdődött a pénzverés és a kereskedelmi célú pénzhasználat is. Földvárak épültek. A korszak legjelentősebb lelőhelyei: Krčedin, Gomolava, Obrež, Verbász (Vrbas) stb.

A VAJDASÁG TERÜLETÉN ÉLŐ NÉPEK A RÓMAI HÓDÍTÁS ELŐTT

A római hódítást megelőzően Vajdaság területét számos törzs lakta – illírek, trákok, kelták. A Kr. e. VI. században Bácska és Szerémség területén az agathürszökök laktak. A Kr. e. II. században már nincs róluk adat.

Sokkal többet tudunk az illírekről, akik az Adriai-tenger, a Közép-Duna és Epirusz között éltek. Az említett területen kialakult római tartomány (provincia) róluk kapta az Illyricum nevet. Állattenyésztéssel és – ahol adva voltak a feltételek – bányászattal is foglalkoztak. Az illírektől keletre éltek a trákok. A dákokról lett elnevezve Dacia római provincia, amelyet a Kr. u. II. században a mai Románia és a Bánság területén alapított Traianus római császár, miután háborúk egész sorozata után leigázta ezt a harcias népet. A Kr. e. VI. század közepe táján telepedtek a Kárpát-medencében a szkíták, akik beolvadtak az itt talált őslakosságba. Galliai hazájukból való kirajzásuk során a kelták a Kr. e. III. század első felében törtek be a Balkán-félszigetre. Beköltözésük hatalmas változásokat okozott. Igen fejlett kultúrával rendelkeztek, amelyre a vaseszközök és -fegyverek használata, valamint a kereskedelem volt jellemző. Egyik törzsük, a szkordiszkusoké, a mai Szerbia területén telepedett le, és összeolvadt az illír és trák törzsekkel. A szkordiszkusok a legtovább a Szerémség területén maradtak fenn. Az illír (vagy illírekkel rokon) eredetű pannonok törzséről kapta a Vajdaság területén elsőként kialakult római provincia a Pannonia nevet.

VAJDASÁG TERÜLETE A RÓMAI URALOM IDEJÉN

A mai Vajdaság területén a római hódítás a Kr. e. I. század végén kezdődött. A területet a rómaiak Pannonia provinciához csatolták. A római birodalom határának védelmére épült erődrendszer, a *limes* egy része a mai Vajdaság területén is áthaladt. Római erődítmények álltak a mai Zimony, Szalánkemén (Slankamen), Szurdok (Surduk), Čortanovci, Bánmonostor (Banoštor), Begecs és Pétervárad helyén.

A *Castellum Onagrinum* nevű ókori erőd és kikötő maradványai a Duna bal partján, Begecs településen láthatóak. A III. század végén épült, Bononia (Bánmonostor) erőddel szemben, és az erődített ellenerőd, azaz *kontralimes* (túlpárti *limes*) része volt. Kisebb régészeti feltárás 1902-ben zajlott, hogy aztán az 1967-ben és 1974–75-ben végzett kutatások során előkerüljenek a déli várfal és bástya, valamint a Duna-parti kikötő egyes részeinek alappillérmaradványai. Az épületegyüttes déli oldalán népvándorlás kori sírok és késő-középkori temető helyezkedik el, a feltételezett északi várfal helyén pedig szarmata temető.

A rómaiak nem tudták uralmuk alá vonni Vajdaság egész mai területét. A leghosszabb ideig és teljes mértékben csak Szerémség felett uralkodtak, amely Pannonia római provincia része volt. A Szerémség területén a Kr. u. II. és III. századok folyamán ádáz küzdelem folyt a római császárság trónjára pályázó jelöltek között. Ezekről a trónviszályokról Ammianus Marcellinus római történetíró számolt be. Ugyancsak ő ismertette a csapataikkal a birodalom határ menti részén állomásozó császárok háborúit a barbár törzsek ellen. Szerémségben a Duna mentén állomásoztak a Római Birodalom határőrségének és folyami hajóhadának (flottilla) egységei. A rómaiak két utat is építettek ebben a térségben. Mindkettő Singidunumból (Belgrád) indult. Az egyik a Száva mentén húzódott, Sirmium (Mitrovica) és Cibalae (Vinkovci) irányába, a másik pedig a Duna mentén haladt Mursa (Eszék) felé. Sok hadicselekmény folyt a rómaiak legfontosabb szerémségi települése, Sirmium körül. A római uralom idején Szerémség igen

előrehaladott vidék volt, fejlett városi élettel. Sirmiumon kívül további jelentős helység volt még: Taurum (Zimony / Zemun), Bononia (Bánmonostor / Banoštor), Acumincum (Szalánkemén / Slankamen), Rittium (Szurdok / Surduk). A Kr. u. II. század elején, Traianus császár uralkodása idején, a rómaiak leigázták a dákok törzsét. A kialakuló Dacia provincia területe a Bánságra is kiterjedt. Miután a rómaiak elveszítették Daciát (Kr. u. 271), a vidék az alánok törzsének uralma alá került. A románok őseiknek tartják az Al-Dunától északra élő dákokat. Bácska területét a rómaiak nem tagolták be birodalmukba, mert megfelelt nekik, hogy a hatalmas Duna folyó legyen a birodalom határa. Bár alkalmanként be-betörték a Duna bal partján fekvő területre, nem tettek komoly kísérletet az elfoglalására.

A mai Bácska területén élő szarmata törzsek felé a Duna folyó – pontosabban a folyó jobb partján álló római katonai erődök vonala – képezte a Római Birodalom határát. Az egyik ilyen erőd, Cusum, a (mai) péterváradai vár helyén állt. A rómaiak nem éltek a Tisza és a Duna közén, de időnként elfoglalták a Duna bal partját, Dél-Bácskát, ahol egy ellenerődöt (contralimes) építettek, a határmenti terület ellenőrzése céljából.

A római uralom idején az őslakosok és az újonnan érkezettek fokozatosan romanizálódtak. A Kr. u. I. század elején érkeztek Bácskába az iráni eredetű szarmaták és a jazigok. Ezzel egy időben a germán törzsek is fokozták nyomásukat a Római Birodalom határaitra, így a Kr. u. II. századtól kezdve a római császárok egyik fő feladata a germán betörésekkel szembeni védekezés lett. A IV. század második felében kezdődő nagy népvándorlás 476-ban a Nyugatrómai Birodalom bukásához vezet, a mai Vajdaság területén pedig új népek telepednek le.

KARCOLATOK A KÖZÉPKORBÓL

A mai Vajdaság területén élő népeket a középkor folyamán is érték viharos események. A szlávok a VI. és VII. század folyamán özönlöttek el ezt a területet. A szerbek és horvátok 630-ban Hérakleiosz bizánci császár beleegyezésével telepedtek le a Balkánon. A IX. században megérkeztek a magyarok is, akik néhány nyugati előrenyomulást követően Pannóniában maradtak, és itt alapítottak államot. Így jött létre a középkori Magyar Királyság (latinul: *Regnum Hungariae*, szerbül: *Краљевина Угарска*, németül: *Königreich Ungarn*, amelyet a Szent Korona Országának is neveztek. A szerb történetírás az országot 1918-ig *Ugarska*, 1945-től pedig *Mađarska* névvel illeti.) A Magyar Királyság 1526-ig maradt fenn önálló és független államként, mivel ekkor a mohácsi csatában a törököktől elszenvedett vereséget követően felbomlott.

A Nemanjić-dinasztia (1166–1371) szerbiai és az Árpád-ház (997–1301) valamint az Anjou-dinasztia (1301–1387) magyarországi uralkodása idején a két királyság között számos házassági (dinasztikus), politikai és katonai szövetség jött létre. Időnként ellentétes oldalon is álltak. Azonban az oszmán-török fenyegetés együttműködésre és közös ellenállásra serkentette őket.

AZ OSMÁN-TÖRÖK TERJESZKEDÉS – KÖZÖS VESZÉLY ÉS KÖZÖS ELLENÁLLÁS

Az oszmán-törökök gyors európai előrenyomulását, amely a XIV. század közepén kezdődött, megkönnyítette a keresztény világon belüli egység hiánya. Számos uralkodó vált a szultán hűbéresévé, és kötelezte magát, hogy segédcsapatokat küld, és évi adót fizet a szultánnak. Több évtizedes lét után, 1459-ben elvesztette függetlenségét a Szerb Despotátus. Az oszmán-törökkel szembeni küzdelem során a XV. század első felében közösen vettek részt a magyar királyok (Luxemburgi Zsigmond és Jagelló I. Ulászló), valamint a szerb despoták (Stefan Lazarević, Đurađ Branković). E küzdelmek során különösen kitűnt vitézségével Hunyadi János (1387–1456), akit a szerb népköltészet Sibirjanin Jankónak, a román pedig lancu de Hunedoarának nevez.

A szerbek már a XIV. század végétől kezdve, kisebb-nagyobb csoportokban, a magyar királyok hívására, letelepedtek a Dunától és Szávától északra eső területen. A Szerb Despotaság bukása után fokozódott a szerbek betelepítése Dél-Magyarországra. A menekült szerbek a magyar védelmi rendszer fontos

tényezőjét alkották. Földet kaptak, cserébe viszont harcolniuk kellett a török ellen. A hadseregben huszárokként vagy sajkásokként (a dunai flottilla folyami hajóinak katonáiként) szolgáltak. A határtól távolabb levő városokban a szerbek kézművességgel és kereskedelemmel foglalkoztak. Sok tekintélyes, nemesi származású szerb volt a menekültek között, akik a magyar királytól címeket és földbirtokokat kaptak, és így fokozatosan beolvadtak a magyar nemességbe. Đurađ Branković despota unokája, Vuk Grgurević 1464-ben Hunyadi Mátyás magyar király hívására Magyarországra menekült, s ekkor Szalánkemén (Slankamen) és Kölpény (Kupinovo) birtokok mellé megkapta a despota címet is (Despotus Rasciae – Rácország despotája).

A XV. és XVI. század fordulóján állandó harcok folytak a magyar-török határon. Néhány alkalommal az oszmán-török had Bécs felé indult. E nehéz évek alatt a vajdaság térség népei magyar hadvezérek parancsnoksága alatt álló közös keresztény hadseregben küzdöttek. A hadszíntér, Dél-Magyarország határ menti vidéke, elpusztult: lakossága vagy elmenekült, vagy a harcok áldozata lett. E harcok következtében a térség korábbi lakói közül sokan észak felé, a biztonságosabb vidékek felé vándoroltak.

Törvényhozó (később: Fenséges) Szulejmán oszmán-török szultán (1520–1566) trónra lépése az európai államokra nézve nagy veszélyt jelentett. A szultán célja a Magyar Királyság meghódítása volt, amely kiindulópontként szolgált volna a további, nyugat felé irányuló támadásokhoz. A Magyar Királyság élén ekkor a Jagelló-dinasztia egyik tagja, II. Lajos király (1516–1526) állt. Több évig tartó, alapos előkészületek után, a Magyar Királyság elleni nagyszabású háború 1521-ben kezdődött, Nándorfehérvár és Szabács elfoglalásával. Az oszmán-törökök ezzel támaszpontot szereztek maguknak a további támadásokhoz. Szerémség területe teljesen elpusztult: a krónikások megrázó szavakkal ecsetelték a török pusztításokat, és kiemelték, hogy Mitrovicától Péterváradig és Szalánkeménig az összes város elpusztult. Mindez azonban csak előszele volt a magyar királyság elleni nagy török támadásnak, amely néhány évvel később következett be.

Az oszmán-török sereg 1526 júliusában betört Szerémségbe, elfoglalta Péterváradot, Újlakot és Eszékét, majd augusztus 26-án átkelt a Dráván ácsolt hajóhídon, és Mohács felé indult. A két sereg a mohácsi mezőn ütközött meg, 1526. 08. 29-én. A csatában elesett II. Lajos magyar király. A szerb sereg, amely Pavle Bakić és Radič Božić parancsnoksága alatt aktívan részt vett a csatában, nem tudta megakadályozni a nagy magyar katasztrófát. Ezzel a vereséggel megpecsételődött a Magyar Királyság sorsa. Ez jelentette a középkori Magyar Királyság végét. Megkezdődött egy hosszú belviszály, amely a további török hódítások mellett az elkövetkező években az ország három részre szakadásához vezet majd. Azok a vidékek, amelyeken a csata előtt és után átvonult az oszmán-török sereg, el lettek pusztítva. A települések felperzselve, a lakosság legyilkolva vagy rabszíjra fűzve. A magyar és a török források egyaránt azt állítják, hogy a valaha népes és gazdag vidéken teljesen leállt az élet. A Magyar Királyság déli védővonala teljesen megsemmisült, és sok országnagy (vezető személyiség) elesett a csatában, ami megbénította az állam működését.

Az oszmán-török hadjáratok eredménye Buda 1541. évi meghódítása és a Magyar Királyság három részre szakadása lett. A valamikori állam északi és nyugati részét, amely közvetlen Habsburg-uralom alatt állt, továbbra is Magyar Királyságnak nevezték. Ennek az országrésznek a közigazgatási székhelye Pozsony (ma: Bratislava, Szlovákia) szabad királyi város. A valamikori állam területének középső (és déli) részét, amelynek székhelye Buda volt, közvetlenül az oszmán-törökök igazgatták („török hódoltság”), keleti részén pedig az oszmán-török fennhatóság alatt álló Erdélyi Fejedelemség alakult ki. Ennek központja Gyulafehérváron (ma: Alba Iulia, Románia) volt. (Ugyanebben a városban található Hunyadi János síremléke is.) Ettől kezdve, a Habsburg-uralom alatt álló Ausztria külön feladatot kap a veszélyeztetett Európában. Habsburg Ferdinánd törekvését a magyar és cseh korona megszerzésére ebben a történelmi pillanatban igazolta az oszmán-törökökkel szembeni összefogás és közös ellenállás szükséglete.

A hosszantartó háborúskodás teljesen kimerítette a hadműveleteknek kitett lakosságot. Számos település megsemmisült, a lakosság megritkult. Mindez arra ösztönözte a Habsburg-kormányzatot, hogy az oszmán-törökök kiűzése után betelepítsék a Kárpát-medence területét, és fellendítsék a helyi gazdaságot.

A terület történelmében a bécsi háború (1683–1699) jelenti a fordulópontot. Ez volt az oszmán-törökök utolsó támadási kísérlete nyugat felé, és az első jele annak, hogy hatalmas változások fognak bekövetkezni

a nyugati hatalmak és az Oszmán Birodalom viszonyában. Az oszmán-törökök vereséget szenvedtek a Szent Liga, azaz a keresztény államok szövetsége ellen vívott háborúban. Ausztria azonban visszavágott, és kiszorította az oszmán-törököket a Kárpát-medencéből, mélyen benyomulva a Balkánra is. A háború folyamán, a törökök felett aratott zentai győzelmével (1697) kitűnt Savoyai Eugén császári hadvezér, aki a következő időszakban is sikeresen irányította az osztrák haderőt. A bécsi háború az 1699. 01. 26-án aláírt karlócai békével ért véget. A karlócai békével megkezdődött az Oszmán Birodalom hanyatlása, hisz ekkor szerezte meg a Habsburg Birodalom a Magyar Királyságot, Erdéllyel, Bácskával, valamint Szerémség délkeleti részével. A törökök elveszítették Dalmácia és Bosznia kisebb részét is).

A elkövetkező időszakban, a XVIII. század elején, a Habsburg-kormányzat kiterjesztette az oszmán-török határ mentén létesített, Horvátország és Szlavónia területén már régebb óta létező, Katonai Határőrvidéknek nevezett védelmi övezetet Dél-Magyarország egész területére. A Katonai Határőrvidék a bécsi székhelyű Udvari Haditanács közvetlen irányítása alá volt rendelve. E terület lakossága egy részének, a határőröknek (granicsároknak), katonai jogállása volt, a városokban és mezővárosokban pedig a polgári réteg (kézművesek, kereskedők) fejlődött. Számos átszervezés és reformot követően, és az oszmán-török veszély csökkenése következtében megkezdődött a Katonai Határőrvidék polgári igazgatás alá helyezése, amely 1881-ig tartott. A Katonai Határőrvidék területe és lakossága ezzel polgári (civil) közigazgatás alá került.

BETELEPÍTÉSEK ÉS VÁNDORLÁSOK

A XVII. és XVIII. század fordulóján, a háborús pusztítás következtében, a mai Vajdaság területének egyes részei olyan ritkán lakottak voltak, hogy sivatagra emlékeztettek, ezért így is jelölték őket a korabeli térképeken. A XVIII. század folyamán a mai Vajdaság területén jelentős mértékben megváltoztak az etnikai viszonyok, elsősorban a tervszerű és szervezett betelepítések következtében. A Habsburg-kormányzat célja az ország gazdasági és katonai erejének növelése volt. Ezért elsősorban németeket telepítettek a mai Vajdaság területére, hisz ők feleltek meg a legjobban a kormányzat elvárásainak: kiváló földművelők voltak, megbízhatóak a török elleni küzdelemben, és ellensúlyként felhasználhatóak a magyarok ellen. I. Lipót császár 1689-ben kiadta az első betelepítési pátenst, amellyel megkezdődött a németek betelepítése. A betelepítéshez az állam nagyfokú anyagi segítséget nyújtott. Ebben az időszakban Bácskában inkább magyarok, Bánátban inkább németek telepedtek le. A Duna-Száva-vonaltól északra élő szerbek száma is megnőtt, elsősorban a pátriárkák vezetése alatt zajló szervezett betelepítéseknek köszönhetően. A magyarok vándorlása az északi megyékből dél felé különösen az 1730-as évektől kezdve szembeötlő. Az első német telepések Svábföldről érkeztek, ezért az itt lévők sváboknak nevezték őket.

A XVIII. század végéig kb. 150.000 német telepes érkezett a mai Vajdaság területére, főleg Nyugat-Németországból, kisebb mértékben egyes osztrák tartományokból. A németeken, magyarokon és szerbekén kívül a mai Vajdaság területére ruszinok, románok, szlovákok, horvátok, romák, zsidók, örmények, és más nemzetiségű emberek is letelepedtek, akik vagy nem tartózkodtak itt hosszabb ideig vagy idővel asszimilálódtak (beolvadtak), mint pl. a franciák, az olaszok vagy a katalánok. A telepések termőföldet kaptak és a műveléséhez szükséges felszerelést, házaikat pedig előre meghatározott módon kellett építeniük.

A XVIII. század derekától az ún. magántelepítések kerültek túlsúlyba. Ezeket a nagybirtokosok hajtották végre, akiknek birtokaik műveléséhez munkaerőre volt szükségük. Ennek eredményeként, a XVIII. század második felében kialakult a mai Vajdaság területének nemzetiségi, nyelvi és vallási tarkasága, ami máig megmaradt.

Az itt jelentősebb számban megtelepedő népek között a XIX. század elejétől kezdve megjelent a nemzeti ébredés eszméje, aminek eredményeként harcba szálltak nemzeti identitásuk és anyanyelvük megőrzése érdekében. Ehhez jelentős mértékben hozzájárult a felvilágosodás és a nemzeti romantizmus eszméitől lelkes, főleg papokból és tanítókból álló vékony értelmiségi réteg. A hasonló nyelvű nemzetiségek nemzeti mozgalmi gyakran együttműködésre törekedtek egymással: így születtek meg a pánszlávizmus és az illírizmus eszméi. Az önazonosságért folytatott küzdelem egyúttal az ekkor még teljesen szabályozatlan nyelv megújításáért, szabályozásáért folytatott küzdelmet is jelentette.

AZ EGYES NEMZETISÉGEK LETELEPEDÉSE

A RUSZINOK

A ruszinok Kárpátaljáról – a Magyar Királyság északkeleti vármegyéiből – telepedtek a mai Vajdaság területére. Kezdetben egyesével, szervezetlenül érkeztek: 1746-ban Kúlán 3, valamivel később pedig 11 Miskolc környékéről érkező ruszin családot írtak össze.

A ruszinok idetelepedésének különösen fontos dátuma 1751. 01. 17-e, amikor a Bács megyei kamarai (kincstári) birtokok igazgatója, Franz Josef Redl aláírta az első szerződést Nagykeresztúr kincstári pusztá benépesítéséről. Ezzel kezdődött a mai Bácskeresztúr (Ruski Krstur) története is, amely a legrégebbi, legnagyobb és legismertebb vajdasági és szerbiai ruszin település. A szerződés másik aláírója Munkácsi Mihály Bereg megye Cserlenő (ruszinul: Cservenyovo) falvából való szabad menetelű jobbágy volt, aki kötelezte magát, hogy a Felvidékről kétszáz görög katolikus ruszin családot telepít ide. A telepítés sikeres volt, mert a XVIII. század végén már 2.000 ruszint írtak össze a településen. A ruszinok szabad emberekként érkeztek, és a kincstártól házhelyeket és termőföldet kaptak. Első papjaik, akik az istentiszteleti könyveket is magukkal hozták, elsősorban a munkácsi görög katolikus püspökség területéről érkeztek. A Bácskeresztúr telepítéséről szóló 1751. évi szerződés alapján a telepesek négy évre adómentességet kaptak, azután pedig évi 300 forinttal, továbbá az előállított mezőgazdasági termények hetedével tartoztak a kincstárnak. A bácskeresztúri egyházközség már 1751-ben megalakult. A telepítés a következő években is folytatódott, főleg Zemplén, Borsod, Sáros megyei ruszinokkal. Végül a munkácsi görög katolikus egyházmegye joghatósága alá tartozó mind a 14 vármegye területéről érkeztek telepesek.

A másik jelentős ruszin település Kucora lett. Az 1763-as kucorai telepítési szerződés szerint ebbe a kincstári faluba kizárólag szabad menetelű (szabad költözési joggal rendelkező, azaz nem röghöz kötött) görög katolikus vallású ruszinok költözhetnek. Tekintettel, hogy a kincstár (Kamara) elégedett volt a korábbi ruszin telepesekkel, 1763-ban utasította a bácskeresztúri Kis Pétert, hogy verbuváljon felvidéki ruszinokat a kucorai birtok benépesítéséhez. Kis az előírányzott 150 helyett 1763–64 folyamán mintegy 80 ruszin családot tudott Kucorára telepíteni. Hogy Kucora tisztán ruszin település maradjon, a kincstár 1777-ben Sóvéra (Ravno Selo) és Borócura (Obrovac) költöztette az itteni szerbeket. A kucorai iskola 1765-ben, a görög katolikus plébánia 1766-ban alakult. Nem egész 30 év alatt Kucorán háromszorosára nőtt a ruszinok száma, úgyhogy 1792-ben már 258 ruszin család lakott itt.

Munkát és megélhetést keresve, a ruszinok más vajdasági településekre is beköltöztek. Az 1780-as évekre nagyszámú ruszin élt Újvidéken, úgyhogy 1780-ban megalakíthatták az újvidéki görög katolikus plébániát, 1820-ban pedig megkezdheték a templom építését is. Az 1810-es évekig a ruszinok kisebb csoportjai Futakon, Kizácson, Péterváradon, Kamancon, Karlócán és Temerinben is letelepedtek.

A XIX. század derekán a mai Szlovákia területéről érkeztek kelet-felvidéki ruszinok Mitrovicára és környékére. A XIX. század végén galíciai és kárpátaljai ruszinok telepedtek Bikics és Privina Glava falvakba. A ruszin migráció a XIX. században is folytatódott, aminek eredményeként több sajkásvidéki faluban is megjelentek. Az 1870-es években tekintélyes csoportjuk telepedett le Sajaksgyörgyén (Đurđevo), valamivel kisebb csoportjuk pedig Boldogasszonyfalván (Gospođinci).

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc a ruszin papságot a ruszin nemzeti célkitűzések megfogalmazására ösztönözte: anyanyelvük megőrzését és az anyanyelven való iskoláztatást követelték. A ruszin közösségek sikeresen őrizték identitásukat, amihez a számos ruszin tannyelvű felekezeti iskola, de az őket az 1870-es években napilapokkal, folyóiratokkal, könyvekkel ellátó galíciai ukránokkal ápoló kapcsolataik is hozzájárultak. A vajdasági ruszin művelődés központja Bácskeresztúr és Kucora volt. Itt alakultak meg az első ruszin olvasóköri is.

A ruszin történelem szempontjából különleges jelentőségű Vologymir Hnatyuk ukrán néprajzkutató munkássága, aki 1897-ben lejegyezte és öt kötetbe rendszerezve megjelentette a ruszin népköltészet emlékeit. Ennek köszönhetően a ruszin nép kultúrája nagymértékben megőrződött.

Származásukat tekintve, a ruszinok keleti szlávok és a cirill betűs írást használják. Nemzeti hovatartozásuk és az ukránokkal való kapcsolatuk máig tudományos viták tárgyát képezi. Valószínű, hogy a ruszin az ukránok régi elnevezése, amely megőrződött a Habsburg Birodalom azon részein (Galícia, Bukovina, Kárpátalja), ahonnan a ruszinok a mai Vajdaság területére érkeztek. A Habsburg Birodalomban a ruszinok hivatalos elnevezése rutén volt, mivel a kormányzat így akarta megakadályozni azonosulásukat az ukránokkal. Ennek ellenére, a XIX. és XX. század fordulóján a ruszinok legnagyobb része ukránnak nevezte

magát. Az anyaországtól való távolság miatt a vajdasági ruszinok nyelve (jelentős mértékben) eltér az ukrán irodalmi nyelvtől.

A ruszinok száma a mai Vajdaság területén fokozatosan növekedett: 1765-ben 2.200, 1910-ben 13.457, 1921-ben 13.664 ruszin élt itt. Az 1971-es népszámlálás adatai szerint a Vajdaság területén 20.109 ruszin élt. Számuk azonban az 1990-es években csökkent, úgyhogy 2011-ben 13.928 ruszint írtak össze. (Az eltérés egyik oka, hogy 1971-ig a ruszinokat és ukránokat együtt tüntették fel).

Felekezeti hovatartozásuk szerint a ruszinok görög katolikusok (unitusok). Ez azt jelenti, hogy a keleti (ortodox) keresztény szertartást használják, de a római pápát ismerik el egyházfőnek. 1751-ig a kalocsai római katolikus érsekség hatáskörébe tartoztak, 1777-től kezdve pedig a szlavóniai székhelyű kőrösi egyházmegyéhez (Križevac). 2003. 08. 28-án megalakult a külön Szerbia–Montenegrói Apostoli Egzarchátus, amelynek a hatásköre 2013 óta csak a Szerb Köztársaság területére korlátozódik. Az egzarchátus székhelye Bácskeresztúr.

A SZLOVÁKOK

A szlovákok déli irányú migrációja – a Felvidékről (ahogy akkoriban a mai Szlovákia területét nevezték) – már a XVII. század végén megkezdődött, és több hullámban zajlott. Az ún. Alvidékre (ahogy a mai Vajdaság területét nevezték) 1740–1790 között érkeztek. Az első okirat 1745-ből származik, amikor Csányi Martin impopulátor vezetésével 128 szlovák család (2.000 fő) telepedett le Petrőcön, amely akkor még a futaki uradalomhoz tartozott. A telepítés a futaki uradalom birtokosával, Mihajlo Čarnojevićtel való egyezmény alapján történt. A telepesek Újvár, Árva, Liptó, Hont, Zólyom és Turóc vármegyék területéről érkeztek. Ugyaninnen költöztek telepesek 1755 körül a kölpényi Stratimirović-uradalomra. Ekkortájt vándoroltak szlovák telepesek Bajsára, Dunagálosra (Gložan) és Bácsújfaluba (Selenča) is – ez utóbbi protestáns és katolikus vallású falu. Jobb életkörülmények után kutatva, a szlovákok más vajdasági helységeken is letelepedtek, akár újonnan épített külön, akár a már meglévő falvakban, amelyekben szerbek, németek, magyarok, románok és más népek tagjai éltek. A mai Vajdaság területére érkező szlovákok kisebb része római katolikus, több mint 90%-a viszont ágostai hitvallású evangélikus volt. II. József császár 1769. 09. 26-án kiadott külön engedélyével 1770-ben protestáns szlovákok telepedtek le a Katonai Határőrvidéken, a pazovai pusztán is.

1773-ban szlovák telepesek érkeztek Kiszácsra, két évtized múlva pedig Pincédre (Pivnice) és Lalityra (Lalić) is. Bácsújfaluból 1770-ben 98 protestáns szlovák családot üldöztek el, akik II. József császár külön engedélyével Pazovára, a péterváradi ezred területére költöztek. Nákó Kristóf bánáti uradalmára 1782-ben költöztek szlovákok, és alapították Nagykomlós (Novi Komloš) falut. Élükön Gerskovics Sámuel tanító és Baranyi Mátyás pap álltak. Baranyi 1784-ben a telepesek egy részét Párdányra (Međa), Buttler Gábor birtokára vezette, ahonnan azok a Nagybecskerek melletti Aradácra is lerajzottak. A párdányi szlovákok 1788-ban Écskára, onnan pedig Ján Bosidelerský pap vezetésével 1802-ben Antalfalvára (Kovačica) költöztek. Ebben az időszakban szlovák telepesek érkeztek Nagylajosfalvára (Padina) és Újsándorfalvára (Janošik), ahonnan Istvánvölgyét (Hajdučica) is benépesítették.

A szlovákok nemzeti öntudatra ébresztésében a XIX. század elején fontos szerepet játszott Ján Kollár (1793–1852) *Dicsőség leánya* c. szonettciklusával, amelyben a szlovákok dicső múltját énekelte meg. Kollár szlovák politikus, költő és író volt, a szlovák nemzeti mozgalom vezérideológusa és a cseh nemzeti mozgalom képviselője, emellett pedig a pánszlávizmus fő ideológusa is. Kollár mellett, a szlovák nemzeti mozgalomban fontos szerepet játszott még Ľudovít Štúr (1815–1856) politikus, költő, újságíró és nyelvújító is.

A szlovák értelmiség a mai Vajdaság területén is a papok és a tanítók soraiból került ki. Juraj Rohoň evangélikus lelkész 1802-ben adta ki első szlovák nyelvű művét, a *Rövid versek a falusi ifjúságnak* c. kötetet. A felvilágosodás eszméinek szlovák hirdetői az újonnan alapított szlovák falvakban tevékenykedtek, de együttműködtek a szerbekkel is. Például, a karlócai gimnázium első igazgatói Szlovákia területéről érkeztek, majd 1819-ben a híres szlovák szlavistát, Pavol Jozef Šafárikot nevezték ki erre a tisztségre.

Pavol Jozef Šafárik

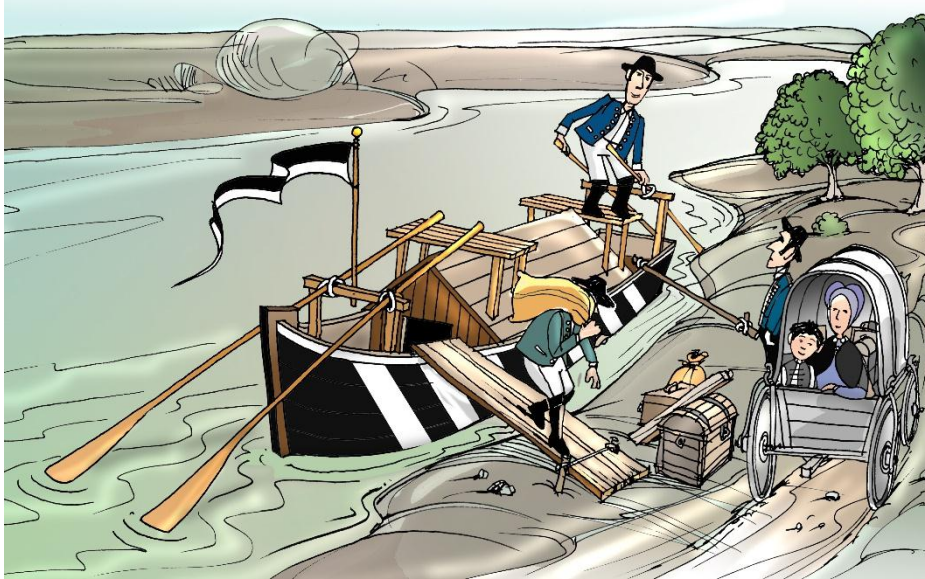
A szlovák nemzeti öntudat ápolásából kivette a részét Ján Kutlík ópazovai tanító is. Az ő unokája volt Cyril Kutlík (1869–1900) festő, tanár, illusztrátor, aki 1895-ben megalapította az első belgrádi festőiskolát. Az ópazovai születésű Ján Blázy (1783–1836) a mai Vajdaság területén született első szlovák értelmiségiek egyike volt. Tanulmányai végeztével egy ideig magántanítószkodott, majd 1822-ben megalapította a Bácsi-Szerémi Evangélikus Szeniorátus gimnáziumát, amelyből később a verbászi gimnázium lett.

Az első világháború után a mai Vajdaság területén élő szlovákok is egy új állam – a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (1929-től kezdve Jugoszláv Királyság) – alattvalói lettek. A huszadik század folyamán, egészen máig, számos oktatási és művelődési intézmény megalapításával a szlovákok meg tudták őrizni hagyományaikat, nyelvüket, szokásaikat és önazonosságukat.

A NÉMETEK

A németek letelepedése a mai Vajdaság területén elsősorban gazdasági és katonai indíttatású volt, ugyanis a Habsburgok velük akarták megerősíteni birodalmuk déli védelmi övezetét. A német betelepítésnek három hulláma volt: VI. Károly császár, Mária Terézia és II. József idején. A németek betelepítésére elsősorban azért került sor, mert szorgalmas földművelők és ügyes kézművesek voltak, emellett hűséges alattvalók. A német telepesek legnagyobb része Svábföldről érkezett, ezért az itt élő népek az összes németet svábnak nevezték. A német telepesek főleg Bácska és a Bánság területére érkeztek, és csak jóval kevesebben a Szerémségbe. A német telepítés első hulláma a bánsági német telepek létrehozásával kezdődött, rögtön a pozsareváci béke megkötése után, és Claudius Florimund de Mercy gróf tervei szerint folyt. Az első német telepesek már 1717-ben megérkeztek Temesvárra és Fehértemplomba, 1726-ban pedig Pancsovára. A Mercy-féle temesvári igazgatóság igyekezett elősegíteni a terület benépesítését, és olaszokat, franciákat, spanyolokat (katalánokat) is telepített a térségbe. 1722–1726 között kb. 15.000 német telepes érkezett a Bánságba, akiket a kormányzat 46 faluban telepített le. Az 1737–1739-es oszmán-török háború megtizedelte a bánsági német lakosságot. Csupán Versec, Fehértemplom és Pancsova maradt meg, s az elmenekült német lakosság nem tért vissza erre a területre. 1763–1776 között folyt a második (ún. tereziánus) német telepítési hullám. Ez a telepítési hullám elsősorban Bácskába irányult, de a telepesek egy részét Bánságba irányították. Ebben az időszakban jelentősen megnőtt a német lakosság létszáma, hisz a telepítés során 11.000 német család érkezett. Ebben az időszakban a német telepesek számára az állam építette fel a házakat és a gazdasági épületeket, előre meghatározott tervek alapján. A telepesek jogait és kötelezettségeit Mária Terézia 1763-ban kiadott betelepítési pátense határozta meg. E hullám során német telepesek érkeztek Kevevára (Kovin) 1770-ben, Galagonyásra (Glogonj) 1776-ban, Omlódra (Omoljica), Almásra (Jabuka) és Mariolanumra 1776-ban, Módosra 1784-ben, Csernyére (Crnja) és Nákófalvára (Nakovo) 1790-ben. Az 1781-ben kiadott Türelmi Rendelet lehetővé tette a protestáns vallású németek letelepedését is. A németek bácskai letelepedése is a pozsareváci békével (1718) kezdődött. A Pétervárad Sáncriban (Újvidék) 1739-ben említettek először németeket, Apatinba 1750-ben telepedtek le, Hódságon pedig nem sokkal letelepedésük után, 1759-ben, már felépítették templomukat is. Az elkövetkező években

német telepések érkeztek Szépliget (Gajdobra), Bácsordas (Karavukovo), Gádor (Gakovo) falvakba is. Széchényi Árpád temerini földesúr Járekon (Bački Jarak) telepítette le őket, az 1790-es években pedig Cservenkán, Verbászon, Szivácon, Kúlán, Őrszálláson (Stanišić) és Csonoplyán (Čonoplja) lettek letelepítve. A XX. század első felének eseményei: a világháborúk, az Osztrák-Magyar Monarchia széthullása, és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (Jugoszlávia) megalakulása a vajdasági német lakosság helyzetére és életére is kihatott. Egészen a második világháború végéig, nagyszámú német élt Vajdaság területén. Azonban, mivel a vajdasági németek tömegesen támogatták a német megszállókat, az új hatalom 1945-ben megtorló intézkedéseket vezetett be a népcsoport tagjai ellen. Azokat a németeket, akik a háború végéig nem hagyták el Jugoszláviát, a háború után gyűjtőtáborokba hurcolták (Járek, Kruševlje, Gádor, Rezsőháza (Knićanin), Mollyfalva (Molin)), ahol sokan áldozatul estek, a többiek pedig megfosztottak állampolgárságuktól és kisajátították vagyonukat. Ezen intézkedések után a még életben maradt németek elhagyták Vajdaság és Jugoszlávia területét.

Német telepések érkezése

A HORVÁTOK

A legrégebbi horvát települések a mai Vajdaság területén a Szerémségben vannak, amely az oszmán-török hódítást megelőzően javarészt Valkó vármegyéhez tartozott. A középkori magyar összeírások is igazolják katolikus vallású délszlávok jelenlétét a Bácskában. Letelepedésük összefügg a magyar királyok Bosznia elleni kereszties hadjárataival. Így került sor pl. 1222-ben Bács környékén nagyobb számú, a boszniai Ozora és Só területéről származó katolikus népesség letelepítésére.

Miután az oszmán-törökök Bosznia után meghódították a horvátok, magyarok és szerbek által lakott Szerémséget is, fokozódott az ide irányuló déli migráció is. A szerémségi horvátok egy része nyugat és észak felé húzódott, egy része áttért az iszlámra, egy része pedig megmaradt. Ez utóbbiak: Mitrovica, Marót (Morović), Ruma, Erdővég (Erdevik), Golubinci, Pétervárad, Szalánkemén, Karlóca és Kamanc környékén éltek. A XVI. századi oszmán-török hadjáratok, valamint Habsburg Ferdinánd és Szapolyai János közötti trónviszály idején nagyszámú horvát lakos telepedett át Szlavóniából Bácskába.

Bácska és Bánát területére a XVI. század végén nagyobb létszámú katolikus szláv csoportok érkeztek Dalmácia területéről (1582-ben Temesváron még dalmát papnevelde is létezett.) Az oszmán-török uralom idején, a mai Bácska területén, katolikus vallású délszláv (horvát) lakosság élt több nagyobb településen, Bácsban, Zomborban és Bajmokon. Az oszmán-török uralom idején Dalmáciából, valamint Bosznia-Hercegovina és Lika egyes vidékeiről származó iszlamizált és keresztény népesség egyaránt letelepedett a Duna mentén.

A Habsburg-ellenes Rákóczi-szabadságharc idején a bácskai horvátok hűek maradtak a bécsi Udvarhoz. Ezért sokan kényszerültek biztonságosabb helyre menekülni: egy részük Szerémségbe (főleg Pétervárad köré) húzódott, és ott maradt a szabadságharc után is. Miután az oszmán-törökök kiűrtették a Szerémséget, 1737-ben Herkóca (Hrtkovci) és Nyékinca (Nikinci) falvakba katolikus vallású, Kliment-törzsbeli albánok telepedtek le a Prokletije térségéből, Deda és Vata nevű vajdáik vezetésével. Idővel

elvesztették identitásukat és asszimilálódtak a többségi horvát környezetbe. A Közép-Bánság területére a horvátok az után érkeztek, hogy a Katonai Határőrvidék átszervezése során a zágrábi érsekség elveszítette Kupa-menti birtokait, és azok helyébe bánsági földbirtokokat kapott. Az idetelepülő horvátok a kaj nyelvjárást beszélték, és többnyire az érsekségnek alárendelt nemesek (vazallusok) voltak. A vándorlások a XIX. században is folytatódtak. 1803-ban pl. három krassován falu lakói telepedtek le Károlyfalván (Banatski Karlovac). A XVIII. és XIX. századok folyamán a horvátlakta területekre német és magyar, de szlovák, ruszin, román és más nemzetiségű telepesek is érkeztek. Ebben az időszakban, a népcsoportok asszimilálódása kölcsönös volt, és a nemzetiségek számarányától függött.

A horvátoknak is volt saját nyelvújítójuk, Ljudevit Gaj (1809–1872) személyében, aki az 1830-as években végrehajtott reformjával megindította az illír mozgalmat is. Krapinán született, 1809-ben. A pesti egyetemen ismerkedett meg Ján Kollárral, és magáévá tette annak pánszláv eszméit. 1830-ban Budán kétnyelvű (horvát és német) kiadásban megjelentette az első általánosan elfogadott horvát helyesírási szabályzatot, *A horvát-szlavón helyesírás rövid alapja* címmel. Minden hangra külön latin betű írásjelet alkalmazott.

Gaj a délszláv népek kulturális és politikai egységét szorgalmazta, és az illír fogalommal jelölte az összes délszlávot. A horvát irodalmi nyelv megteremtésén is munkálkodott. Politikus, nyelvész, újságíró és író volt, aki maga köré tudta gyűjteni a hasonló eszméket követő fiatal értelmiségieket. Kiharcolta az engedélyt az első horvát nyelvű, irodalmi melléklettel megjelenő napilap kiadására, 1835. 01. 06-án megjelent a *Novine Horvatzke* (Horvát Újság), 01. 10-én pedig az irodalmi melléklet (*Danica Horvatzka, Slavonzka i Dalmatinzka*) első száma is. A lap hamarosan *Ilirske narodne novine* (Illír Népújság), a melléklet pedig *Danica ilirska* (Illír Hajnalcsillag) név alatt kezdett megjelenni. 1835-től kezdve lapjait az új helyesírással és *što* nyelvjárásban nyomtatta. 1843 januárjában megjelent az illír elnevezés használatának betiltásáról szóló rendelet, és a lap visszatért eredeti elnevezéséhez. Gaj nem tiltakozott, mozgalma pedig az 1850-es évektől kezdve fokozatosan meggyengült.

Zágrábban halt meg, 1872-ben.

A horvátok egy része az Osztrák–Magyar Monarchia idején érkezett a mai Vajdaság területére, a birodalmon belüli belső migrációs folyamatok eredményeként. De érkeztek a királyi és a szocialista Jugoszlávia idején is. Szervezett telepítés keretében, 1945–1948 leginkább dalmáciai horvátok érkeztek a Vajdaságba – Metković, Sinj, Vrlika, Drniš, Benkovac, Split, Šibenik, Trogir, a dalmát hátság és a szigetek területéről –, összesen mintegy négyezren. Horvát telepesek a horvát nyelvterület más részeiről is érkeztek a Vajdaságba, elsősorban a Gorski kotar és Bosznia-Hercegovina térségéből. A dalmáciai horvátok többnyire Őrszálláson (Stanišić) és Regőcén (Riđica), kisebb mértékben Szivácon és Temeskutason (Gudurica) telepedtek le. A Bosznia, Gorski kotar és Hercegovina területéről érkező horvátok Beskán, Nemesmiliticsen (Svetozar Miletić) és Péterváradon telepedtek le.

A horvátok jelenlétéről tanúskodik a XIV. századi Horváti település, amelyet egy 1322. évi okirat említ, valamint a mai Újvidék területén a XVIII. században létező Horvátfalu (Hrvatsko selo) nevű település, továbbá a XIX. század elején a Bánságban létrejött Horvát-Klári (Hrvatska Klarija, ma: Radojevo), Horvát-Bóka (Hrvatska Boka), Horvát-Nezsény (Hrvatska Neuzina) falvak, és az újabb kori, Szabadkához közeli Horvátmajor (Hrvatski majur).

A BUNYEVÁCOK

A katolikus vallású és *iző* nyelvjárású, Dalmácia, Nyugat-Bosznia és Hercegovina, majd Lika területéről érkező bunyevácok (dalmaták) a XVII. század elején telepedtek le nagyobb számban Szabadka és Zombor területén. Ekkori források említik először a kalocsai főegyházmegye területéhez tartozó Bunjevci plébániát is. A Duna-menti letelepedésüket tovább ösztönözte az oszmán-törökök Bácskából és Szerémségből való kiűzése, de a keresztény sereg Boszniában elszenvedett több veresége is. A Délvidék iszlamizált lakossága Boszniába költözik, ahonnan viszont bunyevácok és sokákok érkeznek a helyükbe. A bunyevácok legnagyobb csoportja (kb. 5.000 fő) 1687-ben telepedett le a Baja, Zombor és Szabadka közötti területen. E vándorlások élén Đura Vidaković kapitány és Duje Marković zombori kapitány állt. A betelepülő népesség a Habsburg-sereg oszmán-törökök elleni hadműveleteiben is részt vett. A bunyevácok határőrök lettek, a Birodalmat szolgálták, és a szerb milíciával együtt harcoltak az oszmán-törökök ellen. Az első bunyevác iskola Zomborban alakult, 1717-ben, majd Bácscon 1734-ben, Bogyánban 1741-ben.

A XVII. század végén a szintén Bosznia és Dalmácia területéről származó sokácok is letelepedtek a Duna mentén, Bácstól északra és délre (Vajszka, Béreg, Szond, Bógyán, Palona településekre). A karlócai béke (1699) után a sokácok összesen nyolc településen éltek, Hercegszántó és Bács között. A XVIII. és XIX. század fordulóján a sokácok a Katonai Határőrvidék bánsági szakaszára is letelepedtek – Pelaszon, Táracsón (Starčevo), Omlódon (Omoljica), Ópáván (Opovo).

A ZSIDÓK

Töredékes adatokból leszűrhető a következtetés, hogy zsidók már a római korban is éltek Pannonia területén, és a középkorban is jelen voltak a Kárpát-medencében, a középkori magyar királyság uralma alatt. Első kiváltságukat 1251-ben kapták, IV. Béla király idejében, amelyeket egészen a XV. század végéig rendre megerősítettek. Egy pillanatban, I. (Nagy) Lajos király kiűzte őket a Magyar Királyság területéről, de aztán visszatértek.

Az oszmán-törökök toleránsabbak voltak a zsidókkal szemben, még a kereskedést is megengedték nekik. A zsidók azonban csak az oszmán-török uralom megszűnése után kezdtek nagyobb számban letelepedni a mai Vajdaság területén. A zsidók a Habsburg Birodalom különböző vidékeiről érkeztek. Letelepedésükkel is nőtt a népsűrűség az oszmán-törököktől elhódított területeken, ami a kormány érdekében állt. A Felvidékről, Morvaországból, Csehországból, Sziléziából, Lengyelországból érkeztek ide. Vándorlásuk oka VI. Károly császár 1725. évi rendelete volt, amellyel korlátozta a zsidók számát az osztrák örökös tartományokban és családonként csak egyetlen gyermeknek engedélyezte a házasságkötést. Megélhetésének biztosítása és családalapítás reményében sok fiatal zsidó döntött úgy, hogy a Bácskába költözik, ahol már más népek is megtelepedtek. Rácfalu (Pétervárad) Sándor, majd Újvidék volt az első település, ahol 1693-ban letelepedhettek a zsidók. Megérkezésük után a zsidók zsinagógát és saját temetőt is kialakítottak. Az első újvidéki zsidó család Marcus Fülöpé volt, de velük együtt még 3 másik zsidó család is érkezett. Ekkoriban Szabadkán és Zomborban tilos volt a zsidóknak nemhogy letelepedniük, hanem még átaludniuk is. Idővel megváltozott a hatalom viszonyulása a zsidó telepítés kérdéséhez. Ennek eredményeként a zsidók más kisebb-nagyobb városokban is megtelepednek, azzal, hogy külön városnegyedekben, ún. gettóknak éltek. Az első szabadkai zsidó Herschl Jakab volt, 1764-ben pedig már 16 zsidó család élt a városban. A zsidók 1709-ben telepedtek le Kúlán, 1735-ben Zomborban, 1736-ban Bácsón, 1740-ben Bezdánban, 1776-ban Bácsordason (Karavukovo), 1783-ban pedig Zentán. Petrőcön 1737-ben 15 zsidó család élt. A legrégebbi zsidó közösség Bánát területén Pancsován alakult meg, ahol zsidók még az oszmán-török uralom előtt, alatt és után is éltek, 1494–1734 között. Törökkanizsán 1718-ban, Nagybecskerekén 1747-ben, Versecen 1766-ban, Törökbecsén 1825-ben jegyezték fel az első zsidókat. Kisebb zsidó közösség létezett Melencén, Keveváran, Oroszlámoson (Banatsko Aranđelovo), Padén, Szanádon, Antalfalván (Kovačica) és Alibunáron. Bácskához és Bánáthoz hasonlóan a Szerémség területén is éltek zsidók az oszmán-török uralom idején. Először Zimonyban telepedtek le. Éltek ezen kívül Erdővégen (Erdevik), Bačincin, Mitrovicán, Golubincin is. Indián, Ópazován és Maradékon 1739-ben telepedtek le, miután a visszavonuló osztrák sereggel együtt elhagyták Belgrádot. A mai Vajdaság területén élő zsidók helyzete a legkevésbé sem volt könnyű, és a történelem folyamán változott. A Habsburg Birodalom általában eléggé korlátozta őket. Számos törvény korlátozta jogait és megélhetési lehetőségeiket. Nem foglalkozhattak bizonyos szakmákkal, nem rendelkezhetek ingatlannal, korlátozva volt a mozgásszabadságuk, letelepedésük stb. Mindez jelentős mértékben kihatott a zsidók gazdasági erejére és életmódjára, de gyakran itt maradásukat is kérdésessé tette. Mária Terézia 1743-ban adóval sújtotta a zsidókat. Ez volt az ún. toleranciataksa (türelmi adó), amelynek összege minden évben növekedett, míg végül 1785-ben II. József meg nem szüntette, könnyítve ezzel a zsidók életén. De a megszüntetett adó helyébe újat vezetett be, az ún. kincstári adót, amelyet a zsidók a XIX. század közepéig fizettek. Az 1782. 01. 02-án kiadott Türelmi Rendelet megengedte a zsidóknak, hogy szabadon letelepedhessenek a városokban, földműveléssel és kézművességgel foglalkozhassanak (és állami hivatalokat töltsenek be), ugyanakkor nem nyerték el a teljes polgárjogot. A továbbra is érvényes korlátozások miatt a zsidók alapvető tevékenysége a kereskedelem maradt. A zsidók életét sok szempontból szabályozták törvények és rendeletek. 1840-ben a magyar országgyűlés által elfogadott törvény engedélyezte a zsidóknak az iparüzési szabadságot, a földek és gyárak feletti tulajdonjogot és engedélyezte számukra az iskoláztatást is. A mai Vajdaság területén élő zsidók 1867-ben, a magyar országgyűlés által hozott emancipációs törvénnyel váltak egyenjogúakká a többi polgárral. Ezt

követően kezdtek részt venni a politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális életben. A zsidók teljes emancipációja a két világháború között, a Jugoszláv Királyság idejében érkezett el. A zsidók ebben az időszakban teljes mértékben integrálódtak környezetükhöz. Már 1919-ben megalakult a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (később: Jugoszlávia) Zsidó Hitközségeinek Szövetsége. Zsidó könyvek és folyóiratok jelentek meg, zsidó egyesületek és klubok alakultak. Megjelentek a vidék zsidóságának történetét feldolgozó első művek. A leghosszabb időn át megjelenő lapjuk, a *Jüdische Zeitung* (Zsidó Újság), 1935-ben indult Újvidéken, és 1941-ig folyamatosan megjelent. Ebben az időszakban az alábbi zsidó írók tevékenykedtek: Oskar Davičo, Stanislav Vinaver, Isak Samokovlija, Paulina Lebl Albala és mások. A zsidók kifejezetten városiak voltak: csupán 5%-uk élt falun. A jugoszláviai és vajdasági zsidó nemzeti közösség lendületes fejlődését a második világháború szakította meg, amely szinte teljesen eltörölte a zsidókat erről a területről. A zsidó hitközség tagjainak száma a második világháború idején a töredékére csökkent. Az 1931-es népszámlálás adatai szerint a Duna-Bánság területén 18.518 zsidó élt. Közülük 15.343-an odavesztek a második világháborúban. Az életben maradt vajdasági zsidók nagy többsége a második világháború után Izraelbe vándorolt.

A MAGYAROK

A magyarok 895 óta vannak jelen a mai Vajdaság területén, amikor Árpád fejedelem vezetésével a Duna, Temes, Tisza és Maros folyók közötti területen is megtelepedtek. A Kárpát-medencében a magyarok bizánci és frank hatásnak egyaránt ki voltak téve. Önállóságuk megőrzése érdekében ki kellett alakítaniuk a központi hatalmat, és megalapozniuk az európai mintájú állami intézményeket. Ezt a feladatot Árpád dédunokája, Géza fejedelem, és Géza fia, István (uralkodott: 997–1038) hajtotta végre. István folytatta az édesapja által megkezdett módszeres keresztény térítést, amely olyan sikeresen haladt, hogy már 1000 tájéka királyi koronát kért a pápától. A középkorban a mai Vajdaság területe jobbra a magyar államhoz tartozott, lakossága pedig vegyes volt. Az oszmán-török hódítás hatalmas változásokat okozott a térségben: a régebbi népesség többnyire áldozatul esett vagy észak felé húzódott, aminek következtében megváltozott a terület etnikai összetétele.

A magyarok ismételt letelepedése Bácska, Baranya és Szerémség területén az oszmán-törökök visszavonulása után, a XVIII. századi nagy migrációs folyamatok idején, az elpusztult területek betelepítése során következett be. A mohácsi csatát megelőzően ezek a területek a magyar állam fejlettebb részét képezték, de az oszmán-török uralom a terület pusztulását és a lakosság elvonulását eredményezte. Az oszmán-törökök visszavonulása után magyarok betelepítését elsősorban a nagybirtokosok szorgalmazták, akiknek munkaerőre volt szükségük birtokaik megműveléséhez. A magyarok betelepítése felélénkült a Tisza-Marosi Határőrvidék felszámolása után. Bánság területe 1779-ben lett a Magyar Királysághoz csatolva, és a magyarok száma ezen a területen növekedett. Bácska magyar lakossága Bács-Bodrog vármegye és a Tiszai Koronakerület területén élt. 1746/47-ben kezdődött a magyarok betelepítése Szabadkára, 1748-ban telepedtek le Bezdánban, 1749-ben Kúlán. 1751 után magyar telepések érkeztek Zentára, a következő két évben Adára és Moholra. 1753-ban az Udvari Kamara magyarokat telepített Magyarkanizsára, s hamarosan magyar lakosság érkezett Óbecsére, Csonoplyára, Bácskertesre (Kupusina), Doroszlóra, majd 1767-ben Péterrévére (Bačko Petrovo Selo) is. A következő években Hegyes, Martonos betelepítése következik, s a XVIII. század derekán magyar lakossággal települt be Horgos pusztája is. A letelepedő magyar családok főleg katolikus vallásúak voltak, de kevés református is akadt közöttük, mint pl. az a 334 magyar család, amely 1786-ban telepedett le Ómoravicán/Bácskossuthfalván (Stara Moravica). 1799-ban Széchényi gróf Pest, Fejér és Tolna megyei magyar parasztokat telepített temerini birtokára. A betelepítést segítették a telepések verbuválásával megbízott személyek is, akik az egyes területek előnyeiről próbálták meggyőzni az embereket. Maga az Udvar teremtette meg a törvényi kereteket, amelyek lehetővé tették a nagybirtokosoknak, hogy jobbágyokat telepítsenek birtokaikra. A XVIII. század elején a magyar társadalom szinte minden rétegéből érkeznek telepések a deli vármegyékbe. A Türelmi Rendelet (1781) után, a mai Vajdaság területére reformátusok is érkeztek Közép-Magyarországról, és megalakítják Bácsfeketehegy (Feketić), Moravica és Pacsér településeket.

A Bánság területére a magyar lakosság a XVIII. század második felében érkezett, Törökkanizsára, Majdánra, Ráckeresztúrra, Tordára. 1760-ban alapult Hódegyháza (Jázova), 1782-ben pedig Csóka, majd 1801-ben Magyarcsernye is. Református vallású magyarok telepedtek le 1794-ben Debellácson (Torontályvásárhely). II. József uralkodása idején Bánság benépesítésében Szeged városa különösen kiemelkedő szerepet játszott, amely birtokokat vásárolt itt, és ide telepítette lakosainak egy részét. 1782–1785 között Marczibányi Lőrinc

telepítette Csókát, Feketetót (Crna Bara) és Egyházaskért (Vrbica). Padét 1784-ben telepítette Ormódsy István, Tajnai János pedig a XIX. század elején Szajánt.

A magyarok vándorlása főleg gazdasági okok – a jobb életfeltételek utáni kutatás – miatt következett be. A telepesek helyzete jobb volt, mint a jobbágyoké, ami további ösztönzés volt a vándorlásokhoz. Maga az állam is hozott létre településeket. Egyes települések pedig másodlagos vándorlás eredményeként jöttek létre, mint pl. Muzsla 1890-ben. Gazdasági okokból, a magyarok a XIX. század derekán Szerémség és Szlavónia felé is megindultak. A súlyos gazdasági helyzet és a megoldatlan agrárkérdés következtében a migráció folyamatos volt: emiatt jött létre 1884-ben Tiszakálmánfalva (Budisava) és Bácsgyulafalva (Telečka). Ebben az időszakban, az Al-Duna szabályozása érdekében került sor Hertelendyfalván (Vojlovica), Székelykevéen (Skorenovac) és Sándoregyházán (Ivanovo) bukovinai magyarok letelepítésére.

Magyar lakosság betelepítésére, de kitelepülésére/kitelepítésére a XX. században is sor került, különösen az első és a második világháború során. Az első világháború vége jelentős határváltozásokat hozott, ami különösen a magyarság helyzetére hatott ki, amely anyaországán kívül rekedt. Ekkor felkínálták nekik az optálás lehetőségét, azaz egyénileg választhattak, hogy melyik államban akarnak élni, és kb. 200.000 magyar maradt a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság határain belül. A II. világháború idején újabb magyar telepesek érkeztek Bácskába, az első világháború után betelepített szerbek helyébe, de ezek 1944-ben el kellett hagyniuk birtokaikat és házaikat.

Optánsok (latinul *optio* = szabad választás, szabad akarat) olyan személyek, akik a nemzetközi jog alapján úgy döntöttek, hogy lemondanak addigi állampolgárságukról, és újat vesznek föl, anyaországukét, ahol nemzetük többsége él. Ezt a jogot az első világháború után elismerték a németeknek és magyaroknak a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban, és két év alatt el kellett dönteniük, hogy melyik államban akarnak élni.

A ROMÁK

A romákról nincsenek kellően megbízható és pontos történeti adatok, mivel nem rendelkezünk írott adatokkal származásukról, vándorlásaik okairól és múltjuk jelentős eseményeiről. Ilyen jellegű adatok csak a különféle roma népköltészeti emlékekben fordulnak elő. Ennek az Európa különböző részein élő népnek a történelme tele van ellentmondásokkal, és sok előítélet övezi. Átfogó kutatását nehezíti az a körülmény, hogy a romák különböző államokban élnek, különböző nyelveken beszélnek, és szokásaik is igen eltérnek egymástól. A legelterjedtebb vélemény szerint Indiából származnak, ahonnan több hullámban indultak Európa és a világ más részei felé, a mai Afganisztán, Irán, Örményország és Törökország területén át. Vándorlásaik a X–XIX. századig tartottak. Európában először a XI. században említik őket bizánci források. Különböző nevenek nevezik magukat, amelyek közül a leggyakoribb a roma és a cigány. A roma elnevezés a hindu nyelvből ered, és férfit jelent. A cigány kifejezés a görög nyelvből ered, ahol embert, emberi lényt jelöl. (athiganos). E nép tagjai kölcsönösen romának (rom, roma) vagy szintinek (szinto, szintura) nevezik egymást. Az általuk használt roma nyelv az indoeurópai nyelvcsaládba tartozik. Egyes vélemények szerint a romák a XIV. században érkeztek a Balkán-félszigetre. Sokan a Balkánon maradtak, de egy részük folytatta a vándorlást. A középkori Szerbia és a középkori Magyar Királyság területén is, a romákat a XIV. századtól említik az írott források, Közép- és Nyugat-Európában pedig a XV. századtól. A romák helyzetét a középkori Magyar Királyságban Zsigmond, Hunyadi Mátyás és II. Ulászló oklevelei szabályozták. Ekkoriban még azt hitték, hogy a romák Egyiptomból származnak, ezért a *fáraó népének* nevezték őket. (Innen ered pl. angol gipsy elnevezésül is.) Az őslakosság kezdetben jóindulattal viszonyult hozzájuk, de csakhamar megjelent az elutasítás, és a közösség tagjai a társadalom peremére szorultak. Ennek fő oka nomád életmódjuk volt. Az oszmán-török uralom idején a romák többnyire városokban éltek, elkülönített városnegyedekben, amelyeket csingán-máláknak hívtak. A romák helyzete jelentősen romlott Mária Terézia 1761. és 1767. évi rendeletei után, amelyekkel megtiltották számukra a nomád életmódot, az egymás közötti házasságot. A 16 évüket betöltött férfiakat katonai szolgálatra kötelezték, sőt, az egyik pont előírta, hogy a roma gyermekeket el kell venni szüleiktől, és más nemzetiségű polgárookra és parasztokra kell bízni nevelésüket. Hasonló intézkedések születtek II. József uralkodása idején is, 1783-ban, amikor be lett tiltva számukra az anyanyelv használata. A térség népeinek sorsában a romák is osztoztak. A számos kihívás, üldözés, sőt a második világháború idején a teljes megsemmisítésükre irányuló törekvések ellenére megőrizték identitásukat, kultúrájukat és életmódjukat.

A ROMÁNOK

A románok az oszmán-török pusztítások és elnyomás elől menekülve, valamint gazdasági okok miatt telepedtek a mai Vajdaság területére. A Bánság ma Szerbiához tartozó részén (Bánát) már a XIV. században említene a történelmi források román falvakat, de a legnagyobb bevándorlási hullám a XVII. és XIX. századok közé tehető. A románok a Katonai Határőrvidéken és a földesurak birtokain telepedtek le. A román lakosság különböző helyekről származott Bánátba. Legnagyobb részük Kelet-Bánságból eredt. Így a román települések is csoportosítva voltak, lakóik eredete tekintetében. A Néra és Karas folyók alsó szakaszának, valamint a Moravica- és Mesics-völgyek lakosait *hegyvidékieknek (gorani)* nevezték; *granicsároknak* nevezték a Katonai Határőrvidék falvaiban (Pancsova, Alibunár, Fehértemplom) letelepedett románokat; míg a közép-bánáti falvak lakóit *pusztai románoknak* nevezték. Egészen a XIX. század közepéig bevett szokás volt, hogy az itt élő románokat oláhoknak (vlachoknak) nevezték. 1765-ben Mária Terézia rendelete értelmében a románoknak el kellett hagyniuk a németek betelepítésére kiszemelt falvakat. Így hagyták el a románok a Temesvár körüli és Maros-menti falvaikat, és telepedtek le a Béga folyó alsóbb szakaszán, Kis- és Nagy-Torák, Jankahíd, Écska, Klekk, valamint Almás (Jabuka) és Galagonyás

(Glogonj) falvakban. Kis- és Nagy-Torákra kb. 340 család érkezett. Miután a kincstár elárverezte a Béga körüli földeket (1781–1782), a Béga-parti román falvak a Lázár- és a Kiss-uradalmak részei lettek. A katonai hatóságok is telepítettek románokat a Katonai Határőrvidékre. 1765-ben Révújfalut (Banatsko Novo Selo), Dololovát (Dolovo), Alibunárt, Keviszöllőst (Seleuš) népesítették be, a XVIII. század végén pedig Újzozorán (Uzdin) és Kevevárán (Kovin) telepedtek meg. 1808-ban megalakult Petre (Petrovo Selo, majd Vladimirovac) is. A Versec környéki románok őslakóknak tekinthetők. Sok román faluba érkeztek a román nyelvterület más részeiről származó telepések is, elsősorban Olténiából, Erdélyből és a Körösök vidékéről (Kővár-vidék), úgyhogy a vajdasági románok e tekintetben nem egységesek. A Bánátban letelepedő románok ugyanolyan vallásúak voltak, mint a szerbek, és ezért sokáig a szerb ortodox egyházszervezetnek voltak alárendelve: az Oszmán Birodalom idején az Ipeki Patriarchátusnak, a Habsburg Birodalomban pedig a Karlócai Érsekségnek. 1864. 12. 24-én Ferenc József császár rendeletével megalakult a külön Erdélyi Román Érsekség, Nagyszeben központtal. Az érsekségnek két ortodox püspökség volt alárendelve: az aradi és a karánsebesi. Ma a bánáti Román Ortodox Egyház kánonjogilag a bukaresti román patriarchátusnak van alárendelve, és három protopoiátus (esperesi kerület) alkotja: a pancsovai, a verseci és a kis-toráki. A püspöki helynökség (vikariátus) székhelye Versecen van.

Andrei Şaguna

A románok eredetét Gheorghe Sincai (1754–1816) román történétíró, fordító, nyelvész és költő is kutatta.

A SZERBEK

A szerbek a XIV. század végétől kezdve folyamatosan lakják a mai Vajdaság területét, amikor az oszmán-törökök balkáni betöréseinek következtében megkezdődött a szerbek vándorlása észak felé. A vándorlások már az első török betörések idején megindultak, így pl. egy Arad megyébe irányuló vándorlást Vukašin Mrnjavčević király fia, Dimitrije vezetett, akit Zsigmond magyar király Világos várnagyává nevezett ki. A XV. század folyamán a vándorlás tömeges lett és a század közepén már a szerbek tették ki Szerémség és Bánság lakosságának többségét. A szerbek még nagyobb számban telepedtek le itt a Szerb Despotaság bukása után, még hozzá a magyar hatóságok engedélyével. Hunyadi Mátyás magyar király 1483-ban a pápához intézett levelében azt írta, hogy az előző négy évben kb. 200.000 embert telepített Magyarországra. A szerbek gyakori vándorlását a Magyar Királyság területére a szerb állam bukása, a török hódítók általi erőszak, pusztítások, a nincstelenség, a lázadásokban és felkelésekben való részvétel is ösztönözte. Hogy megnyerje a szerbeket a Magyar Királyság területén való letelepedés ügyének, Hunyadi Mátyás engedélyezte, hogy Đurađ Branković szerb despota utódai a Magyar Királyság területén is használhassák elődjük uralkodói címét. Az első ilyen személy Vuk Grgurević volt, Đurađ Branković unokája, akit a szerb népköltészet – kifejezett hősiessége miatt – Zmaj Ognjeni Vuknak (magyarul kb.: Vuk, a Tüzes Sárkány) nevez. Vuk despota egybegyűjtötte a Magyar Királyság déli részén élő szerbeket és harcba vezette őket az oszmán-törökök ellen. A despota címet később más szerb nemesi családok képviselői is viselték, mint pl. Pavle Bakić vagy Radić Božić.

A szerb nép vándorlása a mai Vajdaság területére egészen a XVII. századig tartott. Ahogy az oszmán-török hatalom terjeszkedett e területek felé, úgy vándoroltak erre a területre a szerbek, kisebb-nagyobb számban, szervezeten vagy szabadon. Egyes náhijékben, mint amilyen pl. a titeli, bácsai és a zombori, már a XVI. század derekán is csak szláv neveket viselő személyeket írtak össze az oszmán-török hatóságok. Az 1526-os mohácsi csatát és a Magyar Királyságnak a Habsburg Birodalomba való betagozását követően, a bécsi Udvar ösztönözte a szerbek idetelepedését, hogy azok védelmezzék a Birodalom deli határait. Ezt a feladatot a szerb határőrök sikeresen teljesítették. A szerb nép Kosovo, Raška, Brda, Kelet-Hercegovina és Macedónia területéről indult, és egészen Budáig, Szentendrét és Aradig jutott. Betelepítették Szerémséget, Bánságot, Bácskát, Likát, Szlavóniát, Horvátországot és Dalmáciát.

A SAJKÁSOK (sajka – fából készült hosszú, keskeny, gyors folyami hajó)

A katonai szolgálatot teljesítő szerbek közül a legtöbb adat a folyami hadiflottában szolgáló sajkásokról (naszádosokról) maradt fenn. Még Hunyadi Mátyás király megalapította a sajkáknak (naszádoknak) nevezett csónakokból álló erős folyami hadiflottát, amelynek feladata a Száva és Duna menti erődök védelme volt. A sajkákon szolgáló katonákat sajkásoknak nevezték. Feladatuk az volt, hogy szembeszálljanak az ellenséges flottillával, támogassák a szárazföldi csapatokat a hidak építésénél és ellássák őket hadianyaggal és élelmiszerrel.

Többféle sajka létezett: két és három evezősorosak, egyes és kettős fedélzetűek, bástyákkal vagy a nélkül. A legtöbb sajka kisméretű volt, 30-40 fős legénységgel. Fekete színűek voltak, de fehér szegéllyel. Orruk hegyes volt, és – a későbbiekben – egy kisebb ágyút is elhelyeztek rajta. A sajkások szablyával, lándzsával, íjjal-nyilakkal, később pedig puskával is fel voltak fegyverkezve. A sajkás flottilla élén álló parancsnokot obervajdának (fővajdának) hívták. A rendes fizetés mellett a sajkások külön kiváltságokban részesültek, amelyek vagy általánosan vonatkoztak rájuk vagy csupán egyes településeikre voltak érvényesek.

A sajkások fő állomáshelyei a Dunán az alábbiak voltak: Komárom, Buda, Ráckeve, Pétervárad, Szalánkemén, Zimony, Nándorfehérvár (Belgrád), Végszendró és Galambóc, a Száván pedig Szentdemeter (Mitrovica) és Szabács.

Ma Sajkás-vidéknek nevezzük a Bácska délkeleti részét, amely négy községre van osztva: Titel, Zsablya, Újvidék és Szenttamás.

Ahol csak letelepedtek, a szerbek kolostorokat és templomokat építettek, a legtöbbet a Fruška gorán és az ún. Kis-Oláhszág (Mala Vlačka), azaz Požega és Pakrac közötti vidéken. A legtöbb szerb III. Arsenije Čarnojević pátriárka vezetésével az 1690-es nagy szerb vándorlás, valamint a IV. Arsenije Jovanović

Šakabenta vezetésével az 1737–1739-es osztrák–török háború idején érkezett a Habsburg Birodalom területére. A szerbek nagy része a császárnak közvetlenül alárendelt határőr volt, más részük viszont a polgári közigazgatás (vármegyarendszer) keretében tartozott, és földműveléssel, kézművességgel, kereskedelemmel foglalkozott.

A XVIII. század végi utolsó osztrák–török háború („Kočina krajina”) és az első szerb felkelés bukása újabb betelepítési hullámokat váltott ki. Ebben az időszakban Đorđe Petrović Karađorđe családja is elhagyta Szerbiát, majd 1813-ban maga Karađorđe is elmenekült a Dunától és Szávától északra eső területre, népe és vajdái egy részével együtt. Az osztrák források szerint az első szerb felkelés bukása idején több mint 110.000 szerb érkezett az Osztrák Császárság területére. Sokan kerültek menekülttáborba, s közülük több mint 20.000 telepedett le a Szerémségben és a Bácskában (Újvidék környékén).

A XIX. század folyamán a szerb polgárság jelentős mértékben megerősödött, és a szerb kultúra és oktatás hordozójává vált. Élen járt ugyanakkor a szerb nemzeti jogok megőrzéséért és bővítéséért folytatott küzdelemben is.

Az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc idején a szerb nemzeti mozgalom a Szerb Vajdaság megalakítását követelte. Azt azonban Habsburg-kormányzat nem az általuk követelt alakban hagyta jóvá. Ennek ellenére az elkövetkező időszakban számos művelődési intézmény, iskola, lap és folyóirat alapult, majd 1826-ban Pesten megalakult a Szerb Matica is, amelynek a székhelye 1864-ben átkerült Újvidékre. 1861-ben kezdte meg munkáját a Szerb Nemzeti Színház. A dél-magyarországi szerbek legfontosabb politikai személyisége és a szerb nép tribunja (érdekeinek szószólója) Svetozar Miletić ügyvéd volt.

A XVIII. és XIX. század fordulóján a szerb értelmiség legfontosabb képviselői is erről a vidékről származnak. Különösen fontos a kaboli monostorfőnök, Jovan Rajić (1726–1801) tevékenysége. Legértékesebb műve a *Különböző szláv népek, elsősorban pedig a bolgárok, horvátok és szerbek története*, amelyben nem is a szerbek, hanem egyenesen a délszlávok történetét próbálta összefoglalni. Fontos szerepet játszott még Lukijan Mušicki (1777–1837) is, a szerb irodalom első költője.

A különböző történelmi körülményektől függően a szerbek a XX. század folyamán is letelepednek a mai Vajdaság területén, különösen az első világháborút követően (a szaloniki frontharcok és önkéntesek betelepítése), 1945 után, a második világháborút követő tervszerű betelepítés keretében, valamint a XX. század végén is, amikor a Jugoszlávia széthullása miatt kirobbant délszláv háborúk következtében is többnyire szerb lakosság költözött erre a vidékre.

A TÉRSÉG TOVÁBBI TÖRTÉNELMÉNEK ÁTTEKINTÉSE

Az oszmán–törökök elvonulása után a mai Vajdaság területe igen gyorsan fejlődött, népei pedig emancipálódtak. A XVIII. század folyamán számos reformra került sor: fellendült a mezőgazdaság és a kereskedelem, manufaktúrák és gyárak nyíltak, utak épültek, bővült az iskolahálózat és fejlődött az oktatás, erősödött a polgárság. A parasztság helyzete is javult, de továbbra is legsúlyosabb helyzetben levő réteg maradt.

A politikai élet egyre viharosabbá vált: a nemzeti mozgalmak egyre hangosabban követelték nemzeti és vallási jogaik bővítését, és erősödött a polgári, liberális mozgalom is. A Habsburg Birodalom berendezése és a nemzetiségi kérdés megoldása körüli különbségek (ellentétek) az 1848/49-es forradalom és szabadságharc véres küzdelmei során tetőztek.

A nemzetiségi ellentétek különbözőképpen nyilvánultak meg. A bécsi Udvar nem akarta teljesíteni a birodalmon belüli nagyobb önállóságra vonatkozó magyar követeléseket, ezért a magyar nemzeti mozgalom eltiprása a legfontosabb feladat volt az Udvar számára. Ennek érdekében az Udvar a nem-magyar nemzetiségektől kért segítséget, megértést színlelve azok nemzeti követeléseit, melyeket Pest elutasított.

Az „oszd meg és uralkodj” elvét követve Bécs sikeresen megvalósította célját. A szerb nemzeti mozgalom fő követelése, a Szerb Vajdaság megalakítása Kossuth Lajos, a magyar nemzeti mozgalom vezetője és munkatársai részére elfogadhatatlan volt. A sikertelen tárgyalások után heves összecsapásokra kerül sor a két nemzet között az 1848/49-es évek során. A szerbek és magyarok között fellángoló valódi háború következménye a sok áldozat, Újvidék lerombolása a magyar katonák által, a Pétervárad várból történő ágyúzással 1849. június 12-én, valamint mindkét mozgalom meggyengülése. A bécsi udvar eltiporta a

magyar szabadságharcot, de nem teljesítette a nem-magyar nemzeti mozgalmak elvárásait sem. A hatalmas áldozatok és súlyos harcok ellenére, nem valósultak meg a szerb nemzeti mozgalomnak azon követelései, amelyeket az 1848. évi karlócai májusi kongresszuson tűzött ki. A legnagyobb összetűzés a térség nemzetiségei között egyik fél számára sem hozta meg nemzeti céljainak megvalósulását.

Mégis, e tragikus események után, a bécsi Udvarban való bizalom megrendült: megerősödött a nem-német nemzetiségek együttműködésének és közös fellépésének szükségessége. Bécs elnyomó intézkedéseinek következtében eluralkodott a vélemény, hogy a nemzeti szabadság és egyenjogúság csak a Birodalom keretein kívül valósítható meg.

A magyar nemzeti mozgalom 1867-ben sikeresen kiharcolta a Habsburg Birodalom dualisztikus átalakítását. A birodalom ettől kezdve két államból, az Osztrák Császárságból és a Magyar Királyságból állt. Mindkét tagállamnak külön országgyűlése (parlamentje) és kormánya volt. A két államnak közös maradt a külügye, a hadserege és a pénzügye. A nem-magyar nemzetiségek helyzetén ez az esemény semmit sem javított, mert a nemzetiségi kérdést nem oldották meg a nekik megfelelő módon. A XX. század elején megerősödtek a kisebbségi nemzetiségek politikai mozgalmi, és megvalósult az együttműködésük. Ebben a számos megosztottsággal terhes és óriási elégedetlenséggel duzzadó légkörben érte meg az Osztrák-Magyar Monarchia az I. világháború kitörését, amelynek vége ennek az államnak a széthullását is meghozta.

A HUSZADIK SZÁZAD

HÁBORÚK ÉS TOVÁBBI MIGRÁCIÓK

Az Osztrák-Magyar Monarchia 1918-as összeomlása következtében új államok alakultak a térségben. A néhai Monarchia déli részeit – Baranyát, Bácskát, Bánátot és Szerémséget – a Szerb Királyság hadserege foglalta el: így lett ez a terület a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része. Az antanthatalmak által 1920. 06. 04-én Magyarországgal aláíratott trianoni szerződés háború előtti területeinek csupán 29%-át hagyta meg Magyarországnak.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság – és ezzel együtt Vajdaság – két világháború közötti fejlődését gazdasági, nemzeti, politikai problémák jellemezték. Azonban, a II. világháború kitöréséig, Vajdaság (Szlovéniával együtt) az új állam legfejlettebb régiója maradt. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak kb. 12 millió lakosa volt, a legtöbben szerbek, horvátok és szlovének, de ezek közül mintegy 2.000.000 a nemzeti kisebbségekhez tartozott. A Királyság határai között, Bácska, Bánát, Baranya, (Szerémség, Szlavónia), Muraköz és Murántúl területén az első, 1921. évi jugoszláv népszámlálás 467.658 magyart írt össze, 1910-ben pedig a később Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került területeken 577.549 magyar élt. A Bánságban románok, Vajdaság-szerbe pedig szlovákok, ruszinok, és egyéb szláv nyelvű nemzeti kisebbségek éltek. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság legnépesebb és gazdaságilag legerősebb nemzeti kisebbségét a németek alkották.

Az új állam fejlődését az eltérő kulturális örökség, az előírások terén tapasztalható különbségek, a háborús pusztítás, az állam belső berendezése körüli politikai viták, a gazdasági elmaradottság hátráltatták... Mindezen problémákat csak fokozatosan sikerült megoldani, és az előrehaladást akadályozta a fejlett ipari államokat is maga alá gyűrő nagy gazdasági válság.

A második világháború örvénye Vajdaság népeit is magával ragadta. A háború négy esztendeje (1941–1945) megszállással, számos áldozattal és hatalmas pusztítással járt. Baranyát és Bácskát a magyar fasiszta hadsereg szállta meg, Szerémség a Független Horvát Államhoz került. Bánát a németek által megszállt Szerbia része lett, és a helyi német nemzetiség (Volksdeutsche) igazgatása alatt állt. A megszállók elleni küzdelemből Vajdaság lakói is kivették részüket: a legintenzívebb partizánmozgalom Szerémség területén bontakozott ki. A partizánakciókat és az ellenséges haderőkkel való összecsapásokat megtorlások követték. Ennek legfőbb áldozata a civil lakosság volt, amely fosztogatás, gyilkosság, taborba hurcolás áldozata lett. Nagyszámú ártatlan civil áldozat esett áldozatául a Horthy Miklós megszálló hadserege által 1942 januárjában elkövetett razziában Csúrog (Čurug), Zsablya (Žabalj), Sajkásgyörgye (Đurđevo), Boldogasszonyfalva (Gospođinci), Dunagárdony (Gardinovci), Tündéres (Vilovo), Sajlások (Lok), Titel, Mozsor (Mošorin), Sajkásszentiván (Šajkaš), Kiszács, Szenttamás (Srbobran), Temerin, Újvidék és Óbecse.

A két világháborút az újjáépítés és talpra állás követte. Sor került az agrárreformra is, amely megváltoztatta a földtulajdon szerkezetét. A határváltoztatások és kitelepítések következtében megváltozott a lakosság nemzetiségi összetétele is. A XX. század során újabb vándorlásokra került sor a térségben. Ezek okai a legkülönbözőbbek voltak: háborús események és azok következményei, határváltoztatások, gazdasági okok. Bár egyes nemzetiségek tagjai elköltöztek, mások idetelepedtek, mindegyik nyomott hagyott azon a mozaikon, amely a mai Vajdaság képét jellemzi.

A XX. SZÁZADI TELEPÍTÉSEK

Az első és a második világháborút követően is jelentős mértékű lakosság beáramlásra került sor, amely során elsősorban szerbek telepedtek ide Bosznia-Hercegovina, Horvátország és Közép-Szerbia területéről. Ezek a telepések – akik az agrárreform keretében mindannyian földhöz jutottak – vagy régi településeken telepedtek le, vagy újakat hoztak létre számukra. A Bánátban így az első világháborút követően 16 új település létesült, 14 már létező település pedig újabb negyeddel bővült. E települések közé tartozik: Rárós (Miletićevo), Vojvoda Stepa, Aleksandrovo, Banatsko Karađorđevo. Ez utóbbi volt a legnagyobb új település a két világháború közötti Jugoszlávia területén: mintegy ezer likai család érkezett ide. Putnikovo falut a Magyarországról érkező szerb optások hozták létre. 1931-ig a Bánát területére kb. 54.600 személy települt. Telepítésre a Bácskában is sor került: itt 38 új település létesült, illetve 11 már létező település bővült újabb negyeddel. Ezekre a településekre 29.599 montenegrói, likai, hercegovinai és dalmáciai világháborús önkéntes telepes érkezett. A legjelentősebb településeik: Újzednik (Novi Žednik), Sári (Aleksa Šantić), Cserepes (Bački Sokolac), Szőreg (Sirig), Stepanovićevo, Ósajkásgyörgye (Staro Đurđevo). A Szerémség területére több mint 8700 telepes érkezett, öt új település, Indián és Rumán pedig új városnegyed létesült számukra.

Az újonnan érkezett lakosok nehezen szokták meg az itteni viszonyokat, mivel életmódot és gazdálkodási módszereket kellett váltaniuk, s rá kellett szokniuk az új környezetre és hagyományokra. A telepések szerényen éltek, az államtól kapott földeken és egyszerű házakban. Néhány év alkalmazkodás után az új települések is fejlődésnek indultak.

A második világháború vége is jelentős változásokat eredményezett Vajdaság etnikai térképén (összetételében). A megszállókkal való együttműködés miatt sok német elhagyta ezt a területet. Az első világháborút követően a Vajdaság területén 321.602 német élt, a második világháborút követően 29.307-en maradtak itt. Jelentős mértékben csökkent a zsidók száma is a holokauszt, majd az Izraelbe való kivándorlás következtében, úgyhogy a XX. század elején itt élt mintegy 20.000 zsidóból mára csupán néhány száz maradt Vajdaság területén.

A jugoszláv nemzetgyűlés 1945. 08. 23-án elfogadta az agrárreformról és telepítésről szóló törvényt, amely a földmaximum bevezetésével megváltoztatta a földtulajdon szerkezetét. A törvény előírta a nagybirtokok és a maximum fölötti földterületek államosítását és kisajátítását, és az így nyert földterület szétosztását az érdekeltek között, továbbá előírta a telepítést. E törvény alapján Vajdaság területére 37.616 család, összesen 258.405 személy érkezett. Ezek közül 26.963 család szerb, 6696 montenegrói, 2000 család pedig macedón nemzetiségű volt. A szerb családok Bosznia-Hercegovina, Lika, Banija, Kordun, Dalmácia és Szerbia területéről érkeztek. A régi településneveket is megváltoztatták, így a bácskai Szentfűlöp hivatalos elnevezése Filipovo helyett Bački Gračac lett, a Nagybácskerekhez közeli Szárcsáé Sutjeska, a Nagyikinda közelében fekvő Heufeld és Maastort falvaké pedig (együttesen) Novi Kozarci. A földosztás során a népfelzabardító háború résztvevői – különösen azok, akik 1941–1943 között csatlakoztak a partizánmozgalomhoz – előnyben részesültek a többiekkel szemben.

MA

Vajdaság területén ma 31 község területén és Újvidéken a szerbek vannak többségben, amihez hozzájárultak az 1990-es évek háborús migrációi is. A második legnépesebb nemzetiség a magyar. Ők Adán, Topolyán, Csókán, Magyarkanizsán, Zentán és Kishegyesen alkotnak abszolút, Szabadkán és Óbecsén pedig relatív többséget. A vajdasági horvátok Bácska északi és északnyugati részén, valamint Szerémségben élnek. A szlovákok Petróc és Antalfalva községekben alkotnak abszolút többséget, de nagyobb számban élnek

Újvidéken, Ópazován, Šiden és a Palánka körüli falvakban is. A ruszinok Bácskeresztúron, Kucurán, Šiden élnek nagyobb számban, a románok pedig Dél-Bánát, és részben Közép-Bánát (Alibunár) területén. A második világháború óta eltelt időszakban legnagyobb lakosságnövekedés Vajdaság székvárosában, Újvidéken következett be, és jelentős mértékben nőtt Pancsova, Szabadka és Nagybecskerek lakossága is. Más városok lakossága stagnál vagy csökken (Óbecse, Szécsány, Bégaszentgyörgy, Zenta, Magyarkanizsa, Ada, Magyarcsernye).

A VAJDASÁG KULTURÁLIS JELLEGZETESSÉGEI

Vajdaságnak gazdag kulturális hagyományai és öröksége van, amelynek kialakulásához az évszázadok folyamán ide települő és itt alkotó népek mindegyike hozzájárult.

A legnagyobb hagyománya a képzőművészetnek van, amely még az őskorra visszanyúlik. Sok régi népköltészeti emlék maradt fenn különböző formában mind a mai napig.

A legkorábbi írásbeliség a katolikus és ortodox monostorokhoz kötődik. Az itt élő népek találkoztak, keveredtek és hatottak egymásra.

Vajdaság két civilizáció – a keleti és a nyugati – határán helyezkedik el.

RÉGÉSZETI LELŐHELYEK ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI EMLÉKEK

A folytonos vándorlások viharainak eredményeként a vajdasági síkon, a nagy folyók között már a korai civilizációk idején kialakultak az állandó települések.

Az első emberi közösségek kb. 60.000 évvel ezelőtt jelentek meg a mai Vajdaság területén, amiről a péterváradi sziklán előkerült neandervölgyi lakóhelyek tanúskodnak. A régészeti kutatások és feltárások még a XIX. század folyamán elkezdődtek. Ennek köszönhetően Vajdaság területén ma már több mint 2000 őskori, több mint 500 újkori és több mint 200 középkori régészeti lelőhelyről tudunk.

A legfontosabb régészeti lelőhelyek a következők:

Sirmium (Kr. u. I–IV. század)

Dunacséb (Čelarevo) – csébi erdő (8–9. sz.)

Babiana (Ruma közelében) (ókor)

Starčevo (Tárcsó) Pancsova közelében (újkőkör)

Többrétegű lelőhelyek:

Titeli-fennsík,

Gomolava (Herkóca/Hrtkovci közelében),

Zsidóvár (Versec közelében),

Dupljaja (Temesváralja, Fehértemplom közelében),

Donja Branjevina (Odžaci/Hódság mellett) stb.

Az ókor időszakából a legértékesebb maradványok Sirmium város romjai, a mai Mitrovicán. A mai városközpontban egy gyönyörű mozaikkal gazdagon díszített római császári palota maradványai, számos lakó- és gazdasági épület, kora keresztény templomok, mozaikok, különféle szobrok, síremlékek és épületdíszek kerültek elő. Sok mitrovicai és környéki lelőhely még mindig nincs teljesen régészetileg feltárva, pl. a Száva-hidak, templomok, vidéki villák...

A legjelentősebb vajdasági régészeti lelőhelyek egyike Gomolava, amely a Szerémségben, a Száva bal partján, Herkóca közelében található. Különböző régészeti rétegekből származó leleteinek gazdagsága tanúskodik az őskortól fogva itt élő emberek életéről. A többrétegű régészeti lelőhelyen késő-vincai (késő újkőkori), kőrézkori (eneolitikumi), kora bronzkori és vaskori településrétegek kerültek elő, így a régészek kb. 5000 éven át tartó időszak folytonosságát és változásait tanulmányozhatják ezen a helyen.

A Gradina régészeti lelőhely Nyugat-Szerémségben, a Boszut (Bosut) folyó partján, Vasica falu peremén található. Gradina is többrétegű régészeti lelőhely. Az itt álló őskori település három és fél évezreden át létezett folyamatosan, az újkőkortól egészen a római hódításokig.

Gazdag régészeti lelőhely található Starčevón (Tárcsón) is, a Duna bal partján, 8 km-re Pancsovától. Az itt előkerült leletek – különösen a fehér, fekete és vörös színű kerámia – miatt a Közép-Balkán területén kialakult kora újkori kultúrát Starčevo-i kultúrának nevezzük.

A keleti és nyugati kultúrák érintkezése és egymásra hatása a leginkább a középkori épületmaradványokon tapasztalható.

Pétervárad és Belcsény között a mai Rakovac (Dombó) falu közelében, egy magaslaton állnak egy középkori erődített monostor, a dombói apátság romjai. Dombót először 1237-ben említi IV. Béla egyik alapítólevele. Dombó a leggazdagabb bencés apátságok közé tartozott. Különösen érdekesek a monostor fennmaradt kőfaragványai.

A Tiszához közel, Beodra (Novo Miloševo) közelében állnak az aracsi bencés apátság romjai. Elsőrendű műemlékről van szó, amely sokak szerint a legjelentősebb a mai Vajdaság területén. A XII. és XIII. században

épült templom maradványai a romanika legjelentősebb emlékműve térségünkben. Első írásos említése 1256-ból származik.

A Bács központjában levő ferences kolostor – a többszöri rombolás és újjáépítés ellenére – megőrizte eredeti, középkori apszisát.

A bácsi ferences kolostor

Maróton (Morović) fennmaradt a XIII. század folyamán épült, Szűz Mária mennybemenetelének szentelt templom a legrégebbiek egyike Szerémségben. Két építési szakasz különíthető el rajta: az első a romanikához, a második a gótikához kapcsolódik. Egy helyi legenda szerint, a templomot az első magyar király, Szent István alapította. (Tény, hogy Szent István több hasonló templomot építtetett.)

A FRUŠKA GORA-I (TARCAL-HEGYI) ORTODOX MONOSTOROK

A Fruška gora-i (Tarczal-hegyi) ortodox monostorok Vajdaság egyik különlegességét képezik. A XV–XVIII. század között összesen 35 ortodox monostor épült itt, amelyek közül 17 fennmaradt és ma is működik. E monostorok a Szerbia feletti török uralom idején épültek, amikor a szerb szellemi és művelődési élet súlypontja északra tevődött át. A török veszély növekedésével a magyar királyok a Szerémség területén birtokokat adományoztak a szerb nemeseknek és főuraknak, azzal a céllal, hogy létrehozzanak egy védelmi övezetet, amely országuk belső részeit védelmezte volna a török támadásoktól. A második világháború idején az összes kolostor elpusztult, és 5 kivételével mind leégett és romba dőlt.

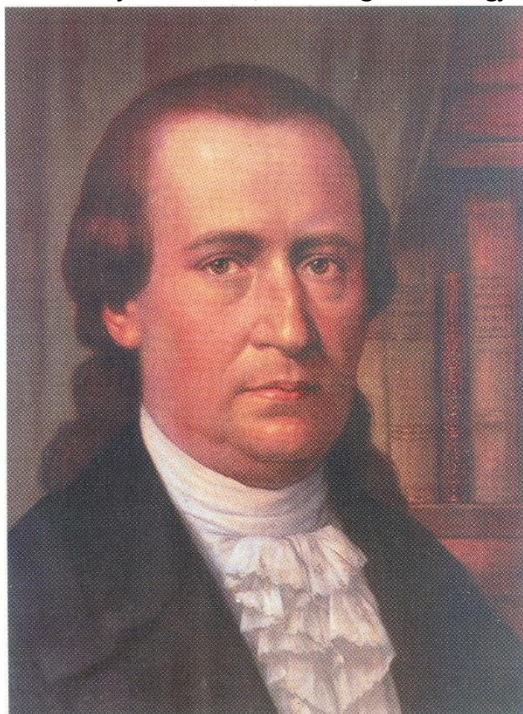
A legjelentősebb tarczal-hegyi kolostorok:

- Krušedol (alapítva: 1509–1514 között),
- Novo Hopovo (Hopok, első említése: 1641),
- Staro Hopovo (első említése: 1545/1546),
- Grgeteg (Görgeteg),
- Ravanica-Vrdnik (Rednek),

- Jazak,
- Mala Remeta (Kisremete),
- Velika Remeta (Nagyremete),
- Kuveždin (Kövesd),
- Bešenovo (Besenyő),
- Divsa (Đipša)
- Privina glava (Pribina glava)
- Beočin (Belcsény),
- Rakovac (Dombó),
- Šišatovac,
- Petkovic (Petkovc)

A krušedoli monostort Branković Maxim püspök alapította 1513–1516 között. A templom belsejét XVIII. századi olajfestmények díszítik, ezek alól itt-ott kilátszanak a XVI. században készült eredeti freskók részletei. A monostor gazdag kincsestárának egy része és az Obrenović-dinasztia tagjaitól kapott ajándéktárgyak a kolostori hálótermekben van kiállítva.

A Novo Hopovo monostort, amely a hagyomány szerint a Branković-despoták családi alapítványa, 1541-ben említik először a források. Különösen figyelemreméltó a templom építészeti megoldása: az ismeretlen építész a hagyományos moravai stílust az európai és iszlám építészet elemeivel ötvözte. A barokk stílusú ikonosztázt Teodor Kračun, a híres ikonfestő készítette. A templomot négyfelől övező hálótermek a Tarcal-hegyi monostorokra jellemző klasszicista stílusban épültek. Tanulmányai kezdetén, 1758 és 1761 között, itt élt Dositej Obradović, a felvilágosodás legjelentősebb szerb gondolkodója.

Dositej Obradović

DOSITEJ OBRADOVIĆ (1739/1742–1811), Dimitrije Obradović, szerzetesi nevén: Dositej, a szerb felvilágosodás képviselője, nyelvújító. A Bánság ma Romániához tartozó részén, Csákova faluban született. Szüleinek halála után sógora gondoskodott róla, aki pokróckészítő inasnak adta. Innen Hopovo kolostorba szökött, ahol 1758-ban szerzetesi fogadalmat tett, és felvette a Dositej nevet. 1760-ban megszökött a kolostorból, és megkezdte utazásait. (Járt a horvátországi Likában, Montenegróban, az Athosz-hegyen, Albániában, Görögországban, Ausztriában, Itáliában, Moldvában, Németországban, Franciaországban, Angliában, Oroszországban.) Utazásai során ismerkedett meg az európai felvilágosodás és racionalizmus eszméivel. Lelkesen munkálkodott népe felvilágosításán: különféle műveket fordított, amelyek közül a legismertebbek Aiszóposz állatmeséi. Később maga is írt, elsősorban programműveket, amelyek közül a legismertebb a *Život i priklučenija* (Életem és kalandjaim) címet viseli. Ő írta a *Vostani, Serbie* (Ébredj,

Szerbia!) c. himnuszt is. Dositej volt az újkori Szerbia első oktatási minisztere. Hat nyelven írt, beszélt és olvasott. Síkra szállt a népnyelv használatáért az irodalomban, és megalapozta a modern szerb irodalmat. Belgrádban halt meg, 1811-ben. Hamvai Belgrádban nyugszanak, a Székesegyház bejáratánál.

A belcsényi monostor a XVII. századból való. Gyönyörű, fából faragott barokk ikonostáza van, értékes ikonokkal. A jazaki kolostorban is rendkívüli szépségű fametszetek és ikonok találhatóak.

A Tarcál-hegyi monostorok falain és ikonostázain sok művész keze nyoma látható: Zaharije Orfelin, Jov Vasiljević, Stefan Tanacki, Stanoje Popović, Teodor Kračun, Arsa Todorović, Dimitrije Avramović, Pavle Simić, Uroš Predić, Stevan Aleksić stb.

Az építészeti alkotásokhoz hasonlóan a festészetiek is a bizánci stílustól a barokkba vezetnek: az arany háttérre festett bizánci stílusú alakokat idővel felváltották a világosan kialakított, szabályos arcok és a megjelent az elemek térbeli beosztása. Megváltozott az oltárok külalakja is.

A Tarcál-hegyi monostorok hosszú időn át a kultúra és az írásbeliség fellegvárai voltak. A már említett Dositej Obradovićon kívül e kolostorokban tartózkodott még Lukijan Mušicki, Platon Atanacković, Nikanor Grujić, Ilarion Ruvarac, Laza Kostić, Đura Jakšić valamint más írók és költők is.

Vuk Karadžić a sisatováci kolostorban, Lukijan Mušicki archimandritánál hallgatta Filip Višnjić és Tešan Podrugović guzlások énekét. Pavel Jozef Šafárik és Franc Miklošič szláv nyelvészek pedig jelentős kutatásokat folytattak itt. Ilarion Ruvarac, a térség egyik legjelentősebb történésze, legfontosabb műveit a görgetegi kolostorban írta.

ILARION RUVARAC (1832–1905) szerb történész, szerzetes, görgetegi archimandrita, a karlócai szeminárium (papnevelde) rektora, akadémikus. 1832-ben született Mitrovicán. Szülei – Vasilije és Julijana – is mitrovicaiak voltak, és fiuknak a Jovan nevet adták. Az elemi iskolát Szalánkemémen és Bécsben végezte. Már kora ifjúkorában foglalkoztatni kezdte a történelem, különösen a történelmi források tanulmányozása és a népi hagyomány összehasonlító (kritikai) kutatása érdekelte. 1859-ben végezte el a karlócai papnevelvét, 1861-ben pedig szerzetesi fogadalmat tett, és felvette az Ilarion szerzetesi nevet. Tudományos munkáinak legnagyobb részét e név alatt jelentette meg. Hat nyelven beszélt – latinul, görögül, németül, olaszul, magyarul és szerbül. Őt tartják az első képzett szerb történésznek. 1874-ben a görgetegi monostor archimandritája lett, a következő évben pedig a karlócai szeminárium (papnevelde) rektora. Az ő érdeme a görgetegi monostor újjáépítése. Ez alkalommal az ikonostázt jó barátja, Uroš Predić festette. Legismertebb műve az *O knezu Lazaru* (Lázár kenézzéről). A hamisítványok elkerülése érdekében elutasította a hagyomány történelmi forrásként való felhasználását, és figyelmét inkább azon forrásoknak szentelte, amelyek időben és helyileg közelebb állnak az eseményekhez. 1905-ben halt meg a görgetegi monostorban.

Bácskában a bogyáni (Bođani) monostor képviseli a barokk építészet és képzőművészet hazai változatát. Különösen értékesek Hrisztoforosz Zéfár (Hristofor Žefarović) 1737-ben festett freskói.

Az Újvidék közelében fekvő kovilji (kaboli) monostor védőszentjei Szent Mihály és Gábor arkangyalok. Építői szándéka szerint a templomnak a középkori Manasija kolostorra kellene emlékeztetnie. A XIX. században épült hálótermekben egy emlékmúzeum található Jovan Rajićnak, a monostor archimandritájának tiszteletére, aki először írt a szerbek, horvátok és bolgárok történetéről.

JOVAN RAJIĆ (1726–1801), szerb szerzetes, történetíró, író és pedagógus. Karlócán született és itt végezte el a gimnázium alsó osztályait (ahogy akkor mondták: a szláv-latin iskolát) is. Főgimnáziumi tanulmányait Komáromban és Sopronban folytatta. Ezután gyalog ment el Oroszországba, és Kijevben elvégezte az orosz teológiai akadémiát. Ezután az Athosz-hegyre ment, történelmi forrásokat gyűjteni. Visszatérése után, 1758-ban, a karlócai papnevelde és tanítóképző iskola tanára lett. 1772-ben szerzetesi fogadalmat tett a kaboli monostorban, és haláláig itt maradt. Idővel a monostor archimandritája lett. Rajić leginkább vallási műveket írt: egy katekizmust, több egyháztörténetet, szertartáskönyvet és teológiai vitairatot. Legismertebb alkotása és fő műve mégis az *Istorija raznih narodov, naipače Bolgarov, Horvatov, Serbov* (Különböző szláv népek, különösen a bolgárok, horvátok és szerbek története) címet viseli. Ez az első komoly kísérlet a déli szlávok történetének teljességben való bemutatására, és más népek történetével való

párhuzamba állítására. Az egyháztörténettel indító és az eseményeket az isteni gondviselésnek tulajdonító korábbi krónikákkal ellentétben ő már írott forrásokra (okiratokra) és a kritikai gondolkodásra alapozta művét. Bár történeti munkáiban még nem alkalmazta az teljes tudományos módszertant, művei nagy előrehaladást jelentenek a szerb történetírás fejlődésében. 1801-ben halt meg a kaboli monostorban.

Bácskában fontosak még a péterváradi, zombori, szabadkai és bácsi katolikus kolostorok.

A bácsi ferences kolostor a legrégebbi szerzetesház a mai Vajdaság területén. A történelmi források szerint 1169-ben építették a templomos lovagok. Többszöri romba döntés után végül a XVIII. században lett felújítva. A gyakori újjáépítések miatt a kolostoron különböző építészeti stílusok – romanika, gótika, barokk – jegyei is jelen vannak.

Bánátban fontos a Versec közelében fekvő meszesfalvi (Mesić) és a Pancsova közelében fekvő vojlovicai ortodox monostor, valamint a Törökbecséhez közeli aracsi bencés monostor és a pancsovai ferences kolostor.

Aracs (az apátsági templom romjai)

VAJDASÁG ÉPÍTÉSZETE

A mai Vajdaság területén fekvő nagyobb települések a XVIII. század folyamán lettek városokká nyilvánítva. Különösen jellemző ez a XVIII. század második felére, amikor a nagyobb települések, mint Újvidék (1748), Zombor (1749), Szabadka (1779), Versec (1817) elnyerik a szabad királyi városi (Regiae Liberaeque Civitatis) rangot. A vajdasági városközpontok többségének ekkor alakult ki a szabályozott városképe. A városi kiváltságok ellensúlyt jelentettek a feudális jellegű faluval szemben és erősítették a város gazdaságát, komoly feltételeket teremtve a gyerekipőben járó kézművesség, kereskedelem és építészet további fejlődéséhez. Külső és lényegi jegyeiket tekintve a vajdasági városok a XVIII. század folyamán alakultak ki. Ehhez hozzájárultak az állandó demográfiai mozgások (vándorlások), telepítések és nemzetiségi küzdelmek, amelyek eredményeként végül kialakult egy többnemzetiségű polgári osztály, amely a gazdasági fellendülés és jólét hordozója volt.

1849. június 11-12-én Újvidék legnagyobb része megsemmisült vagy súlyosan megrongálódott a péterváradi várból való ágyúzás és az emiatt kialakuló tűz következtében. A korabeli feljegyzések szerint a 2812 épületből csupán 808 maradt meg. Bécs hamarosan jelentős összegű kölcsönt hagyott jóvá a város felújítására, ami hozzájárult Újvidék újjáépítéséhez. 1850–1853 között a Monarchia egész területéről érkeztek ide munkát kereső, a polgári házak építésére képesített építőmesterek (Baumeister). Az elvégzett munkát követően gyorsan távoztak a városból, így az 1860-as években már nem említik őket a levéltári források. A legnépszerűbb építőmesterek Hahner András, Feutner Lőrinc, Lessmeister Antal, Schiff Tivadar és Kimnach József voltak. Sok polgári lakóházat építettek vagy újítottak fel Újvidék város központjában, amelyek felváltották a korábbi, általában keleties stílusban épült, falépcsős-erkélyes szerény házakat. A

félig-meddig keleties település így alakult át közép-európai várossá. A XIX. század utolsó évtizedeiben több helyi építőmester illetve építész is tevékenykedett: Czoczek József, Sztich Márton és Sebestyén, Lehrer Ferenc és Károly, Frank István, Linarich Vilmos és mások.

A XIX. század jelentős változásokat hozott az építészet terén. A század második felében a vajdasági településeket elérte az urbanizáció és az iparosodás hulláma. Ezzel kialakult a gazdaságilag szilárd polgári osztály, amely a megerősített és központosított állami intézményekkel és egyházzal együtt az új épületek fő megrendelője lett. A különféle jellegű épületek (lakóházak, középületek, legkülönbözőbb felekezeti templomok) a XIX. század végéig jobbra az eklektika jegyében – azaz a különböző neo-stílusok (neoklasszicizmus, neogótika, neoromanika, neobarokk, neoreneszánsz) keverékében – épültek, ezután pedig az új stílus, a magyar szecesszió lett a vajdasági városok legnépszerűbb építészeti stílusa.

A XIX. és XX. század fordulóján Vajdaság képe jelentős mértékben megváltozott: megszűnt kizárólag mezőgazdasági régiónak és csupán Nyugat- és Közép-Európa éléskamrájának lenni. Ebben az időszakban érte el a mai Vajdaság területét az iparosodás egyik kései hulláma, amely leginkább a mezőgazdasági terményeket feldolgozó gyárak építésében és a már kialakult városokba történő, nagyobb arányú lakosság beáramlásában nyilvánult meg. A Vajdaság gazdaságába befektetett tőke elsősorban német és magyar eredetű volt, és Bécsből illetve Budapestről, az Osztrák-Magyar Monarchia két legjelentősebb pénzügyi központjából származott. A városok vezetése a XIX. és XX. századok fordulóján többnyire középületek, kórházak, iskolák, bíróságok és egyéb középületek egész sorát rendelte a budapesti építészeti irodáktól. Az első világháború alatt teljesen leállt az építkezés, hogy aztán a két világháború között az építészet újabb virágkora következzen be, ezúttal azonban más stílusjegyekkel.

Újvidék újabb virágkora az 1920-as és 1930-es évek fordulóján kezdődött, amikor ez a város az újonnan megalakított Duna Bánság (1929) székhelye – s ezzel (Zágráb, Ljubljana, Split és Szarajevó mellett) a Jugoszláv Királyság egyik regionális központja – lett. A korabeli Újvidék építészeti több jelentős és értékes épületet alkottak: több gyár is felépült a városban, bővült mindkét vasúti pályaudvar (a személyi és a teherforgalmi), megkezdődött több külvárosi – földszintes házakból álló – lakónegyed és a többemeletes házakból álló ún. Kis-Limán lakótelep építése. Ezek a köz- és lakóépületek a kései szecessziós építészet vagy a különböző stílusok jegyeit viselték magukon. Az igazi modern építészetet Bécsben tanult Lazar Dunđerski iparmágnás valamint Đorđe Tabaković, a Budapesten és Belgrádban tanult építész honosította meg a városban, az 1930-as évek elején. A következő években egy sor – úgyszintén külföldön tanult – építész tűnt fel, akik rövid időn belül kialakították jellegzetes, modern építészeti stílusukat. Ekkoriban épült fel több híres újvidéki épület, amelyek nemcsak a város, hanem az egész Vajdaságban a modern építészet jelképei lettek.

LAZAR DUNĐERSKI (1833–1917) kereskedő, nagybirtokos, gyártulajdonos és humanista. A Dunđerskiak a Délvidék legtekintélyesebb és legvagyonosabb családjának számítottak. Lázár a gazdag földbirtokos, Gedeon – Geca Dunđerski harmadik, legkisebb fia volt. Lazar az általános iskolát szülőhelyén, Szenttamáson végezte el, azután pedig a gimnázium első három osztályát Bécsben. Tanulmányait, amelyeket az 1848-as forradalom szakított meg, Karlócán folytatta, majd a pozsonyi líceumban fejezte be a gimnázium felső (filozófiai) osztályát. Pozsonyban érettségizett, 1853-ban. Bécsbe ment jogot hallgatni, de nem egészen egy év után, húszéves korában, betegség miatt, otthagyta az egyetemet, és a gazdálkodásnak szentelte életét. Pályafutásának kezdetén 240 hold szántóföld kezdőtőkéje volt Szenttamáson, majd területeket vásárolt Újvidék környékén (Istvánvölgyén (Hajdučica), Csében (Čelarevo) és Kölpényben (Kulpin)). Két sörgyárat alapított – az egyiket Csében, a másikat Nagybecskerekén, két szeszfőzdet (spirituszgyárat) – Csében és Szenttamáson, két malmot – Újvidéken és Indián (Inđija), majd megvásárolta a nagybecskereki kilimszövő manufaktúrát (szőnyeggyárat) és a hatalmas újvidéki Erzsébet királynő szállodát. Több ezer hold földet bérelt, a mai Vajdaság egész területén, disznókat, teheneket, juhokat tenyésztett. A Magyar Királyság egyik legnagyobb élelmiszer- és állatkereskedője volt. A Dunán, Tiszán és a Bégán is saját hajóin szállította az árut. Tevékenységét és birtokait Boszniára és Szerbiára is kiterjesztette. Nagyszámú gazdasági és ipari vállalatot, mészégető, bőr- és gyapjúfeldolgozó üzemeket alapított. A Szerb Matica igazgatóbizottságának tagja volt. Nevéhez fűződik több szerb pénzintézet megalapítása is – az újvidéki Központi Hitelintézet, a

zágrábi Szerb Bank, a zombori Általános Gazdasági Bank, az Első Szenttamási Takarékpénztár stb. Jelentős jótékonyági adományokat is tett. Az újvidéki Székesegyház számára megvásárolta a 2666 kg-os nagyharangot (amelyet az I. világháború idején az osztrák-magyar hadsereg ágyúöntés céljára lefoglalt), felépíttette az újvidéki színház új épületét, a Balkán-háború idején 30.000 koronát ajándékozott a Szerb Vöröskeresztnek stb. Szenttamáson halt meg, 1917-ben.

ĐORĐE TABAKOVIĆ (1897–1971) az újvidéki modern építészet legnevesebb alkotója. Köztisztelőben álló szerb család sarja volt, amelyből nemzedékeken keresztül több művész is származott. Apja, Milan, ismert aradi építész volt. Nagybátyja, Aleksandar, festő és építész, öccse, Ivan, festő és akadémiai tanár volt. 1897-ben született Aradon. Építészeti tanulmányait Budapesten kezdte, majd az I. világháború után a Belgrádi Egyetem Műszaki Karának Építészeti Tanszékén fejezte be, 1922-ben. Ezután Párizsba ment, ahol két éven át híres építészek műtermében dolgozott. Három évet édesapja aradi műtermében töltött, a család ezután Újvidékre költözött, ahol Tabaković élete hátralevő részét töltötte. Mindössze tíz év aktív tervezői tevékenység alatt Tabaković csupán Újvidéken több mint 50 épületet tervezett: magánházakat, villákat, többemeletes lakóépületeket, köz- és művelődési intézményeket, gyárakat stb. Emellett Vajdaság más településein is tervezett épületeket – valóságos regionális építész volt. Ő tervezte a két világháború közötti modern szerb építészet legszebb alkotásait. Az ő tervei szerint épült:

– Újvidéken: a Park Szálloda, a Vöröskereszt épülete, az Újvidéki Kereskedőifjúság Székháza, a Klein-palota, a *Jugoslovenski Dnevnik* (Jugoszláv Napló) napilap székháza, a Tanurdžić-palota, a Szokol-székház (ma: Ifjúsági Színház);

– Nagybecskerekén: az Árvaház, az Állásbörze;

– Szabadkán: az Állásbörze;

– Nagyikindán: a Tanulói Kollégium és a Szokol-székház épülete.

Több kis templomot tervezett a Szerb Ortodox Egyház számára is, pl. Stajicevón, Horgoson, Kisoroszon, Vojvoda Stepán, Aleksandrovón. Karlócan az ő tervei alapján épült fel a Patriarchátusi Könyvtár. A római katolikus egyház számára is több felújítási és helyreállítási munkát végzett. A második világháború idején Tabaković felhagyott a tervezőmunkával. A háború után pedig már nem foglalkozott aktívan a tervezéssel. Szakmai előadásokat tartott, a művészeti iskola tanára volt, fényképésszel, tervezéssel, publicisztikával foglalkozott (újságcikkeket írt), fordított és időnként belsőépítészettel is foglalkozott, pl. a nagybecskereki színház vagy az újvidéki posta berendezésénél. 1971-ben halt meg Újvidéken.

VÁRAK A MAI VAJDASÁG TERÜLETÉN

Vajdaság területének kedvező földrajzi elhelyezkedése, az itt keresztülhaladó nagy európai hajózható folyók, a sík vidék mind-mind lehetővé és szükségessé tette a különböző erődítmények felépítését.

Az itt felépült legjelentősebb várak az alábbiak:

péteváradai vár,

bácsi vár (a XVI. századból, róla lett elnevezve Bács vármegye),

szalánkeméni vár (XI. század),

Keve (Kovin) vára (XI. század),

Rednek (Vrdnik) vára (XIV. század),

verseci / érsomlyói vár (XV. század),

maróti (Morović) vár (XV. század)

A péteváradai vár, az újkori katonai építészet egyik remekműve, Újvidéknél található, a Duna jobb partján. A régészeti leletek szerint itt már a római korban is állt már egy erődítmény.

A vár 1690 és 1780 között nyerte el mai alakját. Sébastien Vauban francia hadmérnök erődépítési elvei szerint épült. Egy felső (belső) várból) és egy alsó (külső) várból áll. A belső vár várfallal és bástyákkal övezett, kanyargós utakkal és meredek átmeneti szakaszokkal ellátott erődítmény, a külső várat pedig a váralja képezi, szűk utcáival és emeletes házaival, kórházzal, kolostorral és a templommal. Az erődítmény (felső vár) alatt földalatti aknák és folyosók (járatok) 16 km hosszú hálózata húzódik. Attraktív helyzete miatt a várat *Dunai Gibraltárnak* is nevezik. A péteváradai vár az egyedüli – teljességgel megőrzött – ilyen

típusú vár Európában. 1950 óta a felső vár kulturális központ, amely 2006 óta Európa legjobb zenei fesztiváljának az Exitnek ad otthont.

A pétervárad vár

SÉBASTIEN VAUBAN (teljes nevén: Sébastien Le Prestre de Vauban, 1633–1707)

A történelem legjelentősebb hadmérnökeinek egyike volt. Várépítő és ostromtudománya messze földön híressé tette. Kedvenc mondása így hangzott: *A várakat nem szabályok és rendszerek, hanem a józan ész és a tapasztalat alapján kell építeni.*

XIV. Lajos francia királynak az európai fölényért vívott szinte állandó háborúi alatt megnőtt a várak jelentősége. A meghódított területek biztosítása érdekében sok vár épült. Vauban 1651–1706 között Franciaország minden háborújában részt vett. Hadmérnökként 53 ostromot irányított, ebből 52 sikeres volt. Emellett 33 teljesen új várat épített, és több mint 300 korábban létező várat épített át. Az ő erődítési elvei alapján Európa-szerte, sőt még Észak-Amerikában is épültek várak. Az általa kidolgozott várostromlási alapelvek a XIX. század végéig voltak irányadóak. Szerbia területén a niši vár, a belgrádi vár egy része és a pétervárad vár is Vauban rendszere alapján épült. Párizsban halt meg, 1707-ben.

A péterváradai vár építése

A bácsi vár a legjelentősebb és egyben a legjobban megőrzött középkori erődítmény a mai Vajdaság területén. A vár természetes akadályokkal jól védett, nehezen megközelíthető helyen épült, és évszázadok hosszú során át látta el feladatát a népek és civilizációk közötti természetes határt képező Duna folyó mentén. A ma látható romok az 1338–1342 között épült vár maradványai. A várat a Rákóczi-szabadságharc (1703) idején felgyújtották, és többé nem lett felújítva. A vár egy szigeten fekszik, amelyet a Mosztonga folyócska, természetes eredetű mocsarak és mesterséges eredetű csatornák vesznek körül. A vár szabálytalan négyszög alaprajzú. Ennek négy csúcsánál egy-egy torony emelkedik, amelyek közül a főtorony 18 m magas. A bácsi vár 1948-ban lett műemlékké nyilvánítva. Ezzel megszűnt az épületanyag széthordása és az épület rombolása, és lehetőség nyílt az objektum intézményes megőrzésére.

A bácsi vár

A verseci vár a XV. században épült. Maradványai a Verseci-hegységben, a 399 m magas Vár-hegyen találhatóak. A várnak a legjobban megőrzött része a torony. Az épület rekonstrukciója (helyreállítása) 2010-ben kezdődött, és 2015-ben ért véget.

A Vrdnik (Rednek) bejárata előtti dombon áll a **redneki vár**. Ha Újvidék felől közelítjük meg ezt a Tarcál-hegyi városcát, szinte lehetetlen nem észrevenni ezt a csodaszép középkori épületet. Az erődítmény az egész területet uralja. A várfalmaradványok legnagyobb részét sűrű erdő borítja. A ma látható falak egy sokkal nagyobb erődítmény részét képezték, amely igen fontos szerepet játszott a térség történetében.

A szintén középkori **szalánkeméni vár** romjai a Duna partján állnak, a mai Ó-Szalánkemén (Stari Slankamen) falu fölé magasodó meredek dombon. Szalánkemént a XI. században említik először a források, és a történelem folyamán különböző nevekkel illették: Zalonkemen, Zalankemen, Zalankament stb. A vár szabálytalan kör alaprajzú. Bár a vár területén többször is sor került régészeti feltárásokra, azok csak e nagy terjedelmű lelőhely egyes részeire terjedtek ki, úgyhogy ma a várfalaknak és épületeknek csak a töredéke látható.

KASTÉLYOK ÉS NYARALÓK (ÚRILAKOK)

Kastélyok és úrilakok (nyaralók) a XVIII–XIX. század folyamán és a XX. század elején épültek a mai Vajdaság területén, a nagybirtokokon, tanyákon, de akár a nagyobb településeken is. A kastélyok legtöbbször igen mutatós, és szinte mindig fallal körülvett park övezi őket.

Mindegyikükhöz fűződik valamilyen legenda, amely a nemesek és családjaik titokzatos életéről szól.

A legszebb és legjelentősebb kastélyok az alábbi településeken találhatóak:

Dunacséb (Čelarevo),

Bajsa,
Nagyszered (Veliko Središte),
Golubinci,
Kölpény (Kulpin),
Törökkanizsa (Novi Kneževac),
Karlóca (Sremski Karlovci),
Versec (Vršac),
Kanak (Konak),
Istvánvölgye (Hajdučica),
Écska (Ečka),
Kamanc (Sremska Kamenica) stb.

A Delibláti-homokpuszta lejtőin hat bánati kastély található. Ezek szépsége Vajdaság jelentős művészeti kincsét képezi. Kanak faluban található a Dániel-kastély. Gróf Dániel László építtette, 1884-ben. A kastély körül csodaszép park terül el, és a közelében található az 1835-ben épült Jagodich-kastély is. A Jagodich-család a Szerb Matica kiemelkedő tagjai közé számított.

Óléc (Stari Lec) bánati falu közelében található a Botka-féle kastély, amelyet a II. világháború előtti utolsó tulajdonosáról, Milan Kapetanovról szerbül inkább Kapetanovónak neveznek. A kastélyt 1904-ben építtette Torontál megye akkori főispánja, Botka Béla.

Szintén Ólécen, a falu központjában, egymás mellett további két kastély található. Mindkettőt az örmény származású Dániel nagybirtokos család építtette. A nagyobbik kastélyt 1890-ben építtette gróf Dániel Pál, a későbbi Temes megyei főispán. A kisebbik kastély korábban, a XIX. század második felében épült. Tulajdonosa Dániel Emma, Pál gróf rokona volt. Mindkét kastély kiemelt jelentőségű műemlék.

A Vajdasági Műemlékvédelmi Intézet eddig 28 kastélyt és úrilakot nyilvánított műemléknek, ezek közül 4 kiemelt jelentőségű. Az elmúlt idők viharai sok nyomot hagytak ezeken az épületeken. A kastélyok rendeltetése az elmúlt 60 év alatt (néha több alkalommal is) megváltozott, s bennük ma művelődési intézmények, kórházak, vallási közösségek, szállodák, gyárak, sőt még elmeegógyintézet is található.

KARLÓCA (SREMSKI KARLOVCI)

Ennek az Újvidéktől 15 km-re levő településnek különleges jelentősége abból ered, hogy a XVIII. század elején – az érseki székhely ideköltözésével – a Szávától és a Dunától északra élő szerbek gazdasági, művelődési, szellemi és politikai központja lett.

A város legrégebbi épülete az 1713-ban épült ún. régi érseki palota – az ortodox metropoliták székhelye – volt. Ennek az épületnek a helyén ma a barokk stílusú, parkkal övezett Patriarchátusi palota áll.

Karlóca jellemző látképét az alábbi épületek adják:

a Székesegyház (épült: 1759-ben)

az Alsóvárosi templom

a Felsővárosi templom (a XVIII. század első felében épült),

a Római katolikus templom (a XVIII. század elejéről)

a Városi Magisztrátus épülete (neoklasszicista és neogótikus stílusban épült)

a Gimnázium (az első szerb gimnázium 1791-ben lett megalapítva, de mai épülete a XIX. század végéről való)

Ílion-kastély (ma a helyi múzeum székhelye)

a Nemzeti Alapítványok Székháza

az Ortodox Papi Szeminárium (Papnevelő intézet) épülete

a Stephaneum (ma: Szerb Nemzeti Művelődési Központ),

a Négy Oroszlán-kút

A SZERB MATICA (MATICA SRPSKA)

A Szerb Matica a legrégebb művelődési intézmény a mai Vajdaság területén. 1826-ban Pesten alakult, és 1864-ben költöztették Újvidékre. Tevékenysége kezdetektől fogva a szerb kultúra európai népszerűsítésére és a szerb nép kiművelésére irányult. Ebből a célból gazdag kiadói tevékenységet folytatott. Ennek alapját a Matica híres folyóirata, az 1824-ben megindított *Letopis* jelentette. Később számos más kiadványsorozat is született, többek között a *Knjige za narod* (Könyvek a népnek) című, amelynek kimondottan felvilágosító és népművelő szerepe volt. Az 1840-es évektől lassan megteremtődtek a tudományos tevékenység feltételei is. Ekkor jött létre az intézmény kéziratgyűjteménye és könyvtára, különböző tudományterületekről származó könyvállománnyal.

A Szerb Matica székháza Újvidéken

A Szerb Matica 1864-ben átköltözött Újvidékre. Első újvidéki székhelye a Platoneumban volt. A Szerb Matica ideköltözése után Újvidéket *Szerb Athénnek* nevezték el, mivel az a vélemény járta, hogy a Szerb Matica körül gyülekeztek a legműveltebb és legbölcsebb szerbek. A Szerb Matica a polgári társadalom a magaskultúra és a felvilágosodás szimbóluma lett.

A Szerb Matica alapítói:

Jovan Hadžić (akkor még fiatal joggyakornok),

Đorđe Stanković,

Josif Milovuk,

Jovan Demetrović,

Gavrilo Bozيتovac,

Andrija Rozmirović és

Petar Rajić.

JOVAN HADŽIĆ (1799–1869) szerb irodalmár. Gazdag zombori családban született. Az elemi iskolát szerb nyelven végezte, azután pedig egy évig a karlócai német iskolába járt. Pesten bölcsészetet (filozófiát) tanult, majd három év után jogi tanulmányokba kezdett. Még bölcsészeti tanulmányai idején kezdett el érdeklődni az ókor és az ógörög nyelv iránt, és ekkoriban kezdett verseket is írni, Miloš Svetić álnéven. 1822-től Bécsben folytatta tanulmányait a jogi karon, ahol 1826-ban szerzett jogi doktori címet. 1837-ben visszatért Szerbiába. A vezető jogászok egyikeként kiemelkedő közéleti személy volt, és Miloš Obrenović ellenfeleként vett részt a politikai küzdelmekben. A bécsi Udvar nagyfokú jóindulattal, Oroszország viszont gyanakvással viszonyult hozzá. Ő készítette az 1844-ben kihirdetett Szerb Polgári Törvénykönyvet, amely a harmadik ilyen jellegű jogalkotás volt Európában. Fontos szerepet játszott a művelődési életben is: a Szerb Matica alapító tagja, a *Letopis* folyóirat szerkesztője, és – kezdetben – Vuk Karadžić munkatársa volt. De az 1830-as évek

derekán vitába keveredett vele az irodalmi nyelv felfogása körül. Hadžić irodalmi és tudományos munkássága hatalmas. A jogon kívül költéssel, fordítással, történelemmel és nyelvtudománnyal is foglalkozott. 1869-ben halt meg.

A Szerb Matica első támogatói különböző városokban éltek (Bécstől Temesvárig, Dubrovniktól Pestig), és különböző társadalmi rétegekhez tartoztak. A Szerb Matica jótévkörei és tagjai voltak – többek között – Miloš Obrenović, Szerbia fejedelme, testvére, Jevrem Obrenović, Sava Popović-Tekelija (Thököly-Popovics Száva) nemesember, Jovan Nikolić (Nikolich János) báró, Petrović Njegoš II. Péter, Montenegró uralkodója és cetinjei érsek, a Karađorđević-család tagjai, írók, néprövidítők, képviselők, tudósok, mint pl. Mihailo Pupin. A Szerb Matica tagjai között nemcsak szerbek, hanem más nemzetek fiai is voltak. A széleskörű támogatásnak köszönhetően a Szerb Matica egy ideig a leggazdagabb szerb alapítvány volt a Magyar Királyság területén: pénzügyi alapjaiból egyaránt támogatni tudta a nagy fontosságú vállalkozásokat és a tehetséges tanulók és hallgatók tanulmányait is.

A Szerb Matica példáját más nemzetek is követték. A Szerb Matica példáját követve alakult meg a Cseh Matica (1831-ben), az Illír Matica (1842-ben, amely majd 1847-ben felveszi a Horvát Matica nevet), a Szlovák Matica (1863-ban) stb.

A Szerb Maticának ma mintegy kétezer munkatársa van, akik több tucatnyi tudományos és fejlesztési projektumban vesznek részt. Az intézmény tevékenysége osztályokként van megszervezve – irodalom és nyelv, lexikográfia, társadalomtudományok, természettudományok, képzőművészet, színművészet és zeneművészet, és a kézirati osztály. A munkatársak cikkeikkel a Szerb Matica tíz tudományos folyóiratának a kiadásához járulnak hozzá. Emellett a szerb kultúra és tudomány számára kulcsfontosságú kiadványok előkészítésében is közreműködnek, mint pl. a Szerb Enciklopédia, a Szerb Életrajzi Lexikon, a Szerb Nyelv Szótára, a Szerb Nyelv Helyesírása. A Szerb Matica Könyvtárában több mint 3,5 millió kiadvány van, képtára pedig gazdag gyűjteménnyel rendelkezik.

A Szerb Matica nagyszámú intézménnyel és egyénnel működik együtt a világ minden tájáról.

MÚZEUMOK, KÉPTÁRAK ÉS LEVÉLTÁRAK

A mai Vajdaság területén az első múzeumot a Szerb Matica alapította, 1847-ben, ahogy az alapító okiratban megfogalmazták: *mindenféle régi érték megőrzése céljából*. Az első múzeumi gyűjtemény Thököly Száva (Sava Tekelija) gazdag hagyatékából alakult ki. Több évtizedes odaadó munka eredményeként ez a gyűjtemény a Szerb Matica Múzeumává nőtte ki magát, amelynek megnyitására 1933. július 9-én került sor. Arra törekedve, hogy egy olyan múzeumot hozzanak létre, amelynek hatásköre az egész Vajdaság területére kiterjed, a tartományi hatóságok 1947. május 30-án különválasztották a Szerb Matica Múzeuma állományának egy részét. Így alakult meg a Vajdasági Múzeum, amely csak 1974-ben jutott megfelelő épülethez, miután beköltözött az 1896-ban épített bírósági épületbe, amely Wágner Gyula budapesti építész tervei alapján készült.

WÁGNER GYULA (1851–1937), budapesti építész. Apja, Wágner János szintén ismert építész volt, aki sok jelentős épületet tervezett, különösen Budapesten. Wágner Gyulának 12 testvére volt. Tanulmányait Budapesten és Bécsben folytatta, ez utóbbi helyen a gyönyörű bécsi Parlament tervezőjének, a dán Theophil Hansennek a tanítványa volt. A ma Vajdasági Múzeumként szolgáló épületet 1896-ban törvényszéki palotának tervezte. Ez az épület *Az Angol Királynőhöz* címzett legendás fogadó helyén épült fel. A mutatós, egy emeletes monumentális épület alapterülete 9.000 négyzetmétert tett ki. Alaprajza tagolt, tetőszerkezete összetett volt. Jól felszerelt középületnek számított. Az építési munkálatokat újjvidéki építőmesterek végezték. Wágner Gyula egyébként a bírósági épületekre szakosodott, és több mint 150 jelentős épületet tervezett. Az első világháború után Bécsbe költözött. Ott is halt meg, 1937-ben.

A Vajdasági Múzeum (1992 óta: Vajdaság Múzeuma) több részlegből (tárlatból) álló komplex múzeum. Régészeti, történeti, néprajzi és művelődéstörténeti részlege van. 3000 négyzetméter alapterületen több mint 6000 reprezentatív kiállítási tárgyval rendelkezik a régészet, az egyetemes történelem, a művészettörténet és a néprajz területéről. Állandó tárlata Vajdaság több ezer éves múltját tekinti át. A kiállított tárgyak az őskőkortól (paleolitikum) és az átmeneti kőkortól (mezolitikum) kezdve, a római uralom

és a népvándorlás korán át követik nyomon a térség népcsoportjait – szlávokat, magyarokat és más népeket.

Az állandó tárlat másik része, amely a Vajdaság múltját mutatja be a XIX. század közepétől a XX. század közepéig, a régi történeti múzeum épületében található.

A múzeum legértékesebb műkincse és (nem hivatalos) védjegye három római díszsisak, amelyek már több évtizede a múzeum birtokában vannak.

A múzeumnak ezen kívül számos kihelyezett tárlata van:

az újvidéki Jovan Jovanović Zmaj Gimnázium épületében egy iskolatörténeti tárlat,
a kaboli monostorban Jovan Rajić történész és író (1726–1801) emlékkiállítás,
Udvaron (Idvor) a világhírű tudós, Mihailo Pupinnak (1858–1935) szentelt tárlat,
a dunacsébi múzeum és
a bácskerezstúri és herkócai múzeumi tárlatok.

A Vajdasági Múzeumból váltak ki az alábbi intézmények, melyeknek feladata a műemlékek és a természeti értékek védelme:

a Munkásmozgalmi és Forradalmi Múzeum,
az Újvidéki Városi Múzeum,
a Tartományi Műemlékvédelmi Intézet,
a Tartományi Természetvédelmi Intézet,
a Vajdasági Színház-történeti Múzeum,
a Vajdasági Mezőgazdasági Múzeum.

Végül, 1992. május 20-án a Vajdasági Múzeum egyesült a Vajdasági Történeti Múzeummal. Így jött létre Vajdaság Múzeumának mai formája.

Városi múzeumok vannak Újvidéken, Versecen, Zomborban, Nagybecskerekén, Pancsován, Szabadkán, Mitrovicán, Zentán, Nagyikindán, Karlócán, Palánkán, Topolyán, Óbecsén és Rumán.

Múzeumi gyűjteményeket találunk Zsablyán, Bácskerezstúron, Petrőcön, Šiden, Novi Banovcin, Karlócán, Pecsincén, Antalfalván.

Emlékmúzeumok vannak az alábbi helyeken:

Kamancon (Jovan Jovanović Zmaj költőnek szentelve),
a kaboli monostorban (Jovan Rajić történétírónak szentelve)
Dunacsében (állandó stílbútor-tárlat),
a bogyani monostorban (Hrisztiforosz Zéfár képzőművész emlékkiállítás),

Az 1847-ben a Szerb Matica keretén belül alapított szerb nemzeti gyűjteményből fejlődött ki 1947-ben a **Szerb Matica Képtára**. Ez az újvidéki képtár értékes műkincsekkel rendelkezik – tulajdonában van a szerb festészet több mint 2500 alkotása, a XVII. század végétől a XX. század első két évtizedéig. A látogatók megtekinthetik a fametszeteket, rézmetszeteket, a régi egyházi festészet alkotásait, rajzokat, festményeket és grafikákat. Ma is tartósan hozzájárul a szerb nemzeti kultúra fejlődéséhez. A Szerb Matica Képtára állandóan bővíti gyűjteményét, és kiállítások, nyomtatványok révén népszerűsíti a szerb nemzeti művészetet.

Pavle Beljanski, az ismert diplomata és műgyűjtő, 1957-ben a Vajdasági Múzeumnak ajándékozta 170 képzőművészeti alkotásból álló gyűjteményét – festményeket, rajzokat, szobrokat és falikárpitokat. Ezek a Pavle Beljanski Emlékgyűjteményben láthatóak.

Újvidéken még két érdekes képtár van:

- a modern festészet alkotásait tartalmazó Rajko Mamuzić-gyűjtemény és
- a Külföldi Művészeti Gyűjtemény.

A legjelentősebb szerb festők egyikének szentelt **Sava Šumanović Emlékképtár** Šiden van. Különösen értékes alkotásokat tartalmaz még a zombori **Milan Konjović Képtár** és a mitrovicai **Lazar Vorendić Képtár** is.

A **Vajdasági Magyar Képtár** 1973-ban alakult a szabadkai Városi Múzeum keretén belül, és az 1830–1930-as időszakot öleli fel. Legértékesebb része a zombori festő- és szobrász, Husvéth Lajos hagyatéka. A szabadkai múzeum művészeti gyűjteményében megtalálhatóak a bunyevác festők művei is. Ezek dr. Jovan Milekić Bácskai Múzeumából kerültek át.

Művelődési értéke miatt említésre méltó még a szerbcsernyei Đura Jakšić Emlékmúzeum és a titeli Stojan Trumić Emlékgyűjtemény is.

A zentai, óbecsei, topolyai, écskai és más művésztelepeken az évek folyamán szintén jelentős festmény- és szoborgyűjtemények keletkeztek. A naiv festők festményei az antalfalvi (Kovačica) és újzozorai (Uzdin) naiv festészeti központjukban, valamint a šidi naiv művészeti képtárban láthatóak.

A péterváradi vár több mint 40 képzőművészeti műteremnek ad otthont. Az 1950-es években a hadsereg elhagyta a péterváradi vár egy részét. Az erődítményt ekkor „átengedték a polgároknak”. A péterváradi vár ettől kezdve számos festő számára már nemcsak motívum lett, hanem alkotói és élettér is.

Az első műtermeket Jovan Soldatović, Jovan Bikicki, Pavle Radovanović, Emil Bob, Boško Petrović és Bogomil Karlavaris kapta. Később más híres művészek is műtermekhez jutottak Péterváradon.

1960-ig a péterváradi vár a Prostor 8 nevű művészcsoporthoz tartozott (szabadtéri) kiállítóterme volt.

1954-ben, **Újvidék Város Múzeuma** megalapításával kezdődik a város területén készült művészeti alkotások összegyűjtése, 1963-ban pedig múzeum keretében megalakult a Helyi Képtár. A Helyi Képtár célja a város területén létrejött kortárs művészeti alkotások összegyűjtése, megőrzése, tanulmányozása és kiállítása volt. Az 1960-as években a péterváradi várban megnyílt az ún. *Atelje 61* – falikárpit-készítő művészeti műhely. Az 1940-es évek végén, Újvidéken megnyílt az Iparművészeti Iskola, az 1950-es évek elején a Pedagógiai Főiskola Képzőművészeti Tanszaka, 1974-ben pedig a Művészeti Akadémia is. A várban dolgozó művészek egy része az akadémia tanára lett, és több fiatal művésznemzedéket nevelt ki. Többségük továbbra is a péterváradi várban maradt, amely így máig a művészek különleges – szép és csábító – oázisa.

KÉPZŐMŰVÉSZET

A vajdasági képzőművészet viszonylag gyorsan, a XIX. és XX. századok folyamán eljutott a bizánci hagyományokon alapuló ikonfestésztől a kortárs európai művészeti folyamatokban való részvételig.

A XVIII. században a barokk lett az uralkodó festészeti irányzat. Az európaiasodás felé vezető úton a legfontosabb művészek a késő barokk hatása alatt álltak, mint pl.: Hrisztoforosz Zéfár (Hristifor Žefarović) rézmetsző, aki freskófestészzel is foglalkozott. Legismertebb műve a bogyani monostor szentképei, amelyben szakított a freskófestészet hagyományos mintáival. A krušedoli monostor falain levő olajfestményeken a XVIII. századi nyugati művészet hatása látszik. A XVIII. század második felében egyre erősebb lesz a barokk hatás. Ezen átmeneti időszak legelső mestereinek egyike volt Dimitrije Bačević. A XVIII. század második felében a tehetséges festők már kezdték európai központokban folytatni tanulmányaikat, Újvidéken pedig festészeti műhelyek nyíltak. A szerb barokk legismertebb festője Teodor Dimitrijević Kračun volt.

TEODOR DIMITRIJEVIĆ KRAČUN (1732–1781) festő. Feltételezhetően szüleivel érkezett Karlócára, 1739-ben, Belgrád eleste után, a Balkán-félsziget déli részéről. Később Kamancon élt. A festészzel Karlócán került kapcsolatba. 1760-tól kezdve közreműködött a dályai (Dalj), a krušedoli és a belcsényi ikonosztázok festésénél. Később Bécsbe ment, és az ottani képzőművészeti akadémián tanult, akárcsak barátja, Jakov Orfelin is. Kračun készítette Neštin és Lačarak szerémségi falvak, a hopovói monostor, Zombor templomainak ikonosztázát, továbbá a karlócai érsekség kápolnájának régi ikonosztázát. Jakov Orfelinnal közösen készítette el a karlócai székesegyház ikonosztázát. Arcképeket is festett. Művészeti alkotótevékenységének több szakasza volt, amelyek alatt különféle hatásoknak volt kitéve. Régebbi

műveiben a szláv barokk, a bizánci-szerb ikonfestészeti (szentképíró) stílus elemei vannak jelen. Ezzel az archaikus kifejezésmóddal szemben észrevehető művein, különösen a portréin, a nyugati barokk festészet hatása is. A nyugati portréfestészet hatása alatt készített arcképei a kor követelményei szerint különösen jó minőségűnek számítottak. 1781-ben halt meg Karlócán.

Zaharij Orfelin és Thomas Meßner (Messner Tamás) bécsi berakóművész (gravure-művész) munkássága is a mai Vajdaság területéhez kapcsolódik.

A XIX. század folyamán Dimitrije Popović, Janko Halkozović, Nikola Rašković és a bánsági festő, Stefan Tenecki alkotott a mai Vajdaság területén. A legtermékenyebb Halkozović volt közülük: ikonosztázai számos templomot díszítettek.

Teodor Ilić Češljar művein megfigyelhető a velencei és a francia festőművészet hatása. A XIX. század fordulóján kiemelkedő szerepet játszott Arsa Teodorović: termékeny és képzett művész volt, akinek a műhelyében sok festő tanult. A XIX. század folyamán a festők legkedveltebb témája a zsánerkép, a csendélet és a tájkép volt. A kor festői közül kiemelkedik Nikola Aleksić és Katarina Ivanović, az első szerb festőnő, valamint a bécsi klasszicista festőkhöz igen közel álló Konstantin Danil, a század legnagyobb festőinek egyike, aki szentképírással is foglalkozott, de legerősebb művészeti hatását portréival tudta kifejteni.

A mai Vajdaság területéről származott a festőként és mérnökként is csodálatos életpályát befutó Petrich András (1765–1842) is. Ismert volt a Kranovetter család is, különösen pedig Kranovetter Pál. Igen jelentősek Than Mór festő alkotásai.

THAN MÓR (1828–1899) festő, az ún. történelmi zsánerkép műfajának képviselője Óbecsén született, egy Németországból idetelepült nemesi családban. Bátyja, Károly, híres vegyész volt. A gimnáziumot Kalocsán, a bölcsészeti és jogi egyetemet Pesten végezte. Tanulmányai során Barabás Miklós magyar festő tanítványa is volt, aki a XIX. század derekán divatos biedermeier stílust követte. Tanulmányait azért szakította félbe, hogy részt vehessen az 1848-as forradalom és szabadságharcban. Az események alatt számos vázlatot és festményt készített. Mivel betegsége miatt nem jelentkezhetett katonának, eldöntötte, hogy a festészetnek szenteli magát. Előbb Bécsbe ment, ahol Carl Rahl szárnyai alatt folytatta tanulmányait. Hamarosan, 1855-ben, elhagyta Bécsset, és Párizsba, majd Itáliába ment. Végül, 1860-ban visszatért Magyarországra, ahol állandó műtermet nyitott. Lotz Károllyal együttműködve, 1864-től kezdve dolgozott a pesti Vigadó freskóin, a Magyar Nemzeti Múzeum lépcsőházának festményein, majd az Operaház előcsarnokán. Műveinek fő témáját a magyar történelem és hagyomány mitikus vagy valós eseményei képezik, mint pl. *Attila lakomája* vagy *Az ónodi országgyűlés*, de foglalkozott a szerb nép jelentős személyeivel és eseményeivel is. Ilyen jelegű művei pl. *Thököly Száva portréja* (Szerb Matica Képtára, Újvidék) és *Karađorđe halála* (belgrádi Nemzeti Múzeum). Az óbecsei római katolikus templomnak ajándékozta egyik legjobb művét, a *Mária mennybemenetele* c. festményt, amely legjobb alkotásainak egyike, Óbecse városának pedig a *Honfoglalás* c. monumentális történelmi pillanatképét. Triesztben halt meg, 1899-ben. Szülővárosában található a Than-emplékház.

A romantika festészetének képviselői vidékünkön Đura Jakšić és Novak Radonjić. Az itteni születésű festők alkotásai mellett egyes római katolikus templomokban néhány nyugat-európai alkotó műveit is megtaláljuk. Így pl. Csókán Trogger Pál, Écskán Maulbertsch Ádám, Szabadkán pedig Schefft József alkotásait stb.

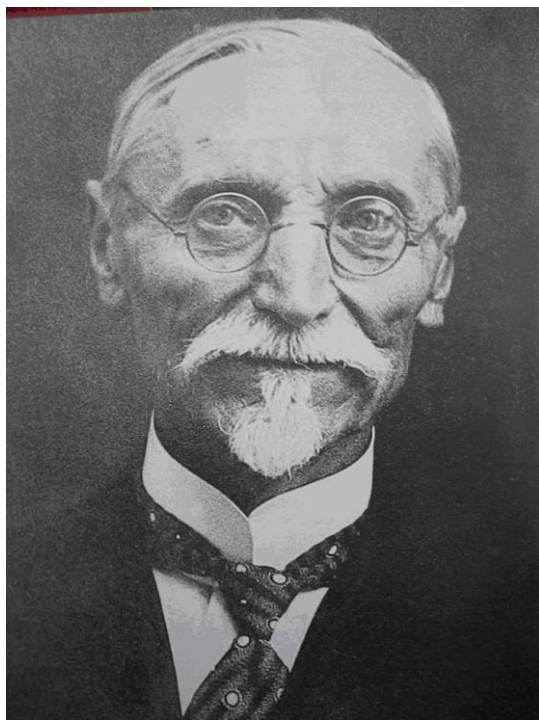
ĐURA JAKŠIĆ (1832–1878) festő, költő, elbeszélő, drámaíró, pedagógus. 1832-ben született a bánsági Szerbcsernyén, papi családban. Valódi neve: Georgije. Apja, Dionisije, kereskedelmi iskolába adta, ahonnan három alkalommal is megszökött. Végül a szegedi algimnáziumba iratkozott be. Ezután Temesvárra ment, festészetet tanulni. A forradalom előestéjén, 1847-ben, a pesti Művészeti Akadémia hallgatója volt, de a forradalmi események miatt félbehagyta tanulmányait. A forradalom és szabadságharc idején, bár csak 16 éves volt, önkéntesként harcolt a szerb felkelő csapatokban. A szabadságharc leverése után az alábbiakat jegyezte le: *Ah, miért is hullottunk és szenvedtünk – s mit kaptunk (nyertünk)!* Hazatérve szülőföldjére, Nagybecskerekén folytatta festészeti tanulmányait, Konstantin Danielnél, a kor neves festőjénél, miközben önálló művészeti kifejezésmód után kutatott. A nélkülözés hamarosan különféle munkák elfogadására kényszeríti, majd Bécsbe utazik festészeti tanulmányainak folytatására, ahol Branko Radičevićtel és Đura Daničićyvel közös művészeti körökben mozog. Ekkor születtek első költeményei. Hazatérése után a

Bánságban telepedett le, és festészetből élt. Később a Szerb Fejedelemségbe költözött, és falusi tanítóként dolgozott, majd Kragujevacon, Belgrádban és Jagodinán volt gimnáziumi rajztanár. Đura Jakšić sokoldalú művész volt, ugyanakkor nagy bohém is. Első költeményeit Đura Jakšić Moler néven írta alá, ami kb. azt jelenti, hogy Piktör. A festészetben Rembrandt volt a példaképe. Legismertebb festményei: *A kékruhás lány*, *Lazar fejedelem*. A költészet terén Petőfi és Byron volt a példaképe. Leghíresebb költeményei: *Na Liparu* (A hársfaligetben), *Padajte braćo*, *Mila*, *Koga da ljubim*, *Put u Gornjak*, *Kroz ponoć nemu* a szerb költészet legjobb versei közé tartoznak. Belgrádban halt meg, 1878-ban. Szerbcsernyén minden évben megtartják a Đura Jakšić napjai c. rendezvényt. Ez alkalommal osztják ki a *Đura Jakšić-díjat*, amely az előző év legjobb szerb nyelvű verseskötetének jár.

Sok vajdasági település templomának ikonosztázát különleges szépségű, XVIII. és XIX. századi fametszetek díszítik.

A XIX. és XX. század fordulóján Vajdaság elveszítette addigi vezető szerepét a szerb kultúrában. Belgrád, mint főváros és egyetemi központ vonzotta a vajdasági alkotókat is. Ezt elősegítette az is, hogy a képzőművészek nem tudtak érvényesülni a konzervatív és tehetetlen környezetben, amely nehezen fogadta el a Münchenből és Budapestről érkező modern eszméket. Voltak festők, mint pl. Danica Jovanović, akik megkíséreltek kitörni a hagyományos keretek közül, de kudarcot vallottak.

A század elején meghalt a szerb romantikus festészet utolsó nagy képviselője, Aksentije Marodić. A képzőművészetben az akadémiai realizmus irányzatához tartozó alkotók vették át. Közülük a legjelentősebb Đorđe Krstić volt. Az akadémiai realizmus további két képviselője a több mint ezer ikont festő Uroš Predić, és a történelmi zsánerjeleneteiről híres Paja Jovanović. Mindkettőjük munkássága mélyen benyúlik a XX. századba, műveik pedig igen nagy népszerűsége tettek szert.

Uroš Predić

UROŠ PREDIĆ (1857–1953) szerb festőművész, Paja Jovanović mellett az akadémiai realizmus irányzatának legjelentősebb képviselője. Orlovdon (Orlovat) született. Az elemi iskolát Cserépalján (Crepaja), a gimnáziumot pedig Pancsován végezte. Akadémiai tanulmányait 1880-ban fejezte be, Bécsben. A szerb festők közül elsőként készített realiztikus zsánerképeket. A XIX. századi szinte összes híres művelődési vagy politikai személyiségnek az arcképét megfestette. Különösen ismert műve a Szerb Királyi Akadémia nyolc elnökének portréja. Mintegy 1.000 ikont festett, és ő dolgozta ki az óbecsei, perlaszi, orlódi, görgetegi, rumai, pancsovai ortodox templomok ikonosztázát is. Legismertebb művei: *Hercegovinai menekültek*, *A rigómezei lány*, *Az anya sírján*, *Duzzogó lány*... Akadémiai tanulmányai során egyik portréjáért elnyerte a Gundel-díjat. A belgrádi Képzőművész Egyesület első elnöke volt (1919). Belgrádban halt meg.

Paja Jovanović

PAJA JOVANOVIĆ (1859–1957), szerb festőművész. Uroš Predić mellett a szerb akadémiai realizmus legjelentősebb képviselője. Versecen született, és ott végezte el elemi és gimnáziumi tanulmányait is. Itt szerezte első festészeti ismereteit is. Később hat évig a bécsi Akadémia hallgatója volt. Legismertebb művei: *A guzlás*, *A sebesült montenegrói*, *Albán őrség*, *Montenegrói kocsmá*, *A kakasviadal*, *A menyasszony öltöztetése*. Branković pátriárka a Millenniumi Kiállításra megrendelte nála *A szerbek vándorlása III. Arsenije Čarnojević pátriárka vezetése alatt* c. festményt. Versec város szükségleteire festette *Dušan Törvénykönyvének kihirdetése* c. alkotását. E festmény hatalmas sikere után további történelmi festményeket készített: *Szent Száva megkoronázza Stefan Nemanjićot*, *Szent Száva kibékíti testvéreit*, *Dušan menyegzője*, *Szent Száva ereklyéinek elégetése*... Bécsben halt meg, 1957-ben.

A két világháború közötti időszakban befutott néhány vajdasági ihletésű művész, aki az európai művészeti irányzatok keretében választottak témát (próbálta kifejezni magát) és alkottak. Ezek közül a legjelentősebbek: Sava Šumanović és Petar Dobrović.

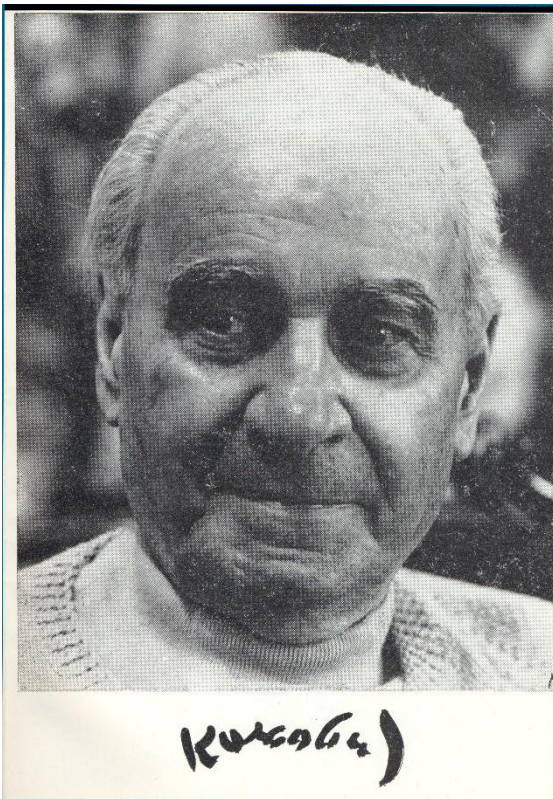

Sava Šumanović

SAVA ŠUMANOVIĆ (1896–1942), szerb festőművész. Vinkovcin született, az elemi iskolát Šiden végezte. A zimonyi gimnázium diákja volt, de már 1911-ben beiratkozott Isidor Jung professzor festészeti tanfolyamára. Sava Šumanović a festészetet Zágrábban és Párizsban tanulta. Munkássága a párizsi korszakában teljeseedett ki. Festményei figurális kompozíciók (alakkompozíciók) idillikus tájképkörnyezetben. Az európai kubizmus, expresszionizmus, poétikai (költői) kolorizmus hatása alatt alkotott. Tájképeket, aktokat, csendéleteket festett. Betegség miatt Šidre tért vissza, ahol megalkotta az ún. *Šidi ciklusát*. Néhány ismert könyvet is írt a festészetéről: *Egy festő a festészetéről*, *Miért kedvelem Poussain festészetét?* Ismert festményei: *Reggeli a fűvön*, *Részeg hajó*, *Piros szőnyeg*, *Híd a Szajrán*, nagy platánok-ciklus, *Šidi nők*... Mitrovicán végezték ki, 1942-ben. Mintegy 1400 műalkotást hagyott maga után. 1953-tól kezdve festményeit a šidi Sava Šumanović Képtár gyűjti és őrzi, ahol jelenleg 417 mű tekinthető meg. Ezeket a festő édesanyja, Persida adományozta a šidi községnek.

Ebben az időszakban alkotott még: Milenko Šerban és Stevan Bodnarov is.

A kortárs képzőművészetet, szinte az egész XX. század folyamán Milan Konjović (1898–1993) festőművész uralta, akinek életére és munkáságára a vajdasági síkság és szülővárosa, Zombor, nyomta rá a bélyegét.

Milan Konjović

MILAN KONJOVIĆ (1898–1993), a XX. század legjelentősebb szerb festőművészeinek egyike. Iskoláit szülővárosában, Zomborban kezdte. Festészetet Prágában, Bécsben és Párizsban tanult, majd Münchenben, Drezdában és Berlinben képezte magát tovább. Művészeti fejlődése során különösen fontos a Párizsban töltött időszaka (1924–1932), ahol több önálló tárlata is volt. Ezután szülővárosába, Zomborba tért vissza. Hosszú munkásságának különböző fázisai és korszakai voltak. Az újabb korszak egyik legtermékenyebb festője volt – festészete Vajdaság képzőművészetének majdnem egy egész évszázadára rányomta bélyegét. Tájképeket, arcképeket, kompozíciókat, csendéletet és belső tereket festett, képeinek motívumai szülőföldjéről, Bácskából származnak, és határozott kolorizmussal mutatják be a Vajdaság melegségét. Alkotásainak legnagyobb része (1060 alkotás) a zombori Milan Konjović Képtárban van. Ez a képtár 1966-ban nyílt meg. Alapját azok a művek jelentik, amelyeket a festő szülővárosára hagyott.

A kor festészetében megjelent a késői szecesszió és szimbolizmus is – a szabadkai Farkas Béla és Oláh Sándor munkáiban, valamint az orientalizmus és történeti festészet – a verseci Pavle Jovanović és a palánkai Eisenhut Ferenc műveiben. Jovanović az első olyan szerb festőművész, aki nemzetközi hírnévre tett szert. A német nemzetiségű Eisenhut a magyar művészettörténetnek is fontos szereplője.

Eisenhut Ferenc

EISENHUT FERENC (1857–1903) az orientalizmus és a történelmi festészet képviselője, aki az akadémiai realizmus stílusában alkotott. Németpalánkon (ma: Palánk, szerbül: Bačka Palanka) született, Duna menti sváb családban. Anyanyelve a német volt, de emellett folyékonyan beszélt magyarul és szerbül is. Azon művészek közé tartozik, akiket élete és munkássága több nemzethez és államhoz köt. Élete és munkássága Budapest, München és szülővárosa között telt. Művészeti tanulmányait Budapesten kezdte, majd a müncheni Akadémián folytatta. 1883-tól kezdve utazgatott Ázsiában és Afrikában, ahol ihlet és téma után kutatott. Budapesten, Münchenben, Párizsban, Madridban állította ki munkáit, amelyeket emellett Angliában is áruba bocsátott. Első jelentős sikerét *Gül baba halála* c. festményével érte el, 1886-ban, amelyért a magyarországi művészek közül elsőként kapta meg az Nagy Országos Aranyérmet. Néhány fontosabb alkotása: *Népünnepély a Kaukázusban* (az újvidéki Szerb Matica Képtárának a tulajdonában), *Ítélet előtt* és *Álom* (a budapesti Magyar Nemzeti Galéria tulajdonában). *A zentai csata* c. festménye, amely Zomborban található, és amely a legnagyobb méretű történelmi zsánerkép a Vajdaság területén, az 1896-os Millenniumi Ünnepségek céljára készült. 1903-ban halt meg.

Stipan Kopilović bajmoki bunyevác festő az impresszionizmus, Pechán József verbászi német festő pedig a posztimpresszionizmus képviselője volt.

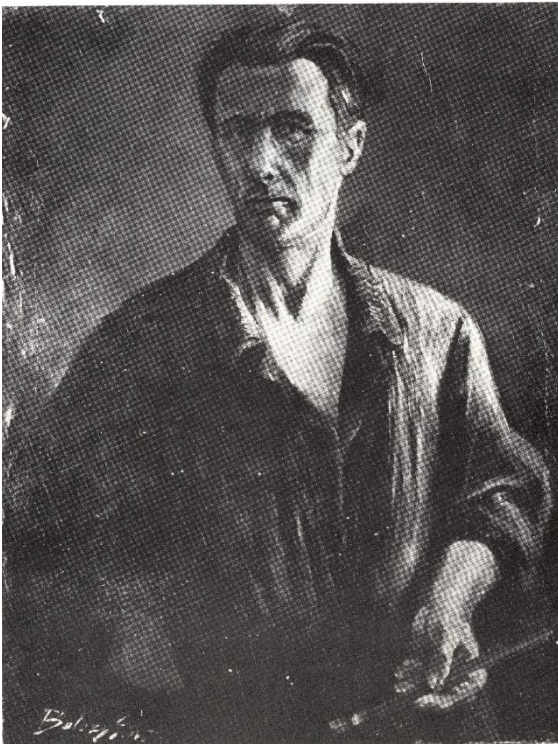
Ekkoriban jelentek meg a Vajdaságban az első akadémiailag képzett festőnők: a bészkai Danica Jovanović, a szabadkai Jelena Čović, a petrőci Zuzka Medved'ová. Ezek a művészek Budapesten, Münchenben, Bécsben, Párizsban és Prágában tanultak, mivel nálunk még nem léteztek magasabb szintű művészeti iskolák (akadémiák).

Zuzka Medved'ová

Zuzka MEDVED'OVÁ (1897–1985) az első szlovák festőnők egyike. Petrőcön született. Első műveit az 1919. évi petrőci festmény- és kézimunka-kiállításon mutatta be. 1921-ben Prágába utazott, hogy beiratkozzon az akadémiára, és a híres tájképfestő, Ferdinand Engelmüller professzor iskolájába járt. Később Berlinbe ment, de elégtelen német nyelvtudása miatt hazatért. Első önálló tárlatát 1922-ben rendezte, abban az épületben, amelyben ma a róla elnevezett képtár található. Végül Zágrábban iratkozott be az egyetemre, majd visszatért a prágai akadémiára, ahol 1929-ben végzett. Portréi, tájképei és csendéletei közül sok a nép életét és a népviseletet mutatja be. Művészeti hagyatékát az 1989. július 1-jén megnyitott petrőci Zuzka Medved'ová Képtár kezeli.

A két világháború közötti időszakban Újvidék, mint új közigazgatási központ, a modern építészet jegyében született monumentális alkotásokat kapott. Ezek közül a legfontosabbak: a Sokol-székház és a Báni palota, amelyek Đorđe Tabaković és Dragiša Brašovan újvidéki építészek tervei alapján születtek. Ebben az időszakban kiemelkedő fontosságú a szociális grafika. Balázs G. Árpád és a topolyai Nagypáti Kukac Péter, a zentai Tóth József és a szabadkai Hangya András szociálisan veszélyeztetett tehetségeket felkaroló karitatív mozgalma. Nagypáti Kukac Péter volt az első olyan vajdasági alkotó, akinek a festészetét a naiv jelzővel illették. (A naiv festészet a XX. század eleji európai festészeten belül alakult ki.)

Balázs G. Árpád

BALÁZS G. ÁRPÁD (1887–1981), kiemelkedő grafikusművész. Művészeti tanulmányait Baján kezdte, majd a budapesti Művészeti Akadémiára iratkozott, ahonnan a háború miatt távozott. 1924-ben szerzett oklevelet a prágai Művészeti Akadémián. Műveiben ekkor világosan kivehető a kubizmus hatása. Szabadkán a *Bácsmegyei Napló* c. napilap illusztrátora lett, majd Belgrádba költözött, ahol a *Vreme* és a *Dečije vreme* c. lapok munkatársa lett. 1927-ben Csuka Zoltánnal karöltve több mint 300 arcképet készített a *Vajdasági Képtár* (Vojvođanska galerija) c. könyvhöz – politikusokét, egyéb közéleti szereplőket és művészekét. 1926-ban a kubo-expresszionizmusnak és a szociális témáknak szentelte figyelmét. Művészeti szempontból különösen értékesek Ady Endre verseihez készített illusztrációinak ciklusa, amelyet 1930-ban készített. Alkotóművészetének nagy részét a szabadkai Városi Múzeum művészeti részlege őrzi.

Az európai irányzatok hatását erősen tükröző és a XX. század közepén és második felében a vajdasági festészetnek egyedi színárnyalatokat kölcsönző művészek közül ki kell emelni Milan Kečić, Jovan Soldatović, Boško Petrović, Milan Kerac és mások munkásságát.

JOVAN SOLDATOVIĆ (1920–2005) szerb szobrászművész. 1920-ban született Cserögön (Čerević). Apja, Stevan, cipésmester volt, aki Pesten tanulta ki a szakmáját és igen művelt és széles látókörű volt – három nyelven beszélt és sokat olvasott. Amikor Jovan betöltötte tízedik életévét, a család Újvidékre költözött, az akkori Kis-Limánra. Az apa azt állította, hogy ez a városrész hamarosan városközpont lesz, és valóban, öt év múlva, házuk szomszédságában elkezdődött a Báni palota építése. Jovan az újvidéki gimnáziumban érettségizett, azután pedig Mariborban fejezte be a tartalékos tiszti képzést. Ezután Belgrádban beiratkozott az építészeti karra. Tanulmányait a háború miatt félbeszakította és visszatért Újvidékre. A Kommunista Párt tagjaként részt vett a partizánmozgalomban. A párt illegális aktivistája volt. A háború után a Képzőművészeti Akadémia szobrászati szakán végzett. Egy ideig Belgrádban dolgozott, de 1953-ban visszatért Újvidékre, ahol megalakította a Pedagógiai Főiskola Képzőművészeti Tanszakát és annak első szobrászprofesszora lett. Ugyanekkor ő állt az élén annak a kezdeményezésnek, amely műtermet kívánt létesíteni a pétérvári várban, és az elsők között nyitotta meg itt a műtermét, amelyben haláláig, 2005-ig munkálkodott. Legismertebb alkotásai a *Család* – az újvidéki razzia áldozatainak emlékműve, a csúrogi razzia áldozatainak emlékműve, a kivégzett hazafiak emlékműve Zsablyán, a Szerémségi Front Emlékpark, *Anyá és gyermek* – a Sajkás-vidéki razziában elhunyt gyermekek emlékműve, Đura Jakšić emlékműve stb.

Szabadkán, a Népkör Társulat körül tömörültek az alábbi alkotók: Ács József, Szabó György, Almási Gábor és mások.

ÁCS JÓZSEF (1914–1990), festő, képzőművészeti kritikus és pedagógus. Topolyán született, ahol az elemi iskolát is végezte. Ezután Szabadkán járt gimnáziumba. A belgrádi Királyi Művészeti Iskolát 1938-ban fejezte be. Ezután a belgrádi Képzőművészeti Akadémián folytatta tanulmányait. Különböző vajdasági helységeken dolgozott rajztanárként: Zentán, Topolyán, Újvidéken. Festészettel, grafikával foglalkozott, képzőművészeti kritikákat írt a *Magyar Szó* c. lapnak. A zentai Városi Múzeum igazgatójával, Tripolszky Gézával karöltve 1952-ben megalapította a Zentai Művésztelepet, amely azóta folyamatosan működik. Sok időt és energiát fektetett más vajdasági művésztelepek létesítésébe is, mint pl. a topolyai (1953), az óbecsei (1954) és az écskai (1955). Mindezek alapján Ács József vajdasági művésznek tekinthető, teljes művészeti pályafutását a háború utáni Szerbia vezető kulturális központjának, Belgrádnak a vonzáskörén kívül töltötte. Alkotó munkásságának számos jutalom és elismerés a tanúja.

Az 1950-es évektől kezdve nagyszámú állandó művésztelep létesült, például Zentán, Topolyán, Óbecsén, Écskán stb. Eredeti tevékenységük a művészet népszerűsítése volt. A festőknek ebben a nemzedékében – a már említett Milan Konjovićon és Ács Józsefen kívül – kiemelkedik még Milivoje Nikolajević, Zoran Petrović, Boško Petrović, Wanyek Tivadar, Stojan Trumić, Ankica Opresnik, Milan Kerac, Sáfrány Imre, Đorđe Bosan / Bosán György és mások.

Az elsődleges ötlet a vajdasági táj és az emberek ábrázolása volt, hogy aztán megjelenjen az agrár- és ipari motívumokkal rendelkező programművészet. Szakosított művésztelepek is alakultak, pl. a kishegyesei kerámia művésztelep (1958), vagy a pétervárad-i várban 1961-ben létrehozott falikárpit-készítő műhely. Ennek eszmei atyja Boško Petrović volt. Nagyikindán létrehozták a Terra nevű szobrásztelepet, Szabadkán pedig a Grafikus Műtermet.

A konceptuális művészet kezdeményezői csoportokban tevékenykedtek: a Bosch+Bosch csoport Szabadkán – Slavko Matković, Szombathy Bálint, Csernik Attila, Szalma László, Ladik Katalin és az újvidéki Kód csoport – Slavko Bogdanović, Janez Kocijačić, Mirko Radojčić, Miroslav Mandić és Slobodan Tišma.

A vajdasági szobrászok száma 1954 után nőtt meg. A már említett Jovan Soldatović mellett megemlítenéd még Radmila Graovac, Ivanka Aćin Petrović és Almási Gábor. A vajdasági szobrászat fejlődésére nagy hatással volt Henry Moore 1955. évi belgrádi kiállítása, Ana Bešlić és Gild Nándor szintén vajdasági szobrászok és több térbeli szobor alkotói. Szilágyi László, Sava Halupin és Szarapka Tibor, továbbá a szlovák nemzetiségű Vlad'imir Labat 1980 óta törekszik az akusztikus forma, azaz a hang és a szobor szintézisére. Számukra a szobor – hangszer. Labat mellett a vajdasági szlovákok jelentős szobrászművészei még Ján Agarski, Jozef Kláč'ik, Pavel Csányi, Mihál' Királ', Pavel Popo és Ján Stupávký.

Az 1960-as években világhírnévre tett szert az antalfalvi *Szlovák Naivfestészeti Iskola*, amelynek kiemelkedő tagjai: Martin Jonáš, Zuzana Chalupová és Ján Kn'ázovič, valamint az *Újzozorai (Uzdini) Román Naivfestő Iskola*, amelynek legjelentősebb képviselői Maria Bălan, Anuica Măran és Iepure Viorica. Mindkét iskola Boško Petrović és Fejes Imre festőművészek odaadó munkájának köszönhetően jött létre.

Martin Jonáš

MARTIN JONÁŠ (1924–1996) naiv festő, az antalfalvi *Naivfestészeti Iskola* egyik alapítója és legismertebb tagja Szülőhelyén, Antalfalván élt, és alkotott. Az elemi iskola után mezőgazdasági iskolába járt. 1944-ben kezdett festészettel foglalkozni. Katonaként a partizán faliújságot szerkesztette. A háborúból való hazatérés után megalapította Antalfalván a *Naivfestészeti Iskolát*, amelynek egyik tagja lett. 1952-ben először állította ki munkáit Antalfalván, a szlovákok Vajdaságba településének 150. évfordulója alkalmából. Festményeinek központi motívuma a földműves ember. Mindegyik képe a széles bánáti róna egy-egy eseményét tükrözi. Festményein az alakok groteszkül nagy kezekkel és lábakkal rendelkeznek, ami a szántóföldi munka iránt

való elkötelezettség szimbóluma. Művészeti alapelvei világosak, ugyanakkor igen mélyek. Műveiben a létezés legmélyebb igazságait mutatja be. Barátai Jonáš mesternek hívták. Több mint 2.000 festményt készített, amelyeket több mint 300 tárlaton mutatott be, a világ több mint 50 országában. Vajdaságon kívül, a leggyakrabban a régióban (szomszédos államokban) és Szlovákiában állított ki. Műtermét a világ számos híressége felkereste. Munkájáért számos díjban és elismerésben részesült. Pancsován halt meg, 1996-ban.

Zuzana Chalupová

ZUZANA CHALUPOVÁ (született: Koren'ová, 1925–2001) a legnépszerűbb antalfalvi naiv festőnő. Szegény kézműves családban született. Az elemi iskola öt osztályát Antalfalván járta ki. 1942-ben feleségül ment Adam Chaluphoz. Férjével szőlőműveléssel, méhészettel és földműveléssel foglalkoztak. Gyermekek nem volt. 1964 óta foglalkozott festéssel. Kezdetben az antalfalvi szlovákok és a saját életéből választott témákat (pl. a *Férj halála*), de a legtöbb ihletet a gyermekekből merítette. New York-ban *Ezergyermekes Zuzana mamának* nevezték el. Első önálló tárlatát Dubrovnikban rendezte 1968-ban. Később Bonnban, Zürichben, Koppenhágában, Stockholmban, Genfben, New York-ban, Londonban, Bécsben, Düsseldorfban és a világ más városaiban is kiállította műveit. Festményeinek legnagyobb részét azonnal eladta. Képei világszerte számos gyűjteményben és képtárban megtalálhatóak. Francia és német művészeti folyóiratok is foglalkoztak vele és munkásságával. Művei az UNICEF képeslapjain és naptárain is szerepeltek. A Szlovák Matica a Cirill és Metód Életműdíjban részesítette. Ez a legmagasabb rangú elismerés, amelyet Szlovákiában külföldön élő szlovákoknak adományoznak. Szülőfaluját, Antalfalvát, az ottani embereket, szokásokat és hétköznapokat ábrázolta. Belgrádban halt meg, 2001-ben. Antalfalván van eltemetve.

Mária Bálán

MARIA BĂLAN (1923–2008) naiv festőnő. Újzórán (Uzdin) született, ahol elvégezte az elemi iskola három osztályát. Az Uzdini Naivfestő Iskola egyik alapítója. Idehaza és külföldön is ismert volt. A Román Hagyományörző Művészetek Akadémiájának tagja. Művei az újzórói Képtárban, a jagodinai Naiv Művészeti Múzeumban, a spanyolországi Iena város Naiv Művészet Múzeumában és világszerte számos

magángyűjteményben tekinthetők meg. New York-ban, Washingtonban, Hágában, Belgrádban, Nápolyban, Bolognában, Rómában, Modenában, Madridban, Zágrábban, Rakovicán, Versecen, Tárnokon, Keviszöllősen, Révújfalun (Banatsko Novo Selo), Újzozorán és másutt is voltak tárlatai. Négy évtized alatt több mint ezer képet festett, amelyeken a népszokásokat, tájképeket és a parasztok hétköznapi életét ábrázolta. Személyéről és műveiről számos műkritikus írt, dokumentumfilmeket és tévériportokat készítettek róla. Munkásságáért számos hazai és külföldi elismerésben részesült. 2008-ban halt meg.

Jelentős még a Tavankút és Györgyén bunyevác falvakban fennálló Szalmaképkészítő Művésztelep, amelyet két vajdasági horvát képzőművész és pedagógus, Ivan Jandrić és Stipan Šabić alapított. Kiemelkedő szalmaképkészítő művészek Mara Ivković Ivandekić, Kata Rogić és a Milodanović-nővérek. A bunyevácok és horvátok kiemelkedő naiv festői Marga Stipić és Cilika Dulić Kasiba. Az antalfalvi Naiv Képtár 1955-ben alakult. 1970-ben Šiden is alakult egy naiv képtár, az Ilijanum, amelynek alapját Ilija Bosilj Bašičević šidi naiv festő által adományozott képek jelentik.

A VAJDASÁGI IRODALOM

Vajdaság irodalma többnemzetiségű, többnyelvű és multikulturális. A szerb, horvát, magyar, szlovák, román, ruszin, roma és más irodalmak ötvöződnek benne.

A szerbek nagy vándorlása után (a XVII. és XVIII. századba) új szerb kulturális központok alakulnak ki Szentendrén és Karlócán.

A szerb irodalom bizánci örökségét először Gavril Stefanović Venclović író vitte be az irodalomba, valamint a szépíró, költő, rézmetsző, könyvkiadó és nyomdász, Zaharije Stefanović Orfelin, aki 1768-ban megindította a *Slavenoserbski magazin* c. folyóiratot, amely a szerb irodalom első folyóirata volt.

ZAHARIJE STEFANOVIĆ ORFELIN (1726–1785), tekintélyes szerb költő, történetíró, rézmetsző, szépíró, tankönyvíró. 1736-ban született, Valkóváron (Vukovar), szerb családban. Sikeres festő, kalligráfus és rézmetsző volt. Egyik rézmetszete Szent Szávát ábrázolja. Az 1770-es években a Bécsi Művészeti Akadémia tagjává választották. Költőként a XVIII. század legjelentősebb szerb költője. Mintegy tíz hosszabb költeményt írt, amelyek közül a legjelentősebb a *Plač Srbije* (Szerbia siráma, 1761). Ebben a költeményében a középkori szerb állam régi nagyságát sirja vissza, és bírálja azon nemzettársait, akik megfélemedeznek nemzeti identitásukról. Orfelin az első szerb ábécéskönyv (1767) szerzője is, amelyet gyermekek számos nemzedéke használt. Ő írta az első latin tankönyveket is a szerb diákok számára. Legterjedelmesebb műve a *Nagy Péter élete* címet viseli. Az első szerb *Öröknaptárban* a megszokott naptári adatok mellett terjedelmes csillagászati fejezetet is közölt. Felfigyelt a növények gyógyhatására is, és (befejezetlen) *Veliki srpski travnik* (Nagy Szerb Füveskönyv) c. könyvében mintegy 500 növényt dolgozott fel. Mindegyiknek ismertette a gyógyhatását és a felhasználási módját, és közölte a latin és a népi nevét is. 1786-ban halt meg Újvidéken.

Klasszicista elvei alapján, a későbbi korszak legfontosabb (központi) irodalmi személyisége Lukijan Mušicki szerzetes, a tehetséges költő volt, aki nyelvészeti téren Vuk Karadžić, Dositej Obradović és Jernej Kopitar munkatársa volt.

Lukijan Mušicki

LUKIJAN MUŠICKI (1777–1837) szerb költő és ortodox püspök. Az elemi iskolát szülőfalujában, Temerinben végezte, a gimnáziumot pedig Újvidéke és Szegeden. Ezek után jogot és bölcsészetet (filozófiát) hallgatott a Pesti Egyetemen. Egyetemi tanulmányainak befejezése után a karlócai érseki iroda ügyintézője lett, majd az ortodox papnevelde tanára. Végül szerzetesnek állt, és a sisatováci monostor archimandritájává nevezték ki. 1828-tól kezdve haláláig a plaskói ortodox püspökség vezetője volt. A Határőrvidéken korábban csak német nyelvű iskolák léteztek, Mušicki nyitotta meg az első szerb nyelvű iskolákat. Megalapította a károlyvárosi (Karlovac) teológiai iskolát is. Itt természettudományt oktatott. Mušicki korának egyik legképzettebb szerb írója volt. Az ógörög és latin nyelven kívül több európai nyelven is beszélt. Ismerte az antik és az újkori költők munkáit is. Törekedett az archaikus egyházi szláv (ószláv) nyelv korszerűsítésére, átalakítására is. A népköltészettől független új ritmikus alakzatokat próbált létrehozni. Vuk Karadžić nyelvi és helyesírási reformjának kortársaként Mušicki a szerb nyelv kérdésével is foglalkozott. Ő vezette be a szerb helyesírásba a **j** és a **ђ** betűket (j és gy hangokat jelölő egységes betűk), a népnyelv használata mellett szállt síkra, de egyházi emberként az egyházi szláv nyelv orosz változatát is támogatta: *Az egyházi szláv és a szerb nyelv – két út, amely egy célhoz vezet* – mondogatta. Azon a véleményen volt, hogy az egyházi szláv nyelv orosz változata maradjon meg a vallás és tudomány nyelvének, a népnyelv pedig a nép és a népszerű irodalom (szépirodalom) nyelve legyen. Négy kötetre való hazaszerető, erkölcsi és nevelő jellegű lírai költeményt írt. Témái a jellem, a nemzet szeretete és a fiatal nemzedéknek adott erkölcsi tanulságok. 1837-ben halt meg Karlócán.

A klasszicizmus irányzatához tartoznak Jovan Sterija Popović regény- és drámaíró művei is, aki kitörölhetetlen nyomott hagyott a szerb drámairodalomban.

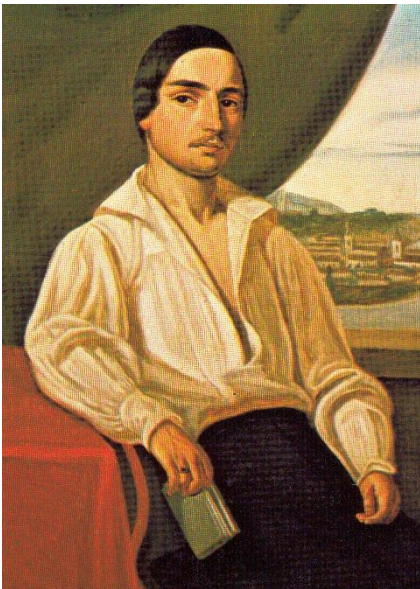
Ismert irodalmi személyiség még Kosta Trifković vígjátékíró valamint dr. Simeon Piščević történész, akinek az emlékirata sok költőt és írók ihletett saját művei megírására.

Dositej Obradović megjelenésével a XVIII. századi vajdasági szerb irodalom is modern irodalommá vált. Művelt volt, sokat utazott, több nyelvet ismert alaposan. Új alapokra helyezett, széleskörű irodalmi-felvilágosító tevékenységének első alkotásai a *Pisma Haralampiju* (Levelek Haralamboszhoz) és a *Život i priključenje* (Élet és kalandok) c. művek.

A redneki Milica Stojadinović Srpkinja az első szerb költőnő volt. A nagy romantikus költő, Branko Radičević viszont 1847-ben *Versek* című művével járult hozzá a Vuk-féle nyelvreform sikeréhez. Njegoš és Đura Daničić mellett ő volt e mozgalom egyik élharcosa.

MILICA STOJADINOVIĆ SRPKINJA (1828–1878) szerb irodalmár. Többnyire önállóan képezte magát, idegen nyelvek tanulása és írás által. A szerémségi Bukovac faluban született, apja Rednek ortodox plebánosa volt. Egyszerű, falusi életet élt, amire büszke volt. Szenvedélyesen írt és olvasott. Már tizenhárom éves korában megjelentette költeményeit. Heves hazafi volt, aki az 1848-as eseményeket az ifjú szerb szabadság első fénysugaraként értelmezte. 1848-ban is sokat írt a szerb lapokba, folyóiratokba. Költeményeit három

könyvben jelentette meg: 1850-ben, 1855-ben és 1869-ben. Vuk Stefanović Karadžić úgy szerette, mint tulajdon gyermekét. *Fruškai lányának* nevezte. Njegoš a következők sorokat írta, amikor megismerte ezt a szép, fiatal és tehetséges Milicát: *ÉN költő, ő meg költőnő, ha nem lennék szerzetes, ő lenne Montenegró fejedelemszonya!* Mihály fejedelem is Milica hűséges barátja és támogatója volt, de nagyra becsülte őt Ljubimir Nenadović, Ivan Mažuranić, Jovan Subotić is, valamint a kor több, jelentős alkotója. Milica Stojadinović 1854-ben írt és három kötetben kiadott *U Fruškoj gori* (A Fruška gorán) c. költői naplójával írta be nevét a szerb irodalomba. Sok lap munkatársa volt, és az első szerb női haditudósító. *Srce i barikade* (Szív és barikádok) c. tudósítását, amelyben az 1862. évi belgrádi háborús eseményekről tudósított, a *Madžarski dnevnik* (*Magyar Napló*) c. lap jelentette meg. Élete vége felé távozott Rednekről, és Belgrádba költözött, ahol mindenkitől elfeledve, teljes nyomorban halt meg. Csontjait 1905-ben a tašmajdani temetőből Požarevárcra kerültek, ahol testvére élt. Ugyanebben az évben, Redneken, a „Szerémségi Ravanica” monostor mellett emlékművet állítottak neki. Minden év októberében, Milica tiszteletére, megrendezésre kerül a *Milici u pohode* (Hódolat Milicának) elnevezésű költészeti rendezvény. E többnapos rendezvény helyszínei Újvidék, valamint szülőhelye, Bukovac, és Rednek, ahol élete javát töltötte. A rendezvény keretében 1994 óta kerül kiosztásra a róla elnevezett tekintélyes irodalmi díj, amelyet a Vajdasági Művelődési Intézet ítél oda a teljes irodalmi munkásság alapján.

Branko Radičević

BRANKO RADIČEVIĆ (1824–1853) szerb romantikus költő. Đura Daničić mellett ő volt Vuk Karadžić nyelvi reformjának, azaz a népnyelvnek irodalmi nyelvvé tételének a legodaadóbb híve. A szlavóniai Bródban született, 1824-ben, Aleksijének keresztelték. Apja gazdag valkóvári kereskedő volt. Első verseskötetének megjelentetése előtt vette fel a Branko nevet. Családja 1830-ban Zimonyba költözött. Itt végezte el a szerb, majd a német nyelvű elemi iskolát. A karlócai gimnáziumba járt. A városhoz közeli Stražilovo nagy hatással volt Branko későbbi műveire, amelyek közül a legismertebb a *Đački rastanak* (Diákbúcsú), amelyben a Fruška gorát, a diákévek játékait és csínytevéseit énekelte meg. A gimnázium utolsó két évfolyamát Temesváron végezte el, ahova tisztviselőként dolgozó apját áthelyezték. 1842-ben beiratkozott Bécsben a jogi karra, de három év után felhagyott az egyetemi tanulmányokkal. Ekkor lett Vuk Karadžić barátja és munkatársa. A *Pesme* (Dalok) c. verseskötetét népnyelven írta. Branko Radičević szerelmi és hazafias költeményeket írt. Első verseit még a karlócai gimnázium diákjaként írta. Első verseskötetét Bécsben jelentette meg. Versei teljességgel népnyelven íródtak, a modern európai romantikus költészet szellemében. Az 1848-as forradalom kitörése után elhagyta Bécset. Ezután Szerémség különböző településein élt. Ő vezette be a szerb irodalomba a kifejezetten lírai motívumokat és lírai hangulatú költeményeket. Versei leginkább az ifjúkor örömeiről és szépségéről szóltak, de szép számmal írt elégiákat, azaz szomorú dalokat is: *Kad mladijah umreti* (Fiatalon meghalni), *Tuga i opomena* (Szomorúság és intés) vagy a *Đački rasnatak* (Diákbúcsú). A forradalom és szabadságharc idején tüdőbajos lett. 1849-ben visszatért Bécsbe, ahol ezúttal orvostanhallgató lett, de továbbra is írt, és 1851-ben kiadta újabb

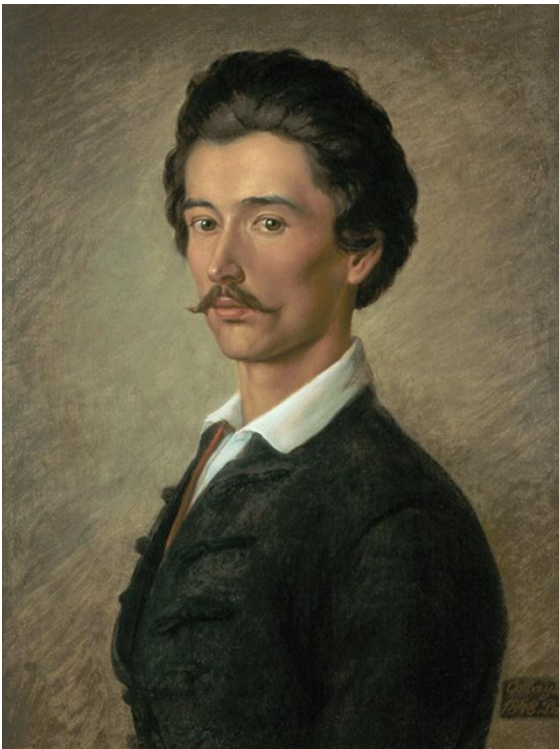
verseskötetét. Bécsben hunyt el, 1853-ban. 1862-ben édesapja (posztumusz) megjelentette újabb verseskötetét. Kívánságának megfelelően, földi maradványai 1883-ban Bécsből átkerültek Stražilovóra.

A mai Vajdaság területén születtek az alábbi szerb romantikus költők: Jovan Jovanović Zmaj, Đura Jakšić és Laza Kostić.

Jovan Jovanović Zmaj

JOVAN JOVANOVIĆ ZMAJ (1833–1904), orvos, költő, író, szerkesztő. Újvidéken született, tekintélyes nemesi családban. Dédapja cincár (aromás) nemzetiségű volt, aki 1753-tól kezdve Újvidéken élt és dolgozott. Szatócsboltos, kocsmáros, tőzsér (marhakereskedő), élelmiszerkereskedő és hajótulajdonos volt. A nemesi címet nagyapja szerezte. Apja, Pavle Újvidék város szenátora, majd polgármestere volt. Az elemi iskolát Újvidéken, a gimnáziumot Újvidéken, Halason és Pozsonyban végezte. Már gimnáziumi tanulóként elkezdett verselni. A gimnázium befejezése után, apja kívánságára, jogáshallgató lett Pesten. Később Prágában és Bécsben is tanult. De jobban vonzották a természettudományok, így később mégis az orvosi karon végzett. Irodalmi és politikai nézeteinek alakulására különösen bécsi évei voltak hatással. Ott ismerkedett meg Branko Radičevićvel, aki költői példaképe lett. Gimnáziumi, majd egyetemi tanulmányai alatt eredetiben olvasta a kor nagy magyar, majd német költőit. Ekkor fordította szerbre Petőfi Sándor, Arany János és Madách Imre műveit. Irodalmi munkásságára Petőfi Sándor életműve volt nagy hatással, de sikerült neki megtalálnia a saját, egyéni költői hangját. Érdemei miatt 1867-ben a Kisfaludy Társaság tagjává választották. Ez a társaság 1889-ben tartalmas művelődési műsorral emlékezett meg Zmaj 40 éves költői jubileumáról. Zmaj Arany Jánossal és Jókai Mórral is levelezett. Két legjobb verseskötete a *Đulići* (Rózsák) és a *Đulići uveoci* (Hervadó rózsák). Különböző lapokban és folyóiratokban megjelent vidám gyermekversei összes műveinek alábbi két kötetében találhatóak: *Pevanija* (Versek) és *Druga pevanija* (További versek). Jovan Jovanović Zmaj az első szerb gyermekíró. *Smilje* (Szalmavirág) c. kötete istenfélő és hazafias témájú verseket tartalmaz, és a szerb gyermekirodalom valódi értéke. Haláláig írt. 1904-ben halt meg Kamancon. Itt is temették el.

Petőfi Sándor

PETŐFI SÁNDOR (1823–1849) magyar költő, eredeti nevén Petrovics Alexander. Apja Petrovics István, édesanyja Hruz Mária volt. Evangélikus templomban keresztelték. Petőfi a művészneve volt, amelyet 1842-ben kezdett el használni, amikor így írta alá a *Hazámban* c. versét. Származására való tekintet nélkül, Petőfi Sándor határozott magyar nemzeti öntudattal rendelkezett. Gimnazista korában kezdett el verseket írni. A gimnázium után, apja tiltakozása ellenére, vándorolni kezd, járta az országot, magántanítószkodott. Hogy senkitől se függjön, katonának állt, de csakhamar megbetegedett, így felmentették. Ezután vándorszínész lett. Végül Pestre érkezett, ahol sikerült kiadót találni verseinek és lapszerkesztőként dolgozott. Ebben az időszakban írta legismertebb verseit. 1846-ban kiadta első verseskötetét, s ezzel megnyílt számára az út a közönség és a dicsőség felé. Ugyanabban az évben veszi feleségül Szendrei Júliát, akihez sok verset írt. Zoltán fiuk 1848-ban született, kevesebb, mint egy évvel a költő halála előtt. A hagyomány szerint Szendrei Júlia készítette az első magyar kokárdát, a párizsi trikolor mintájára. A forradalom kitörésének napján, 1848. március 15-én ezt tűzte Petőfi mentéjére. Aznap írta Petőfi Sándor ismert művét, a *Nemzeti dal*t. Később a honvédsereghez állt. Valószínűleg 1849 nyarán a segesvári csatában esett el, pontosabban tűnt el nyomtalanul. Petőfi legismertebb művei – a már említett *Nemzeti dal*on kívül: *Kocsma*, *Fa leszek ha...*, *Egy gondolat bánt engemet*, *János vitéz*, *Az apostol*, *A borozó*. Egy regényt is írt, ennek címe *A hóhér kötele*. Költészete jelentős hatással volt a vajdasági költőkre, így Jovan Jovanović Zmajra és Đura Jakšićra is. Ma számos iskola, utca viseli nevét, nemcsak Magyarországon, hanem a környező államokban is, ahol magyarok élnek.

Arany János

ARANY JÁNOS (1817–1882) magyar költő, műfordító, kritikus, irodalomtörténész, aki Petőfi Sándor mellett a népiesség irányzatának legjelentősebb képviselője a XIX. századi magyar irodalomban. Gyermekkorát szegénységben töltötte, és egész életében a szegénység rémével küzdött. Gyermekkorában ismerkedett meg a szóbeli hagyomány, népmesék és legendák világával, ami később meghatározza majd költészetét. Debrecenben tanult. Rövid ideig, csakúgy, mint jó barátja, Petőfi, vándorszínész volt. Szobrász vagy festő szeretett volna lenni. Sokoldalú és művelt szerző volt. Jól lélekismerete volt, és műveiben gazdagon megrajzolta hőseinek belső életét. Első nagy művét 1845-ben írta *Az elveszett alkotmány* címmel. Ez egy hexameterben íródott, satirikus eposz volt. Legismertebb műve a Toldi-trilógia, amely Toldi Miklós népmesei hősről szóló három eposz – a *Toldi*, a *Toldi szerelme* és a *Toldi estéje*. Ezt az eposzt Jovan Jovanović Zmaj fordította szerbre. Aranynek balladái is igen híresek: *Tetemre hívás*, *Ágnes asszony*, *Tengerihántás*, *V. László*. Az egyszerű nép életéről is írt költeményeket, ezekben az egyszerű élet és a természet iránti vágyódást fejezte ki. Művei fontos helyet foglalnak el a magyar irodalom fejlődésében, mivel a nemzetállam megteremtésének időszaka a nemzeti irodalom megteremtésének is kedvezett. Igyekezett ötvözni a népköltészetet és a magas művészeti értékeket.

Laza Kostić ügyvéd, Shakespeare kiváló ismerője, esztéta és filozófus írta a szerb irodalom egyik legszebb költeményét a *Santa Maria della Salutét*. A romantika késői, a realizmus elemeivel átszőtt korszakához tartozik Jakov Ignjatović, a szerb polgári regény megteremtője. Legfontosabb művei: a *Milan Narandžić* (1860), a *Trpen-spasen* (Türelem-megváltás) (1874), a *Vasa Rešpekt* (1875) és a *Večiti mladoženja* (Örök vőlegény) (1878). Értékes emlékiratai csak 1966-ban jelentek meg. Jovan Grčić Milenko az 1860-as és 1870-es évek egyik legjelentősebb költője. Költeményeiben a természet szépségeit, a Fruška gora-i tájat, a falusi hétköznapiakat énekelte meg, de szerelmes és elégikus költeményeket is írt.

Laza Kostić

LAZA KOSTIĆ (1841–1910) szerb író, költő, ügyvéd, újságíró. 1841-ben született a bácskai Kabolon (Kovilj), katonacsaládban. Az elemi iskolát szülőfalujában, a gimnáziumot Újvidéken, Pancsován és Budán végezte. A pesti egyetemen tanult jogot, és itt szerezte jogi diplomáját is. Újvidéken kezdett dolgozni gimnáziumi tanárként, majd ügyvéd, városi főjegyző és törvényszéki elnök lett. Ez nagyjából nyolc évig tartott. Ezt követően haláláig kizárólag irodalommal, újságírással és nemzeti ügyekkel foglalkozott. Kétszer volt Pesten fogságban: először azért, mert Mihailo Obrenović szerb fejedelem meggyilkolásában (1868) tartották bűnrészesnek, másodszer pedig azért, mert Milan Obrenović fejedelem nagykorúságának kihirdetése alkalmával (1872) Belgrádban tüzes szónoklatot tartott Ausztria ellen. Szabadulása után, elismerésként, a Magyar Országgyűlés képviselőjévé lett választva. Politikusként és közíróként Kostić jelentős befolyással volt kora szerb társadalmára. Az Egyesült Szerb Ifjúság alapítója és vezetője, több irodalmi és politikai lap alapítója és szerkesztője, Svetozar Miletić közeli munkatársa volt. Laza Kostić irodalmi munkássága igen termékeny és sokoldalú volt: kb. 150 lírai és 20 epikus költeményt írt – verseket, balladákat, románcokat; ezen kívül három drámát (*Maksim Crnojević*, *Pera Segedinac*, *Uskokova ljubav ili Gordana* (Egy uszkok szeretője, avagy Gordana), esztétikai tanulmányokat, egy vitakönyvet Zmajról, különféle egyéb vitacikkeket, előadásokat, karcolatokat és folytatásos cikkeket. Shakespeare műveiből is fordított. A prózairodalom terén néhány elbeszélést írt (*Čedo vilino* (A tündér gyermeke), *Maharadža* (A maharadzsa), *Mučenica* (A vértanú asszony)). Legismertebb művei: a *Među javom i međ snom* (A valóság és az álom között) c. programvers, valamint a *Santa Maria della Salute*, a szerb irodalom legértékesebb lírai alkotásainak egyike. Bécsben halt meg, 1910-ben.

JAKOV IGNJATOVIĆ (1822–1889) regény- és prózaíró. Szentendrén született. Az elemi iskolát szülővárosában, a gimnáziumot Vácott, Esztergomban és Pesten végezte. Pesten beiratkozott a jogi karra, de a tanáraival való vitát követően otthagyta az egyetemet, és önkéntesen huszárnak állt. Később Kecskeméten végezte el a jogi akadémiát. Rövid ideig ügyvédként kereste kenyerét, de az 1848-as forradalom kitörésekor azonnal a magyarok mellé állt Bécs ellenében. Emiatt a szabadságharc bukását követően Belgrádba kényszerült távozni, ahol újságíróként dolgozott. Ezután utazgatott egy ideig. Három év után ismét megjelent a közéletben, és ettől kezdve jelentős szerepet játszott a vajdasági szerbek közösségében. 1854–1856 között a Szerb Matica folyóiratának, a *Letopis*nak a szerkesztője volt, azután népi titkár Karlócán, majd főjegyző Újvidéken. Amikor a szerb néppárt a magyarokkal együtt Bécs ellen fordult, Ignjatović tevékenyen kivette a részét a küzdelemből, és két ízben is országgyűlési képviselői mandátumot szerzett. Amikor a szerb néppárt szakított a magyarokkal, Ignjatović, szemben a vajdasági szerbek többségével, a magyarok és a magyar-szerb megegyezés következetes híve maradt. Ezért *mađaronnak* (azaz magyarbarátnak) nevezték, és ez a jelző haláláig rajta maradt. Irodalmi munkásságát a *Letopis* élére jutva fejtette ki. Több hazafias-történelmi regényt és elbeszélést írt, amelyek nagy népszerűségnek örvendtek az akkori szerb közönség körében, de kritikusok szerint nincs valódi irodalmi értékük. Sokkal jelentősebb a szociális regény terén kifejtett munkássága. Ő a szerb realiztikus regényírás és a szociális regény megteremtője. Legjobb regényei: *Čudan svet* (Különös világ), *Vasa Rešpekt* (Respektus Vásza), *Večiti mladoženja* (Örök vőlegény), *Stari i novi majstori* (Régi és új mesterek), valamint utolsó és egyben

legterjedelmesebb munkája, a *Patnica* (Szenvedő asszony). Többi regényében és elbeszélésében is az akkori vajdasági szerb társadalom életét mutatta be. 1888-ban a Szerb Királyi Akadémia levelező tagjává választották. Újvidéken halt meg, 1889-ben.

JOVAN GRČIĆ MILENKO (1846–1876) szerb költő és orvos. A Szerémségben, Cserögön született. Az elemi iskolát szülőfalujában végezte. Ezután Péterváradon elvégezte a német iskolát, majd Újvidéken az algimnáziumot, végül Szegeden és Pozsonyban a gimnázium felső évfolyamait. Bécsben orvostanhallgató lett, de betegsége miatt félbeszakította tanulmányait. A Milenko nevet maga választotta, egyetlen igazi szerelme, Milena neve alapján. Költői fejlődése megegyezett nemzedéke többi fiatal költőjének fejlődésével. Branko Radičević rajongója volt, akivel különben sok közös vonása volt. Goethe, Schiller, Heine és más német költők műveit fordította, szentimentális elbeszéléseket írt. Ezen kívül hazafias, szerelmi és elbeszélő (epikus) költeményeket. Hazafias verseinél sokkal jobbak szerelmes versei, amelyekben szelíd, gyöngéd, érzékeny és költői lelkülete nyilvánult meg. Legjobbak azok a költeményei, amelyeket ő maga a legkevesebbre becsült, és amelyeket *egyszerű verseknek* hívott. Ezekben fejtette ki költői ideálját, a minél természetközeli életet. Költeményeiben a virágokat, madarakat, a falut, a Fruška gorát énekelte meg. Költeményeinek hangneme szívélyes és kissé bizalmas. Grčić olyan költő, akinek nem volt ideje kifejlődni, de költeményeiben felmutatott néhány értékes költői vonást – a természet átértékelését, érzékenységet, őszinteséget és bensőséget, továbbá a hétköznapi élet szépségi iránti érzéket. Tüdőbajos lett, és hazatért édesanyjához, aki a belcsényi monostor erdei csöndjébe vitette. Ott halt meg 1875-ben, életének 28. évében.

A mai Vajdaság területén született a szerb realizmus másik jelentős képviselője, Stevan Sremac is. Ismert művei: *Pop Ćira i pop Spira* (Papháború), *Ivkova slava* (Ivko védszentünnepe), *Zona Zamfirova*. Életének legnagyobb részét Belgrádban és Nišben töltötte.

A XX. század vajdasági irodalmának különböző fázisai voltak, amelyek meghatározták az írók irányvételét is. A két világháború közötti időszak politikai, társadalmi és gazdasági válságokkal volt terhelt. A korszakban jelentkező totalitárius politikai mozgalmak korlátozták a kor irodalmárait, amelyből vagy a múltba való visszatérésben és nemzeti romantikában, vagy a teljesen új utak keresésében és a hagyományok elutasításában keresték a kiutat.

A szerb irodalom vajdasági hagyományaihoz tartoznak az alábbi ismert modern szerb szerzők: Veljko Petrović és Isidora Sekulić, akik életük nagyobbik részét Belgrádban töltötték

Veljko Petrović

VELJKO PETROVIĆ (1884-1967) költő, esszéíró és elbeszélő. Zomborban született. Apja hitoktató volt, majd szerzetes lett, és Gerasim néven a karlócai ortodox szemináriumban oktatott. Veljko szülővárosában, Zomborban végezte el a gimnáziumot, magyar nyelven. Ezután Budapestre ment, joghallgatónak. Első költeményeit 1905-ben jelentette meg. 1906 tavaszán, Budapesten a *Croatia* c. magyar nyelvű folyóirat szerkesztője lett, amelynek alcíme a következő volt: *Horvát-szerb szociál-politikai, gazdasági és szépirodalmi havi szemle*. Fiatalon Belgrádba költözött, és az újvidéki *Branik* c. lap tudósítójaként kezdett dolgozni. Az első világháborúban önkéntesként vett részt. A hadsereggel együtt hagyta el 1915-ben Szerbiát. Az albániai átkelés után a szerb kormány Genfbe küldte, a Jugoszláv Bizottság sajtó- és propagandairódájába. A világháború után az Oktatásügyi Minisztérium újvidéki székhelyű bácska-bánátbaranyai osztályának hivatalnoka volt. Ezután visszakérült Belgrádba, ahol az Oktatási Minisztérium kabinetfőnöke lett. Ebben az időszakban sok tekintélyes szerb irodalmárral állt kapcsolatban, mint pl. Jovan Dučić, Aleksa Šantić, Miloš Crnjanski és Milan Kašanin. A második világháború során egy ideig a banjicai táborban raboskodott. A második világháború befejezése után 1962-ig a belgrádi Nemzeti Múzeum igazgatója volt. A SANU (Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia) tagja és a Szerb Matica elnöke volt. Irodalmi alkotásaira a hazafiasság és a régmúlt idők utáni vágyakozás jellemző. Verseket, elbeszéléseket és esszéket írt. Legismertebb művei: a *Rodoljubive pesme* (Hazafias versek), a *Na pragu* (A küszöbön), a *Bunja*, a *Salašar* (A tanyai gazda), a *Prepelica u ruci* (Fürjecske), a *Backo i njegova sestra* (Backo és húga), a *Varljivo proleće* (Csalóka tavasz) és a *Pomerene savesti* (Kibillent lelkiismeretek). Az újkori szerb művészetet tanulmányozta, különösen a XVIII. és XIX. századi vajdasági művészetet. Belgrádban halt meg, 1967-ben. Tiszteletére lett 2007-ben megalapítva a *Veljkova golubica-díj* (Veljko galambja), amelyet szerb nyelven alkotó prózaírók életművéért osztanak ki. A díjat minden évben Zomborban nyújtják át, a *Veljkovi dani* (Veljko napjai) rendezvény keretében.

Isidora Sekulić

ISIDORA SEKULIĆ (1877–1958) író, műfordító, útleíró, irodalomkritikus, pedagógus, akadémikus. A bácskai Mozsor (Mošorin) faluban született. Gyermekkorát Zimonyban, Rumán és Újvidéken töltötte. Az újvidéki Lánynevelő Főiskolán, a zombori Szerb Tanítóképzőben és a budapesti Tanárképző Főiskolán tanult. Heidelbergben doktorált, 1922-ben. Tanárként dolgozott Pancsován, Szabácson és Belgrádban. Klasszikus és modern nyelvismeretét angliai, franciaországi és norvégiai tanulmányútjai során mélyítette el. Esszéit és műfordításait különféle folyóiratokban közölte. Az írott szó szépségének szentelte magát. Már életében kora legműveltebb és legokosabb szerb nőjeként tisztelték. A beszédet és a nyelvet a nemzeti kultúra szemléltetőjének tartotta. Branko Radičevićről, Đura Jakšićről, Laza Kostićról, Petar Kočićról, Milan Rakićról, Veljko Petrovićról, Ivo Andrićról, Momčilo Nastasijevićről és másokról is írt. Első műve, a *Saputnici* (Útitársak) 1913-ban jelent meg. Skandináviai utazása során írta a *Pisma iz Norveške* (Levelek Norvégiából) c. művét, amely az útleíró irodalom élvonalába tartozik. Fő elbeszélő műve a *Hronika palanačkog groblja* (Egy kisvárosi temető krónikája) címet viseli. 1931-ben nyugdíjazták, 1939-ben a Szerb Királyi Akadémia levelező, 1950-ben pedig rendes tagjává választották, így ő lett Szerbia első női akadémikusa. Belgrádban hunyt el, 1958-ban.

Jelentős irodalmi alkotásokat hagyott hátra Anica Savić Rebac költő és filológus, Milan Kašanin művészet- és irodalomtörténész. Todor Manojlović pedig modern és avantgárd költeményeket írt. Háborúellenes költeményeket írt a korán elhunyt Dušan Vasiljev (*Čovek peva posle rata* (Az ember éneke a háború után) és más versek). Úgyszintén modern, avantgárd és expresszionista költő-író volt a Csongrádon született Miloš Crnjanski.

A két világháború közötti irodalomra a mindössze 24 évet élt Dušan Vasiljev munkássága külön rányomta bélyegét. 17 évesen, az osztrák-magyar hadsereg katonájaként súlyosan megbetegedett maláriában az olasz fronton. *Az ember éneke a háború után* című költeménye a vajdasági irodalomtörténet egyik legerőteljesebb békeszózata.

MILOŠ CRNJANSKI (1893–1977) költő, elbeszélő, regény-, esszé-, dráma- és újságíró. Csongrádon született, szegény polgári családban. Apja, Toma, falusi jegyző volt, akit a szerb politika vehemens védelmezésért a Bácskából Csongrádba száműztek. Édesanyja, Marina, pancsovai születésű volt. Crnjanski Temesváron nőtt fel, ahol a szerb ortodox elemi iskolába járt, majd a piarista (katolikus) főgimnáziumban érettségizett. Saját bevallása szerint, édesapja haláláig (a gimnázium 5. osztályáig) csupán közepes tanuló volt, de ez után elhatározta, hogy a legjobbak közé kerül, és ezt meg is valósította. Abbáziába (Opatija) utazott, azután pedig a fiumei (Rijeka) Külkereskedelmi Akadémiára járt. Fiumében a helyi Victoria labdarúgóklubban játszott. 1913-ban Bécsben művészet- és filozófiatörténet-hallgató lett, de egyetemi tanulmányait csak a háború után, a belgrádi Bölcsészeti Karon, fejezte be, 1922-ben. Részt vett az első világháborúban. A két

világháború között tanárként, újságíróként, valamint a Jugoszláv Királyság berlini és római nagykövetségének sajtóattaséjaként dolgozott. 1941-ben Londonba emigrált, és az Emigráns Jugoszláv Kormány hivatalnokja volt. 1965 végén tért vissza Jugoszláviába. Első verseit és elbeszéléseit még 1908-ban megjelentette a zombori *Golub* folyóiratban. Az 1920-as években írta az alábbi jelentős műveit – *Maska* (Álarc), *Lirika Itake* (Ithaka lírája), *Sveta Vojvodina* (Szent Vajdaság), *Priče o muškom* (Mesék a férfiról), *Dnevnik o Čarnojeviću* (Čarnojević naplója), *Pisma iz Pariza* (Párizsi levelek), *Seobe* (Örökös vándorlás). Az emigrációban jelentette meg *Örökös vándorlás* c. regényének második kötetét, valamint *Lament nad Beogradom* (Belgrád siratása) c. költeményét. Utolsó regényét, a *Roman o Londonu* (London regénye) címmel, 1971-ben jelentette meg. Miloš Crnjanski irodalmi munkássága a XX. századi szerb irodalom legjelentősebbjei közé tartozik. Műveit angol, francia, spanyol, német, flamand, orosz, magyar, lengyel, cseh, szlovák, román és más nyelvekre is lefordították. Belgrádban halt meg, 1977-ben.

Ady Endre

ADY ENDRE (1877–1919), magyar költő, lírikus, újságíró. Régi erdélyi nemesi család sarja volt. Az elemi iskolát szülőfalujában, Érmindszenten végezte, a gimnáziumot pedig Nagykárolyban és Zilahon. Két évig hallgatott jogot Debrecenben és Budapesten, majd törvényszéki hivatalnok (fogalmazó) lett, később egy ügyvédi iroda alkalmazottja. Lázadó természete kifelé készítette a hétköznapokból. Párizsba, a világvárosba utazott, ahol költővé vált. 1905-ben megjelent *Új versek* c. kötete, amely több felejthetetlen versét tartalmazza. Ő a leggyakrabban emlegetett és leginkább támadott magyar költő. Költészete kitért az emberi lét minden fő rétegére. Nagy hazafi volt: szerette hazáját, de egész Európát is. Utolsó kötetében, *A halottak életében*, amely 1918-ban látott napvilágot, vad mélységeket tár fel, a mély rezignáltságról, koporsóról és szemfödélről, valamint a magyarokat fenyegető háború árnyáról verselt. Műveit Danilo Kiš és Miroslav Krleža fordította szerb illetve horvát nyelvre. Halála alkalmával Miloš Crnjanski is írt egy nekrológot. Budapesten halt meg, 1919-ben. Sok vajdasági településen van róla utca elnevezve, és néhány iskola is az ő nevét viseli.

Kosztolányi Dezső

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ (1885–1936) irodalmár, műfordító, újságíró. Szabadkán született, és itt járt gimnáziumba is, de végül Szegeden érettségizett. (Édesapja a szabadkai gimnázium igazgatója volt.) Tanulmányait Budapesten folytatta, ahol a kor nagy magyar irodalmáraival került kapcsolatba. Első versét, az *Egy sírt* 1901-ben jelentette meg, első verseskötetét, *A négy fal között* 1907-ben, az első költészeti díjat pedig 1910-ben kapta *A szegény kisgyermek panaszai* c. kötetéért. 1904-től foglalkozott újságírással. Kezdetben szabadkai lapok munkatársa volt, később a *Pesti Napló*ba írt. A *Nyugat* c. folyóirat fő- és felelős szerkesztője volt. 1908–1910 között beutazta Európát. 1909 tavaszán meglátogatta Belgrádot, és benyomásait két rövid útirajzban jelentette meg az *Élet* c. folyóiratban, *Belgrádi napló* és *Szerb mozaik* címmel. Később a *Tinta* c. könyvében jelentette meg őket. A legerősebb ihletet azonban szülővárosa jelentette számára. Több regénye, amelyek közül a legismertebbek a *Pacsirta* és az *Aranysárkány*, valamint *Esti Kornél* c. kötetének néhány elbeszélése is szabadkai ihletésű. 1926-ban megjelentette *Édes Anna* c. regényét. Ezután ún. szabad verseket kezdett írni, amelyeket a *Meztelenül* c. kötetben jelentetett meg. A betegség (gégerák) első jelei 1933 nyarán mutatkoztak rajta. Két évvel később megjelentette *Számadás* c. verseskötetét. Budapesten halt meg, 1936-ban. Szabadkán színházat és tehetséggondozó gimnáziumot neveztek el róla. és minden évben megtartják a *Kosztolányi Dezső Napokat*.

Csáth Géza

CSÁTH GÉZA (1887–1919), valódi nevén ifj. Brenner József. Magyar író, orvos, dramaturg, zeneműkritikus, Kosztolányi Dezső unokatestvére. Minden művészeti ágban tehetséges volt, a világhírnevet azonban novellái hozták meg számára. Szabadkán végezte a gimnáziumot, Budapesten az Orvosi Egyetemet. Ideggyógyász szakorvos lett és Ferenczi Sándorral, a neves pszichiáterrel elsőként fogadta el Freud pszichoanalízisét, amelyről tudományos cikkek is publikáltak. Szabadkai ügyvédcsaládban született, édesapja volt 1902-től a városi ügyész. Idősebb Brenner József befolyásos helyzetét arra is használta, hogy támogassa a város zenei és kulturális életének fejlődését, így Csáth gyermekkorától a zene világában, kiválóan hegedült. Első zenekritikáit 1903-ban írta, mindössze 16 évesen. A magyar és szomszédos népek népzenejét intenzíven kutató Bartók Béla és Kodály Zoltán zeneszerzők legkorábbi támogatói közé tartozott. Novellistaként és zenekritikusként budapesti napilapokba írt, valamint a befolyásos modernista Nyugat folyóiratba. Műveiben összefonódik a naturalizmus, a szimbolizmus és a szecesszió, majd megjelenik a pszichoanalízis is. Novelláskötetei: *A varázsló kertje*, *Az albíróék és egyéb elbeszélések*, *Délutáni álmom*, *Schmidt mézeskalácsos*, *Muzsikusok*. Posztumusz jelentek meg a naplói és a levelei. Több száz zenei kritikát is írt, amelyek híven ábrázolják Budapest és Szabadka XX. század eleji kulturális és zenei életét. Kelebián halt meg, 1919-ben, életének 32. esztendejében.

Emil Petrovici

EMIL PETROVICI (1899–1968) román dialektológus és nyelvész. Az elemi iskolát szülőfalujában, Torákon végezte, a gimnáziumot Brassóban és Aradon, a tanítóképzőt pedig Nagyváradon. 1919-ben a kolozsvári Bölcsészeti Karon szerzett oklevelet. Ezt követően Párizsban folytatott francia nyelvi, nyelvföldrajzi, kísérleti hangtani és szlavisztikai tanulmányokat, majd visszatért Kolozsvárra, ahol egyetemi tanárként dolgozott. 1930-ban a filológia (nyelvészet) doktorává avatták. Számos nyelvjárástani (dialektológiai) és a szellemi néprajzi (folklor) tanulmány szerzője. Legfontosabb műve a Román Nyelvészeti Atlasz, amelyhez 1929–1938 között több helyszíni kutatást is végzett, egy 4800 kérdést tartalmazó kérdőív alapján. Kutatásait 85 románlakta településen folytatta, részben a Bánátban (a Bánság szerbiai részén) is. E terepi nyelvjáráskutatás anyagának felhasználásával számos szellemi néprajzi monográfiát írt. A szerb nyelv és a szerb–román nyelvi kapcsolatok kiváló ismerője volt. Termékeny tudományos munkássága során több mint 200 szakmai tanulmánya jelent meg. A kolozsvári egyetem tanára, hat éven keresztül pedig a rektora is volt, ezzel párhuzamosan a Nyelvészeti Intézet igazgatója és a Romániai Szlavisták Egyesületének elnöke. Tagja volt a Román Akadémiának és a Bolgár Tudományos Akadémiának is. 1968-ban Kolozsváron, vasúti szerencsétlenségben halt meg.

Közvetlenül a második világháború utáni években a társadalmilag elkötelezett irodalom fő képviselője Jovan Popović volt.

Vasko Popa, Miodrag Pavlović és Stevan Raičković a modernség szellemében újjították meg, és gazdagították a szerb költészetet. Vasco Popa a népi hagyományt a szürrealizmussal összefonó lírikus volt, akinek műveit a groteszk és az élcelődés jellemzi.

JOVAN POPOVIĆ (1905–1952) költő, író. Nagyikikindán született. Költői munkásságának kezdetén az expresszionizmus hatása alatt állt, majd az 1920-as évek derekán a neoromantikusok csoportjához tartozott. Később a modern élet felé fordult, és költészetét a munkások és a forradalmi munkásmozgalom szolgálatába állította. A partizánmozgalom résztvevője volt. A második világháború idején írt verseiből a mozgalom eszméi iránti szenvedélyes elköteleződés sugárzik. Vérmérséklete szerint Popović nem volt harcias természetű, inkább gyöngéd és szelíd lírikus, akinek a költészete emiatt Miloš Crnjanskiéval rokon vonásokat mutat. Leghitelesebb művei azok a versek, amelyekben szülőföldjének motívumait vonultatja fel. Kihallatszanak belőlük a gyermekkori visszhangok és a nosztalgikus vágyódás a szülőföldi színei és hangjai után. Ennél sokkal fontosabb az elbeszélő irodalom terén kifejtett munkássága. Két világháború között írt kötetei, a *Reda mora da bude* (Rendnek kell lennie) és a *Lica u prolazu* (Tovatűnő arcok), tehetséges

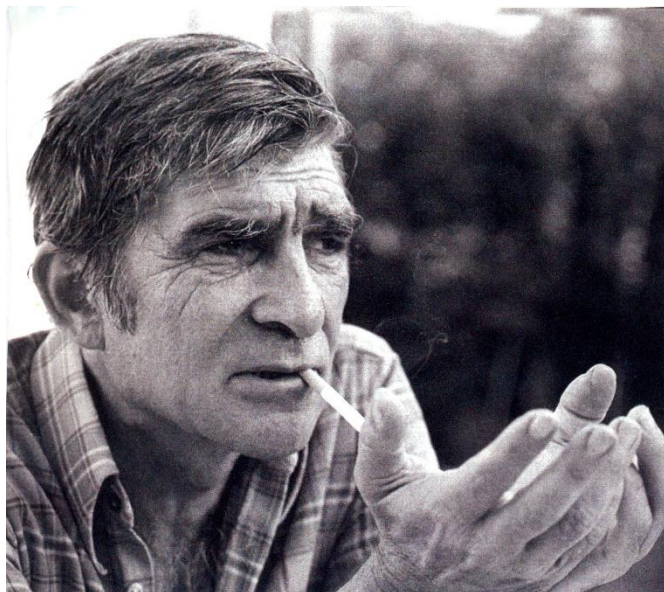
elbeszélőnek mutatták. Elbeszéléseiben a vajdasági kisváros világát mutatta be. A képeket tulajdon gyermek- és ifjúkorából való emlékei árnyalták. Szülőhazájából hozta magával azt a gyöngéd, lírai hangot, amely elbeszéléseinek fő jellemzője. Legjelentősebb műve harmadik elbeszéléskötete, az *Istinite legende* (Igaz legendák), amelynek már a címe is árulkodó: a partizánmozgalom inkább legendának, mint valóságnak tűnő, de ténylegesen megtörtént eseményeit, valós személyek hőstetteit beszéli el. Elbeszélési technikája krónika- és visszaemlékezés-jellegű: a szerző az objektív szemlélő, a krónikás látszatát kelti, akinek az a feladata, hogy megemlékezzen az egyszerű emberek hősiességéről. 1950-ben a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia levelező tagjává választották. 1952-ben hunyt el Belgrádban. A belgrádi Újtemetőben, a Hírességek Fasorában nyugszik.

Vasko Popa

VASKO POPA (1922–1991) költő, akadémikus. A Fehértemplom melletti Gerebencen (Grebenac) született, mint Vasile Popa. Nemzetiségére nézve román volt. Az elemi iskolát és a gimnáziumot Versecen végezte el. Ezután a Belgrádi Egyetemen romanisztikát hallgatott. Tanulmányait Bukarestben és Bécsben folytatta. A második világháború idején a nagybecskereki német koncentrációs tábor foglya volt. A háború után, 1949-ben szerzett oklevelet a Belgrádi Egyetem romanisztika tanszékén. Első verseit a *Književne novine* és a *Borba* c. lapokban közölte. Első verseskötete, a *Kora* (Kéreg, 1963), a háború utáni modern szerb költészet egyik kulcsfontosságú művének számít. Később további versesköteteket is megjelentetett: *Nepočin-polje* (Nepocsin-mező, 1956), *Sporedno nebo* (Mellékes ég, 1968), *Uspavana zemlja* (Alvó föld, 1972), *Vučja so* (Farkassó, 1975), *Živo meso* (Élő hús, 1975), *Rez* (Vágás, 1981). További jelentős alkotása még a *Mala kutija* (Kis doboz, 1984) c. versciklus, amelyet későbbi, *Gvozdeni sat* (Vasóra) c., befejezetlenül maradt kötetébe szánt. 1954–1979 között a belgrádi *Nolit* kiadóház szerkesztője volt. A szóbeli hagyomány, játékok és fejtörők ötvözésével Popa megteremtette a modern szerb költészet különleges költői nyelvezetét. Sajtó alá rendezte az *Od zlata jabuka* (Aranyalma, 1958), az *Urnebesnik* (Pokolzaj, 1960) és a *Ponoćno sunce* (Éjféle napfény, 1962) c. gyűjteményes köteteket. Az *Aranyalma* c. (antológia) új fényben mutatta be a népköltészet költői világát. Vasko Popa a leggyakrabban fordított szerb (és jugoszláv) költők egyike. Maga is fordított, franciából. 1972-ben Versecen megalapította a *Versec Irodalmi Községet*. A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia levelező tagjává választották. Az 1979-ben létrejött Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia egyik alapítója volt. Belgrádban halt meg, 1991-ben. 1995 óta Versecen évente kiosztják a legjobb verseskötetért járó *Vasko Popa-díjat*.

A szerb nyelven alkotó vajdasági irodalmárok közül ismert még Miroslav Mika Antić, akinek a nevéhez leggyakrabban a *Plavi čuperak* (Szőke hajtincs) c. költemény kapcsolódik, továbbá Aleksandar Tišma, Stevan Raičković, Boško Petrović, Žarko Vasiljević, Mladen Leskovac, Franja Petrinović, Todor Manojlović és még sokan mások...

Miroslav Mika Antić

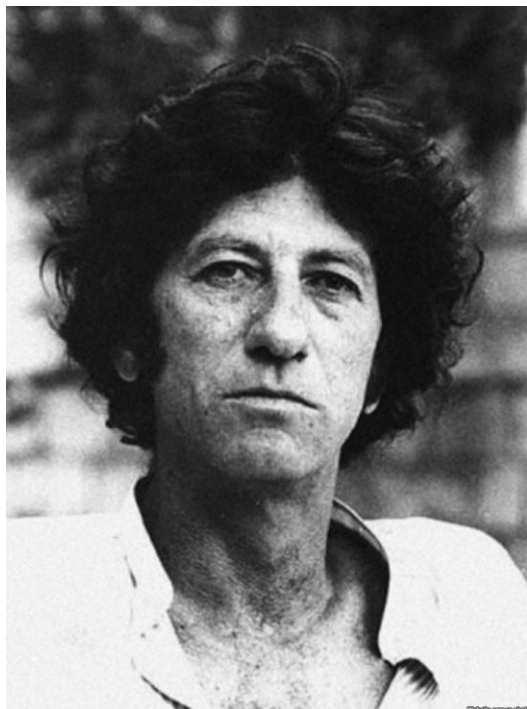
MIROSLAV MIKA ANTIĆ (1932–1986) a leghitelesebb vajdasági szerb költő, bohém. Mokrinban született, és itt járt elemi iskolába is. Gimnáziumi tanulmányait Nagyikindán és Pancsován végezte. Ezután a belgrádi egyetemre iratkozott. Újvidéken élt. Mielőtt ismert költő lett volna, volt tengerész, kőműves segédmunkás, sörgyári munkás, és bábszínházban is dolgozott. Versírás mellett festéssel, újságírással foglalkozott, és a filmszakmában is tevékeny volt. A belgrádi *Ritam* és *Dnevnik* c. lapok, valamint az újvidéki *Mlado pokolenje* c. lapok szerkesztője volt. Tizenhat évesen, 1948-ban jelentette meg első versét, két év múlva pedig első verseskötetét is *Ispričano za proleća* (Tavaszi mesék) címmel. 1954-től kezdve az újvidéki *Dnevnik* c. napilap újságírója volt. Rövid megszakításokkal itt, és az újvidéki Forum kiadóházban dolgozott egészen 1986-ban bekövetkezett korai haláláig. Mintegy 30 művet írt – *Plavo nebo* (Kék ég), *Roždestvo tvoje* (A te születésed), *Psovke nežnosti* (Gyöngéd káromlások), *Garavi sokak* (Cigánysor), *Koncert za 1001 bubanj* (Hangverseny 1001 dobra), *Kikinda*, *Pesme za decu* (Gyermekversek), *Plavi čuperak* (Szőke hajtincs), *Poslednja bajka* (Az utolsó mese), *Nasmejani svet* (Mosolygó világ), *Šaljiva knjiga* (Vicces könyv), *Prva ljubav* (Az első szerelem), *Svašta umem* (Mindenfélét tudok) c. versesköteteket, valamint az *Otužni marš* (Szomorú menetelés), *Povečerje* (Takarodó) c. hangjátékokat... A *Reggeli az ördöggel*, a *Szent homok*, a *Széles levelek*, a *Szörnyű oroszlán* c. filmekben is dolgozott. Antić verseit magyar, szlovák, orosz, macedón, angol, albán, török, cseh, francia, lengyel, szlovén és más nyelvekre is lefordították. Az 1970-es évek végén New York-ban megjelent *Új Irányok* c. világméretű irodalmi antológiába az ő versei közül is bekerült néhány. Alábbi mondatai sokat elárulnak róla:

Azok gondoskodnak rólam a legszebben, akik békén hagynak.

*Azt szeretném a legjobban, hogy magatok találjátok ki az életrajzomat.
Akkor sok különböző életem lenne, és a legéletrevalóbb lennék az élők között.*

Mika Antić tiszteletére Újvidéken minden évben sor kerül az *Antićevi dani* (Antić napjai) elnevezésű rendezvényre, amelyen a nevét viselő díj is kiosztásra kerül.

Danilo Kiš, polihisztor, poliglotta, esszéista és prózaíró igen fontos regényeket írt. Ma Aleksandar Tišma a legismertebb (és legtöbbet fordított) vajdasági író – elbeszélő, regényíró, költő, esszéíró és műfordító.

Danilo Kiš

DANILO KIŠ (1935–1989) szerb irodalmár. 1935-ben született Szabadkán. Édesapja, Eduárd magyar zsidó, édesanyja, Milica, montenegrói volt. Születésekor édesapja vezetékneve még Kohn volt, de ezt később Kissre magyarosította. 1942-ig szüleivel Újvidéken élt, ahol elemi iskolába indult. Ezután Magyarországra, apja szülőfalujába távozott, ahol elvégezte az elemi iskolát és a gimnázium első két osztályát. Édesapját Auschwitzba hurcolták, ő pedig családjával Cetinjére költözött. Itt fejezte be iskolai tanulmányait. 1954-ben a belgrádi egyetem Bölcsészeti Karára iratkozott, és elsőként szerzett oklevelet a Világirodalom Tanszéken. Első irodalmi műveit 1953-ban közölte. Első regénye, a *Psalm 44.* (A 44. zsoltár), 1955-ben íródott, a *Mansarda* (Manzárd) pedig 1960-ban. Az 1972-ben megjelent *Peščanik* (Fövenyóra) c. regénye NIN-díjban részesült, amelyet Kiš később visszautasított. 1976-ban jelent meg a *Grobnica za Borisa Davidoviča* (Borisz Davidovics síremléke) c. műve. Ezt a könyvet heves támadások érték, állítólagos plágium miatt. 1979 óta Párizsban élt, és a Lille-i Egyetem lektora volt. Fontosabb művei még a *Rani jadi* (Korai bánat), *Bašta, pepeo* (Kert hamu), *Čas anatomije* (Anatómiai lecke), *Enciklopedija mrtvih* (Holtak enciklopédiája), amelyért megkapta az Andrić-díjat és a Skender Kulenović-díjat. 1987-ben megkapta a Július 7-i díjat, egy évvel később a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia levelező tagjává választották. Olaszországban és Németországban is jelentős irodalmi díjakban részesült, továbbá az AVNOJ-díjnak is birtokosa. Danilo Kiš összes művei 1995-ben jelentek meg, és minden jelentős világnyelvre lefordították. Párizsban halt meg, 1989-ben. Belgrádban van eltemetve.

Aleksandar Tišma

ALEKSANDAR TIŠMA (1924–2003) író és költő. 1924-ben született Horgoson, kereskedő családban. Édesanyjának köszönhetően, aki magyar zsidó volt, nagyon hamar kezdett idegen nyelveken tanulni. A magyaron kívül németül, franciául és angolul is beszélt. Az elemi iskolát és a gimnáziumot Újvidéken végezte el. 1942-ben érettségizett. 1942–1943 folyamán, Budapesten hallgatott gazdaságtant és romanisztikát. Miután 1944 tavaszán a németek megszállták Magyarországot, Tišma – más pesti, zsidó származású egyetemi hallgatóval együtt – munkaszolgálatos lett. Itt három hónapot töltött. 1944-ben a partizánmozgalom tagja lett. 1945 novemberében szerelt le. Előbb az újvidéki *Szabad Vajdaság*, majd 1947-ben a belgrádi *Borba* c. napilapok újságírója lett. 1954-ben a belgrádi Bölcsészeti Karon szerzett oklevelet, angol nyelv és irodalom szakon. 1949-től kezdve tartósan Újvidéken élt, és a Szerb Matica Kiadóházban dolgozott. Előbb titkár, majd szerkesztő volt. Első irodalmi szövegei (ismertetőik és prózák) 1950-ben jelentek meg a Szerb Matica *Letopis* c. folyóiratában. Két verseskötete van: a *Naseljeni svet* (Ökumené) és a *Krčma* (Kocsma). További művei: a *Krivice* (Lelkifurdalások), a *Nasilje* (Erőszak), a *Mrtvi ugao* (Holtszög), a *Povratka miru* (Vissza a békéhez), a *Škola bezbožništva* (Az istentelenség iskolája) c. elbeszélések, valamint a *Za crnom devojkom* (A fekete lány után), a *Knjiga o Blamu* (Blahm könyve), az *Upotreba čoveka* (Az ember használata), a *Vere i zavere* (Hit és összeesküvés), a *Begunci* (Szökevények), a *Kapo* (Kápó), a *Široka vrata* (Széles kapu), a *Koje volimo* (Akiket szeretünk) c. regények. Fontosak 1942–1951 között írt naplójegyzetei is. Műveit világszerte mintegy 20 nyelvre fordították le, ő maga pedig magyar, német és angol nyelvről fordított. A Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia egyik alapító tagja volt. Az első szerb író volt, aki a Francia Nemzeti Vitézségi Érem kitüntetésben részesült a humanista értékekért való kiállásáért. 2003-ban halt meg Újvidéken.

Az 1950-es években jelent meg Vajdaság irodalmi színpadán a jelentős próza- és esszéíró, továbbá költő Boško Petrović, Pavle Ugrinov és Mladen Markov prózaírók, Mladen Leskovac kritikus, antológia- és esszéíró, Borislav Mihailović-Mihiz prózaíró, irodalmár és kritikus, valamint Florica Stefan költő is. Jelentős Pero Zubac költészeti munkássága is, akinek a *Mostarske kiše* (Mostari esők) c. népszerű szerelmi költeménye meghódította az olvasóközönséget.

Szintén jól ismert Boško Ivkov költő és prózaíró is, akinek kilenc könyve jelent meg *Zemlja i rašće* (Föld és tölgyes) címen. Emellett több mint egy évtizeden át volt a Szerb Matica *Letopis* c. folyóiratának szerkesztője.

Az újvidéki *Polja* c. folyóirat körül a neoavantgárd képviselői gyülekeztek: Judita Šalgo, Vujica Rešin Tucić, Slobodan Tišma, Vojislav Despotov és mások. Vajdaságról írt regényei tették híressé Milica Micić Dimovskát. Vajdaságban sok fiatal és tehetséges költő él, akik megérdemlik a közönség és a kritika figyelmét.

A VAJDASÁGI MAGYAROK IRODALMA

A vajdasági magyar irodalom kezdetét az első világháború vége és Jugoszlávia megalakulása jelenti. A vajdasági magyar irodalom a két szomszédos kultúra és irodalom – a szerb és az anyaországi magyar – között alakított ki magának életteret. A vajdasági magyar irodalom megteremtőjének Szenteleky Kornél (1893–1933) orvos, költő, szerkesztő, műfordító számít, aki az első gyűjteményes köteteket és antológiákat szerkesztette és közreadta. Hosszú időn át jelent meg az általa alapított *Kalangya* c. folyóirat (1932–1944). Halála után a folyóirat szerkesztője Szirmai Károly (1890–1972) novellista, majd Herceg János (1909–1995) novellista, regényíró, esszéista és műfordító lett.

1934-ben fiatal, baloldali irányultságú írók és újságírók alapították a *Híd* c. folyóiratot, amely a második világháborús kényszermegszakítás éveivel kivételével máig megjelenik, és a legrégebbi magyar folyóiratoknak számít. 1922-ben Csuka Zoltán költő és műfordító (1901–1984) alapította az *Út* c. avantgárd költészeti folyóiratot. A második világháború után a magyar irodalmi élet jobbára ismét az újraindított *Híd* folyóirat körül bontakozott ki.

CSUKA ZOLTÁN (1901–1984) magyar költő, műfordító. Zichyfalván (Plandište) született, 1906-tól Szabadkán élt. Itt kezdte meg gimnáziumi tanulmányait. 1915-től családjával Pécsen élt, ahol be is fejezte gimnáziumi tanulmányait. Itt kezdődött költői, szerkesztői és műfordítói pályafutása. 1921-ben Újvidékre költözött, ahol 12 évet élt. A vajdasági magyar irodalom legaktívabb személyisége volt, és a szerb irodalom legjelentősebb magyar fordítója. Felváltva élt Magyarországon és Vajdaságban. Neki köszönhetően ismerhette meg a magyar olvasóközönség a szerb irodalom klasszikus műveit – Borislav Stanković *Gúzsbakötött élet* (Nečista krv), Ivo Andrić *Híd a Drinán* (Na Drini ćuprija), Miloš Crnjanski *Örökös vándorlás* (Seobe), Petar Petrović Njegoš *Hegyek koszorúja* (Gorski vijenac) című regényeit. Munkásságával hozzájárult a magyar-jugoszláv és magyar-szerb kapcsolatok fejlődéséhez. Expresszionista költő volt. Ő írta a *Jugoszláv népek irodalmának története* c. művet is. Érden halt meg, 1984-ben.

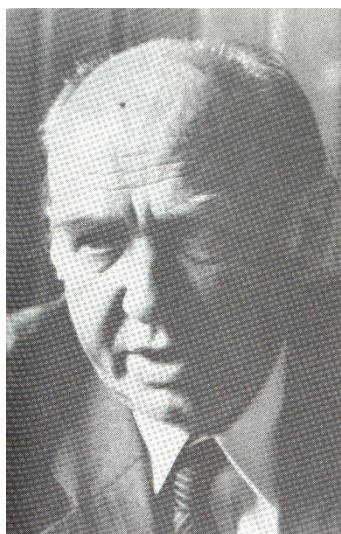
A második világháború után a legjelentősebb vajdasági magyar írók Sinkó Ervin, Gál László, Urbán János, Laták István és mások voltak. A kor legismertebb vajdasági magyar novellistája

Majtényi Mihály.

SINKÓ ERVIN (1898-1967) költő, író, novellista. Eredeti nevén Spitzer Frantz. Apatinban született, magyar zsidó családban. Szabadkán járt iskolába. Itt is sorozták be 1917-ben. Részt vett a Magyar Tanácsköztársaság létrehozásában. Műveinek központi témája a magyar forradalom kérdései. A tanácsköztársaság bukása után Bécsbe, onnan Zürichbe, Párizsba, végül Moszkvába került. Több folyóiratban is megjelentek írásai. 1939-ben visszatért a Jugoszláv Királyságba. A második világháború kitöréséig Zágrábban, majd Drvaron élt. A háború kezdetén olasz fogságba került, a brači, majd a rab-szigeti táborba hurcolták. Innen kiszabadulva a partizánmozgalom tagja lett. A második világháború után Zágrábban telepedett le. A Horvát Irodalmárok Egyesületének tagja volt. Szerbhorvát nyelven is írt, így a magyar és a jugoszláv irodalomban egyaránt nyomot hagyott. Fontosabb regényei: a *Tizennégy nap*, és az *Optimisták*, melyekben dokumentumszerűen mutatta be a Tanácsköztársaság korabeli Magyarország társadalomrajzát. *Aegidius útra kelése* c. kisregénye, továbbá *Áron szerelme* c. novellája kifejezett költői hitelességű. Két verseskötete is megjelent – az *Éjszakák és hajnalok* illetve a *Fájdalmas isten*. 1959-ben az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének első tanára és tanszékvezetője

lett, így joggal tartják a tanszék megalapítójának. Zárában hunyt el, 1967-ben. Az ottani Mirogoj-temető zsidó részében nyugszik.

Eredetiségével kitűnt Kopeczky László humorista, a publicisztika és irodalom terén pedig Németh István. Pap József költő, valamint Fehér Ferenc publicista és költő a legnépszerűbb magyar költők közé tartozik.

Fehér Ferenc

FEHÉR FERENC (1928–1989) költő, író, műfordító. 1928-ban született Nagyfényen (Žednik). A polgári iskolát Topolyán, a gimnáziumot és a tanárképző főiskolát Szabadkán fejezte be. A Híd folyóirat szerkesztőségének tagja volt. 1953-tól az Újvidéki Rádió, majd 1959-től a Magyar Szó újságírója volt Kortárs szerbhorvát, macedón és albán szerzők műveit fordította magyarra. Mindegyik jelentősebb alkotó műveiből fordított, de a legtöbbet barátja, Miroslav Antić műveit. Magyar és szerb nyelven is írt. Ismertebb művei: *Jobbágyok unokái*, *Színek és szavak*, *Madarak folyója*, *Az én nyuszim* c. gyermekvers. 1989-ben hunyt el, Újvidéken.

A vajdasági magyar irodalom a XX. század második felében bontakozott ki. A próza és költészet mellett, az irodalomtudomány, a nyelvészet és a művelődéstörténet is jelentős, elsősorban az Újvidéki Bölcsészeti Karának Sinkó Ervin vezetése alatt álló Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke és a Hungarológiai Intézet 1968-as megalapításának köszönhetően. A legjelentősebb képviselői és tanárai Szeli István és Bori Imre akadémikusok voltak. A Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék tanárai közül többen foglalkoztak esszéírással és irodalomkritikával, így pl. Bányai János és Gerold László. Penavin Olga neves nyelvész és néprajzkutató volt, nemcsak itthoni, hanem nemzetközi viszonylatban is. Akárcsak Jung Károly, aki szintén a vajdasági magyar néprajz előmozdításán dolgozott.

BORI IMRE (1929–2004) egyetemi tanár, akadémikus. Bácsföldváron született. Gimnáziumi tanulmányait Óbecsén és Zentán végezte. 1951-ben szerzett oklevelet az újvidéki Tanárképző Főiskolán. Kezdetben magyar nyelv és irodalom tanárként dolgozott, később lektorra választották, majd az újvidéki Bölcsészeti Karon oktatott magyar nyelvet és irodalmat. Itt 1962-ben egyetemi oklevelet szerzett, majd két év múlva, 1964-ben megvédte doktori értekezését. A magyar irodalom történetének és a magyar-jugoszláv irodalmi kapcsolatokról a tanára volt. Nagyszámú könyvet és cikket közölt. Legismertebb művei: *Eszmék és látomások* (1965), *Két költő* (1967), *A szürrealizmus ideje* (1970), *Az avantgarde apostolai* (1971), *Fehér Ferenc* (1978), *Tanulmányok a magyar-délszláv irodalmi kapcsolatokról*. Bori a Híd c. folyóirat főszerkesztője, az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének vezetője, a Magyar Nyelvi és Irodalmi és Hungarológiai Kutatások Intézetének igazgatója volt. Emellett még számos művelődési és közszerepet vállalt. Számos díjban és elismerésben részesült. 1984-ben a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia levelező tagjává választották. 1992-ben a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja lett. Újvidéken hunyt el, 2004-ben.

A vajdasági magyar művelődéstörténettel Káich Katalin és Juhász Erzsébet foglalkozott. További jelentős alkotók: Major Nándor költő, Ács Károly novellista és regényíró, Pap József költő és műfordító. 1957-ben, a Forum Kiadóház megalapításával megteremtődtek a feltételek a vajdasági magyar szerzők új műveinek rendszeres megjelentetéséhez.

Az 1950-es évek végén indult fejlődésnek a modern irodalom, amely az élet értelmét kutatta, és valamivel később lehetővé tette, hogy irodalmárok és értelmiségiek új nemzedéke jelenjen meg az *Új Symposion* c. folyóirat körül. Ez a folyóirat 1965-1992 között jelent meg, és a magyar nyelvterület legmodernebb folyóiratának számított. (A folyóiratot 1992-ben Symposionra keresztelték át.) E folyóiratban érte el első sikereit Tolnai Ottó, Domonkos István, Koncz István, Fehér Kálmán, Brasnyó István, Cs. Simon István, Bogdán József, Sziveri János, Ladik Katalin. A kor legjelentősebb prózaírói Végel László, Deák Ferenc és Gion Nándor. Jelentős alkotók még Gerold László színikritikus, Utasi Csaba irodalomkritikus, Bosnyák István irodalomkritikus és publicista.

Deák Ferenc

DEÁK FERENC (1938–2011) irodalmár, dramaturg, újságíró, tévés szerkesztő. Magyarittabén született. Iskoláit Nagybecskerekén és Szabadkán végezte. Az újvidéki Iparművészeti Iskolában végzett. A *Képes Ifjúság* c. lap szerkesztője volt, majd az Újvidéki Rádió dramaturgja. 1986-ban az Újvidéki Televízió szerkesztője és műsorigazgatója volt. 1982 és 1986 között a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság nagykövete volt Nyugat-Afrikában. Minden művében észrevehető Vajdasághoz, a vajdasági emberekhez és Vajdaság történetéhez való ragaszkodás. Legfontosabb művei: az *Áfonyák*, a *Légszomj* és a *Tor* c. drámák, az *Éjjéli halász* c. verseskötet, a *Rabló* c. regénye, valamint a *Bagoly és csizma* illetve a *Rekviem* c. novellái. Többek között mintegy 40 könyvet, 12 forgatókönyvet, 20 drámát írt. Műveit szinte minden európai nyelvre lefordították, sőt még arabra és kínaira is. Számos elismerésben részesült – Sterija-díj, pulai Arany Aréna-díj stb. 2011-ben hunyt el Szabadkán.

VÉGEL LÁSZLÓ (1941) regény-, esszé- és drámaíró, színikritikus. Magyar nyelven alkot, de a kritika véleménye szerint egyaránt besorolandó a magyar és a szerb irodalomba is. Szenttamáson született. Nagyon hamar Újvidékre költözött. Édesapja ugyanis azt akarta, hogy magyar nyelven végezze el a gimnáziumot. Újvidéken és Belgrádban volt egyetemi hallgató. Újságírással is foglalkozott. Tagja volt az újvidéki *Új Symposion* és *Polja* c. folyóiratok szerkesztőbizottságának. Az 1970-es években a Magyar Szó kulturális rovatának volt a szerkesztője. Az 1980-as években az Újvidéki Televízió dramaturgja, és a belgrádi *Politika* c. napilap állandó színikritikusa, a zágrábi *Prolog* c. folyóirat szerkesztőségének tagja volt. 2002 óta irodalmi munkásságából él. Végel művei számos nyelven megjelentek, de leginkább szerbül. Még 1970-ben, Aleksandar Tišma, a nagy újvidéki író hívta fel rá a jugoszláv közönség figyelmét, az *Egy makró emlékiratai* c. regényének fordításával. Tišma ezt a regényt az első Újvidékről szóló városregénynek nevezte. 1993-ban megjelentette az *Újvidéki Trilógia* c. regénygyűjtését (*Egy makró emlékiratai*, *Áttün(tet)ések* és *Eckhart gyűrűje*). Az 1980-as évek végén Végel drámai alkotásaival került a figyelem középpontjába, de későbbi nemzetközi irodalmi hírnevét kiváló esszéinek és megrázó naplójegyzeteinek köszönheti. Igen jelentős *Hontalan esszék* c. gyűjteménye, amely bepillantást nyújt írásaiba. Végelt a magyar, de a szerb irodalom is a

legjelentősebb írói között tartja számon. Számos elismerésben részesült. Színpadi műveit a volt Jugoszlávia-szerte, de Budapesten és Bécsben is előadták. A *Neoplanta* c. előadás, amely Végel regényeinek motívumai alapján készült, 2014-ben tekintélyes díjakkal tért haza az összes szemléről, amelyen bemutatták. Műveit több nyelvre is lefordították. Több mint húsz könyv szerzője. Születésnapját február 1-jén ünnepli, akárcsak szeretett városa, Újvidék.

Az *Új Symposion* folyóiratban az 1970-es évek közepén, Danyi Magdolna költő szerkesztősége idején került sor nemzedékváltásra. Az új generációba tartoztak: Csorba Béla költő, Losonc Alpár esszéíró, Balázs Attila prózaíró, Harkai Vass Éva költő és kritikus, Faragó Kornélia irodalomkritikus, Bordás Győző regényíró és mások.

A vajdasági magyar irodalmat ma fiatal alkotók sora képviseli, mint pl. a többszörösen díjazott Lovas Ildikó, Papp P. Tibor, Szerbhováth György, ifj. Virág Gábor, Sándor Zoltán, Sáfrány Attila, Nagy Farkas Dudás Erika és mások, akiknek köszönhetően a vajdasági magyar irodalom tovább fejlődik.

A VAJDASÁGI SZLOVÁKOK IRODALMA

A mai Vajdaság területén élő szlovákok között az első irodalmi szövegek a XVIII. század végén és a XIX. század elején jelentek meg, általában tanító célzattal és a felvilágosodás szellemiségében íródtak. 1932-ben megalakult a Szlovák Matica, és a *Náš život* (A mi életünk), 1949-ben pedig a *Nový život* (Új Élet) c. irodalmi folyóirat. Az első gyermeklapot *Sláwik* (Pacsirta) címmel 1864-ben adta ki Josef Podhradský, 1939-ben pedig megindult a *Naše slinečko* (A mi napocskánk), amely ma a *Zornička* (Hajnalcsillag) címet viseli.

A két világháború közötti időszakra Ján Čajak munkássága nyomta rá bélyegét, aki a vajdasági szlovákok nyomoráról írt. Fia, ifj. Ján Čajak írta a *Zuzka Turanová* és *Zypa Cupák* c. híres elbeszéléseket. Vladimír Vladimírov Hurban elbeszélő legismertebb műve a *Zem* (Föld) c. dráma. Az 1950-es és 1960-as években jelentkezett a modernizmus, valamivel később pedig a posztmodern próza is: Ján Labáth, Juraj Tušjak, Vítazoslav Hronec, az 1970-es és 1980-as években pedig színre léptek a fiatalabb írói nemzedék tagjai: Michal Ďuga, Miroslav Demák, Zlatko Benka, Zorosláv Spevák Jesenski.

A modern vajdasági szlovák költészet általában Juraj Mučajihoz és Paľo Bohuš nevéhez kapcsolódik, akik az 1940-es évek elején jelentették meg szimbolista versesköteteiket. Fejlődésében fontos szerep jutott Paľo Bohuš ötvenéves munkásságának is. Ez a szerző költeményeivel, esszéivel és az informbirós rabságáról írt emlékirataival lett igen népszerű Csehszlovákiában. Az 1960-as és 1970-es éveket az idősebb költői nemzedék, Andrej Ferko, Pavel Mučaji, különösen pedig Ján Labáth és Michal Babinka munkássága határozta meg. Radikálisabb változásokat hozott az írók és költők újabb nemzedéke, elsősorban Viera Benková és Vítazoslav Hronec, akiket Michal Harpáň irodalomkritikájával és irodalomelméletével segített. A vajdasági szlovákok modern költészete az 1990-es években jelentkező Miroslav Dudok, Zlatko Benko, Michal Ďuga és Jaroslav Supek, továbbá Martin Prebudila, Ladislav Čáni és Katarína Hricová.

ifj. Ján Čajak

ifj. JÁN ČAJAK (JÁN ČAJAK MLADŠI) (1897–1982) prózaíró. Vajdasági szlovák nyelvjárásban írta helyi témákban gazdag elbeszéléseit. A második világháború után a szlovákiai helyzetről írt. Petrőcön és a szlovákiai Liptószentmiklóson volt gimnáziumi tanár. Több folyóirat szerkesztője volt. Elbeszéléseket, drámákat, újságcikkeket írt és a jugoszláv irodalom alkotásait fordította szlovák nyelvre. Legismertebb művei humoros elbeszélései és regényei: *Zuzka Turanová*, *Zypa Cupák*, *V zajatí na Holíčkom hrade* (Fogságban Halics várában).

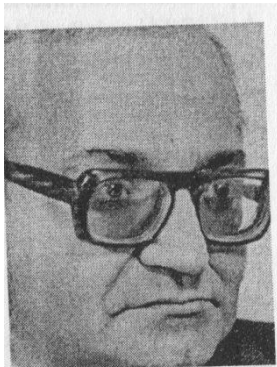
Vladimír Vladimírov Hurban

VLADIMÍR VLADIMÍROV HURBAN (1884–1950) irodalmár, dramaturg és lelkész. VHV írói álnéven is ismert. Ópazován (Stara Pazova) élt és alkotott az Ágostai hitvallású Szlovák Evangélikus Egyház papjaként. 60 színdarab és az első szlovák nyelvű operett szerzője. Legismertebb művei a *Zem* (Föld), a *Záveje* (Hófúvások), a *Vinica zrie* (Érik a szőlő) c. színdarabok és a *Pekná, nová, malovaná kolíska* (Szép, új, festett bölcső) c. operett. Műveinek fő témája a parasztok viszontagságos, hétköznapi élete.

A VAJDASÁGI ROMÁN IRODALOM

A *Lumina* (Fény) olvasókör megalapításával felvirágzott a vajdasági románok irodalom. A kor fiatal nemzedéke: Vasko Popa, Radu Flora, Mihai Avramescu, Jon Balan, Florica Stefan és más írók és költők, ezt a csoportot 1947. január 12-én alapították Mélykastélyon (Kuštilj). Ekkor indult meg a *Lumina* c. folyóirat is, amely a későbbiekben fontos szerepet fog játszani a román irodalom népszerűsítésében. Vasko Popa és Florica Stefan a szerb irodalomban folytatta alkotó tevékenységét. 1947-ben jelentette meg első versesköteteit Mihai Avramescu, Ion Balan és Radu Flora is.

Ekkor kezdte irodalmi munkásságát Slavko Almajan, a híres költő is, továbbá Felicia Marina Munteanu, Ioan Flora, Petru Crdu, akiknek költészete az új stílusokat vezette be a vajdasági román irodalomba. Slavko Almajan gazdag képzelőerővel rendelkező író, aki a versírás mellett, esszé- és prózaírással is foglalkozik, kifejezve fogékonyságát az modernség és a modern költészeti kifejezőeszközök iránt. Úgyszintén költői stílusának eredetiségével jelent meg Ioan Flora is. Az ő nemzedékéhez tartoznak még Olimpiu Balos, Eugenia Balteanu, Ileana Ursu, Marioara Baba Vojnovics és Ioan Baba. Posztmodern stílusban írt Pavel Ghataiancu, Marioara Sfera, Valentin Mic, Ioanela Menger, Elena Maria Branzei. A román próza többnyire realiztikus, bár Slavko Almajan igyekszik irodalmi munkásságában megszabadulni a hagyományos realizmustól. A román irodalom érvényesülése és ápolása terén különösen aktív szerepet játszik a *Libertatea* kiadványtársulat, amely 1945-ben alakult meg. A *Lumina* folyóirat és más kiadványok megjelentetése mellett, ez a kiadó jelentős mértékben mozdítja előre a vajdasági román irodalmat.

Ion Balan

ION BALAN (1925–1976) tanár és irodalmár. A második világháború utáni vajdasági román irodalom legfontosabb képviselőinek egyike. Almádon (Jablanka) született. Román nyelv és irodalom tanulmányait Nagybecskereken végezte. Pályafutásának kezdetén a román nyelv tanára volt a verseci gimnáziumban és a tanítóképzőn. Mégis, legjelentősebb munkássága a publicisztika és irodalom terén bontakozott ki. 1949-től a *Bucuria pionielior* (Pionírok öröme) c. folyóirat szerkesztője volt, majd több éven keresztül a *Lumina* (Fény) c. folyóirat felelős szerkesztője. Minden vajdasági román nyelvű lapba írt. A Román Nyelvi Társaság egyik alapítója volt. Megjelent verseskötetei: *A falum éneke*, *Tavaszi barázdák*, *Albu*, *Éji láng*, *Utak és felhők*. A jugoszláv népek számos irodalmi alkotását fordította román nyelvre. Ezzel párhuzamosan, az ő verseit is fordították más nyelvekre. Számos elismerésben részesült irodalmi és publicisztikai munkásságáért. Belgrádban hunyt el, 1976-ban.

Radu Flora

RADU FLORA (1922–1989) tanár, író, műfordító. Révújfalun (Banatsko Novo Selo) született. Bukaresten és Belgrádban hallgatott romanisztikát. 1959-ben doktorált, Zágrábban. A bánáti román nyelvjárások kutatásával, a román-szerb kapcsolatokkal és más tudományos témákkal foglalkozott. Regényeket, elbeszéléseket, esszéket, riportokat, verseket, epigrammákat, valamint egy sor cikket, tanulmányt írt. Műfordítással is foglalkozott. Egy szerb–román szótár és több iskolai tankönyv szerzője. Számos nemzetközi szakkonferencia, szimpózium és értekezés résztvevője. Megalapította a Vajdasági Román Nyelvi Társaságot. A verseci gimnázium és tanítóképző, az újvidéki és a nagybecskereki Tanárképző Főiskola tanára, később a belgrádi Nyelvi Kar professzora volt. Legfontosabb művei: Bánági román nyelvjárások, A jugoszláviai Bánág román nyelvjárásainak nyelvészeti atlasza, Szerb–román szótár, Szerb–román kapcsolatok, továbbá két terjedelmes bánáti román népköltészeti válogatás (1979-ben és 1982-ben). Rovinjban hunyt el, 1989-ben.

Miodrag Milos

MIODRAG MILOS (1933–1998) író, újságíró. Aleksinacon született. A tanítóképzőt Versecen, a tanárképző főiskola román nyelv és irodalom szakát Nagybecskerekén végezte el. Az Újvidéki Rádió román szerkesztőségében dolgozott, mint újságíró. 1970-ben a pancsovai *Libertatea* hetilap újságírója lett. Több lap szerkesztője is volt. Elsősorban íróként ismert: számos verseskötetet és prózakötetet írt román nyelven: *Örökség, Beszélgetés a csigával, Barátaim, Érmék, A skorpió útja, Keleti szél*, valamint a vajdasági románok színművészeti napjairól készült monográfiát. Verset, prózát, színdarabokat, művelődési krónikákat, portrékat, interjúkat, recenziókat készített a *Libertatea* ház kiadványai, de számos más, Jugoszlávia vagy Románia területén megjelenő irodalmi folyóiratnak is. Verseit több nyelvre is lefordították. Pancsován hunyt el, 1998-ban.

A VAJDASÁGI RUSZINOK IRODALMA

Vologyimir Hnatyuk ukrán néprajzkutató a XIX. század végén gyűjtötte és öt kötetben be is mutatta a ruszinok népi alkotóművészetét. Az első ruszin nyelvű könyvet Havrijil Kosztelnyik jelentette meg, 1904-ben, *Az én falumból* címmel. Az 1920-as években kiadta a ruszin nyelv első nyelvtanát, az első ruszin nyelvű drámát, továbbá számos verset és elbeszélést.

Havrijil Kosztelnyik

HAVRIJIL KOSZTELNYIK (ГАВРИЇЛ КОСТЕЛЬНИК, 1886–1948) pap, teológus, a filozófia doktora. A ruszin szépirodalom megteremtője. Költő, próza-, dráma- és újságíró, nyelvtudós. 1904-ben megjelentette az első ruszin nyelvű verseskötetet, *Az én falumból* címmel. 1923-ban az első ruszin nyelvtant, 1924-ben pedig az első ruszin nyelvű drámát. Kiadatlan maradt *Bácskeresztúr krónikája* c. műve (1915). Bár pályafutása Lemberghez (Lviv, Ukrajna) kötötte, a két világháború között egész lényével jelen volt a ruszinok művelődési-oktatási és nemzeti életében. Ruszin, horvát és ukrán nyelven írt és publikált. 1992 óta Bácskeresztúron évente megrendezésre kerül a *Kosztelnyik ősze* c. művelődési rendezvény.

A két világháború között az alábbi irodalmárok jelentették meg ruszin nyelvű alkotásaikat: Jankó Fejsza, Maftej Vinaj, Szilveszter Szalomon, Havrijil Nagy, Mihailo Kovács, Evgenij Kocsis és mások. A vajdasági ruszinok életének legjobb ismerője, a kritikusok szerint, Mihailo Kovács költő, próza- és drámaíró, akinek alkotóművészete meghatározó hatással volt a fiatal ruszin szerzők többségére.

Mihailo Kovács (Михайло Ковач)

MIHAILO KOVÁCS (МИХАЙЛО КОВАЧ, 1909–2005) tanító, költő, próza-, dráma és újságíró, számos ruszin nyelvű tankönyv szerzője. Šiden született. A tanítóképzőt a szlavóniai Kőrösön (Križevci) végezte. 1931-től kezdve tanítóként dolgozott Bácskeresztúron, ahol aktívan kivette a részét a Ruszin Népművelő Társaság művelődési és oktatási tevékenységéből 1941-től több településen is tanítóként dolgozott. Pályafutását az Újvidéki Rádió ruszin szerkesztőségében fejezte be. Legismertebb művei: *Az én világom (Моу шем)*, *A kertész nagyapa dalai (Писни дида Заградара)*, *Esti fények (Шветла вечарово)*, *Szújárta tölgy vagyok (Я дуб четвоточни)*, *Régi házacska (Хижочко стара)*, *Válogatott művek (Вибрани твору)*. Műveit szerb, ukrán, szlovák, magyar és román nyelvre fordították. Újvidéken hunyt el, 2005-ben.

Az 1960-as években alkotó jelentős ruszin irodalmárok: Miroszláv Sztriber, Mikola Kocsis, Gyura Papharhaji és Stefán Hodák. Miroszláv Sztriber alkotásait a modernizmusra való törekvés jellemzi. Mikola Kocsis a verseken és prózán kívül jelentős nyelvészeti munkákat is megjelentetett. Ő készítette el a ruszin nyelv első szótárát is. Gyura Papharhaji műveit (versek, próza, dráma) a hagyományos falusi és a modern városi civilizáció közötti átmenet ihlette.

Mikola Kocsis

MIKOLA KOCSIS (МИКОЛА КОЧИШ, 1928–1973) költő, prózaíró és nyelvtudós. Ő alkotta meg a jugoszláviai ruszin nyelvet. Művei: *A ruszin nyelv helyesírása*, *A ruszin nyelv nyelvtana*, *Szerbhorvát–ruszin–ukrán szótár*. Számos ruszin nyelvű tankönyv szerzője. Több településen is tanítóskodott. Az újvidéki Bölcsészeti Karon végezte egyetemi tanulmányait. Ezután a Tartományi Oktatásfejlesztő Intézetben és az újvidéki Tankönyvkiadó Intézetben dolgozott. Váratlanul hunyt el, doktori disszertációjának megvédése előtt. Irodalmi műveit szerb, ukrán, szlovák, magyar, román és macedón nyelvre is lefordították.

Gyura Papharhaji

GYURA PAPHARHAJI (ДЮРА ПАПГАРГАЏ, 1936–2008) költő, prózaíró, újságíró, rendező, színész. Bácskertesztúron született. Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Jugoszláv Irodalom Tanszékén szerzett oklevelet. Éveken át a Fény (*Шветлосц*) c. folyóirat szerkesztője volt. Legismertebb művei: Itt, a szívnél (*Ту такој при шерцу*), Ólom, cseresznyevirág (*Олово черешњов квет*), Nem adom az éveimet, és kész (*Не дам својо року и квит*), Az álomgyilkos (*Трoвaч снoх*), A felhők őrei (*Чувaре хмaрoх*), Utazás délre (*Путoвaнe нa јyг*), Harmatban csontkemény álmom (*У рoси кoщaк сoн*), Árny és por (*Сeнкoм и прaхoм*). 2008-ban hunyt el.

A Ruszke Szlovo (*Руске Слово*) Lap- és Könyvkiadó Vállalat az egyedüli ruszin nyelvű kiadó, amely a kortárs ruszin irodalmárok műveit megjelenteti. Ez utóbbi nemzedék vezéralakja Julián Tamás költő, regény- és esszéíró, aki az első ruszin irodalomtörténet szerzője is. Ehhez a nemzedékhez tartoznak még: Jakom Csapko költő, Vladimir Kocsis költő és prózaíró, Irina Hardi Kovácsevics és Ahneta Bucskó költőnők stb. A ruszin költészet és próza legújabb hullámát az alábbi szerzők képviselik: Vladimir Garjanszki, Julián Nagy, Zvonimir Nyárádi. 1967-től kezdve jelenik meg a Fény (*Шветлосц*) c. irodalmi és művelődési folyóirat, 1945-től kezdve pedig az Óvoda (*Заградка*) c. gyermeklap is. A *Ruszke Szlovo* hetilap havi melléklete a *Literaturene Szlovo*.

Julián Tamás

JULIÁN TAMÁS (ЮЛИЈАН ТАМАШ, 1950) egyetemi tanár, akadémikus. Verbászon született. Irodalomból szerzett oklevelet, magisztrált és doktorált. Az Újvidéki Egyetem Bölcsészeti Karán a Ruszinisztika Tanszéken a ruszin és ukrán irodalom rendes tanára. Az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia és a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia tagja. Legismertebb művei: Térdelő ég (*Небо на колених*), A pannon hajós balladája (*Балада панонскогo ладјера*), Dalok a porról (*Песме о праху*), Kórházi fény (*Шпитальске шветло*), A harmatról (*О роси*), Ruszin irodalom (*Русинска књижевност*), Homok és kor (*Песак и доба*), Arany felhő (*Златан облак*), Leszállás a napba (*Силазак у дан*), A ruszin irodalom története (*Историја русинске књижевности*), A ruszin költészet antológiája (*Антологија русинске поезије*).

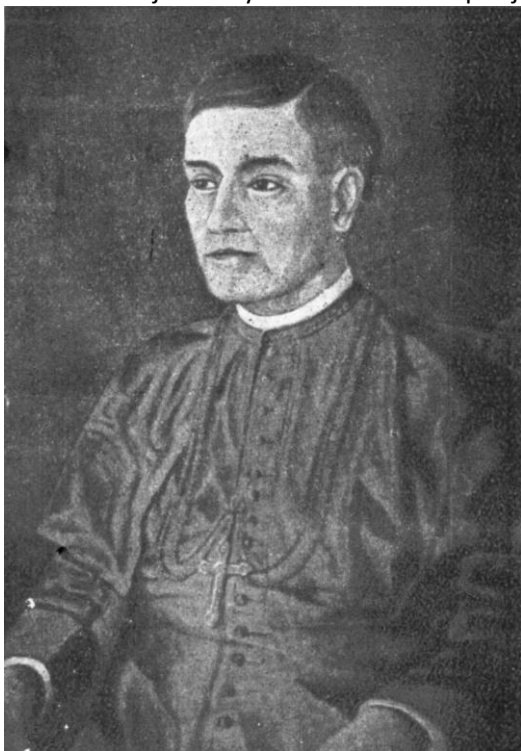
A VAJDASÁGI HORVÁTOK IRODALMA

A vajdasági horvát irodalom kezdetét Mihovil Radnić (1636–1707) és Lovro Bračuljević (1685–1737) munkássága jelenti. Ők voltak az elsők, akik bunyevác nyelvjárásban írták irodalmi műveiket. A bunyevác megújulás vezető személyisége Ivan Antunović püspök (1815–1888), aki határozottan szembeszállt az elnemzetietlenítés ellen. Antunović munkatársai között fontos szerepet játszott Ambrozije Šarčević, az első többnyelvű horvát szótár megalkotója, továbbá Mijo Mandić, aki az 1884 és 1940 között megjelenő *Neven*

c. lap megindítója volt, valamint Nikola és Pavao Kujundžić, Stjepan Vujević. Pavao Kujundžić indította 1884-ben a *Danica* (Esthajnalcsillag) c. folyóiratot. A kor kiemelkedő alkotója volt Blaško Rajić, az egy ideig *Hrvatske novine* (Horvát Újság) cím alatt megjelenő, horvát nyelvű *Subotičke novine* (Szabadkai Újság) szerkesztője, az *Klasje naših ravni* (Alföldünk kalásza) c. folyóirat alapítója és a *Slava* (Dicsőség) c. eposz szerzője.

A két világháború közötti irodalmárok közül Josip Andrić költő, prózaíró és zeneszerző a legfontosabb, akinek legismertebb művei a *Dužijanca* c. opera és a *Velika ljubav* (Nagy szerelem) c. regény. A második világháború utáni vajdasági horvát irodalomban különösen fontos szerepet játszott Balint Vujkov (1912–1987) író és népihagyomány-gyűjtő. Több antológiát is megjelentetett, amelyek közül különösen fontosak a *Bunjevác népi elbeszélések*, *Horvát népi elbeszélések Vajdaság területéről*, eredeti művei közül pedig a *Pupoljci* (Bimbók), a *Cviće i kamen* (Virágok és kövek) c. verseskötetek. A legnépszerűbb drámaíró és satirikus Matija Poljaković (1909–1973) volt, legismertebb művei *Nitko i ništa* (Senki és semmi) és a *Ča Bonina razgala*.

Aleksa Kokić, Ante Jakšić, Jakov Kopilović és Ante Sekulić költők, Josip Pašić és Marko Čović regényírók, valamint Matija Poljaković drámaíró járulnak hozzá az észak-bácskai horvát irodalom fejlődéséhez. Lazar Marković író és költő, az 1955 óta Szabadkán megjelenő *Rukovet* c. irodalmi folyóirat egyik alapítója és első főszerkesztője. A folyóirat fontos szerepet játszott a Szabadkai Irodalmi Kör megeremtésében.

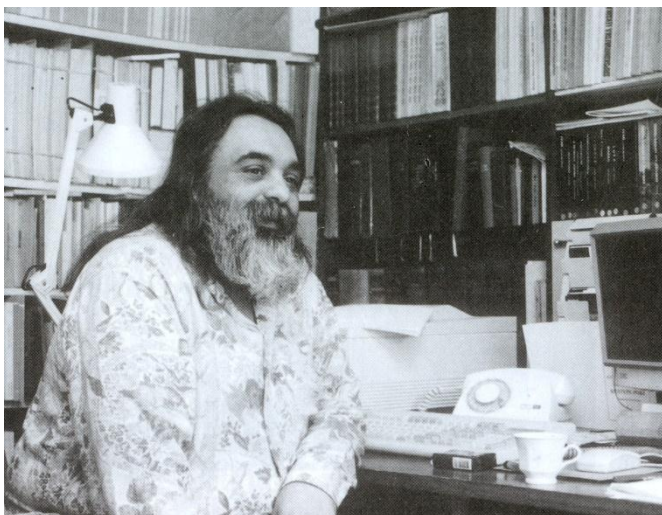
Ivan Antunović

PETKO VOJNIĆ PURČAR (1939–2017) prózaíró, elbeszélő, novellista, drámaíró, forgatókönyvíró és rendező. Szabadkán született, és ott végezte el elemi iskolai és középiskolai tanulmányait. A belgrádi Nyelvi Karon szerzett oklevelet, Párizsban multimedialis rendezésre szakosodott. A szabadkai Pedagógiai Akadémia tanára volt, Újvidéken tanügyi tanácsosként és rádiós szerkesztőként dolgozott. A *Rukovet* és a *Klasja naših ravni* c. szabadkai folyóiratok szerkesztője, a Vajdasági Íróegyesület elnöke is volt. Az 1950-es évek végén kezdett el irodalommal foglalkozni, figyelemre méltó sikert 1967-ben ért el *Világok és órák* c. első novelláskötetével. Drámáit az eszéki és szabadkai színházak adták elő. Műveit több nyelvre is lefordították. 1997-ben *Dom je sve dalji* (A haza egyre távolabb van) c. regényéért megkapta a tekintélyes NIN-díjat. További jelentős művei: *Odlazak Pauline Plavšić* (Paulina Plavšić távozása), *Ljubavi Blanke Kolak* (Blanka Kolak szerelmei), *Crvenokošci* (Vörösképűek). Költeményeinek fő ihletője szülőföldjének múltja. Fontosabb versei: *Kameno žito* (Kőgabona), *Sol u vjetru* (Só a szélben), *Vrt lirika* (A lírikus kertje). Elnyerte a Vajdasági Íróegyesület életmű-díját is. A Vajdasági Íróegyesület, a Horvát Írók Egyesülete, a Horvát PEN-klub tagja és a Szerb Matica tiszteletbeli tagja volt. Péterváradon hunyt el, 2017-ben.

Jasna Melvinger íróőnek nyolc verseskötete és *Pet sestara* (Öt nővér) címen regénye jelent meg. Utána tűntek fel: Zvezdana Asić Šarić és Marija Šimoković költőők, Petar Vukov költő, Vojislav Sekelj költő, regény- és drámaíró, Lazar Francišković költő, regény- és esszéíró, Slavko Matković költő, prózaíró és képzőművész.

A VAJDASÁGI ROMÁK IRODALMA

1991-ben indult meg a roma és szerb nyelvű *Romologija* c. tudományos, kulturális és társadalmi folyóirat. Ez a folyóirat a romák művészeti alkotó tevékenységet támogatja: roma szerzők eredeti irodalmi alkotásait jelenteti meg, továbbá roma szociológiai, néprajzi és folklorisztikai cikkeket közöl, nyomon követi a roma kultúra történéseit, ismerteti a roma nyelven megjelent új könyveket és más kiadványokat, cikkeket közöl a szerbiai roma népesség aktuális problémáiról, és híreket a roma művelődési egyesületek és szövetségek munkájáról. Évente négy alkalommal jelenik meg. A folyóiratot a deronjei Vajdasági Roma Nyelv, Irodalom és Kultúra Szövetsége és a Vajdasági Roma Pedagógusok Szövetsége jelenteti meg. A vajdasági romák népköltészeti értékeinek összegyűjtésében és az enyészettől való megőrzésében úttörő szerepe volt Trifun Dimićnek. Sokan a „roma Vuk Karadžić”-nak nevezik. Egész életét saját népének és emancipációjának szentelte.

Trifun Dimić

TRIFUN DIMIĆ (1956–2001) irodalmár, 1956-ban született Boldogasszonyfalván (Gospođinci). Újvidéken élt és dolgozott. Akárcsak Vuk Karadžić, Dimić is szorgalmasan gyűjtötte a népköltészeti alkotásokat. Verseket, prózát, nyelvészeti és történelmi tanulmányokat írt, és újságírással is foglalkozott. Alapítója és szerkesztője volt a *Romologija* c. folyóiratnak, és a *Reč Roma* (A romák szava) c. művelődési és irodalmi folyóiratnak. 1996-ban megalapította a Roma Maticát (*Matica romska*), amelynek haláláig elnöke volt. Sokat tett a roma oktatásért. Ő állította össze a *Roma nyelv és nemzeti kultúra* c. tantárgy tantervét. A tankönyvek előkészítése után kiképezte az oktatókat a roma nyelvű fakultatív oktatás levezetésére. A roma nyelvű oktatás Vajdaságban 1996-ban kezdődött. Először csak 72 tanuló részére, de hamarosan egész Vajdaságban és Szerbia más részein is elterjedt. Trifun Dimić irodalmi alkotásai országszerte ismertek. Sok könyve jelent meg: *A vásárból jövet* (*Kana vavas anolo foro*); *Roma átkok, eskük és áldások*; *Roma népköltészet*; *Istenem, pusztítsd el azokat utakat*; *Hagyományos roma irodalom*; *A magány ideje*; *Talpak a porban* (*Prne anolo praho*). Lefordította roma nyelvre az *Énekek énekét* és az *Újszövetséget*. Olyan költő volt, aki hitelesen tolmácsolta a romák életét, azt a világot, amely számára nem volt sem mese, sem álom. Egy roma ábécés-könyvet is összeállított. Roma nyelvre fordította a *Gilgames* eposz több énekét és más világirodalmi műveket. Igen fiatalon halt meg, 2001-ben, Újvidéken, abban a városban, amely halálából utcát nevezett el róla.

A VAJDASÁGI SZÍNJÁTSZÁS TÖRTÉNETE

A mai Vajdaság területén már az ókorban sor került az első színelőadásokat. Erről annak a III. század második feléből származó római színházépületnek (amfiteátrumnak) a romjai, valamint azoknak a vésett sor- és helyszámozással rendelkező elefántcsont belépőknek a maradványai tanúskodna, amelyek Mitrovica környékén, az ókori Sirmium lelőhelyről kerültek elő.

A XVII. század végén kezdődő modern vajdasági színháztörténet bővelkedik eseményekben, személyiségekben, színművekben, és jellemző rá a különböző nemzetiségi, vallási, nyelvi hagyományok keveredése. Hatottak rá a jezsuita iskolai színjátékok, de a felvilágosodás idején ideérkező orosz ortodox tanítók is. Nyomot hagytak rajta a zsonglőröködő, táncoló, ének- és zeneszámokat, mulattató jeleneteket előadó – magyarul *igrícnek*, szerbül *szkomraknak* nevezett – hivatásos vásári mutatványosok, de a vallási hagyományokat a pogány népi szokásokkal ötvöző, tanító-nevelő célzatú Krisztus-jeleneteket előadó *betlehemesek* (szerbül *vertepi*) is.

A betlehemes játék – amelynek hagyománya még ma is él a Vajdaság területén – erős ukrán és orosz hatás alatt fejlődött. Ebből a folklórelemekkel gazdag, jelmezes szereplőket felvonultató színpadi formából nőtt ki a XVII. század végén a karlócai és péterváradai diákok első színpadi előadásai. Ezek művészeti értékét fokozták később az amatőr színművészek, akik a XVIII. század elején megalakították az első hivatásos színtársulatokat is.

Ebben a környezetben jött létre Manuil Kozacsinszki ukrán oktató (1699–1755) *Tragedocomedia* c. műve. Az első újkori szerb nyelvű színelőadásra, egy iskolai drámajátékra, a XVIII. században került sor: Karlócán, a Habsburg Birodalom területén élő szerbek művelődési központjában 1734-ben bemutatásra került Kozacsinszki műve. Ezzel kezdetét vette a modern szerb drámairodalom és színházi élet.

A XIX. század elején egyre többet vendégszerepeltek a mai Vajdaság területén a német és a magyar vándorszínész-társulatok. E társulatoknak és előadásaiknak jelentős szerepe volt a német és a magyar nyelv és kultúra terjesztésében, ezáltal pedig a német és magyar öntudat erősödésében. Ez ösztönözte a szerb nyelvű magántársulatok megalakulását is. A német és magyar hatás ellensúlyozása céljából jött létre a Szerb Nemzeti Színház.

A Szerb Nemzeti Színház 1861-ben alakult Újvidéken, a szerb nemzeti ébredés idején. A város lakóinak többsége szerb nemzetiségű volt, közülük sokan rendelkeztek magas képzettséggel, ráadásul a földbirtokok és műhelyek háromnegyede is a szerbek kezén volt.

Jovan Knežević színtársulatának 1861. évi vendégszereplése arra ösztönözte Jovan Đorđevićet hogy a Szerb Nemzeti Színház megalakításának érdekében cikkezzen. Az előkészületeket Svetozar Miletić, Stefan Branovački, Jovan Đorđević és Jovan Jovanović Zmaj végezték. A Szerb Nemzeti Színház megalakulására a Szerb Olvasókör ülésén került sor, Svetozar Miletić elnöklete alatt.

A színház első igazgatója Jovan Đorđević volt, aki 1867-ig töltötte be ezt a szerepkört, amikor Mihailo Obrenović szerb fejedelem hívására színtársulata egy részével Belgrádba költözött, ahol megalakította az ottani Nemzeti Színházat. Đorđević után Antonije Hadžić lett az újvidéki színházigazgató.

A Szerb Nemzeti Színháznak alapításakor 9 színésze volt, de már másnap újabb 3 színészt szerződtetett. Az első előadás alkalmával, 1861-ben Laza Lazarević *Prijatelji* (Barátok) és Kóvér Lajos Férj-elv és női csel (szerb címén: *Muški metod i ženska majstorija*) c. darbjait mutatta be. A társulat Vajdaság minden településén játszott, de Vajdaságon kívül is vendégszerepelt.

Az utazó színtársulatok vendégszereplései szükségessé tették a színházépületek létesítését. 1839-ben Nagybecskerekén a volt gabonaraktár épületét alakították színházzá, Szabadkán 1854-ben épült fel az új színházépület. A Szerb Nemzeti Színház 1872-ben 20.000 forintért vásárolta meg a Városi Csarnokot, és alakította át saját szükségleteire. A zombori színházépület 1882-ben készült el. A Szerb Nemzeti Színház épületét – amelyet később Dunderski-féle színháznak neveztek – Lazar Dunderski adományozta. Ez az épület a mai Vojvodina szálló udvarán állt, de 1928-ban lángok martaléka lett. Csak 1981-ben nyílt meg a színház szükségleteit kielégítő új épület.

Egy évtizedes fennállását követően a színház kiadói tevékenységbe is fogott. A *Pozorište* (Színház) c. lap első száma 1871-ben jelent meg, Antonije Hadžić szerkesztésében. 1872-ben a Szerb Nemzeti Színház megindította *Zbornik pozorišnih dela* (Színműgyűjtemény) c. sorozatát, amelyben a színház műsorán levő szerzők műveit jelentették meg szerb nyelven.

A második világháború után a vajdasági színházi élet újabb színházakkal gazdagodott. Ezek: a zombori Népszínház, a nagybecskereki Toša Jovanović Népszínház, a verseci Sterija Színház, továbbá a mitrovicai, pancsovai, topolyai színházak. Emellett Újvidéken még két színház nyitotta meg kapuit – az Újvidéki Színház és az Ifjúsági Színpad. Az újvidéki Szerb Nemzeti Színháznak és a szabadkai Népszínháznak operatársulata is lett, 1950-től pedig Maria Olenina balett-táncos és koreográfus lelkesedésének köszönhetően megalakult a Szerb Nemzeti Színház balett-társulata is.

Vajdaság-szerte gyakran kerülnek bemutatásra a világirodalom klasszikusainak – Shakespeare, Molière, Goldoni, Schiller, Goethe, Gogol, Ibsen, Wilde, Hauptmann, Csehov és mások – művei, de a szerb drámairodalom alkotásai is. Itt írja műveit Stefan Stefanović (1805–1826), id. Lazar Lazarević (1805–1845), Kosta Trifković (1843–1875), Jovan Sterija Popović (1806–1856), Đura Jakšić (1832–1878), Laza Kostić (1841–1910), Atanasije Nikolić (1803–1882), Jovan Subotić (1817–1886), Đorđe Maletić (1816–1888) és Ilija Okrugić-Sremac (1827–1897) is. A szerb színház atyjának nevezett Joakim Vujić is egy ideig a Vajdaság területén tartózkodott, ahol színielőadásokat szervezett, valamint német drámákat fordított vagy írt át az itteni emberek mentalitásához igazítva őket.

Jovan Sterija Popović

JOVAN STERIJA POPOVIĆ (1806–1856) drámaíró, költő. Versecen született. Apja görög, anyja szerb származású volt. Az elemi iskolát Versecen, a gimnáziumot Temesváron és Pesten, a jogi tanulmányokat a felvidéki Késmárkon végezte. Tanulmányait követően Versecen dolgozott, előbb latintanárként, majd ügyvédként. 1840–1848 között Szerbiában tartózkodott, ahol jogot oktatott, majd az Oktatási Minisztérium osztályvezetője lett. Az ekkor még Szerb Irodalmi Társaságnak (Društvo srpske slovesnosti) nevezett Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia, valamint a Szerb Nemzeti Múzeum megalapításának egyik kezdeményezője volt. Egész életét irodalmi munkássággal töltötte, és mindhárom irodalmi nemből – líra, dráma, epika – alkotott, bár eltérő sikerrel. Kritikával és nyelvészettel is foglalkozott, vitairatokat írt. Említésre méltóak költeményei is, amelyeket azonban csak pályafutása kezdetén és végén írt. Munkásságának legértékesebb részét a drámái képezik, a legismertebbek: *Svetislav i Milena* (Svetislav és Milena), *Miloš Obilić*, *Smrt Stefana Dečanskog* (Stefan Dečanski halála), *Vladislav, Skenderbeg*. Komédiái: a *Laža i paralaža* (A hazug és hazudni segítő), a *Tvrđica* (A fősvény), a *Pokondirena tikva* (A felfuvalkodott tökfej), a *Ženidba i udadba* (Házasság és férjhezmenetel) és a *Kir Janja*. Komédiaíró munkásságának második szakaszában Sterija könnyed darabokat és paródiákat írt, hogy aztán a harmadik szakaszban ismét visszatérjen a komoly komédiához. Utolsó alkotói korszakának legismertebb drámája a *Rodoljupci* (Hazafiak) c. politikai-szatíra az 1848-as szerb mozgalom eseményeiről. Jovan Sterija Popović születésének 150. és halálának 100. évfordulójára emlékezve, Újvidéken 1956-ban megalakult a *Sterijino pozorje* (Sterija-játékok) elnevezésű színházfesztivál, amely azóta is folyamatosan megrendezésre kerül.

A szerb színházi élet felvirágzása, és a színházépületek felépítése serkentőleg hatott a többi nemzeti közösség színházi életének fejlődésére is. Az 1951 óta Népszínháznak nevezett, de hosszabb múltra visszatekintő szabadkai színház mellett 1974-ben megalakult az Újvidéki Színház. Ide sorolandó az Újvidéki Rádió magyar drámastúdiója is. A többi nemzeti közösség is rendelkezik saját nyelvű hivatásos színtársulattal.

A petrőci *Vajdasági Szlovák Színház* a gazdag amatőr színjátszási hagyományból nőtt ki. Az első szlovák nyelvű színielőadásra a mai Vajdaság területén 1866-ban került sor Petrőcön. Ezt követően az első világháborúig amatőr színtársulatok sokasága alakult meg, közülük a legjelentősebbek az ópazovai (1903) és az antalfalvi (1906) voltak. A második világháború után megalakult a *VHV-színtársulat* (Vladimír Vladimírov Hurban), amelynek Petrőcön, Antalfalván és Ópazován voltak színpadai.

A *Petar Riznics Gyagya Ruszin Nemzeti Színház* székhelye Bácskeresztúr, román nyelvű társulat pedig a verseci *Sterija* Színház keretében működik. A román falvakban az olvasóköri és dalkörök mellett amatőr színtársulatok is megalakultak. Vajdaságban gazdag hagyománya van az amatőr színjátszásnak.

ZENEMŰVÉSZET VAJDASÁGBAN

Egy adott társadalmi környezet zenei kultúrájának alakulására minden zenei műfaj hatással van, esztétikai értékétől függetlenül – a komolyzene, a dzsessz, a könnyűzene, a népzene... A zenei alkotásnak jelentős kulturális-esztétikai szerepe volt és van a vajdasági általános műveltség fejlődésében.

A mai Vajdaság területén élő szerbek már a XVIII. század folyamán, a Habsburg Birodalom határain belül bekapcsolódtak az európai zenei áramlatokba, nem feledkezve meg gyökereikről. Az ikonosztázok, portrék és egyéb képzőművészeti alkotások megrendelői olyan zenében élveztek, amely már elszakadt keleti példaképeitől. Mégis, kevés adat maradt fenn a kor egyházi és világi zenéjéről.

A XIX. század folyamán a vajdasági zene fejlődésére még az amatőrizmus jellemző, de megkezdődött a népi dallamkincsen alapuló romantikus zenei stílus is. A hazai zenészek mellett ennek a fellendüléséhez külföldi zeneművészek is hozzájárultak, méghozzá elsősorban a csehek, akik a dalkörök karmesterei, zenekarok muzikusai és iskolák ének- és zenetanárai voltak. A zene ekkoriban még többnyire a népi (nemzeti) hagyományok megőrzésének szolgálatában állott, amit az egyházi dalkörök által szervezett beszélgetések (énekari, magán- és zenekari számokból, valamint színdarabból álló vegyes műsorú rendezvények) tanúsítanak. A karénekek Pancsován az 1870-es években, Szabadkán és Nagyikindán az 1880-as években élte virágkorát. Az 1861-ben alakult Szerb Nemzeti Színház a színpadi zenét is ápolta, és zenei előadásokat is tartott a vajdasági és szlavóniai települések szerb (és szerbül értő) közönsége számára. A zenei alkotóművészet az énekkarok, a szólóénekekre és színpadi zenére összpontosult, míg a hangszeres és az énekes-hangszeres zeneművek ritkábbak voltak. A vajdasági zeneművészet fejlődéséhez nagymértékben hozzájárultak a XIX. század második felében tevékenykedő zeneművészek és zenepedagógusok – Alekszander Morfidisz Niszisz, Jovan Paču és Mita Topalović. Őket Isidor Bajić és Karel Napravnik nemzedéke követte.

Isidor Bajić

ISIDOR BAJIĆ (1878–1915) zeneszerző, zenei szakíró, pedagógus. Kúlán született. Az elemi iskolát szülővárosában, a gimnáziumot pedig Újvidéken végezte. Ezután a budapesti Zeneakadémia növendéke volt, ahol 1901-ben végzett. Az újvidéki Szerb Ortodox Főgimnázium (ma: Jovan Jovanović Zmaj Gimnázium) tanáraként 1909-ben megalapította az újvidéki zenedét, amely ma az ő nevét viseli. Ő indította a *Szerb Zenei Újság* c. lapot és a *Szerb Zenei Könyvtár* c. zenei kiadványsorozatot. A Szerb Dalkörök Egyesületének kezdeményezője volt. Énekes zenét, zongoraműveket, színpadi zenét írt, és különös figyelmet szentelt a népi dallamkincs feldolgozásának. Több zeneelméleti művet is megjelentetett: *A kottából való helyes éneklés elmélete*, *A zongora és a zongoratanulás*, *Egyházi éneklés*. Legismertebb művei: a *Knez Ivo od Semberije* (Ivo, Szemberia fejedelme) c. opera, a *Seoska lola* (Falusi kópé), *Čučuk Stana* (Kücsük Sztána) c. énekművek. Mivel közel állnak a népi szellemiséghez, Bajić műveit gyakran összekeverik a népzenevel, mint pl. a *Jesen stiže, dunjo moja* (Itt van az ősz, kedvesem) c. dalt. Újvidéken halt meg, 1915-ben.

A cseh származású Karel Napravnik zenepedagógusként nyomta rá bélyegét Versec és Szabadka zenei életére. A Vajdaság területén született zeneszerzők között fontos szerepet játszik Petar Konjović. Bajićhoz hasonlóan, Konjović is a nemzeti romantika felé fordult. Ő alapította a belgrádi Zenei Intézetet.

PETAR KONJOVIĆ (1883–1970) zeneszerző. Csúrogon született, majd Újvidéken járt gimnáziumba. Az első négy osztály (algimnázium) elvégzése után a zombori Szerb Tanítóképzőbe iratkozott, amely akkor a szerb zenei élet egyik központja volt. Később a prágai Konzervatóriumba iratkozott. Ezt követően Zimonyban, Belgrádban és Zomborban volt tanár. A zágrábi Opera igazgatója lett, majd az eszéki, a spliti és az újvidéki színházak igazgatója. 1933-ban visszatért Zágrábba, ahol 1939-ig maradt. Ekkor a belgrádi Zeneakadémia tanára lett, amelynek egyik alapító tagja, később pedig rektora is volt. A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja volt. Ő alapította a belgrádi Zenei Intézetet, amelynek 1948–1954 között az igazgatója is volt. Ihletet a folklórból merített. Kevés hangszeres művet alkotott, de ezek közül jelentős a *C-moll szimfónia*, az *Adriai capriccio*, a *Koštana* szimfonikus triptichon. Számos kórus- és szólóműve mellett Konjović öt operát is írt: *Ženidba Miloševa* (Miloš házassága), *Knez od Zete* (Zeta fejedelme), *Koštana*, *Seljaci* (Parasztok) és *Otađžbina* (Haza) címen. Belgrádban halt meg, 1970-ben.

A péterváradai születésű Svetolik Pašćan Zágrábban fejezte be zenei tanulmányait. Zenetanár, majd a Szerb Nemzeti Színház karnagya volt. Az Újvidéki Filharmónia alapító tagja. A szabadkai születésű Király Ernő zeneszerző és etnomuzikológus volt. Elismert trombitaművész, az újvidéki városi és színházi zenekar tagja. Az 1950-es években az Újvidéki Rádió zenei szerkesztője és a Vajdasági Múzeum zenei osztályának vezetője lett. Több mint 5000 vajdasági magyar népdalt gyűjtött. Zenekari és

gyermekkari műveket, valamint kantátákat írt. Milan Vajin és Radmila Petrović mellett Király is tanulmányozta a vajdasági nemzetiségek zenei életét.

A Vajdaság területén született két Belgrádban befutott jelentős zeneművész, Josif Marinković és Milenko Pavlović is.

A Szerb Nemzeti Színház megalapítása óta adott elő hangszeres és énekes zeneműveket is. Miután megpróbálkozott az operettel, mint összetettebb műfajjal, a XIX. század végén először vitte színre a legmagasabb szintű színpadi műfajt, az operát. 1947-ben megalakult a Szerb Nemzeti Színház operatársulata, amely a *Traviata* ünnepélyes előadásával mutatkozott be a közönségnek. Ettől kezdve, az operatársulat megélt jó és kevésbé jó időszakokat is, amelyek során többször küldenie kellett a fennmaradásáért és fejlődéséért. A Szerb Nemzeti Színház állandó balett-társulata 1950-ben alakult. Az Újvidéki Rádió 1949-ben, az Újvidéki Televízió 1972-ben alakult meg. A tévé stúdiójából 1975-ben sugározták az első műsort. Az Újvidéki Rádió és Televízió a Vajdaság területén élő összes nemzeti közösség nyelvén szól a közönséghez. Zenei műsora a zenei élet minden területére kiterjed, és egységes egészet képez a nem zenei műsorokkal.

Az 1970-es években Rudolf Bruči zeneszerző meghatározó szerepet játszott az újvidéki Művészeti Akadémia létrehozásában, amelynek többek között zenei tanszéke is lett. Az Akadémia végül 1974-ben alakult meg, és első dékánja éppen Bruči volt. Az Újvidéki Akadémia rendelkezett a térség legminőségesebb zenei oktatókarával, és hangszerekkel is jól el volt látva. Vajdaságban ma 21 zenede működik. A szabadkai zenede 1868-ban alakult. Első igazgatója Frankl István gimnáziumi igazgató volt. A verseci zenede 1859-ben alakult, az újvidéki Isidor Bajić Zeneiskola pedig 1909-ben.

A Szabadkai Filharmónia 1908-ban alakult meg, az újvidéki 1924-ben. Ez utóbbi, amelyet később Vajdasági Filharmóniának neveztek el, kiváló, hivatásos zeneművészekből állt, és – rövid megszakításokkal – egészen 1991-ig sikeresen működött, ekkor azonban megszűnt.

A tehetséges, fiatal zeneművészek érvényesülési és a nagyzenekari zene vajdasági lehetőségeinek biztosítása érdekében 2001-ben megalakult a *Vajdasági Szimfonikusok* zenekar. Utóda a 2011-ben létrejött *Vajdasági Szimfonikus Zenekar*, amely megalakulása óta több mint száz sikeres hangversenyt adott, és tekintélyes zenei játékszintet ért el.

Az *Újvidéki Big Bandet* 2003-ban alapították ismert újvidéki hivatásos dzsessz- és popzenészek, hogy betöltsék az Újvidéki Rádió és Televízió Tánczenekarának felszámolása után keletkezett űrt, és megőrizték a zenekari könnyűzene vajdasági hagyományát. Megalakulása óta a zenekar több mint négyszáz hangversenyt adott idehaza és külföldön egyaránt. Az *Újvidéki Big Band* különböző felállásokban lép fel. A zenekar magját a legjobb újvidéki dzsesszenészek képezik.

Igen fontos két nagy vajdasági tamburazenekar – az Újvidéki Rádió 1957-ben alapított *Nagy Tamburazenekara* és az 1976-ban alapított *Szabadkai Tamburazenekar*. Mindkét zenekar híres virtuóz zenei előadásairól. Műsorukon vajdasági dalok és táncok, valamint klasszikus és kortárs zeneművek szerepelnek. Mindkét zenekar számos hazai és külföldi szemlén szerepelt. Vajdaságban különösen nagy becsben van a tamburazene, a legismertebb tamburazenészek az Újvidéken muzsikáló Balázs Janika, és a Szabadkán fellépő Pera Tumbas Hajo voltak. Bunyevác népdalok előadásával vált híressé Zvonko Bogdan, akit saját tamburazenekara kísér.

Vajdaságban igen gazdag hagyománya van a karéneklésnek is. A XIX. század folyamán minden nagyobb településen alakult dalkör. A karéneklés hagyományát ma számos énekkar folytatja, műsorukon a legkülönbözőbb művekkel – a középkoriaktól kezdve a hazai és külföldi klasszikusokon át a kortárs zeneszerzők alkotásaiig. Vajdaság legjobb énekkarai az 1964 óta Rumán évente megtartott Vajdasági Zenetársulatok Szemléjén mérik össze képességeiket. Ez a fesztivál a vajdasági amatőr zene legnagyobb rendezvénye. A községi és a 6 regionális válogató szemlén továbbjutott énekkarok és együttesek vesznek rajta részt.

A pop és rockzene műfajában kiemelkedő helyet foglal el Kornelije Bata Kovač és Đorđe Balašević. Az 1970-es és 1980-as évek ismert vajdasági rockegyütteseinek voltak a *Pekinska patka*, a *Laboratorija zvuka*, az *Instant karma*, a *Luna*, a *La Strada*, a *Boje*, az *Obojeni program*; később pedig (az 1990-es években) az *Eva Braun*, az *Atheist Rap*, a *Love Hunters*, az *Oružjem protiv otmičara*, a *Veliki prezir*... Nemzetközi hírnévre tett szert Lévay Szilveszter, Lengyel Gábor és Lajkó Félix.

AZ ISKOLÁZTATÁS FEJLŐDÉSE A MAI VAJDASÁG TERÜLETÉN

Vajdaság területén gazdag hagyománya van az iskolázatásnak: a XI. században Bácsban, a XII. században pedig Titelen is létrejött egy-egy katolikus egyházi iskola. A XVI–XVII. századtól kezdve az ortodox kolostorokban és a jelentősebb településeken is kialakultak az iskolák.

Az első szerb elemi iskolák a XVII. században nyíltak meg. A mai Vajdaság területén az első szlovák tannyelvű iskola 1720-ban nyílt meg Bajsán, az első román tannyelvű pedig 1735-ben Nagyszereden (Veliko Središte). A ruszinok Bácskeresztúron alapították meg első iskolájukat, 1753-ban, nem sokkal betelepülésük után. Ekkor már a nagyobb településeken léteztek magyar nyelvű iskolák, és csakhamar német iskolák is nyíltak.

1777-ben jelentős változásra került sor az iskolázatás terén. Mária Terézia kihirdette a *Ratio Educationis* nevű tanügyi rendeletet, amellyel állami ellenőrzés alá vonta és újjászervezte az iskolázatást. Ezzel megszűnt az egyház kizárólagos fennhatósága az iskolaügy felett. A rendelet bevezette a kötelező hatósági iskolázatást és a tankönyvek használatát. Egységesen írta elő a tanítóképzés módját és megteremtette az iskolák működésének anyagi alapjait. Előírta az egységes tanterveket is. A tanítás minden nemzetiség anyanyelvén folyt.

A mai Vajdaság területén az alábbi személyek voltak az iskolázatás úttörői – Andrej Volny (1759–1827), Szladkovics Mátyás jezsuita szerzetes (1754–1804), továbbá az első újvidéki katolikus iskola tanítója, Láng Mátyás.

Az elemi iskolák mellett középiskolák is nyíltak. A karlócai szerb gimnázium 1791-ben alapult, Dimitrije Anastasijević Sabov karlócai kereskedő adományának köszönhetően. Kezdetben 6 osztálya volt:

1. osztály, vagy előkészítő,
- 2–4. osztály – grammatikai iskola,
- 5. osztály – retorika,
6. osztály – poétika (humanisztikus tárgyak).

Az 1852/1853-as tanévtől kezdve megalakult a 7-8. osztály is – filozófia.

Az iskola működése azóta csak néhány alkalommal szünetelt: 1795/96-ban egy pestisjárvány miatt, 1848/49-ben és a világháborúk idején. Az újvidéki szerb gimnázium 1810-ben alakult meg.

Az 1848-ban Ferenc József császár megalakította a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot, amely később Birodalmi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium lett, és komolyan kezdett foglalkozni az oktatásüggyel. 1869-ben bevezették a nyolcosztályos oktatást és – első ízben – a lányok intézményes oktatását is, de ekkor még a fiúkétól eltérő tantervek szerint. A zombori Tanítóképző Iskola Avram Mrazović 1778-ban indított tanfolyamaiból fejlődött ki.

AVRAM MRAZOVIĆ (1756–1826) szerb népoktató, pedagógus, író, műfordító. Nemesember, Zombor szabad királyi város szenátora volt. 1759-ban született Zomborban. Apja, Georgije Mrazović, a zombori Szent János ortodox templom papja volt. Az elemi iskolát Zomborban végezte el, majd a szegedi gimnáziumban folytatta tanulmányait. A filozófiát és a jogot Pécsen és Pesten végezte el. Ezután Bécsbe ment, ahol grammatikát (nyelvtant) és ortográfiát (helyesírást) tanult. Elvégezte Jakob Felbinger német pedagógus és iskolareformer hat hónapos modern iskolaigazgatói tanfolyamát. Származása, születése, de munkássága is városához, Zomborhoz köti. Mély nyomot hagyott korának oktatási és irodalomtörténetén. Dositej Obradović és Vuk Karadžić mellett a XVIII. és XIX. század fordulóján a szerbek európai szellemiségének hordozója volt. 1826-ban halt meg Zomborban. Itt is temették el.

Mária Terézia rendeletével Avram Mrazović lett a pécsi tankerület ortodox iskoláinak főfelügyelője, így az ő hatáskörébe tartoztak a bácskai és a baranyai iskolák is. A zombori ortodox pap fia fáradhatatlan iskolai újtónak bizonyult: elkészítette a grammatikai és retorikai évfolyamok tankönyveit, ifjúsági folyóiratokat fordított. Tanfelügyelőként, Mrazović bejárta a tankerület ortodox iskoláit, szerződéseket kötött a községekkel (falvakkal) a szerb népiskolák alapításáról, felszereléséről, a tanítók fizetéséről és anyagi juttatásairól. Törekvésének köszönhetően 1791-ig 74 szerb tannyelvű ortodox iskola nyílt meg. Pedagógiai munkásságát három osztrák uralkodó is aranyéremmel jutalmazta: II. József, II. Lipót és I. Ferenc.

Szolgálatiért örökös nemességet és nemesi címet kapott. Mrazovićyal egy időben lett a szerémségi ortodox iskolák felügyelője Stefan Vujanovski, a bánságiaké pedig Gligorije Obradović.

1806-ban I. Ferenc császár kiadta a Magyar Szent Korona Országainak területére vonatkozó újabb tanügyi rendeletet, az ún. második *Ratio Educationist*. Ez a rendelet előírta, hogy a községek kötelesek felújítani az iskolaépületeket vagy szilárd anyagból újakat építeni.

A napóleoni háborúk vége felé intenzívebbé vált az iskolareform. 1810-ben Uroš Nestorović lett az ortodox iskolák főfelügyelője. Ekkor nyílt meg az újvidéki szerb gimnázium is.

A Szerb Vajdaság és Temesi Bánság Helytartósága 1857-ben Đorđe Natoševićet nevezte ki a szerb ortodox iskolák főigazgatójává. Képzettsége szerint orvos volt, hivatása szerint pedagógus. Kitartó és vállalkozó kedvű volt. Gyakran panaszkodott amiatt és küzdött az ellen, hogy a falvak és városok a pénzüket „mellékes dolgokra”, nem pedig az iskolákra, a gyermekeknevelésre és a népművelésre költik.

1867-ben, az Osztrák-Magyar Monarchia létrehozása után az iskolarendszer az alábbi elvek szerint lett szabályozva:

az állam és egyház egymástól külön van választva,

az elemi oktatás szabadon hozzáférhető (ingyenes)

az iskolalátogatás kötelező 6-14 éves korig,

az állam köteles gondoskodni arról, hogy az oktatást olyan tanítók végezzék, akik elvégezték a 4 éves tanítóképzőt.

1872-ben Đorđe Natošević elkészítette a *Szerb népiskolák szabályzatát*. Ugyanebben az évben nyílt meg Szabadkán az Állami Női Tanítóképző. A mai Vajdaság területén az első iskoláskor előtti intézmény (óvoda) szintén Szabadkán jött létre, 1843-ban. Folyamatos iskoláskor előtti oktatás 1872-től létezik.

A XIX. és XX. század fordulóján megnyíltak a szakiskolák is: elsőként az újvidéki Alsó Ipari és Kereskedelmi Iskola (1881), majd a zombori (1885), nagybecskereki (1895) és szabadkai (1906) Kereskedelmi Akadémiák.

Az első szerb nyelvű tanítókat „tanítói tanfolyamokon” képezték. Ezeket 33 éven át (1778–1811)

Zomborban szervezte Avram Mrazović. Ő alapította, szintén Zomborban, a *Normát*, az első tanítóképzőt a mai Vajdaság területén. Az addigi három hónapos tanfolyamot kétéves képzés váltotta fel.

1812-ben megnyílt az első szentendrei tanítóképző, az ún. *Preparandija* is, amely négy évvel később szintén Zomborba került, ahol – bizonyos szervezeti változtatások mellett – máig fennáll: jelenleg Tanítóképző Kar a neve.

Az első világháború után a mai Vajdaság területére is kiterjesztették a Szerb Királyság *Elemi és középiskolai törvényét*, így az addigi községi és felekezeti népiskolák államosítva lettek.

Az oktatás, a szerb nyelv mellett, a nemzetiségek nyelvén is folyt, az államnyelv kötelező oktatása mellett. A nemzeti kisebbségek számára nem nyitottak külön iskolákat, hanem csak tagozatokat, de csak akkor, ha ehhez megvolt a legalább 30-as létszám.

A két világháború között a vajdasági iskoláztatás nem fejlődött számottevően. Az 1929-ban meghozott új iskolai törvény ingyenessé és kötelezővé tette az elemi iskolát. E rendelkezést azonban nem sikerült teljesen megvalósítani.

A nyolcosztályos reálgimnáziumok és szakiskolák mellett megmaradtak a polgári iskolák is, ezeknek három irányzata volt – mezőgazdasági, kereskedelmi és kézműves-ipari.

A második világháborút követően bővült a középiskolák hálózata. A nemzeti kisebbségek tagjai lehetőséget nyertek az anyanyelvű általános iskolai oktatásra – magyar, szlovák, román, ruszin és cseh nyelven. A gimnáziumok, tanítóképzők és óvóképzők a szerb nyelv mellett magyar, szlovák, román, ruszin és horvát nyelven is oktatták tanítványaikat. (A horvát nyelvű oktatás az 1950-es évek végén megszűnt.)

EGYETEMEK, TUDÓSOK ÉS FELTALÁLÓK

A vajdasági szerb értelmiség képzésében fontos szerepet töltött be a Pesti Egyetem. Ennek története az 1635-ben alapított Nagyszombati Egyetemre (ma: Trnava, Szlovákia) nyúlik vissza, amelynek két kara volt: egy ún. művészeti (alapszintű) és egy teológiai (felsőbb szintű). Második felső szintű kara, a jogi, már három évtizeddel később megalakult, de az orvosi csak 1769-ben. A nagyszombati egyetem 1777-ben Budára költözött, onnan pedig hét év múlva, 1784-ben, Pestre. Az egyetem jogi karból ekkor külön egyetem lett, Pesti Királyi Egyetem néven. Az előadások egészen 1844-ig latin nyelven folytak, amikor a Magyar Királyság területén a magyar vált hivatalos nyelvvé. Nők csak 1895-től iratkozhattak egyetemre.

A pesti egyetemre a mai Vajdaság minden részéről érkeztek hallgatók. Többek között, itt végezte tanulmányait: Sava Tekelija, Lukijan Mušicki, Georgije Magarašević, Jovan Sterija Popović, Josif Pančić, Đura Jakšić, Jovan Jovanović Zmaj, Laza Kostić, Stevan Sremac, Isidora Sekulić, Veljko Petrović és sokan mások.

Sava Tekelija (Thököly Száva)

THÖKÖLY SZÁVA (SAVA POPOVIĆ TEKELIJA) (1761–1842), író, politikus, intézményalapító. Tekintélyes nemesi családból származott. Aradon született. Az elemi iskolát szülővárosában, a gimnáziumot Budán végezte. Az első szerb volt, aki elvégezte a pesti egyetem jogi karát. Pályafutását politikával kezdte, de ezzel hamar felhagyott, és minden figyelmét a jótékonykodásnak szentelte. Kiválóan együttműködött a magyar nemességgel. 1838-ban Pesten megalapította a *Thökölyanum* nevű intézményt, amely az első világháború végéig 346 szerb nemzetiségű hallgatónak adott otthont. Sok szerb és magyar intézmény számára is adakozott. A Szerb Maticának ajándékozta könyvtárát, nyomdát vásárolt, később pedig az összes ingatlanát és pénzét rá hagyományozta. A Szerb Matica életfogytiglani elnökévé választották. Az irodalomban *Emlékiratai* hagytak nyomot. 1842-ben halt meg Pesten. Aradon van eltemetve.

A Thökölyanum épülete

A pesti egyetemnek kezdettől fogva fontos jellemvonása volt többnemzetiségi jellege. A különböző nemzetiségű diákok között mindaddig harmonikus volt a viszony, amíg az oktatási és hivatalos nyelv a latin volt. Az első nemzetiségi ellentétek a XIX. század elején jelentkeztek, amikor megalakult a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék. Hamarosan a szláv nemzetiségű (főként szerb és szlovák) hallgatók követelni kezdték a Szláv Tanszék megalapítását. Követelésüket 1824-ben nyújtották be hivatalosan. Bár az egyetem vezetése elutasította a követelést, annak benyújtása fontos volt, mert a pesti szerb értelmiség növekvő művelődési és oktatási igényéről tanúskodott.

Később Kolozsváron, majd Pozsonyban is alakultak egyetemek.

Az 1910. évi statisztika szerint a Magyar Királyság területén három tudományegyetem, néhány önálló kar, 10 jogi akadémia (főiskola), 46 különböző felekezeti hittudományi főiskola, 245 (reál és humán irányzatú) gimnázium, 48 ipari-kereskedelmi iskola, 43 művészeti iskola, 49 tanítóképző (líceum) létezett, különböző tanítási nyelvel.

A XIX. és XX. század fordulóján bekövetkező oktatási reformoknak köszönhetően az egész Osztrák-Magyar Monarchia területén, így a Vajdaságban is fejlődött a tudomány és a művészet.

Puskás Tivadar 1877-ben felfedezte a telefonközpontot, Bánki Donát 1892-ben a porlasztót (karburátort), a XX. század elején pedig Kandó Kálmán megalkotta az első villanymozdonyt,

PUSKÁS TIVADAR (1844–1893) erdélyi származású gépészmérnök, feltaláló. Bécsben, Londonban és az Egyesült Államokban tanult. Jó vívó és lovas volt. Följegyezték róla, hogy diákként leborotválta a fejét, hogy otthon maradjon, és még többet tanuljon. Mivel családja nehéz anyagi helyzetben volt, saját magát tartotta el. Miután Amerikába költözött, Edison laboratóriumában dolgozott, aki később európai képviselőjének nevezte ki. 1877-ben felfedezte a telefonközpontot. Az első telefonközpontokat Párizsban és Budapesten helyezte üzembe. 1892-ben szabadalmaztatta a telefon általi hírközlés ötletét, és már a következő évben megalapította Budapesten a *Telefon Hírmondót*. A szabadalmi jogokat számos más országba is eladta. Fiatalon halt meg, szívinfarktusban, életének 49. évében.

TELEFON HÍRMONDÓ (1893–1945). Puskás Tivadar szabadalma alapján a telefonos hírközlés 1893-ban kezdett működni. Előfizetőinek híreket, érdekességeket és oktató tartalmakat ígért. 1900 körül kb. 15.000 előfizetője volt. A Telefon Hírmondó reggel 9 órakor kezdte munkáját, és késő estig dolgozott. Puskás ötletének különlegességét az újságírók adták, akik a napi híreket előkészítették. A híreket előre meghatározott időpontokban olvasták be a mikrofonba. A híreket a hírügynökségi szabályok szerint válogatták össze, s a legfontosabb híreket egész nap ismételték. Hogy pontos ismeretük legyen a műsorról, az előfizetők műsorfüzetet kaptak. Sok hiányossága ellenére az információszerezésnek ez a módja sokkal gyorsabbnak mutatkozott a napilapoknál. A vállalatnak több mint 200 alkalmazottja volt. Az előfizetők ingyenes telefonkészüléket kaptak.

A telefonos hírközlés jelentős technikai előrelépés volt, és bevezető jelentett a későbbi rádiós műsorszórásba. (Ugyanez a társaság sugározta 1925-ben Magyarország első rádióadását is.) A Telefon Hírmondó a második világháború végéig működött, amikor Budapest ostroma során szinte a teljes telefonhálózat megsemmisült.

A budapesti egyetem, amelyen sok szerb és a mai Vajdaság területén élő egyéb nemzetiségű személy is tanult, több világhírű tudóst nevelt ki, mint pl. Neumann János, Szilárd Leó és Wigner Jenő.

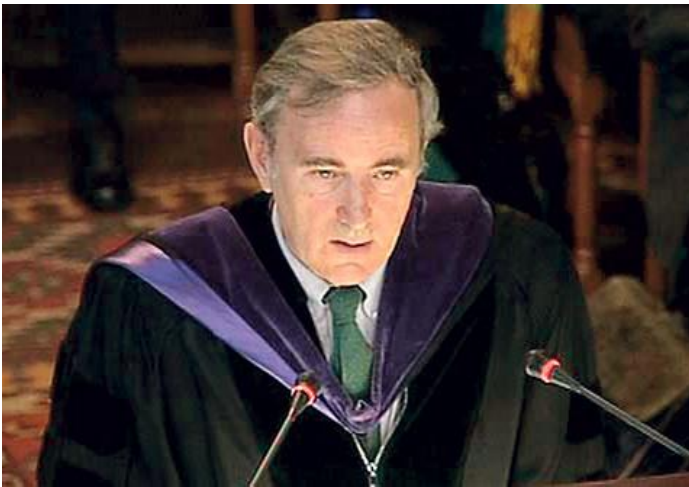
Bár Platon Atanacković püspök már a XIX. század közepén követelte egy dél-magyarországi szerb egyetem megalapítását, az első felsőoktatási intézmény a mai Vajdaság területén csak az első világháborút követően alakult meg. A szabadkai Jogi Kar 1920-ban nyitotta meg kapuit, és a Belgrádi Egyetem keretében működött. Itt kezdte egyetemi tanári pályafutását Đorđe Tasić, Mihailo Konstantinović, Mijo Marković. A két világháború között a vajdasági szerbek legfontosabb művelődési intézménye, a Szerb Matica, a széles néprétegek oktatása illetve a vajdasági tudomány és művészet művelése között ingadozott.

Ezen kívül, léteztek még tanárképző, kereskedelmi, közigazgatási és gépészeti főiskolák. Az Újvidéki Egyetem 1954-ben alakult. Első két kara a mezőgazdasági és a bölcsészeti volt, majd az 1960-as évek elején további karok is alakultak: a jogi, a technológiai, az orvostudományi, a gépészeti és (Szabadkán) a közgazdasági kar.

Az Újvidéki Egyetemnek ma 14 kara van és a nemzeti kisebbségek nyelvén is oktat. Az Újvidéki Egyetem Bölcsészeti Karán magyar, szlovák, román és ruszin nyelvi tanszék létezik, a zombori Tanítóképző Kar keretében a tanítóképzés szerb, magyar és szlovák nyelven folyik, a verseci Tanítóképző Karon pedig szerb és román nyelven.

Platon Atanacković

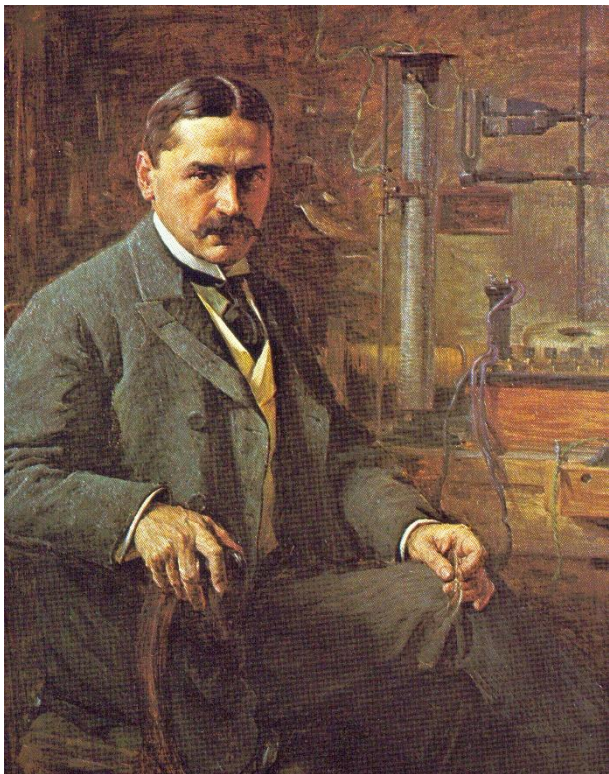

Várady Tibor

VÁRADY TIBOR (1939) jogtudós, akadémikus, író. Nagybecskerekén született. Az elemi iskolát és a gimnáziumot szülővárosában végezte, a jogi kart pedig Belgrádban (1962). Ugyanitt magisztrált, majd a Harvard Egyetemen doktorált (1970). Édesapja nagybecskereki ügyvédi irodájában volt gyakornok, majd 1963-tól kezdve az újvidéki Jogi Kar alkalmazottja volt. 1970-ben a kar docense, később magán-, majd rendes tanára lett. A budapesti Közép-európai Egyetemen is oktatott. Több mint 200 előadást tartott, Ausztria, Belgium, Csehország, Anglia, Franciaország, Hollandia, Olaszország, Kína, Magyarország, Németország, Lengyelország, Portugália, Oroszország, Szingapúr, Szlovákia, Spanyolország és az USA egyetemein. Tagja volt a Hágában székelő Állandó Választott Bíróságnak (angolul: Permanent Court of Arbitration, szerbül: Stalni arbitražni sud), és ma is képviseli Szerbiát a különböző nemzetközi bíróságok előtt. Több mint 250 tudományos munkája jelent meg szerb, angol, magyar, francia és német nyelven, ezek közül több mint 30 könyv alakjában. Műveit több nyelvre is lefordították. Számos jogi tankönyv és szakkönyv szerzője. Az *Új Symposium* folyóirat felelős szerkesztője, valamint a *Létünk* c. tudományos folyóirat fő- és felelős szerkesztője volt. Újabbán szépirodalommal is foglalkozik. Nemrég jelentette meg *Iratok és emberek* c. könyvét, amelyhez az anyagot a XIX. század végén alapított nagybecskereki családi

ügyvédi iroda iratai szolgáltatták. A könyv tisztelgés a kisemberek sorsa előtt. Olyan emberekről szól, akiknek élete gyakran külön történelmi szálakon futott, egy olyan többnemzetiségű környezetben, ahol gyakran változott a hatalom, a rendszer, a hivatalos nyelv, a városnév, és az állam is...

Az Osztrák-Magyar Monarchia területén született tudósok és feltalálók sorában Nikola Tesla és Mihajlo Pupin nevét is meg kell említeni.

Mihajlo Pupin

MIHAJLO PUPIN (1854–1935) világhírű tudós és feltaláló. A bánsági Udvar (Idvor) faluban született. Tudásszomja korán a szülői ház elhagyására készítette. Pancsován, Prágában és végül az Egyesült Államokbeli Cambridge Egyetemen tanult. A Berlieni Egyetemen doktorált, 1889-ben. Ezután a New York-i Columbia Egyetem tanára és kutatója lett, 1889–1929-ig. Több mint 30 szabadalma volt. Legtöbb találmánya az elektronika és a távközlés terén született. Munkásságáért számos kitüntetésben részesült. A bánsági pásztorfiúból világhírű tudóssig vezető különös életútját Pupin önéletrajzi írásában örökítette meg, amelyért 1924-ben Pulitzer irodalmi díjat kapott. Könyvének címe angolul *From Immigrant to Inventor* (Bevándorlóból feltaláló), szerbül *Sa pašnjaka do naučenjaka* (A legelőtől a tudósig). Művét több nyelvre is lefordították. Világhírneve ellenére, élete végéig kötődött szülőfalujához, amiről számos adománya is tanúskodik. 1935-ben halt meg New York-ban. Bronxban temették el.

Mileva Marić Einstein

MILEVA MARIĆ EINSTEIN (1875–1948) híres szerb tudós, Albert Einstein felesége volt. Titelen született, Rumán, Újvidéken és Zágrábban járt gimnáziumba. Ezután a zürichi műegyetemen végzett, elektrotechnika szakon. Az egyetem okleveles hallgatói között ő volt az ötödik nő. Férje, Albert Einstein, az általános relativitáselmélet 1913–1916 közötti kifejtéséért 1922-ben Nobel-díjat kapott. Mileva önzetlenül támogatta és segítette férjét. Sokak szerint kulcsfontosságú szerepe volt a relativitáselmélet megfogalmazásában. Házasságuk azonban nem bizonyult tartósnak, és az 1918-ban bekövetkezett válást követően Mileva Zürichben maradt gyermekeikkel. Albert Einstein a Nobel-díj összegét (121.572 svéd koronát) Milevának adta. Kétségkívül úgy érezte, tartozik az asszonynak, mivel tisztában volt, milyen mértékben járult hozzá az elmélet megalkotásához. Zürichben halt meg, 1948-ban, Újvidéken 1993-ban utcát, később egy középiskolát is elneveztek róla.

BARTOLOMEJ GODRA (1832–1874) orvos és néprajzkutató. Lalicón született Az orvosi tanulmányait Bécsbe végezte. Ezután a mitrovicai katonai kórház főorvosa volt. A 9. pétervárad határőrezred orvosa volt. Sok időt szentelt a botanikának. Topográfia- és néprajzi történeti művet írt Péterváradról, és elkészítette a Szerémség három (latin, német, szerb) nyelvű növénytani monográfiáját. 1874-ben halt meg Rumán.

A repülés úttörője volt a bánági Traian Vuia, aki 1906-ban Párizsban egy maga készítette repülővel emelkedett a magasba, valamint Aurel Vlaicu, aki 1912-ben Versecen légbemutatót tartott.

Ivan Sarić (Száríts János)

IVAN SARIĆ / SZÁRITS JÁNOS (1876–1966) repülőgép-tervező és pilóta. Szabadkán született, és itt végezte el az elemi iskolát és a gimnáziumot is. A városi közigazgatás számvevőségén dolgozott. Fiatalkorában kerékpársporttal foglalkozott. A szabadkai sajtó 1897 óta jegyzi kerékpáros sikereit. 1900-ban a Magyar Királyság kerékpárbajnoka lett, és részt vett a párizsi világbajnokságon is. A következő években háromszor is országos bajnokságot nyert motorkerékpározásban. 1910-ben repülőgépet szerkesztett, amelybe egy 24 lóerős Delfoss-motort épített, és az év nyarán próbarepüléseket végzett a városi lóversenytéren. Alig hét évvel a Wright-testvérek után sikeres repülést hajtott végre saját készítésű gépével. Sikerein felbuzdulva, légbemutatót rendezett, hétezer néző előtt. Három kilométernyit repült, kb. 30 méteres magasságban. 1911 elején tökéletesítette gépe szerkezetét, és az új repülő *Száríts 2*-nek keresztelte. Arról, hogy milyen nehézségekkel kellett megküzdenie a repülőgép készítése közben, Csáth Géza, Hamvas Emil és Munk Artúr *A repülő Vučsidol* c. regénye számol be. Szabadkán halt meg, 1966-ban. A szabadkai repülőklub és a műszaki iskola viseli a nevét.

Milan T. Jovanović kazánkészítő és feltaláló volt az első vajdasági szabadalom tulajdonosa. Találmányát *pálinkafőző kazánként* szabadalmaztatta 1909-ben az Osztrák-Magyar Monarchia Szabadalmi Hivatalánál. Nikola Bizumić (1823–1906) feltaláló, a hajvágógép megalkotója. A szerémségi Neradinban született, szegény családban. Az elemi iskolát szülőfalujában fejezte be. Ezután Ürögre ment, ahol borbélyinasnak állt. A XIX. század közepén vándorútra indult, amely során bejárta Európát. Hamarosan Európa minden borbélyműhelyébe eljutott hajnyíró gépe. Londonban talált olyan vállalkozókat, akik hajlandóak voltak pénzelni a találmány gyártását, és rögtön több gyárban is előállították a terméket. Hogy könnyebben érvényesüljön az üzleti világban, felvette a John Smith nevet. Halálakor vagyonát 22 millió fontra becsülték.

GAJA ALAGA (1924–1988) magfizikus. Nemesmiliticsen született, és itt végezte el az elemi iskolát is, majd a zombori gimnáziumba járt. Egyetemi tanulmányait a budapesti Műszaki Egyetemen kezdte, majd a zágrábi

Műszaki Karon és a Természettudományi Karon folytatta. Ez utóbbin diplomázott, 1950-ben. 1955-ben doktorált. Az atommag szerkezetét kutatva Adler, Bohr és Mottelson tudósokkal együtt felfedezte a K-szabályokat és a torzított (deformált) atommagok béta- és gamma-átmenetek intenzitásszabályait. (E téren való további munkájukért Bohr és Mottelson 1975-ben Nobel-díjat kapott.) Önállóan fedezte fel az ún. Alaga-szabályokat. Új atommag-modellt is szerkesztett, az ún. Alaga-modellt. Az elméleti atomfizika úttörője és számos elméleti fizikus tanítója volt. Zágrábban hunyt el, 1988-ban.

A VAJDASÁGI NEMZETISÉGEK KULTÚRÁJA ÉS IDENTITÁSA

A VAJDASÁGI SZERBEK

A szerbek legnagyobbbrészt szervezett és alkalmi vándorlások keretében érkeztek a mai Vajdaság területére a Szávától és a Dunától délre eső területről, azaz a Balkán-félszigetről. Kis részük nyugat, töredékük pedig észak felől települt ide.

A XX. század végén, Jugoszlávia széthullása idején sok szerb érkezett ide a háborús övezetből. A Szerbia területén levő horvátországi, bosznia-hercegovinai (és egyéb) háborús menekültek 42%-a, 259.719 fő a Vajdaságban tartózkodik. Ők főleg szerb nemzetiségűek.

A VAJDASÁGI SZERBEK SZOKÁSAI

A népviselet – A vajdasági szerbek hagyományos férfi viselete: ing, gatyá, mellény, szurdum (szűr), košuljac (röviding), rékli, szoknya, čakšir (bricsesz), kožuh (guba), pršnjak (mejjes), bőrnadrág, opaklija (suba), kalap, kucsma, csizma, bocskor, papucs.

A női viselet: ing, pruszlik (mellény), skute (pendely), alsó és felső szoknya, rékli, kožuh (guba), pršnjak (mejjes), ćurak (ködmön), kendő, džega (kéregfőkötő), ubrađaj (alsófőkötő), cipő, fapapucs és harisnya.

A vajdasági szerbek viselete ízléses, egyszerű és előkelő volt, gyakran ezüsstel vagy arannyal hímezve. Az ünnepi viseletet aranypénzfűzér, ezüst- és aranygombok is díszítették.

A női viselet egyik legpompásabb darabja az aranyhímzésű kéregfőkötő volt, amelyet a menyecskék és a fiatalasszonyok viseltek, kb. egy évig. A női viselet 2-3 hónapon át készült, és a vőlegény családja szerezte be.

XIX. századi bácskai szerb viselet

A vajdasági szerbek szokásaival kapcsolatban külön említést érdemel a téli ünnepkör, amely a karácsonyi vagy kifsarsanggal (božićne poklade) kezdődött (november 27.) és a vízkereszt (Bogojavljenje) ünnepével ért véget.

A karácsonyi vagy kislejécs régen jeles ünnepnek számított, de mára már eltűntek a vele kapcsolatos mágikus szertartások. A karácsony előtt két héttel volt a Materice, az anyák, egy héttel pedig az Očevi, az apák ünnepe, amelyek során a gyerekek megkötözték szüleiket és az idősebb családtagokat, ajándékokat követelve tőlük. (Egyes falvakban a gyerekek ma is járják az utcákat, és gratulálnak a szembejövőeknek.) A Materice ünnep ismeretlen Közép- és Dél-Bánság nagy részén.

A karácsony (Božić) ma is a legjelentősebb ünnepnek számít. Sok vajdasági szerb családban a karácsony ünneplése ma is az alábbi lényeges elemekből áll: karácsonyi kalács megszegése, tölgyfa (badnjak), tűzgyújtás az utcán, az állatok körüljárása. Ugyanakkor, új mozzanatok is vannak, mint pl. az északkelet-szerémségi falvakban az újévi mézes pogácsa (vasilica) dagasztása, a karácsonyi szalma cséplése. Dél-Bánságban jelmezbe öltözött gyerekek járják a házakat az új esztendő alkalmából (čestitari). A Szerémségben a betlehemesek (vertepaši) teszik ugyanezt.

A téli ünnepkör és a „kereszteletlen napok” a háromkirályok (Bogojavljenje) ünnepével érnek véget. A háromkirályok előtti napon (Krstovdan) szentelik a vizet. A szenteltvíznek védő hatást tulajdonítanak. Lázár szombatján (Virágvasárnap előtti nap) a háziasszony éjfél után felkelt, és egy serpenyőt ütögetve zajt csapott, hogy elijessze a kígyókat, feltakarította az udvart és meggyújtotta a szemetet. Vajdaság egyes falvaiban az öregebb asszonyok ma is így cselekszenek. Bácskában és Bánátban néhol a Lázár szombatja előestéjén tüzet gyújtanak az utcán.

A vajdasági szerbek második legnagyobb ünnepe a Húsvét (Uskrs, Vaskrs). Régen a nagyhéthez és a húsvét utáni héthez is sok szokás kötődött. Nagypéntekre húsvéti tojást festettek. Egyes családokban ma is megőrzik az elsőnek megfestett tojást (čuvar, čuvarkuća), amely állítólag megvédi a házat minden gonosztól, másutt az állatoknak adják, hogy jobban fejlődjenek. Ma is szokás a locsolkodás. A „vizeshétfő”-nek is nevezett húsvéthétfőn a legények locsolják a lányokat, másnap, azaz a húsvét utáni kedden, a lányok locsolják a legényeket (Bácska). Sok bánáti faluban a locsolkodás György-napkor történik. Húsvéthétfőn (vagy az ún. fehérvasárnap utáni hétfőn) ellátogatnak a temetőbe, és a sírokra ételt tesznek és vizet öntenek.

Sok bánáti szerb faluban, a fehérvasárnap utáni hétfőn fogadnak egymásnak fivérséget, örök barátságot (és komaságot) a fiúk (komálás) illetve nővérséget, életre szóló barátságot a lányok (mátkálás). Ennek a szokásnak a szerb neve *komačenje*, *kujanje* vagy *pobranje*. A szertartásban fontos szerepet játszik a víz, a virágkoszorú és a húsvéti tojás.

A tavaszünnephez (*Đurđevdan*, azaz *Szent György-nap*) ma is sok állatokhoz kapcsolódó szertartás kötődik. (Ezek leginkább Bánátban maradtak fenn, különösen a juhokkal kapcsolatban.) A Szent György-napi szertartásokban különösen fontos szerep jut a víznek és a növényeknek (fűnek). A fű és a virág más tavaszi, nyári, sőt őszi ünnepekhez is kapcsolódott, mint pl. az Áldozócsütörtök, Pünkösöd, Iván-nap, Péter Pál-nap, Vid-nap, Illés-nap stb. Ezeknél a szertartásoknál a fű, a virág, a búza fontos szerepet játszott a jószág és az emberek egészségének megőrzése illetve termékenységének előmozdítása terén.

Nem kevésbé érdekesek a vajdasági szerbek lakodalmi és születési körüli szokásai.

Egyes gyermekszüléshez kapcsolódó szokások ma is élnek. A gyermek anyja vagy nagyanyja ma is végeznek bizonyos szertartásokat a várandós anya illetve az újszülött védelme érdekében. Hogy a gyermeket nehogyan valaki szemmel verje (megrontsa), piros cernát kötnek a csuklójára vagy kifordítják valamely ruhadarabját. A gyermek születését a legközelebbi nőrokonok és szomszédasszonyok által adott pólyaajándék (*povojnica*) követi, és sok vajdasági családban azon a napon is készítenek különleges pogácsát, amikor a gyermek megteszi az első lépéseit (*postupaonica*).

A vajdasági szerbek lakodalmi szokásaiban sok archaikus elem őrződött meg, különösen a jómódú családoknál, amelyek igazi, nagy lakodalmakat rendeznek. Megtartják a *jabuka* (lánykérés, eljegyzés) szertartását. A lakodalomba díszes kulaccsal hívogatnak. Még mindig megtartják a legénybúcsú (*perjanica*) és leánybúcsú (*vrata*) szokását. A vőlegény barátai (Bácskában, Szerémségben: *krtani*, Bánátban: *govordžije*, Észak-Bácskában: *čorbari*) a menyasszony házába mennek, hogy megakadályozzák a menyasszony megszökését. Szerémségben a vőlegény barátai kakast lopnak a menyasszonyi házból és söprögetnek a menyasszony előtt, hogy megvédjék őt a rontástól. A lakodalomba érkezőket rozmaringágakkal díszítik és édességgel, pálinkával kínálják. A menyasszonyt és a vőlegényt az örömanya mézzel vagy cukorral kínálja és egy fiúgyereket ültet a menyasszony ölébe, hogy fiút szüljön. Sok helyen megmaradt a szokás, hogy a vőlegény almára lő, a menyasszony pedig almát hajít hátra a vállán keresztül. Észak-Bácskában a vőlegény a menyasszony otthonában három tányért ver az asztal lábához, hogy távol tartsa a rontást magától és menyasszonyától. Hajnalban pálinkát forraltak. A koma, mint esküvői tanú, az életben is fontos szerepet

játszott. Innen erednek a *Kum nije dugme* (A koma nem akárki), *Bog, pa kum* (Isten, aztán a koma) vagy *Bog na nebu, kum na zemlji* (Isten az égben, koma a földön) mondások. A komát háromszor hívták az esküvőre, és vagy érte mentek vagy elébe mentek, és félútról, zenével kísérték a lakodalmas házhoz. Bácskában és Bánátban a koma a lakodalomba zenészekkel és a vőfélyel (*kumovski momak*, a. m. komaszolga) érkezett, aki általában fiatal, tréfás kedvű személy volt, aki teljesítette a koma parancsait. A koma hozta a legnagyobb ajándékot. A lakodalomban a vőlegény nővérei és nőrokonsága a legvidámabb, akik énekelnek és csujogatnak (bekiabáltak). A vőlegény fivéreit *dever*-nek (sógor) nevezik, de közülük csak az egyik, az aki nőtlen (*ručni dever* = „kézisógor”) visel magán törölközőt. Régen ő vásárolta a menyasszony számára a fejdísz és a fátylat, a kesztyűt, a menyasszonyi csokrot és a cipőt. A lakodalomban dudások zenéltek, később tamburások és harmonikások. Szokásban volt, hogy a lakodalmi vigasság során vicces színjátékokat adjanak elő, és tréfálkozzanak az ifjú pár számlájára, főleg a nászéjszaka kapcsán. Gyakori, hogy a vőlegény karjában viszi át a menyasszonyt a küszöbön.

A vajdasági szerbek legjelentősebb néprajzi rendezvényei: A krajinaiak találkozója (*Susret Krajišnika*) Bácsón, a Karađorđevói fonók (*Karađorđevačka prela*) Begaszentgyörgyön, az Utódainknak (*Našem rodu i potomstvu*) Topolyán, a Bánáti ügyes ujjak (*Banatske vredne ruke*) Nagybecskerekén, a Szerémség aranyujjai (*Zlatne ruke Srema*) Rumán, a Szentiváni virágok (*Ivanjsko cveće*) és az Etno-est (*Etno-veče*) Szivácon, A betelepülés napjai (*Dani kolonizacije*) Bácsszentivánon (Prigrevica), a PČESA az Újvidék melletti Csenejen...

A szerbek Vajdaság legnépesebb nemzetisége. Harmincegy község területén és Újvidék városban is ők alkotják a lakosság abszolút többségét. Verbász, Bács községekben relatív többséget alkotnak. Az 1921-es népszámlálás adatai szerint a Vajdaság területén akkor kb. 545.000 szerb élt, azaz ők tették ki a lakosság kb. 35%-át. Az 1948-as népszámlálás szerint az itt élő 812.782 szerb Vajdaság lakosságának a felét tette ki. A legújabb népszámlálás (2011) adatai szerint a szerbek Vajdaság lakosságának kétharmadát teszik ki. A vajdasági szerb lakosság számának növekedéséhez az agrárreform és a betelepítés, a gazdasági bevándorlás és az 1990-es évek során érkező menekültek is hozzájárultak.

A VAJDASÁGI MAGYAROK

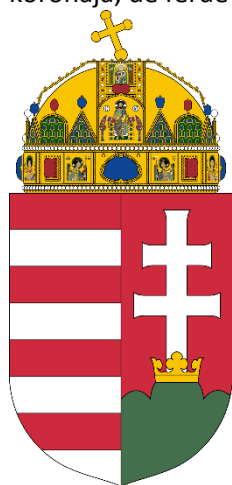
A magyarok a IX. század végén, Árpád fejedelmük vezetése alatt telepedtek le a Kárpát-medencében, és a XII. századig tartóan a magyar állam fennhatósága alá került a mai Vajdaság egész területe. A középkor folyamán a Magyar Királyság lakossága vegyes volt.

A magyarok a történelmük nagyobb részét az osztrák Habsburg-dinasztia uralma alatt töltötték, az egész császárság így kapta a Habsburg Birodalom nevet, ebből lett később az Osztrák–Magyar Monarchia. A magyarok nem voltak éppen elégedettek a Habsburg-uralommal, mivel nem tudták megvalósítani nemzeti jogaikat. 1848-ban, amikor nemzeti törekvéseik forradalomba és szabadságharcba torkolltak, a magyarok a saját háromszínű zászlójuk mögé sorakoztak föl. Korabeli felfogás szerint a piros szín jelképezte az erőt, a fehér a hűséget, a zöld pedig a reményt. A haza erejébe vetett remény és a haza iránti hűség ettől kezdve a magyar szabadság jelképe, és ma ez a három szín alkotja a magyar zászlót.

A magyar zászló

A magyar címer két mezőre hasított pajzs, amelynek hétszer vágott (azaz: csíkozott) bal oldala az Árpád-házi királyok címerét ábrázolja, a jobb pedig a kettős keresztet ábrázolja, amelyet a legenda szerint a pápa küldött Szent Istvánnak. Különösen érdekes a pajzs felett levő korona. Ez Szent István, az első magyar király koronája, de ferde kereszttel.

A magyar címer

KARCOLATOK A MÚLTBÓL

A magyar legendák és mesék Európa-szerte ismertek. A gyakran hallható „hetedhét országon túl” (szerbül: *preko sedam mora i sedam gora*) azoknak a messzi vidékeknek az emlékét őrzi, ahonnan a magyarok elszármaztak. A hetes szám gyakori a magyar népmesékben (hétfejű sárkány, hetedhét ország stb.). A magyar népmesékben tündérek és táltosok is szerepelnek. A magyarok testvérnépüknek hitték a rég elveszett hunokat, és úgy hitték, hogy a hun-magyar hősök lovaikon az égbe emelkedtek, ahol csak a por maradt utánuk... Az egyik rege szerint *hetedhét országon túl, élt két testvér, Hunor és Magyar. Apjuk halála után vadászni indultak. Száz legjobb harcosukat vitték magukkal. Korán reggel megpillantottak egy csodaszép szarvast. Lovaikon utána eredtek, de estére elvesztették a nyomát. Másnap reggel a szarvas újra megjelent előttük, ezért ismét úzóbe vették. Így ment ez napokon át, míg a szarvas végleg el nem tűnt előlük. Innen azonban már nem tudtak hazatérni. Egyik este erdei tündérek gyönyörű éneke ütötte meg fülüket. A vadászok az éneklő lányok köré settenkedtek, és elrabolták őket. Hunor és Magor a két*

legszebbet, Dúl király lányait ragadta el. Feleségül vették őket, és sok utódjuk lett. Hunor utódaiból lettek a hunok, Magoréból a magyarok. Amikor már annyian voltak, hogy nem fértek el országukban, eldöntötték, hogy Hunor keletre, Magor pedig nyugatra megy népével. Hunorék fogták Isten kardját, és egy arra járó idegen, vak ember kezébe adták, és azt mondták neki: „Forgasd meg ezt a kardot hétszer a fejed fölött, majd hajtsd el, amilyen messzire csak tudod, mutassa ez az utat, amelyen el kell indulnunk!” Amikor az idegen elhajította a kardot, egy erős szél felkapta azt, és nyugat felé vitte. Mindannyian utána eredtek a kardnak, élükön két bátor testvérrel, Attilával és Budával. Hosszú út megtétele után végül Pannóniába értek, a Duna és a Tisza közé. Itt megtalálták Isten Kardját, a földbe szúródva. Attila kezébe vette a kardot, majd háromszor belevágott vele a földbe, a négy égtáj felé, és azt mondta: „Ettől kezdve ez a mi hazánk!”

KARCOLATOK A HAGYOMÁNYBÓL

A magyar népdal világhírévnek örvend, különösen a magyar cigányzene, de a csárdás is, ez a szenvedélyes népi tánc.

Világhírű a magyar konyha is – a sok hagymával, édes vagy csípős paprikával fűszerezett gulyás, paprikás, pörkölt és halászlé.

A MAGYAR NYELV

A magyar nyelv, a finnel, észttel és még néhány egyéb nyelvvel együtt a finnugor nyelvcsaládot alkotja. Érdekes, hogy a magyarok pl. milyen messzire élnek a finnektől, akik legközelebbi nyelvrokonaik.

Álljon itt néhány magyar kifejezés és szerb fordítása:

Szervusz!	Zdravo!
Jó napot!	Dobar dan!
Az én nevem...	Ja se zovem...
Hogy van?	Kako ste?

A VAJDASÁGI MAGYAROK SZOKÁSAI

A viselet

A vajdasági magyarok hagyományos férfiviselete az alábbi elemekből áll:

ing, ezüstpitykés lajbi (ezüstgombos mellény), guba, szűr, kucsma, fekete kalap (virág- vagy szalagdísszel), papucs, bocskor, csizma

A női viselet pedig:

három alsószoknya (a férjhezmenetel után évente hozzáadtak egyet-egyet, amíg el nem érték a hetet), szoknya, slingelt gallérú, hímzett blúz, csipkével szegett, hímzett fehér kötény, kötött harisnya, lakkcipő, tarka papucs, fekete vagy piros csizma.

XIX. századi bácskai magyar női viselet

Az ünnepek

Karácsony – A karácsonyi szokások sora már december 13. körül kezdődik. Fénypontja az éjféli mise, amelyre december 24-én késő este vagy december 25-én éjfélkor kerül sor a helyi templomban. A karácsonyi ünnepeket a karácsonyi böjt és a kóringyálás előzi meg. Az asztalt vadonatúj terítővel borítják, amelyre egy egész kenyeret vagy fonott kalácsot helyeznek, az asztal alá pedig magvakat szórnak (hogy bőséges legyen az aratás) és szénát terítenek (hogy egészségesek legyenek a háziállatok), néha szerszámokat is tesznek az asztal alá (hogy azok is szerencsét hozzanak). A karácsonyi estebéd az alábbi fogásokból áll: dió, alma, méz, fokhagyma, bab, borsó, mákos guba (vagy tészta). Ezeket egymás után fogyasztják. Mindenkinek mindenből vennie kell. December 25-e, a karácsony első napja, a magyarok számára a család ünnepe.

Húsvét – Az ünnepet a húsvét előtti vasárnap (virágvasárnap) vezeti be, amikor Jézus Jeruzsálembé való bevonulására emlékeznek. Ekkor virágzó fűzfavesszőt szenteltetnek a templomban. A megszentelt barkát odahaza a kapura vagy az istállóajtóra tűzik. A nagyhét virágvasárnaptól húsvét napjáig tart. Nagycsütörtökön vagy zöldcsütörtökön valami friss zöldségféléből készült étel – általában spenót – kerül az asztalra. Nagypénteken nem fogyasztanak húst és nem dagasztanak kenyeret, mert a néphit szerint ez a kenyér kővé változna, tojást festenek, általában pirosra. A húsvéti asztalra hagyományosan sonka, tojás, kalács és bor kerül. Húsvéthétfőn a fiúk meglocsolják a lányokat.

A VAJDASÁGI MAGYAROK EGYÉB JELENTŐS ÜNNEPEI

Az 1848-as forradalom évfordulója (március 15.), Szent István király – az új kenyér ünnepe (augusztus 20.), az 1956-os forradalom évfordulója (október 23.), mindenszentek (november 1.), halottak napja (november 2.), Szent Márton (november 11.), Szent Miklós – Mikulás (december 6.), Luca-nap (december 13.).

LAKODALMI SZOKÁSOK

A vajdasági magyar lakodalmak igen vidámak és dinamikusak. Jelentős szerepe van a lány hozományának (stafíring), amely hosszú időn át készül. A lakodalomba hívogató vőfélyek törülközővel vannak díszítve és díszes botot (vagy fokost) hordanak. A lakodalom alkalmával ők üdvözlik és vezetik be az érkező vendégeket. A koszorúslányok rozmaringgal díszítik a vendégeket. A lakodalom fő tánca a vidám csárdás. Ismert még az igényes menyasszonytánc is, amely sok forgásból és ugrásból áll. A menyasszonytánc ideje alatt a násznagy egy szitát (vagy két tányért) tart a kezében. A vendégek oda teszik a pénzt és ezzel „megveszik” a menyasszonyt egy táncra. A menyasszonytáncot a vőlegény szakítja meg, aki beszalad, és elragadja a menyasszonyt. Ezután, általában éjfél körül, a menyasszony menyecskeruhába (piros ruhába, piros papucsba, fehér köténybe) öltözik át. Ezzel státusza is megváltozik. A menyasszonyi ruha fehér színe a tisztaságot és szüzességet jelképezi, éjfél után azonban már új nap kezdődik, amely során a menyasszony megszűnik lány lenni, és férjezett asszonnyá válik. Ezzel áll kapcsolatba a menyecskeruha piros színe is, amely a termékenységet jelképezi.

A vajdasági magyarok legfontosabb rendezvényei: Gyöngyösbokréta, Durindó, az óbecsei Ricsaj népművészeti találkozó, a Magyar Kultúra Napja (január 22.), a Vajdasági Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár, a szajáni Húsvéti Népi Játékok, a muzslai búcsú...

DEMOGRÁFIAI ADATOK

Az utolsó népszámlálás (2011) adatai szerint Vajdaság területén 251.136 magyar él, ami a lakosság 13%-át teszi ki, így a magyarok alkotják a legnépesebb nemzeti kisebbséget. Az előző, 2002-es népszámláláshoz viszonyítva, amikor a magyarok száma 290.207 volt, számuk 39.071 fővel, azaz 13,46%-kal csökkent. A vajdasági magyar népesség elsősorban a tartomány északi részén él. A Bácskában 141.688, a Bánátban 105.659, a Szerémségben 3.789 magyar nemzetiségű személyt írtak össze.

A VAJDASÁGI SZLOVÁKOK

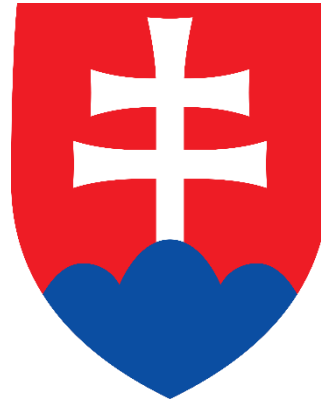
A szlovákok a XVIII. század közepén kezdtek letelepedni a mai Vajdaság területén. A Felvidékről (*Horná zem*) érkeztek, ahogy maguk is nevezték a mai Szlovákia területét, amely akkor a Habsburg Birodalom része volt. A szlovákok kivándorlása 1690-ban kezdődött, és a valamikori Magyar Királyság egész területe célpont volt. A mai Vajdaság területére a szlovákok az ún. harmadik kivándorlási hullámban érkeztek: a magyar földesurak hívására, mint földművesek, de kamarai (kincstári) birtokokon és a határőrvidéken is letelepedtek.

A SZLOVÁK ZÁSZLÓ ÉS CÍMER

A szlovák zászló hasonlít más szláv nemzetek zászlajához, mert fehér, kék és piros színű sávokból áll. Jellegzetes eleme azonban a szlovák címer, amely egy piros (vörös) pajzs, rajta sötétkék hármashalom, közepén ezüstsín kettős kereszttel. A kereszt annak a mesének az emléke, mely szerint Cirill és Metód, a szlávok között a kereszténységet elterjesztő hittérítők, a mai Szlovákia területén kezdték térítő munkásságukat. A hármashalom állítólag három hegységet jelképez: a Tátrát, a Mátrát és a Fátrát. A címer piros alapszíne a középkorból ered, és szinte minden szlovákiai város címerében megtalálható. Ez a címerezás 1992 óta van használatban, és az 1848-as forradalomból ered, amikor a szlovák nemzeti mozgalom vezetői függetlenedni szerettek volna a Magyar Királyságtól.

A szlovák zászló és címer

A SZLOVÁK NYELV

A szlovákok a nyugati szláv népek közé tartoznak. Nyelvük hasonlít más szláv népek nyelvéhez.

Példázza ezt néhány szlovák kifejezés (*a helyes ejtéssel*):

– Szervusz! (Szia!)	Nazdar!	(<i>názdar</i>)
– Jó napot!	Dobry den!	(<i>dobri gyeny</i>)
– A nevem...	Ja sa volám...	(<i>ja sze volám</i>)
– Hogy van?	Ako sa máte?	(<i>ako sze mátje</i>)

A NÉPI KULTÚRA

A vajdasági szlovákokat sokan olyan közösségként ismerik, amely már több mint két évszázada ellenáll a többnemzetiségű környezet hatásainak, és élen jár a hagyományok megőrzésében és a szlovák kultúra új formáinak kialakításában.

A vajdasági szlovákok öntudata, minden különlegességével és jellegzetességével, a szlovák kultúrából fakad. Mivel a vajdasági szlovákok ősei hosszú időn át fáradoztak az Alföld, ezen belül a Délvidék (*Dolná zem*) elpusztult részeinek átalakításán és művelésén, elmondható, hogy ez egy szorgalmas és kitartó közösség, amely elsősorban a családi jólét biztosítására törekszik, de a nehéz munka mellett nem feledkezik meg ősi, első hazájából hozott értékeiről sem. Az új környezetben a szlovákok új szokásokat vettek fel és igazodtak az új életkörülményekhez. Fennmaradásuk alapvető forrása a termőföld. A szlovákok sok archaikus földművelési formát, hagyományos élelmiszertermelési, -feldolgozási és -tárolási módot megőriztek. Az új környezet földrajzi, éghajlati és társadalmi-gazdasági viszonyai változásokat eredményeztek a ruházatkodásban is. Megváltozott a felhasznált anyag, a szabás, és a ruhadarabok külalakja is.

A társadalmi változások következtében megerősödött a nemzeti összetartozás tudata. A vajdasági szlovákok szorosabbra fűzték kapcsolatukat anyaországukkal, és sokan kapcsolódtak be a helyi közéletbe is. Számos egyesület alakult, amelyek mindegyike a kultúra más-más területével foglalkozik. Ezek később a vajdasági szlovák kultúra legfontosabb hordozóivá válnak.

A SZLOVÁKOK SZOKÁSAI

Amikor, több mint két évszázada, a szlovákok megérkeztek a mai Vajdaság területére, magukkal hozták szokásaikat, kultúrájukat, hagyományos ételeiket is. A betelepülő szlovákok több mint 90%-ban evangélikusok voltak, és az evangélikus egyház máig szellemi életük és identitásuk tartóoszlopa. Vallási szertartásaik és szokásaik az evangélikus egyház tanain alapulnak.

Másfelől, elszakítva az anyaországtól, és a Vajdaság nemzetiségei és vallási közösségei között, a vajdasági szlovákok egyes eredeti szokásai fokozatosan megváltoztak.

A karácsony (*vianoč*) elsősorban családi ünnep, úgyhogy a szlovákok a szentestét a legszűkebb családi körben töltik, míg másnap, karácsony ünnepén, meglátogatják egymást a rokonok, barátok és szomszédok. A szlovák házaknál a szenteste napja kezdettől az ünnepi, karácsonyi estebéd előkészületeivel telik. Aznap a háziasszony főz, de a terítést és a tálalást a lányai és a többi családtag végzi. Az asztalra általában jellegzetes szlovák fogások kerülnek, mint pl. a káposztaleves (*kapusnica*), tepsiben sült kolbászos burgonya (*krumple na tapši*). A desszert valamilyen mákos étel, általában mákos guba (*opekance s makom*). Az asztalról

reggelig nem rakják el az ételt, s főleg nem szokás összesöpörni a morzsát, hogy a jövő évben a család jó módban éljen. A vacsora maradékát a házigazda kiviszi az állatoknak, hogy azok a következő esztendőben jól fejlődjenek.

Estefelé, 18 órakor, templomba mennek, ünnepi istentiszteletre. Mindenki ünneplőbe van öltözve, és a templom tele van hívőkkel – gyermekekkel és felnőttekkel egyaránt –, s igen ünnepélyes a hangulat.

A karácsonyi ünnepeknek elsősorban a gyermekek örülnek, akik a karácsonyfát díszítik, és ajándékot kapnak a rokonoktól. A rokonok, szomszédok és barátok meglátogatásakor a gyerekek karácsonyi verseket (*vinšovačky*) szavalnak. Ez a betlehemezés, amelynek szlovák elnevezése *polazovanie*. Általában a Jézus elé járuló pásztorokról vagy a háromkirályokról szóló verseket, dalokat adnak elő. Ezután a házigazdák édességet, gyümölcsöt vagy pénzt ajándékoznak a verselőknek.

A karácsonyi asztalt mindenki a lehetőségeihez mérten állítja össze, de törekszik, hogy minél ünnepélyesebb és bőségesebb legyen. A szlovák háziasszonyok különösen híresek tortáikról és kalácsaikról. Ezekből karácsonyra rengeteget készítenek. A karácsonyi ünnepekre általában mézeskalácsot (*medovníky*), tojásbabos ostyalapot (*bielkové oblátky*), stanglikat, és sokféle aprósüteményt készítenek.

Bár sok minden megváltozott azóta, hogy a vajdasági szlovákok ősei erre a vidékre értek, mégis megőrizték az együvé tartozás szellemét, amelyet a közös szokások, hagyományok és kultúra révén, de különösen a vallási ünnepek alkalmával ápolnak.

DEMOGRÁFIAI ADATOK

A 2011-es népszámlálás adatai szerint Vajdaság 1.931.809 lakosából 50.321 fő, azaz az összlakosság 2,6%-a vallotta magát szlováknak.

A 2002-es népszámláláshoz viszonyítva, amikor a szlovákok száma 56.637 fő volt, számuk 6316 fővel, azaz 11,15%-kal csökkent.

A szlovákok alig néhány község területén élnek jelentősebb számban: a petrőci község lakosságának 65%-át, az antalfalvinak 42%-át, a bácsinak 20%-át teszik ki.

A VAJDASÁGI RUSZINOK

Az első ruszin családok az 1740-es években a Kárpátaljáról, az akkori Magyar Királyság északkeleti részéről települtek a Bácskába.

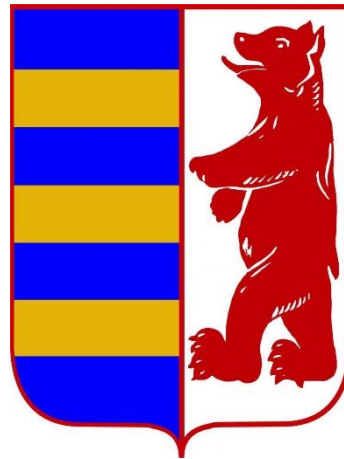
A ruszinok identitásukat görög katolikus vallásuknak köszönhetően őrizték meg. Eredetükről különféle elképzelések léteznek, nemzeti hovatartozásukról pedig sok vita folyt már a tudósok és a politikusok között. A Habsburg Birodalomban és az Osztrák-Magyar Monarchiában a ruszinok hivatalos elnevezése a rutén volt, és a hatóságok akadályozták számukra a cári Oroszország területén élő ukránokkal való kapcsolattartást és a velük való azonosulást.

A RUSZIN ZÁSZLÓ ÉS CÍMER

A vajdasági (és szerbiai) ruszinok zászlaja a Szerb Köztársaság háromszínű zászlaja, rajta a vajdasági ruszinok címerével. Az így kialakított jelkép kifejezi a ruszinok földrajzi elhelyezkedését és érzelmi kötődését Szerbiához.

A ruszin címer egy hasított pajzs, amelynek bal oldalán váltakozva hét kék és aranyárga csík látható, jobb oldalán pedig ezüst mezőben ágaskodó vörös medve látható. A medve ősi szláv szimbólum, és a ruszinok őshazájára, Kárpátaljára utal.

Ez a címer a ruszin történelmi hagyományt viszi tovább. 1920-ban ez lett a Csehszlovákia keretén belül (1919–1938) fennálló, ungvári székhelyű Kárpátaljai Ruszin Autonóm Körzet címere. Ma ez a címer a ruszin egyesületek általánosan elfogadott jelképe, és világszerte használatos – Szlovákiában, Csehországban, Lengyelországban, Ukrajnában, Magyarországon, Romániában, Horvátországban, Szerbiában, Németországban, az USA-ban, Kanadában. A címer ma – regionális hovatartozásuktól függetlenül – a ruszinok megkülönböztető jele és identitásuk része.

A ruszinok zászlaja és címere

A RUSZINOK NEMZETI ÜNNEPE

A vajdasági ruszinok nemzeti ünnepe január 17-e. Így emlékeznek arra, hogy 1751. január 17-én Franz Josef de Redl, Mária Terézia tanácsosa és a zombori Királyi-országos Bácsi Kerület adminisztrátora aláírta az első szerződést 200 ruszin család letelepítéséről az akkori Nagy-Keresztúr pusztára.

KARCOLATOK A HAGYOMÁNYBÓL

A ruszinok kultúrája elsősorban a népzében nyilvánul meg: igen híresek a lemkó és a kárpátaljai népdalok is.

Ezen kívül, a ruszinok nemzeti ételleiken keresztül is őrzik hagyományukat. Ilyenek pl. a húsmentes krumplipaprikás (на паприґаш кромплі) és a főtt sonka levéből, tejföl és tojás hozzáadásával készült leves (шункова квашна юшка). Ezek az ételek ma szerénységükkel emlékeztetnek a letelepedés utáni első időszakra.

A RUSZIN NYELV

A ruszin nemzeti identitás alapja a ruszin nyelv. Ez a nyelv, főleg kiejtés tekintetében, idomult azon államok nyelveihez, ahol a ruszinok élnek. Ezért a ruszin nyelv abban különbözik a többi keleti szláv nyelvtől, hogy egyaránt érték keleti és nyugati nyelvi hatások is. A ruszinok, anyanyelvükön kívül, gyakran fejezték ki gondolataikat ószláv, orosz, ukrán, és néha magyar nyelven is. A legrégebb ruszin nyelvű iratok a XII–XIV. századból származnak. A ruszinok 32 jelből álló cirill ábécét használnak.

Álljon itt néhány ruszin szó (és helyes ejtése):

- Szervusz! – Здраво (zdravo)
- Jó napot! – Добри дзен. (dobri dzeny)
- Viszontlátásra! – Довидзен. (dovidzenya)
- Hogy van? – Як сце? (ják szce?)

A VAJDASÁGI RUSZINOK LEGJELENTŐSEBB RENDEZVÉNYEI

A ruszinok nemzeti ünnepének központi ünnepe, A rózsakert (*Ружова заградка*); a Kárpátok elnevezésű énekkari szemle; a Vörös Rózsa Ruszin Kultúrszemle, a Kucorai Aratónapok; Az orosz udvar dallamai; a Koszteljnijk-féle Ősz; a Mikola M. Kocsis-napok... stb.

DEMOGRÁFIAI ADATOK

A 2011-es népszámlálás adatai szerint Vajdaság 1.931.809 lakosából 13.928 fő, azaz az összlakosság 0,72%-a vallotta magát ruszinnak. Az előző, 2002-es népszámláláshoz viszonyítva, amikor 15.626-an voltak, számuk 1.698 fővel, azaz 10,86%-kal csökkent. A legtöbb ruszin Kúla (4.588), Verbász (3.375), Újvidék (2.160) és Zsablya (1.198) községek területén él.

A VAJDASÁGI ROMÁNOK

A mai Vajdaság (Bánát) területén a XIV. századtól kezdve említik iratok a románokat. Szervezetten és nagyobb számban azonban csak a XVIII. században kezdtek itt letelepedni. A román telepések a Bánsági hegyvidékről, valamint a Maros és a Körös mentéről érkeztek a mai Vajdaság területére. A gazdasági helyzetük javítására törekvő román telepések egyrészt a bécsi Udvar igazgatása alatt álló és a török elleni védelmet szolgáló határőrvidéken, másrészt pedig a földesúri birtokokon telepedtek le.

A szerbek és románok között gyakori volt a házasságkötés, így az asszimiláció is. A beolvadást segítette az azonos vallás is, amely elősegítette a népek közötti kapcsolatokat. (A szerbek és románok kölcsönös asszimilációjához hasonlóan játszódtott le az olaszok és a franciák elnémetesedése is.)

A ROMÁN ZÁSZLÓ

A románok számára zászlajuk erős történelmi és nemzeti üzenetet hordoz. A román nemzeti zászlót három függőleges csík alkotja: ezek színe kék, sárga és vörös. Ezek a három nagy, románlakta történelmi régió hagyományos színei: a kék szín Erdélyt, a sárga Havasalföldet, a vörös pedig Moldvát jelképez. A zászló külalakja a történelem folyamán változott, és a középső – sárga – mezejében különböző jelképek szerepeltek. A jelképektől mentes háromszínű zászló 1989 óta Románia zászlaja. Hasonló zászlaja van a Moldovai Köztársaságnak, a mai Románia északkeleti szomszédjának is, azzal hogy annak a sárga mezejében az állami címer látható.

A románok zászlaja és címere

A VAJDASÁGI ROMÁNOK VISELETE

A román népviselet különleges eleme a fiatal férfiak által viselt különleges és finoman kidolgozott fejfedő. Több évszázados tapasztalat eredménye, s végcélja egyrészt a szép viselet, másrészt pedig a lányok figyelmének a felkeltése volt.

A vajdasági románok hagyományos viseletének alapját a vászon, a gyapjúszövet és posztó valamint a különféle szőrmék képezik. A vajdasági román nők hosszú ujjú, rövid (derékig érő) női parasztinget és házi, gyapot- vagy kendervászonból készült pendelyt viseltek. A pendelyt két szőtt köténnyel takarták el (ez a román népviselet egyik jellegzetessége). Gyapjúból szőtt övet, és az ing felett mellényt viseltek. Fejüket, vállukat és mellüket télen nagy gyapjúkendő fedte. Az ünnepi viselet részeként aranyhímzett ujjú ingekkel is lehetett találkozni.

KARCOLATOK A HAGYOMÁNYBÓL

A mai Románia területének nagy részét az ókorban Daciának nevezték, Ez az elnevezés a területen élő dákok törzsnevéből ered. A harcias dákok ellen a rómaiak több háborút is folytattak, s végül meghódították Daciát, hozzájutva így a terület gazdag bányakincseihez. Dacia meghódítója, Traianus római császár, Rómában hatalmas győzelmi oszlopot állíttatott, amely a dákok elleni háború jeleneteit ábrázolja. Hosszú időn át, amíg a románok különböző államokban éltek, összekötötte őket a népi hagyomány. Ebben fontos szerepük volt az ún. kölusároknak (*călușari*). Ezek a népviseletbe öltözött ifjak egy, a régi Dacia területéről eredő táncot jártak, a kölust (*căluș*). Ez egy kardokkal járt, szertartásos tánc, amelyet valószínűleg a kelták terjesztettek el egész Európában, különösen a mai Spanyolország és Anglia területén. A kölusárok elnevezés szabad fordításban táncgyűttest jelent, de a román nemzeti identitás és hagyományörzés terén játszott szerepük miatt gyakran úgy tekintettek rájuk, mint egy titkos szervezetre. Az

osztrák–magyar uralom idején, a kölcsönök a román nemzetiség jelképeinek számítottak az egész birodalomban, így a mai Vajdaság területén is.

A ROMÁNOK EGYÉB JELKÉPEI

A népi hagyományuk egyéb szimbólumai közül különösen a híres román sajt, a kaskaval (*cașcaval*) készítését, a népi hímzésmintákkal díszített hétköznapi használati tárgyakat és a népi motívumokkal díszített edényeket kell kiemelni.

A románok nagy jelentőséget tulajdonítanak az ételnek és az italnak. A román nemzeti konyha igen gazdag, bár az is igaz, hogy sokat átvett a szomszédos népek – szerbek, magyarok, németek – konyhaművészetéből. A román ételek máshol is ismertek, mint pl. a puliszka (*mămăligă*), a töltött paprika (*ardei umpluți*), a pacalleves (*ciorba de burta*) és a tokány (*tocană*), amely olyan, mint a magyar pörkölt, de kevésbé csípős, mert paprika helyett borssal van fűszerezve. Jellegzetesen román étel pl. a kafta (*chiftea*), ez a disznó- vagy birkahúsból és rizsből készült húsgombóc. A románok nagy szilvatermelők, és a szilvatermés legnagyobb részéből szilvapálinkát (*țuică*, ejtsd: cujka) készítenek.

A ROMÁN NYELV

A román nyelv az újlatin (másképpen: román) nyelvek csoportjába tartozik. A román nyelv a legelterjedtebb keleti újlatin nyelv: több mint 25 millió ember beszéli, Románián kívül pl. Moldovában és Szerbiában. Vajdaság területén a román a hivatalos nyelvek egyike.

Álljon itt néhány román kifejezés (és ejtése):

- Szervusz! (Szia!) Salut! (*szalut*)
- Jó napot! Buna ziua! (*bune ziua*)
- A nevem... Ma numesc: (*ma numeszk*)
- Hogy van? Ce faceți? (*tye fatyec*)

A VAJDASÁGI ROMÁNOK ÜNNEPEI

Január 15. – Mihai Eminescu román költő születésnapja, augusztus 15. – Nagyboldogasszony ünnepe, december 1. – Románia nemzeti ünnepe és december 7. – A nemzeti tanács napja.

DEMOGRÁFIAI ADATOK

A 2011-es népszámlálás adatai szerint Vajdaság 1.931.809 lakosából 25.410 fő, azaz az összlakosság 1,32%-a vallotta magát románnak.

Az előző, 2002-es népszámláláshoz viszonyítva, amikor a románok száma 30.419 volt, számuk 5.009 fővel, azaz 16,46%-kal csökkent.

A legtöbb román az alábbi településeken él: Versec (5420), Alibunár (4870), Pancsova (3173) és Nagybecskerek (2161). Regionális eloszlásuk a következő: Bánátban 22635, Bácskában 2686, a Szerémségben 89 román él.

A VAJDASÁGI HORVÁTOK

A horvátok különböző okok miatt és különböző vidékekről érkeztek a mai Vajdaság területére. A bevándorlók különböző társadalmi rétegekből származtak.

A VAJDASÁGI HORVÁTOK SZOKÁSAI

A vajdasági horvátok jelentősebb ünnepei: a *Materice* – az anyák ünnepe és az *Oci* – az apák ünnepe.

A vendég a megérkezése után az alábbi verset szavalja:

Adjon Isten gazdasszony, Jézus Krisztus dicsértessen!

Boldog Anyaünnepet kívánok.

A tengeren át érkeztem

Hogy diót adj nekem,

Szörnyű idők járnak rám,

Adj hát nekem egy kis almát.

Birkákat is vezettem

Hogy adj egy kis pénzt nekem.

Odakint oly hideg van

Hogy jól esne egy pohár bor.

Erre a versre a gazdasszony így válaszol – *Isten éltesen bennünket egészségben!*

Karácsony

A Szenteste napján téztafigurákkal díszített nagy kalácsot (*božičnjak*) sütnek. Ezt három almára állítják az asztal közepén, és csak újévkor szegik meg. A karácsonyi kalácson kívül zöld búzát, pálinkát, almát, mogyorót, diót, aszalt szilvát, mézet, fokhagymát és pénzt tesznek az asztalra. Szenteste a gyerekek (vagy valamely idős családtag) szalmát hoz be, amelyet szétterít a szobában. A tűzhelyre egy nagyobb darab fa (tuskó) kerül. Estebédre halat, babot, mákos tésztát fogyasztanak. Az étkezés előtt imádkoznak, és áldomást mondva, pálinkát isznak. Ezután egy gerezd fokhagymát mézbe mártanak, és ezt megeszik. Érdekes, hogy a szentestei vacsorát követően a házigazda borral oltja el a karácsonyi asztalon álló gyertyát. Az a hiedelem járja, hogy az, aki felé a füst száll, nem fogja megérni a következő karácsonyt. Azután, a jelenlevők mindegyike felvesz egy szál szalmát az asztal alól. Aki a leghosszabbat húzta, az fog a legtávolabb élni. A nap végén a házigazda kivételével mindenki a templomba megy. A gazda otthon marad. és almával eteti a jószágot. A templomból visszatérve kocsonyát esznek, amelyet előző nap készítettek.

Különös karácsonyi érdekesség a vasangák vagy maskarák (*vašange, maškare*): jelemzbe öltözött legények járják a falut, énekelnek, táncolnak és karácsonyt köszöntenek.

Karácsony napján meglátogatják a rokonokat és ismerősöket, és egy üveg bort (*bukarica*) visznek nekik.

Húsvét

A nagyhéten szerdától péntekig templomba járnak, nagyszombaton a feltámadási misére a templomba viszik megáldatni a húsvéti vacsorát: tojást, kalácsot vagy kenyeret, kolbászt, sonkát, újhagymát, tormát, sült bárányhúst.

Húsvét napján a házbeliek együtt fogyasztják el az igen ünnepélyes reggelit.

Először mindenki a tormából vesz, hogy érezze, az életben minden erős és nehéz, majd azután a többi ételből is.

A vajdasági horvátok lakodalmas szokásai

Régen az apa (*bačo*) döntötte el, kit vesz majd feleségül a fia. Később ebbe az anyát (*nana*), végül a fiút is belevonták. A menyasszony kiválasztásánál a döntő szempont annak a családi származása volt. A lánykérést a *rakijara* (közvetítő) végezte, aki pálinkát vitt a lányos házba, és közölte a fiú kívánságát. A lány szülei megbeszéltek a dolgot, és másnap válaszoltak. Ha nem egyeztek bele a lánykérésbe, visszaküldték a pálinkát. Pozitív válasz esetén a vőlegény szülei meghívták a menyasszony szüleit egy italra. Ezt úgy nevezik, hogy: „zapijanje divojke”.

A kézfogótól (a vőlegény és a menyasszony első nyilvános találkozásától) kezdve a lányt minden vasárnap a fiú valamelyik közeli rokona kísérte el a templomba. Az esküvőre általában hétfőn, ritkábban szerdán került sor.

A vőfélyek (*mastalundžija*) egy héttel a lakodalom előtt hívogatnak. Ők vezetik a násznépet a vőlegényes háztól a templomba. Utánuk megy a koma a vőlegénnyel, a zenészek, a násznagy és a vőlegény húga (*jenga*), utána a násznép többi része. Régebben a menyasszony hozzátartozói nem mentek az esküvőre.

DEMOGRÁFIAI ADATOK

Az utolsó, 2011-es népszámlálás adatai szerint Vajdaság 1.931.809 lakosából 47.033 fő, azaz az összlakosság 2,43%-a vallotta magát horvátnak. Ez hatalmas csökkenés pl. az 1961. évi népszámláláshoz képest, amikor még 145.341 horvátot írtak össze. Tíz évvel később, 1971-ben 123.669, 1981-ben 109.203, 1991-ben pedig 74.808 horvát élt a Vajdaság területén. A nagyarányú csökkenés az 1990-es években is folytatódott, így 2002-ben 56.546 fő vallotta magát horvátnak.

Bácskában a horvátok hét településen (azaz a bácskai települések 4,3%-án) vannak abszolút többségben. Ezek: Szond (Sonta), Béreg (Bački Breg), Monostorszer (Bački Monoštor), Györgyén (Đurđin), Felsőtavankút, Alsótavankút és Mérges (Ljutovo).

A VAJDASÁGI BUNYEVÁCOK

A bunyevácok és a sokácok két egymáshoz igen hasonló, de különállását óvó és hangoztató etnikai csoport. A bunyevácok a hercegovinai Buna folyócskáról kapták a nevüket. Ez a Neretva egyik bal oldali mellékfolyója. A bunyevácok ősei a Gorski kotar és a Velebit-hegység déli lejtőin illetve Nyugat-Likában éltek. A bunyevácok a dinári hegyvidék lakosságának legrégebbi néprétegei közé tartoznak. (Egyes kutatók a szerb–horvát *buniti se* [lázad] igére vezetik vissza nevüket.) Eredeti lakóhelyükről a XV. században indultak meg nyugat felé. Előbb Dalmáciában telepedtek le. Egy részük ott is maradt, és idővel teljesen elhorvátosodott (asszimilálódott). Másik, nagyobb részük a Bácskába vonult, ahova katolikus (ferences) szerzeteseik vezetésével érkeztek. A bunyevácok egy része a katolikus egyház bántási birtokain telepedett le, ahol jobbágyokként művelték a földet.

A bunyevácok 1622-től kezdve, azaz még a török hódoltság idején telepedtek le nagyobb számban a mai Vajdaság területén. A bunyevác elnevezés először 1622-ben jelenik meg az írott forrásokban, mint egy nagyobb bácskai falu neve. Ekkoriban nagyobb számú bunyevác telepedett le a Duna mentén, Bajától Budáig, sőt Esztergomig.

Az oszmán–törökök likai veresége (1687–1693) után a bunyevácok kelet felé húzódtak, és Szlavóniában, továbbá a Duna-Tisza közén (Baján, Szabadkán, Zomborban, Militicsen, Bajmokon, Tavankúton) valamint Budán és környékén (Szentendrén és Érden) telepedtek le.

Egyes történeti források szerint a bunyevácok legnagyobb része 1687-ben telepedett le Szabadkán illetve 1688-ban Szabadka környékén.

A bunyevácoknak fontos szerepe volt a Bács és Bodrog vármegyék közötti viták idején, mivel egy részük a vármegyei hatóságoknak volt alárendelve, más részük pedig a Katonai Határőrvidéken élt. A bunyevácokkal együtt éltek a sokácok és az ortodox szerbek is. Szabadka a XVIII. század elején kezdett lendületesen fejlődni, és a régió kézműves és kereskedelmi központja lesz, főleg a bunyevácoknak köszönhetően.

A bunyevácok a Baja–Zombor–Szabadka háromszögben telepedtek le. Az első bunyevác iskolák 1717-ben Zomborban, 1734-ban Bácsott, 1735-ben Garán és 1741-ben Bogyánban (Bođani) nyíltak meg.

A bunyevácok a szerbekkel együtt védték Európát a török veszedelemtől. Az Osztrák-Magyar Monarchia széthullása idején fontos szerepük volt a Vajdaság közvetlenül Szerbiához csatolását kimondó 1918. évi újvidéki népgyűlésen is.

A VAJDASÁGI BUNYEVÁCOK SZOKÁSAI

A bunyevácok kezdettől fogva nagycsaládi közösségekben éltek, nagyobb családi birtokokon – tanyákon (szállásokon) –, ezért a bunyevácok között a patriarchális nevelés dívott. Életmódjuk, szerénységük és takarékoságuk építkezési szokásaikat is befolyásolta. Kezdetben vert falú, szalmával, sással vagy náddal fedett házakat építettek. A bunyevácok nagy része az útkereszteződések mentén fekvő falvakban (Bajmok, Nemesmilitics (horvátul: Lemeš), Nagyfény és Györgyén), illetve a városokban (Szabadka, Zombor, Baja) telepedett le. Házaikat kívülről és belülről is meszelték, később festették is. Erre tavasszal, legkésőbb pünkösd környékén és augusztusban, Nagyboldogasszony napja körül került sor.

A bunyevácok katolikus vallásúak, és vallási szokásaikban sok őskeresztény elemet őriztek meg. A bunyevácok ma is erősen kötődnek vallási ünnepeikhez – húsvéti szokásaikhoz, a Pünkösdhöz, a Dužijancához, amely aratási hálaadó ünnepük, a névnapokhoz, azaz egyes szentek ünnepeihez, a karácsonyi és egyéb szokásokhoz.

A bunyevác férfiak és nők viseletének alapját a háziszöttek képezték. Ezeket a bunyevác asszonyok készítették. A vászonruházatot szörme vagy posztóruházattal egészítették ki. A XIX. és XX. század folyamán a tehetősebb bunyevácok ünnepi viseletként drága anyagokból, elsősorban lyoni selyemből készült és aranyozott ezüstszállakkal szegett ruhadarabokat viseltek. A bunyevác női viselet hosszú szoknyából és a jellegzetes hímmzéssel gazdagon díszített (ún. slingelt) ingből állt. Az idősebb asszonyok kötelezően kendőt viseltek. Télen rövid gypjúbundát (*otunčica*) hordtak. A férfi népviselet jellegzetes darabja a nyáron, a mezőgazdasági munkálatok idején viselt széles vászongatyája volt. Ezen kívül viseltek még nadrágot (*čakšire*), gazdagon díszített, ezüstgombos mellényt (*prusluk*). Nyáron bocskort, télen fapapucsot vagy csizmát

hordtak. (A bálakon a csizmákra csörgőket raktak.) Viseltek még kisméretű, kerek, keménykalapot, asztrahánprémből készült rövid kabátot (ködmönt), szörmenadrágot, mellényt. A viselet az illető családi és társadalmi helyzetét tükrözte.

KARCOLATOK A BUNYEVÁC KULTÚRÁBÓL

A bunyevác népi képzőművészetben, amelynek fő ága a szalmafonás és a szalmaképek készítése, dominálnak a tanyák (szállások), a tájképek és a vallási jellegű motívumok. A zenében a nyugodt hangok uralkodnak. A tambura, mint a bunyevácok kultikus hangszere, a bunyevác élet sajátosságait tükrözi. Tamburán adják elő a jellegzetes bunyevác zeneszámokat: a bunyevác legénykólót (körtáncot), a nagy és kis bunyevác kólót, a betyárdalokat.

DEMOGRÁFIAI ADATOK

A vajdasági bunyevácokról és sokácokról az 1991-es népszámlálás előtt nem rendelkezünk pontos adatokkal, mivel egészen addig nem választották őket külön a horvátoktól. 1991-ben 19.500, 2002-ben 19.966 bunyevácot írtak össze. Az utolsó, 2011-es népszámlálás szerint a Vajdaság területén 16.469 bunyevác élt.

A bunyevácok 90%-a Szabadkán él, ahol a Bunyevác Nemzeti Tanács székhelye található, fennmaradó 10%-uk pedig Zombor területén.

A VAJDASÁGI ROMÁK

Európában – nem hivatalos adatok szerint – mintegy 11 millió roma él. A romák különböző csoportjai nyelvük, szokásaik és önmegnevezésük alapján különülnek el egymástól. Sokan elfogadják a roma elnevezése, amely a hindu nyelvből ered, és férfit jelent. A romák őshazája India északkeleti része, amelyet a X. században hagytak el. Vándorlásaik során keresztülhaladtak a mai Afganisztán, Irán, Örményország és Törökország területén. Kis-Ázsia azon részét, ahol a romák éltek a XI. században Rómának vagy Rúmnak nevezték. Egyes romák a cigány elnevezés különböző formáit használják önmegnevezésként, ami az ő nyelvükön embert, emberi lényt jelent. Ez a név a görög nyelvből ered (*athiganos*), de a romák többségének véleménye szerint nem kívánatos, megalázó. A roma és a hindu nyelv közötti hasonlóság alapján a nyelvtudósok véleménye szerint a népcsoport tagjai, akik szinte minden európai államban a legnépesebb nemzeti kisebbségek közé tartoznak, Indiából származnak.

Jellemző, hogy a romák hosszú időn át nem jegyezték föl történelmük adatait, hanem mindez másokra hárult. A romák történelme ezért sok nyitott kérdést, előítéletet vagy félreértelmezést tartalmaz.

Az első romák a XVI. század folyamán érkeztek a mai Vajdaság területére. Az oszmán-török uralom idején a romák általában külön településrészekben éltek, amelyeket cigánysornak (*csingán-m(ah)álának*, azaz cigánynegyednek) neveztek. Többnyire kovácmesterséggel, vályogvetéssel és zenével foglalkoztak. Sok roma telepedett le a mai Vajdaság területén a XVII–XVIII. században, amikor Zsigmond, Hunyadi Mátyás és II. Ulászló magyar királyok több okirata is említi őket. II. Ulászló magyar király a fáraók népének is nevezte őket, mivel akkoriban úgy hitték, hogy Egyiptomból származnak.

Mária Terézia és II. József idején a kormányzat erőszakkal is megpróbálta őket a vándorló életmód elhagyására kényszeríteni.

KARCOLATOK A MÚLTBÓL

A romák őshazája az Indiai szubkontinens. Hazájukból már a X. században elvándoroltak, kedvezőbb feltételek után kutatva. Ekkor kezdődött vándorló, nomád életmódjuk is. A romáknak még mindig nincs hazájuk, és az egész világon szétszórta élnek. Európában először a Balkán-félszigeten jelentek meg, ahova Kis-Ázsiából érkeztek. A XIV. században telepedtek le a Kárpátok térségében, ahonnan továbbvándoroltak egész Európába. Ma nincs olyan európai állam, ahol ne élnének romák: Görögországtól Finnorszáig, Oroszországtól a Pireneusi-félszigetig, mindenütt jelen vannak.

A történelem folyamán a romák sok megaláztatást szenvedtek. Volt, hogy nyíltan üldözték őket. A középkorban, egyes városok és államok romaellenes törvényeket hoztak, amelyek halálbüntetés terhe alatt tiltották a roma nyelv használatát. Mégis, legsúlyosabb üldöztetésnek a II. világháború idején voltak kitéve. A nácik módszeresen üldözték és gyilkolták őket. Táborokba hurcolták őket, ahonnan sokan nem tértek

haza. Az üldözések következtében jelentős mértékben lecsökkent Európa roma népessége. Egyes államokban, mint pl. Németország, Ausztria vagy Észtország, számuk minimálisra csökkent. Mivel általában kívül tartották magukat a társadalmi eseményeken, a romákat gyakran kirekesztették a közösségből. Így szélesebb környezetük semmit sem tudott kultúrájukról, nyelvükről, szokásaikról. A romákkal szembeni fenntartás és intolerancia gyakran negatív viszonyulást eredményezett a romákkal szemben. A roma népesség problémája csak 1993 óta számít prioritásnak az európai kisebbségvédelem, rasszizmus, intolerancia és kirekesztettség elleni küzdelem terén. A Vajdaságban is tevékeny munka folyik a romák helyzetének javítása érdekében. Ezt a nemzetközi és állami projektumok által támogatott roma egyesületek végzik. Fő tevékenységi területük az oktatás, az előítéletek elleni küzdelem, a foglalkoztatás növelése és a társadalmi integráció.

LEGENDA A ROMÁK EURÓPÁBA JÖVETELÉRŐL

A roma legendák tele vannak valótlan történetekkel. A legismertebb legenda, hogy egy lúd hátán érkeztek Európába.

A romák régen hatalmas birodalom urai voltak, amelynek élén egy Firaun nevű császár állt. A trónra lépését követő harmadik napon megparancsolta, hogy édesapját akasszák fel. Ezután sorra járta birodalma utcáit, az embereket szidalmazva, és Istent káromolva, éjjelente viszont bocsánatért könyörgött Istenhez. Roma alattvalóival szemben nagyon szigorú, de igazságos volt. Amikor Firaun császár egy nagy háborút indított, Isten győzelemre segítette őt, úgy, hogy megnyitotta előtte a tenger vizét, hogy áthaladhasson rajta hadseregével. Firaun császárt akkora gőg fogta el, hogy elkezdett fennen dicsekedni, hogy ő választotta ketté a tengert. Ezzel magára haragította Isten, aki visszaengedte a seregre a tengervizet. Azok, akik túlélték ezt a pusztítást, egy hatalmas liba hátára másztak, amely a partra vitte őket. Firaun császár seregének maradványából lett aztán a hatalmas roma nép.

KARCOLATOK A ROMA HAGYOMÁNYBÓL

A roma hiedelmek tele vannak mágiával és utasításokkal arra vonatkozóan, hogy mit szabad, és mit nem szabad cselekedni. Alább következik néhány:

Várandós asszony jelenlétében nem szabad enni, csak akkor, ha őt is megkínáljuk, különben árpa nő a szemünkön.

Ha az újszülöttnek fáj a hasa, az anyának fel kell emelnie a saját feje fölé, úgy, hogy a baba hasa az anya fején nyugodjon. Az anyának ezután háromszor meg kell fordulnia, és mindhárom alkalommal ezt kell mondania: – Az enyém fájjon, az övé ne fájjon (*Man te dukhal, lete na dukhal*).

A söprút a házban mindig le kell fektetni, mert csak így lehet távol tartani a háztól a gonosz szellemeket.

A roma olyan nép, amelynek soha nem volt állama, és soha nem folytatott hódító háborút. Nem ismeri a nacionalizmust. A régi társadalomszervezetben, amely néhol még fennáll, a romák vezetőt választanak maguknak. Ez a cigányvajda vagy *ceribasi*. A vajda gondoskodik a közösségen belüli rendről, és ő dönt a közösség minden fontos kérdésében. Ma a romák saját egyesületeket és civil szervezeteket tartanak fenn, és maguk választják vezetőiket és képviselőiket, akik intézményes keretek között képviselik őket.

Vallási hovatartozásuk szerint a romák többségükben muszlimok, de vannak közöttük ortodoxok, katolikusok és – kisebb arányban – neoprotestáns közösségek tagjai is.

A roma hagyomány bővelkedik szokásokban és hiedelmekben. Így pl. minden évben, a tavasz első napján, március 21-én a romák házuk mind a négy oldalán egy-egy tüzet raknak. Többnyire rongyokat égetnek, hogy a füsttel elzavarják a kígyókat. Ekkor az egész háznép kimegy az udvarra, és azt kiabálja, hogy – *Szaladj, kígyó, jön a fecske!* Hiszik, hogy ezután a kígyók egész évben elkerülik a házat és környékét.

A hagyományokat titokzatosság, romantika, az állandó bolyongás légköre lengi be. Mágia, jóvendölés, szabad szellem – mindez olyasmi, amit romák őseiktől örököltek.

Ez a szellem hatja át az alábbi dalt is, amely a romák nem hivatalos himnusza:

*Mentem, mentem, hosszú utakon,
találkoztam boldog cigányokkal.*

*Haj, cigányok, haj, emberek,
haj, cigányok, honnan jöttök?*

*Karavánjaitokban ott a sok éhes gyerek,
haj, cigányok, haj, emberek.*

*Nekem is volt nagy családom,
megölte a fekete csapat.
A férfiakat és az asszonyokat,
még az apró porontyokat is.
Haj, cigányok, haj emberek,
Nyisd meg, Isten, a mennyország kapuját,
hogy megtaláljam az én családomat.
Majd ezután ismét járok a boldog cigányokkal,
és járok majd hosszú utakon.*

A ROMA ZÁSZLÓ

A roma zászlóról az 1971. árpilis 8-án Londonban megtartott Első Roma Világkongresszus határozott. Eszerint a zászló két színből áll, amelyek a romák örökös vándorlására utalnak. Ez a zöld, amely a határtalan természetet és a mozgás szabadságát jelképezi, és a kék, amely a határtalan ég jelképe. A zászló közepén egy kerék látható, amely a romák állandó utazását és a haladást jelképezi.

A roma zászló

A ROMA NYELV

A roma nyelv nem hivatalos nyelv a Vajdaság területén, de sok iskolában tanítják. A 2017/2018-as tanévben 53 vajdasági iskolában folyik roma nyelvoktatás. A Vajdasági Rádió és Televízió roma nyelvű műsort is sugároz, és más roma nyelvű média is létezik.

Mivel a romák Északnyugat-Indiából származnak, a roma nyelv is, amelyet ők *e romani cshib*nek neveznek, az indiai nyelvek csoportjába tartozik. De a roma nyelv az évszázados vándorlások alatt más nyelvekkel is keveredett, így jelentős változásokon esett át. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy sok szót vett át annak az országnak a nyelvéből, ahol a romák éppen éltek. A roma nyelv nem ismeri a semleges nemet, hanem csak hím és nőnimmel rendelkezik.

Álljon itt néhány roma kifejezés (*a helyes ejtéssel*):

Hogy vagy?	– Sar san?	(szár szán?)
Jó napot!	– Lačho đive!	(lácsó gyive)
Jó reggelt!	– Lačho teharin!	(lácsó teharin)
Az én nevem...	– Mrno anav si...	(mrno anav szi)
Én ... vagyok	– Me sem...	(mé szem)

A VAJDASÁGI ROMÁK LEGJELENTŐSEBB MŰVELŐDÉSI RENDEZVÉNYEI

A romák nemzetközi napja, A roma női kezdeményezés hónapja, A roma szavalók szemléje, Cigánytüzek – Szenttamás.

KÖZISMERT SZEMÉLYISÉGEK

Trifun Dimić (1956–2001) a szerbiai roma-kutatás (romológia) megalapítója. Boldogasszonyfalván (Gospođinci) született. Jugoszláviában 1996-ban megalapította a Roma maticát. Ő állította össze az első

roma ábécéskönyvet és a Roma nyelv és nemzeti kultúra c. tantárgy tantervét is. Egész életét a roma nép művelésének és emancipációjának szentelte.

Balázs Janika (1925–1988) híres cigányzenész. Előbb hegedült, aztán tamburázott. Az Újvidéki Rádió és Televízió nagy Tamburazenekarának tagja és vezetője volt. Pályafutása során világszerte fellépett. Csak a párizsi Olympia csarnokban 36 alkalommal.

DEMOGRÁFIAI ADATOK

A 2011-es népszámlálás szerint a Vajdaság területén 42.391 roma él, akik a lakosság 2,19%-át teszik ki. Az előző, 2002. évi népszámlálás szerint 29.067 roma élt a Vajdaságban, ami azt jelenti, hogy számuk tíz év alatt 13.334 fővel (45,89%-kal) növekedett.

A legtöbb roma Újvidéken (3636 fő), Nagybecskerekén (3410 fő), Pancsován (2118 fő), Nagyikindán (1981 fő) és Kevevárán (1516 fő) él. A roma népesség a magyarcsernyei (6,83%), a belcsényi (6,51%) és a törökkanizsai (5,04%) községben éri el a legnagyobb arányt.

A Vajdaságban nincs olyan település (sem város, sem falu) ahol a romák többségben volnának, de vannak olyan külvárosi részek, amelyekben főleg romák élnek: Banglades, Depresszió, Sangáj és Nagyrét (újvidéki roma városnegyedek) és Kis-London (pancsovai roma városnegyed).

A VAJDASÁGI ZSIDÓK

A zsidók a világ egyik legrégebbi népe. Történelmük több mint háromezer éves. A zsidó nép az ókori Keleten alakult ki, a Kr. e. II. évezred vége felé. A valamikor Mezopotámia (mai Irak) területéről származó zsidók törzsei, saját hagyományuk szerint, az egyiptomi rabság után, Izrael földjén egyesültek néppé és alakult ki nemzettudatuk. Itt fél évezreden át (Kr. e. XI–VI. század) létezett valamiféle államuk. Ezután a térség nagy birodalmainak – asszír, újbabiloni, perzsa, makedón, római – a hatalma alatt álltak. A zsidók történelmének erről az időszakáról az Ószövetség számol be.

A Kr. e I. században korábbi zsidó állam területét a rómaiak foglalták el. Egy sikertelen felkelést követően a zsidók tömegesen elhagyták Izraelt.

A zsidók helyzete a középkori Európa legtöbb keresztény országában ingató és változó volt. Egyrészt, a hatalomnak időnként szüksége volt a zsidó kereskedők szolgálataira, és így bizonyos kedvezményeket és működési engedélyt biztosítottak nekik, másrészt pedig a keresztény egyház általában negatívan viszonyult a zsidókhoz. Európa többségében keresztény lakói a zsidók őseit tekintették Jézus gyilkosainak, akinek a keresztre feszítéséért szerintük a zsidók utódainak bűnhődnie kellett. Jellemző volt erre az időszakra, hogy a zsidókat rituális gyilkossággal, valamint a kutak megmérgezésével és pestisjárványok előidézésével vádolták. Ezek a vádak a zsidókkal szembeni nagyfokú türelmetlenséghez vezettek. Az előítéletek a zsidókat uzsorásokként és vérszívókként mutatták be, ami után gyakran a zsidók meggyilkolása, üldözése és vagyonuk elpusztítása következett.

Bizonytalan életkörülményeik ellenére, a középkori Európában folyamatosan fejlődött az askenázi zsidók filozófiája, teológiája és kultúrája. A középkori európai zsidók, a többségi, ellenséges keresztény környezet nyomására, külön városrészekben – ún. gettókbán – éltek, amelyekben egymásra voltak utalva.

A középkor folyamán, az oszmán-török uralom alatt álló területeken a zsidók sokkal kedvezőbb helyzetben voltak, mint a keresztény államokban. Az oszmán-törökök nagyra tartották a zsidók ügyességét a kézműves mesterségek és a kereskedelem terén, és a műveltségüket is. Az Oszmán Birodalomban, a többi nem muszlim lakoshoz hasonlóan, a zsidók is másodrendű polgároknak számítottak, de vallási közösségeiken belül bizonyos fokú autonómiát élveztek.

A mai Vajdaság területén a zsidók már az ókorban, a római uralom idején megjelentek. Véletlen régészeti felfedezések – amelyek közül a legfontosabb a VIII–IX. századra keltezett dunacsébi (Čelarevo) település és temető – tanúskodnak a zsidók középkori jelenlétéről a mai Vajdaság területén. E lelőhelyeken olyan tégladarabokat és sírokat találtak, amelyekbe zsidó jelképeket és betűket véstek. A zsidók fokozottabb letelepedése a mai Vajdaság területén a XVII. század végén kezdődött. Az első zsidók a Rácvárosban (a mai Újvidéken) telepedtek le.

1840-ben a magyar országgyűlés által hozott törvény megengedte, hogy a zsidók bármiféle ipart űzhetnek, földet birtokolhatnak, boltokat és gyárakat nyithatnak és iskolába járhatnak. A mai Vajdaság területén a

zsidók helyzete 1867-ben egyenlítőddött ki teljesen a más vallású polgárokéval, s ekkor ismerték el számukra a szabad vallásgyakorlás jogát is.

KARCOLATOK A MÚLTBÓL

Az akkori Rácfalva (Razendorf) első lakói között szerepel Marx Fülöp, akit Zsidó Márknak neveztek. Foglalkozását tekintve pálinkafőző mester volt, és Csehországból telepedett ide. 1717-ben Rácfalva neve Pétervárad Sándor lett, és a korabeli írott források szerint ekkoriban három zsidó család élt itt, amelyek összesen 13 tagja volt. A zsidók a Habsburg Birodalom északi és nyugati tartományaiból költöztek a Pétervárad Sándorba, különösen miután ott uralkodói rendelet korlátozta jogukat a házasságkötésre. A Pétervárad Sándor településen élő zsidók építették fel a vidék első zsinagógáját is, ami arra utal, hogy több zsidó család is élt itt. (A zsidó istentisztelethez legalább tíz, 13 évesnél idősebb férfi jelenléte szükséges.) 1729-ben a hatóságok jóváhagyták a *Hevra Kadisa* zsidó vallási-jótékonysági egyesület alapszabályát. Az egyesület feladata az orvosok, bábaasszonyok és gyógyszerek biztosítása, temetések lebonyolítása és a temető rendben tartása volt. Ekkoriban a zsidó közösség élén Marx Fülöp állt, aki – az első ide települt zsidóként – külön tiszteletben állt.

1748. február 1-jén, lakosai kitartásának és áldozatkészségének köszönhetően, a Pétervárad Sándor nevű település végre megszerezte a szabad királyi városi rangot és Újvidéknek – Neoplanta, Novi Sad, Neusatz – kezdték nevezni. Mivel a város iparúzési és kereskedelmi kiváltságot is kapott, kétségkívül javult az újvidéki zsidók helyzete is. Megalakult a zsidónegyed – gettó, ahova a város zsidó lakói átköltöztek, és a hatóságok jóváhagyták a zsidó (hit)község megalapítását. Az első zsidó iskola 1802-ben nyílt meg. Az első tanító August Aron Mittler volt. Nem sokkal ezután megnyílt a zsidó kórház is. A zsidók leggyakrabban kereskedők (bőrkereskedők, ószeresek, házaló) és kézművesek (szappanfőzők, szabók, ötvösök, cipészek) voltak. Felépült a zsinagóga és a zsidó temető. Az iparúzés szabadsága hozzájárult a zsidók anyagi helyzetének javulásához is. A zsidók között voltak pékek, ügyvédek, tanárok, bankárok, kereskedők. Hozzáértésükkel kivívták maguknak polgártársaik megbecsülését.

KARCOLATOK A HAGYOMÁNYBÓL

A zsidó vallásban – judaizmusban –, a többi valláshoz hasonlóan, sok ünnep van. A legismertebbek a *Ros Hásána* (újév), a *Jóm Kippur*, a *Pészah* és természetesen a *Hanukka*. A Hanukka a fény ünnepe, ilyenkor gyújtják meg a gyertyákat a hagyományos zsidó gyertyatartón – a kilencágú *hanukkián*. A hétágú gyertyatartó (*menóra*) a Szent Sátorban állt, abban a sátorban, amely a zsidók templomául szolgált a pusztában való bolyongásuk idején, amíg az *Ígéret Földje* felé igyekeztek az egyiptomi rabság után. A zsinagóga a zsidók gyülekezési és imahelye. Az újvidéki zsinagóga a város legismertebb és legszebb látnivalóinak egyike. 1909-ben épült, és ez az ötödik zsinagóga Újvidék történetében. Baumhorn Lipót budapesti építész tervei alapján készült. A volt zsidó iskola (ma balettiskola) és a zsidó hitközség épületével alkot építészeti egységet. A zsinagóga építéséről a zsidó hitközség 1904-ben határozott. Az épület eklektikus stílusban készült, azaz különböző stílusok jegyeit viseli magán. Nagyon hasonlít a szegedi zsinagógára, de homlokzata kevésbé díszes. A zsinagóga bejárata fölött az alábbi felirat áll: *Az én házam neve imádság háza lesz minden nép számára* (Ézsaiás próféta könyve 56:7)

A Tóra – Mózes Öt Könyve – a zsidó hagyomány központi szövege, amely előírja a zsidó erkölcsi és viselkedési szabályokat. Valójában ez egy vallási és jogi szöveg, amely irányadóként szolgál a hétköznapi életkörülményekre és helyzetekre. A Tóra szövege öt könyvre oszlik. (Ezek Mózes öt könyveként is ismertek.) A szöveg egy hosszú, külön e célból készített pergamenre íródott, amely két fapálcára van föltekerve, és használaton kívül egy külön tokban áll. A zsinagógában a Tórát egy külön szekrényében őrzik. Tágabb értelemben, a zsidó hagyomány központi szövegeként, a Tóra a zsidó vallás (egyik) szimbóluma is.

A ZSIDÓK JELKÉPEI

A kipa kis sapka, amelyet a zsidók az imádkozás, a Tóra tanulmányozása, az áldás alkalmával és a zsinagógán belül viselnek. A hagyományőrző zsidók egész nap viselik a kipát. Ez a gyakorlat abból az időből származik, amikor a zsidó papok a Jeruzsálemi Szentélyben (Templomban) kötelesek voltak befedni fejüket az istentisztelelet idején. Ma a kipa azt jelképezi, hogy az egyén tudatában van Isten állandó jelenlétének, és a zsidó hagyomány ismert jelképe, amelyet a fényképeken és a filmekben is láthatunk.

A Dávid-csillag vagy Dávid-pajzs a leggyakoribb zsidó jelképek egyike. Kezdetben a Dávid-csillag nem csak a zsidó vallás szimbóluma volt, csak később vált a zsidók hagyományos jelképévé. Szimbólumként gyakran szerepel a zsinagógákban, a zsidók életével kapcsolatos különböző tárgyakon, és ékszerként is viselik. A Dávid-csillag Izrael állam zászlaján is szerepel.

A Dávid-csillag

A menóra hétágú gyertyatartó. Kezdetben a Szent Sátorban volt felállítva, azután pedig a Jeruzsálemi Templomban – ott, ahol az ókori zsidó állam központi vallási szertartásait végezték. Ez a menóra aranyból volt. Ma a menóra a zsidó hagyomány központi jelképe, és gyakori dísz tárgy is. Különböző anyagokból készül, általában valamilyen fémötvözetből. Gyakori ékszermotívum is. A menóra ma Izrael állam címerén is szerepel.

A menóra

A ZSIDÓ KÖZÖSSÉG KULTURÁLIS ÉLETE

A zsidók művelődési élete a zsidó hitközség által szervezett rendezvények keretén belül zajlik, továbbá az énekkari és hagyományőrző csoportok fellépéseinek, a tematikus estéknek, kiállításoknak, vendégszerepléseknek, héber nyelvtanfolyamoknak a szervezésében nyilvánul meg.

A HÉBER NYELV

A zsidó nyelv a sémi nyelvek csoportjába tartozik. Több jelentős ókori nép nyelve is sémi nyelv volt. A zsidók nyelve a héber. Álljon itt néhány héber kifejezés kiejtése:

Szervusz! – (Sálóm)
Isten hozott! – (Báruh aba)
Köszönöm – (Tóda)
Elnézést – (Szlíha)
Kérem – (Bévégasa)

JELENTŐS VAJDASÁGI ZSIDÓK

Schlesinger József (1794–1840) – zeneszerző, zenész Zomborban született. Nevéhez fűződik a polgári zenekultúra kezdete a mai Vajdaság és Szerbia területén a XIX. század elején. Termékeny zeneszerző volt. Ő szerezte nyolc színmű színpadi zenéjét, továbbá több mint száz indulót komponált különböző összetételű zenekarokra. Neve annyira népszerű lett, hogy hosszú időn át schlesingereknek nevezték a hivatásos zenészeket.

DEMOGRÁFIAI ADATOK

A 2011-es népszámlálás szerint a Vajdaságban 335 zsidó él, ami az összlakosság 0,02%-a. Az előző, 2002. évi népszámláláshoz viszonyítva számuk csökkent. Akkor ugyanis Újvidéken 400 zsidó élt, Szabadkán 89, Pancsován 42, a többi településen pedig kb. 200.

A VAJDASÁGI NÉMETEK

A XVIII. század elején, a szerbek betelepítése mellett, a Habsburg Birodalom megkezdte más népek betelepítését is. Elsősorban németeket és magyarokat telepítettek a mai Vajdaság területére. Hosszú küzdelem után, a Habsburgok kiszorították a törököket a Duna-medencéből. Az első német telepések már VI. Károly császár idején, 1712-ben, érkeztek a mai Vajdaság területére. Ők főleg szegény parasztok voltak, akiknek az állam földet és házat, valamint jelentős adókedvezményeket biztosított. Sok paraszt és kézműves indult el Ulmból le a Dunán az ulmi doboznak (*Ulmer Kästchen*) nevezett egyszerű fahajókon. A németek három nagy hullámban érkeztek a mai Vajdaság területére: az 1720-as években VI. Károly császár, az 1740-es években Mária Terézia és az 1780-as években II. József uralkodása idején. A telepítés kezdetben igen lassan haladt, mivel a jövevények nehezen szoktak hozzá a mocsaras környezethez és a gyakori török betörésekhez.

Tekintettel, hogy az önkéntesek első hulláma hamarosan elapadt, Mária Terézia uralkodása idején (1740–1780) sor került a második nagy német telepítésre, amelynek során 11 ezer német család telepedett le a Bánság területén. 1763-ban Mária Terézia kiadta a *Gyarmatosítási (Telepítési) Pántenst*, amellyel előírta a betelepülők jogait és kötelezettségeit. A németek intenzív telepítése a Bánság területén ezután is folytatódott. A németek ekkoriban többnyire a földesúri birtokokra vagy a Katonai Határőrvidék területére érkeztek, ahol 1765-ban megalakult a német-bánsági határőrezred.

A XVIII. század és XIX. század folyamán – több tervezett betelepítési hullám eredményeként – nagyobb számú német, magyar, szlovák, horvát, ruszin, román és más telepés érkezett a mai Vajdaság területére, amely így Európa nemzetiségi szempontból egyik legvegyesebb régiójává vált.

A nemzetállami eszmék erősödése azonban egyre több nézeteltéréshez vezetett. Az első világháború után, 1920-ban, Magyarország elveszítette területének kb. két harmadát. A szerbek a horvátokkal és a szlovénokkal együtt megalapíthatták közös délszláv államukat. Románia területe kétszeresére nőtt. Ezzel a németek által lakott terület három állam között oszlott meg. A II. világháború végén és azt követően sok Vajdasági német elhagyta otthonát. Csak kevesen maradtak Vajdaságban.

KARCOLATOK A MÚLTBÓL

A mai Vajdaság területét benépesítő német telepések legnagyobb része az ún. Svábföldről érkezett, amely ma Baden-Württemberg szövetségi tartományban található. Ezért a betelepülő németeket sváboknak nevezték, függetlenül attól, honnan érkeztek. Ez az elnevezés ma is megőrződött a tájszólásokban.

KARCOLATOK A HAGYOMÁNYBÓL

A német folklór tele van érdekességgel, amelyek létrejöttét a németek által lakott környezet szükségletei diktálták. A Svábföldön, ahonnan a német telepések legnagyobb része származott, a népviselet jellegzetes eleme a férfiak által viselt bőr rövidnadrág (*Lederhosen*). Ugyanilyen nadrágot viselnek a bajorok is. Valójában, ez a nadrágfajta a német nyelvű alpesi tájakon mindenütt elterjedt: Dél-Németországban, Ausztriában, Bozenben (Olaszország) és Svájcban egyaránt. Nadrágtartóval vagy anélkül, különböző minőségű bőrből, ez a bőr rövidnadrág az egész világban a német népviselet ismert eleme. Egyébként a német népi hagyományra a részletek és a pontosság iránti érzék a jellemző. A legismertebb emléktárgy, amely ezt a hagyományt jelképezi, a német porcelán söröskorsó. Német városok képei, tájképek részletei, hétköznapi jelenetek vagy címerek díszítik őket.

A legősibb időktől kezdve a németek társadalmi életét a népünnepély, az ún. Fest jelentette, amely bizonyos vallási, történelmi vagy természeti ünnepekhez kapcsolódott. Ilyenkor a németek mindig népviseletben (Tracht) mutatkoztak.

A VAJDASÁGI NÉMETEK SZOKÁSAI

A német parasztházak általában vályogból készültek. Nagyon ügyeltek a ház tisztaságára és a rendre, kívül, belül egyaránt. Ugyanez volt érvényes az udvarra is, különösen pedig a ház utcára néző részére.

A hétköznapi ruházat szerény és egyforma volt, a szép viseleteket a különleges alkalmakra tartogatták. A bútor kizárólag fából készült. Gyakran maga a házigazda készítette vagy valamelyik helyi műhelyben csináltatták, amelynek szintén német tulajdonosa volt. Magasan a padló fölött álló ágyakban aludtak, szalmával töltött derékaljon. Libatollal töltött, vastag paplanokkal (dunnákkal) takaróztak. Sok, nagy párnát is használtak.

Ételeik alapját általában a disznóhús képezte, amit feldolgozva is fogyasztottak (sonka, kolbász, szalonna, töpörtyű, disznósajt, hurkák formájában). A zöldségfélék közül leggyakrabban a burgonyát, a káposztát (édesen vagy savanyítva) és a karalábét fogyasztották. Az édességek közül elsősorban a pitéket kedvelték, elsősorban az almás, a mákos, a meggyes vagy a diós pitéket, továbbá a gombócokat és réteseket.

DEMOGRÁFIAI ADATOK

A 2011. évi népszámlálás adatai szerint a Vajdaság területén 3.272 német él, ami az összlakosság 0,17%-át teszi ki. Az előző 2002. évi népszámláláshoz viszonyítva, amikor a németek száma 3.154 fő volt, számuk kissé megnőtt (118 fővel illetve 3,78%-kal)

A VAJDASÁGI VÁROSOK TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE

ÚJVIDÉK

(Нови Сад/Novi Sad/Nový Sad)

Újvidék Szerbia második legnagyobb városa, a Dél-bácskai körzet székhelye és a Vajdaság AT közigazgatási, gazdasági, művelődési, tudományos és turisztikai központja. Újvidéknek több mint 340.000 lakosa van. Ezek közül kb. 250.000 magában a városban, a többi a külvárosi településeken él.

Újvidéken halad át az európai a 7-es számú (vagy duna–rajnai) európai vízi folyosó útvonala, valamint a 10-es számú közúti folyosó egyik északi mellékága. A 10-es főfolyosó Salzburgot közi össze Szalonikivel, és nyolc állam területén halad át, a mellékágak pedig további hat államot csatlakoztatnak rá. A 7-es számú vízi folyosó a Duna-mentén haladva köti össze Nyugat-Európát a Fekete-tengerrel. Ezért Újvidékről vízi úton elérhető Közép- és Nyugat-Európa, meg a Fekete-tenger is. A két végpont közötti közlekedést a Duna–Tisza–Duna-csatornarendszer is lehetővé teszi, amellyel a hajózható Ferenc József-csatorna (szerbül Mali kanal azaz Kiscsatorna) köti össze Újvidéket.

A régészeti ásatások szerint az őskorban a mai Újvidék területén a Duna mindkét partján biztosítva voltak a feltételek az ember életéhez. A péterváradi vár területén őskori ember jelenlétére utaló maradványok is előkerültek.

A mai Újvidék területén létező középkori magyar települések elpusztultak a török hódítás idején. Az újratelepítés a XVII. század végén kezdődött. A török kiűzése után a Habsburg-kormányzat ismét megerősítette péterváradi várat. Vele szemben, a Duna bal partján megalakult egy szerb határőr település, amelyet előbb Rácfalunak (Ratzendorf), majd Rácvárosnak (Ratzenstadt), végül Péterváradi Sánchnak neveztek. A településen – annak kedvező helyzete miatt – számos kereskedő és kézműves telepedett le: szerbek, magyarok, németek, görögök, zsidók, bolgárok, örmények. A gyarapodó település lakói 1748-ban megvásárolták Mária Teréziától városuk szabadságát. Miután összegyűjtöttek és Bécsbe vittek több mint 82.000 forintot, az uralkodónő 1748. 02. 01-jén kiadta a települést szabad királyi várossá nyilvánító rendeletét. A rendelet meghatározta az újdonsült város pecsétjének és címerének kinézetét, de a város nevét is, amely latinul Neoplanta, németül Neusatz, magyarul Újvidék, szerbül Novi Sad lett.

Újvidéknek ekkortájt már több mint 4500 lakosa volt. A várost a tanács (magsztrátus) irányította, amelynek élén a városbíró meg a katolikus és ortodox polgárok közül választott 12 szenátor állt. A városbíró és a városkapitány felváltva került ki az szerbek és a németek közül. A város különösen a XIX. század folyamán fejlődött. Ekkor lett a szerb nemzet politikai, társadalmi és művelődési központja, amiért Szerb Athénnek is nevezték. Számos manufaktúra, műhely, bolt, fogadó nyílt itt. Az első vonat 1883. 03. 05-én érkezett Újvidékre, és abban az esztendőben épült fel az első vasúti híd is a Dunán. A város ekkor már komoly gazdasági központnak számított: 1770 óta működött itt egy selyemüzem és két sörfőzde, 1846-ban megnyílt egy textilüzem, 1855-ben pedig egy gőzmalom is. Az erős polgári réteg a város művelődési életének mozgatója volt, de a település szebbé tételén is munkálkodott. A város központját ma is azok az épületek díszítik, amelyek ebben az időszakban épültek: a Városháza 1894-ben épült, a Mária Szent Neve plébániatemplom pedig 1896-ban. Mindkettő Molnár György építész alkotása. A város főterén épült fel 1854-ben az Erzsébet Szálloda (ma: Vojvodina szálló), 1893-ban pedig a Grand Hotel Mayer. A főtér közepén 1939 óta áll Svetozar Miletić szobra, a híres jugoszláv szobrász, Ivan Meštrović alkotása.

A XIX. század végén több, pompás magánház épült a városban, de felépült emellett még a Törvényszéki Palota, a Központi Hitelintézet, a Szerb Gimnázium és a Püspöki Palota épülete is. Marija Trandafil alapítványa, a Szerb Matica jelenlegi székháza, 1912-ben épült, Momčilo Tapavica építész tervei alapján. A városmag területén található még a Platoneum épülete is. Ezt a XVIII. század végi épületet később Platon Atanacković püspök adományozta a szerb népnek. A közvetlen közelében van a Szent György szerb ortodox székesegyház, amely a XVIII. század végén épült. A városban nagyszámú vallási épület állt, amelyek közül a legrégebbi az ortodox Szent Miklós-templom, amely 1730-ban már állt. 1746-ban felépült az (1965-ben lerombolt) örmény templom, az ortodox Mennybemenetel-templom 1765–1774 között épült, a szintén ortodox almási templom 1808-ban, a görög katolikus 1822-ben, a mai zsinagóga épülete pedig 1909-ben épült. Ez az ötödik zsinagóga, amely ugyanazon a helyen épült. Tervezője Baumhorn Lipót építész volt.

A legnagyobb pusztítást a város az 1848/49-es forradalom és szabadságharc vége felé szenvedte el, amikor nagy része ágyúzás és tűz martaléka lett. A forradalom után a város talpra állt, és újjáépült – előbb a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság nevű tartomány (1849–1860), majd annak megszüntetése után Bács-Bodrog vármegye részeként.

A történelem viharaitól függetlenül, a városban jelentős művelődési és oktatási intézmények működtek. 1810-ben megnyílt a Szerb Ortodox Gimnázium, 1845-ben megalakult a szerb olvasókör, 1861-ben a Szerb Nemzeti Színház, három évvel később (1864) pedig a Szerb Matica székhelye is átkerült Pestről Újvidékre. A város egyik szimbóluma a Duna Bánság székháza, amely 1936–1939 között épült a Jugoszláv Királyság újvidéki székhelyű közigazgatási egysége számára. Az épületet Dragiša Brašovan építész tervezte. Ma ebben az épületben Vajdaság Autonóm Tartomány legfőbb szervei foglalnak helyet. A két világháború közötti időszakban a város más fontos épületeket is kapott, mint pl. a Tanurdžić-palotát, a Szerb Matica Képtárának székházát a Képtárak terén (Trg galerija), a Szokol-székházat a Duna-park mellett, a Tanítók Házát, a Kereskedőifjúság Otthonát és más épületek, amelyek együttesen Újvidéket a térség legszebb városai közé sorolják.

A XX. század folyamán a város jelentős átalakuláson ment át a sugárutak és új városrészek kiépítésének köszönhetően. 1999-ben a NATO bombázás során romba dőlt Újvidék mindhárom Duna-hídja. Ezek helyreállítása csak nemrég lett befejezve.

SZABADKA (Subotica/Суботица)

Szabadka városa a Szerb Köztársaság északi részén, a magyar határ közvetlen közelében található. A városnak a környező községekkel együtt kb. 150.000 magyar, horvát, bunyevác, szerb és más nemzetiségű lakosa van. A város körül 18 nagyobb település található, a környék legfontosabb látványossága a Palicsi-tó. A régészeti leletek tanúsága szerint a város térsége már legalább 3000 éve lakott. Szabadka sorsát lényegesen meghatározta, hogy az Európát és Ázsiát összekötő út mentén, két szembenálló hatalom, a Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom határán épült. A gyakori vándorlások eredményeként a városban különféle nemzetiségű népesség telepedett le: szerbek, magyarok, németek, szlovákok, zsidók, bunyevácok, görögök... A települést – Zabatka néven – 1391. 05. 07-én említi először történelmi forrás, a föltételezések szerint IV. Béla magyar király építtette a XIII. század elején. Az elkövetkező évszázadok során a város neve gyakran változott: Szent-Maria, Maria-Theresiopolis, Maria Theresienstadt, Szabadka, Subotica. A település 1439-től kezdve Hunyadi János birtoka volt, a török hódítás idején, 1526–1541 között pedig Török Bálinté volt. Szabadka rejtélyes középkori épülete a XV. század második felében épült vár, amelynek maradványai a – XVII. század végén megtelepedett – ferencesek kolostorának falába vannak beépítve.

A török hódítás korának egyik meghatározó szabadkai szereplője Cserni Jován (Jovan Nenad Crni). Miután a mohácsi csatát követően a török főserg kivonult Magyarországról, Cserni Jován kiűzte a török sereg maradványait Dél-Magyarországról, majd cárrá kiáltotta ki magát, és Szabadkára helyezte székhelyét. 1527-ben halt meg a magyar főnemesek elleni harcban. Szabadka polgárai a XX. században emlékművet állítottak neki a város főterén.

1542–1686 között Szabadka oszmán-török uralom alatt állt. Annak megszűnése után a város vonzó település lett, ahova különböző nemzetiségű lakosság költözött: (akkoriban dalmatáknak nevezett) bunyevácok, magyarok, szerbek, németek, szlovákok, zsidók... 1743-ban Mária Terézia kiváltságlevelle Szabadkát szabad kamarai mezővárossá nyilvánította, amiért a szabadkaiak 150 lovat ajándékoztak neki. A szabadkai határőrök hűséges szolgálatára hivatkozva, Mária Terézia 1779-ben Szabadkát szabad királyi várossá nyilvánította. Ezért a fontos kiváltságért azonban a szabadkaiak 266.666 ezüstforintot fizettek, ráadásul pedig még 5.000 aranyat is ajándékoztak az uralkodónőnek. A szabad királyi városi rang nagyobb fokú önkormányzatot biztosított Szabadkának. A városnak új neve is lett – *Maria Theresiopolis*. Ekkor kezdődött a város tervszerű és lendületes fejlődése.

A város mai nevét – Szabadka (Subotica) – 1845-ben vette fel. Fejlődik a város ipara is, felépülnek az első gyárak. 1879-ben megkezdte működését a téglagyár, 1880-ban a szeszgyár, a szikvíz (szódavíz) üzem, az öntöde... Szabadkának már 1869-ben volt vasúti összeköttetése, ami ekkor a haladás jelképe volt. A korszerű vasútállomás 1887-ben épült, az első szabadkai villamos pedig 1897-ben indult útnak. 1896-ban felépült a szabadkai villanytelep (áramfejlesztő) is. A mai modern ipar kezdeményei is a XIX. század végén létesültek. A Hartmann & Kohnen húsexportáló cég rendelkezett az ország első hűtőházával. 1904-ben megalakult az első szabadkai kénsav- és műtrágyagyár is, *Klotild* néven. A Ruff-testvérek 1917-ben cukorkagyártásba fogtak, 1923-ban pedig megalakult a *Sever* villanymotorgyár.

A városnak nemcsak a gazdasága, hanem művelődési élete és oktatása is fejlődött. Az első szabadkai középiskola, a gimnázium előfutára, már 1747-ben megnyílt, a zenede 1868-ban, az aggok háza 1766-ban. A palicsi gyógyfürdő 1845-ben nyílt meg, az első nyomda 1844-ben. Az első újság 1848-ban jelent meg, az első mozielőadást a pécsi Angelo Bianchi 1899-ben tartotta, Lifka Sándor pedig 1910-ben megnyitotta a város első állandó mozgóképszínházát, azaz moziját.

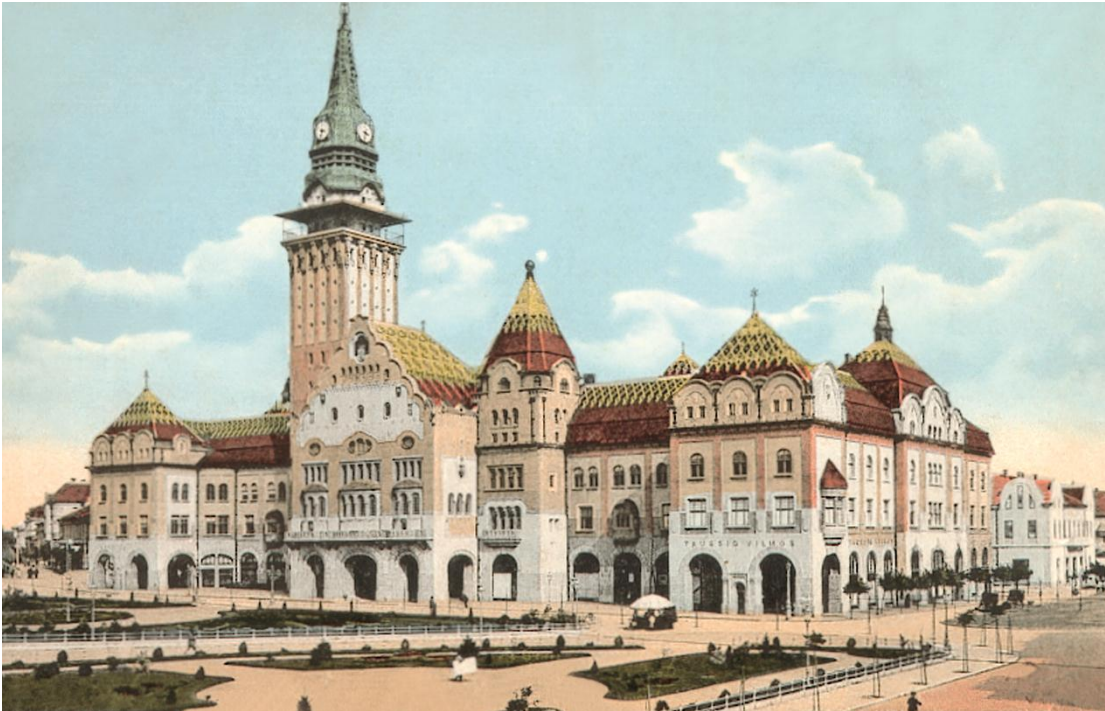
A szabadkai városháza a város legnagyobb, sokak szerint pedig a legszebb épülete is. 1908–1912 között készült el: két év alatt épült fel, majd további két évet vett igénybe a beltér díszítése. A városháza tervét Komor Marcell és Jakab Dezső budapesti építészek készítették, az akkor igen modernnek számító magyar szecesszió stílusában. Nagyszámú stilizált virágminta díszíti.

A város első nagyobb templomai a XVIII. században épültek. A legrégebbi ilyen jellegű épületek az 1725-ben épült szerb ortodox templom, a ferencesek 1736-ban épült Szent Mihály-temploma és az 1779-ben épült Avilai Szent Teréz-székesegyház.

A XIX. és XX. század fordulóján épült a kéri Rókus-templom (1896), a zentai úti Szent György-templom (1897), az evangélikus templom (1901) és a zsinagóga (1902). A városházához hasonlóan, a zsinagóga is

Komor Marcell és Jakab Dezső budapesti építészek tervei alapján épült, szecessziós stílusban. Az akkori Európa második legnagyobb zsinagógájának vitrázsait Róth Miksa készítette.

1908-ban fejeződött be a ferences templom helyreállítása és újabb toronnyal való bővítése, 1910-ben pedig a szerb ortodox templom felújítása. Emellett még kb. tíz templom épült a városban és a környező településeken. Szépségét és jelentőségét tekintve, a szabadkai épületek közül kiemelkednek Raichle Ferenc alkotásai: a szabadkai gimnázium épülete, a Nemzeti Kaszinó (ma Városi Könyvtár) és még két szecessziós stílusban épült magánpalota. Szabadka idővel Észak-Bácska legjelentősebb közigazgatási, ipari, kereskedelmi, közlekedési és művelődési központja lett. A közeli Palicsi-tó is hozzájárul a város és környéke turisztikai kínálatához.

ZOMBOR (Sombor/Сомбор/Зомбор)

Zombor városa Vajdaság és a Szerb Köztársaság északnyugati szegletében található, a szerb–magyar–horvát hármass határ közelében, és a Nyugat-bácskai körzet központja. A 2011-es népszámlálás adatai szerint a városnak valamivel több mint 47.000 lakosa volt. A település kezdete az 1360-as esztendőre tehető, amikor a Czobor-család birtokán megalakult Szent Mihály falu, amely a következő időszakban gyors és lendületes fejlődésnek indult. Időnként itt került sor Bodrog vármegye gyűléseire is. Hunyadi Mátyás engedélye alapján, a Czobor-család 1469-ben fallal övezte a települést, a török elleni védekezés céljából. Az oszmán-törökök 1541-ben foglalták el. Czobor-Szentmihály akkoriban jelentős mezővárosnak számított: erődje, kb. 2000 háza és sok kézműves műhelye volt. 1543-tól kezdve a város neve Zombor lett, és a Budai vilajet Szegedi szandzsákhöz tartozott. 1554-ben egy 46 települést felölelő náhije székhelye lett, egyúttal katonai, közigazgatási, bírósági, gazdasági és vallási központ is. Zombor 1687. 09. 12-ig maradt oszmán-török uralom alatt, ekkor a Habsburg Birodalom része lett. A városban a szerbeken kívül magyarok is éltek, 1687-ben pedig kb. 5.000 bunyevác is telepedett ide. 1690-ben, a III. Arsenije Černojević pátriárka vezette nagy vándorlás idején Zomborba újabb szerb telepések érkeztek. A zombori szerbek alakulatai részt vettek az 1691-es szalánkeméni és az 1697-es zentai csatában is. Ezt követően a város hamarosan Bács vármegye egyik járásának a székhelye lett.

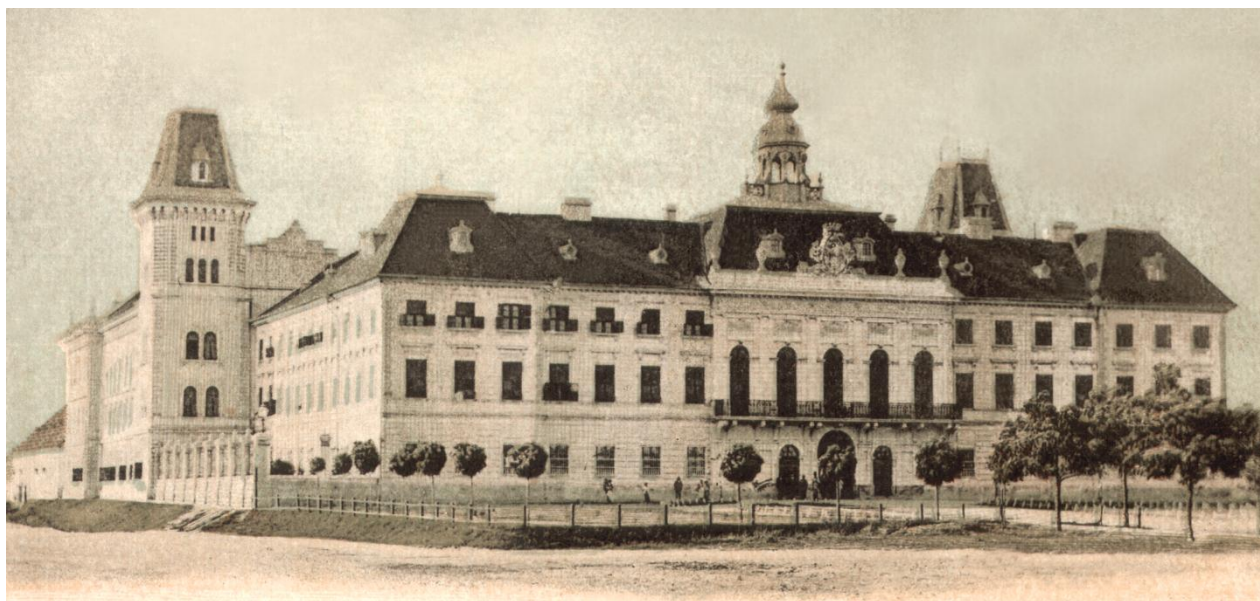
1717-ben Zombor határőrvárosi kiváltságot kapott. Első kapitánya Brankovics János gróf lett. A zomboriak a péterváradai és a belgrádi csatában harcoltak, majd Európa-szerte a Habsburg Monarchiáért. Lakói hűségese szolgálataért az uralkodó földbirtokokat adományozott a városnak, lakóit pedig felmentette az állami adók fizetése alól. Azonban ahogy csökkent az oszmán-török veszély, megváltozott a kormányzat viszonyulása a városhoz. Mária Terézia 1741-ben a vármegyéknek rendelte alá a katonavárosokat. Zombor ekkor Bács vármegye része lett, és a Magyar Udvari Kancellária hatáskörébe került. Zombor lakói számára ez súlyos csapást jelentett, mivel elvesztették addigi kiváltságaikat. A város lakói úgy döntöttek, hogy összegyűjtnek 150.000 rajnai forint értékű aranyat, amelyen megváltják szabadságukat és önkormányzatukat. Mária Terézia 1749. 02. 17-én írta alá a Zombort szabad királyi várossá nyilvánító oklevelet.

A város ezután tovább fejlődött. 1786-ban Bács-Bodrog vármegye állandó székhelye lett. Ez a vármegye a Magyar Királyság második legnagyobb területű vármegyéje volt, és a Duna-Tisza-közének déli részén terült el, és a XIX. és XX. század fordulóján Szabadka és Újvidék is hozzá tartozott. Zombor ezzel fontos közigazgatási, kereskedelmi, kézműves, közlekedési és művelődési és oktatási központtá vált.

A város lakói már a XVIII. század elejétől figyelmet szenteltek az oktatásnak. 1717-ben nyílt meg az első ortodox, 1722-ben pedig az első római katolikus felekezeti népiskola (elemi iskola). 1759-ben megalakult az első középszintű oktatási intézmény, 1763-ban pedig a szerb ortodox egyházközség megnyitotta a négyosztályos grammatikai iskolát (algimnáziumot). Ezután alakult meg a ferencesek irányítása alatt álló latin grammatikai iskola. 1767-ben a városi magisztrátus szerb és görög tanítási nyelvű iskolát alapított. 1778-ban Avram Mrazović megnyitotta az ún. normaiskolát, amellyel megvetette a térségben a szerb (és egyéb délszláv nyelvű) tanítóképzés alapjait. 1816-ban Szentendréről Zomborba került a szerb tanítóképző iskola, az ún. Preparandija. 1895-ben felépült a tanítóképző épülete, amelyben egészen 1948-ig folyt a tanítás. Ennek az iskolának a tanítványa volt, többek között, Isidora Sekulić, Jovan Dučić, Josif Marinković, Petar Konjović és sok más jelentős művész és tudós.

Zomborban több művelődési, oktatási és pénzügyi intézmény, később pedig sportintézmény is létesült. 1869-ben nyílt meg az első vasútvonal, amely összekötötte Zombort Szegeddel. Bittermann Károly 1850. október 12-én nyitotta meg az első zombori nyomdát. Csakhamar megjelentek az első újságok és hetilapok is. A városban ekkor szerbek, bunyevácok, magyarok, németek, zsidók éltek. Fejlődött a kézműipar és a kereskedelem, sörgyár, több malom és manufaktúra is nyílt. A várost fákkal ültették be és parkosították. Ennek köszönhetően Zombor ma is fasorairól és parkjairól nevezetes. A város jellegzetes növénye a helyiek által *bogyósnak* mondott ostorfa, amelynek első példányai 1903-ban érkeztek a Mississipp-i völgyéből. A város művelődési életében nagy jelentősége volt a színház megalapításának, 1882-ben. Zombornak a felsoroltakon kívül más nevezetességei is vannak: a XVI. és XVII. század fordulóján épített ún. basa-torony, amely az oszmán-török városparancsnok, a *dizdár* székhelye volt, a régi katolikus templom (Szentháromság-templom), amelynek építése 1717-ben kezdődött, a plébánia (valamikor ferences kolostor) épülete, amelyet 1743-ban kezdtek építeni, az 1842-ben épült városháza, a Grassalkovich-palota, az 1790-ben épült,

Keresztelő Szent Jánosnak szentelt szerb ortodox templom (ún. kistemplom), az 1808-ban épült vármegyeháza, amelyben megtekinthető Eisenhut Ferenc *Zentai csata* c. hatalmas festménye, a Fernbach-féle ház (ma: Városi Múzeum), a gimnázium épülete stb.

PANCSOVA (Pančevo, Панчево)

Pancsova a legnagyobb vajdasági városok egyike. A Temes folyó partján fekszik, és a Dél-bánáti körzet székhelye. A 2011-es népszámlálás adatai szerint a városnak 76.203 lakosa volt. Pancsován és környékén több őskori kultúra leletei kerültek elő. A legismertebbek a starčevói (tárcsói) és a valamivel fiatalabb vinčai kultúra. Ezt követően egészen a római hódításig különböző őskori kultúrák váltakoztak. Ezek közül említést érdemel a badeni, a vatini és a belegiši. A leletek az eneolitikum (rézkor), a bronzkor, valamint a kora illetve késő vaskor korszakából származnak.

A múltban különböző népek éltek a város területén. Történelmi források igazolják a dákok, szarmaták, rómaiak, kelták, hunok, avarok, majd a szlávok, magyarok, törökök, németek jelenlétét. A lakosság váltakozásával a település neve is változott: Panucea, Panocsa, Panuca, Pancsal, Pajcsova, Csomva, Pancsova. Az oszmán-török hódítást megelőzően a város Keve vármegyéhez tartozott. 1552–1716 között török uralom alatt állt, és a Temesvári vilajet része volt, s egy ideig szandzsákszékhely is. Az oszmán-török uralomnak Claudius Florimund Mercy csapatai vetettek véget. Ez alkalommal rövid időre a Csomva nevet kapta. A pozsareváci béke (1718) értelmében Pancsova a Habsburg Birodalom része lett. Csakhamar, 1720-ban, Temesvár környéki szerbek telepedtek le, és megalapították az ún. Felsővárost. A kicsit később, 1722-ben érkező németek pedig az Alsóvárost. Ekkoriban kezdődött a város gyors fejlődése is. 1718-ban már megalakult a sóhivatal, ekkor telepítették az első szőlőskerteket is. Kepis Ábrahám pozsonyi zsidó 1722-ben engedélyt kapott egy sörfőzde építésére, amely a térség egyik legelső sörfőző üzeme lett. (Később Weifert-féle (vagy Vajfert-féle) sörgyárként lett ismert.) 1733-ban megnyílt a selyemgombolyító üzem is és megkezdődött a selyemgyártás. Az újabb osztrák-török-háború (1737–1739) alatt, 1738-ban, Pancsova jelentős kárt szenvedett az ideiglenes oszmán-török megszállás során. A visszavonuló oszmán-török csapatok felgyújtották a várost és megrongálták a várat is. A belgrádi béke (1739) határozata értelmében a vár lebontásra került. A XVIII. század folyamán a Katonai Határőrvidék területe a Bánságra is kiterjedt. Ekkoriban, az 1760-as években került sor a második német telepítési hullámra, és ekkor telepednek ide a románok, majd valamivel később a szlovákok is. A hadsereg szükségleteire a városban egy posztómanufaktúra létesült. 1767-ben Pancsova a XII. (német-bánsági) határőr ezred székhelye lett. 1794-ben I. Ferenc egyesítette a szerb és a német városrészt, s az így kialakult település a szabad határőri közösség rangot kapta. A Katonai Határőrvidék 1871. évi felszámolása alkalmával Pancsova a magyar polgári közigazgatás alá került, és Torontál vármegye része lett. A XIX. század folyamán Pancsova jelentős

fejlődést ért meg. 1838-ban megnyílt a vágóhíd, 1846-ban az olajütő, 1843-ban az első malom, fellendül az építőanyag-gyártás. 1850-ben nyílt meg az első gőzhajójárat Pancsova és Zimony között. 1894-ben megnyílt a Nagybecskerek–Pancsova, 1896-ban pedig a Versec–Pancsova vasútvonal is. Ugyanebben az évben kezdte meg működését a város első telefonközpontja.

Claudius Florimund Graf von Mercy

A régi városközpontot neoklasszicista és neobarokk stílusú épületek díszítik. Az ortodox Mennybemenetel-templom (Uspenska crkva) 1810-ben épült. Belsejét Konstantin Danil festette. 1878-ban, Svetozar Ivačković tervei alapján épült az Urunk Színeváltozása ortodox templom (Preobraženska crkva). Ennek ikonosztázát a híres festőművész, Uroš Predić készítette. A város közelében található az ortodox Volovica monostor, amely a hagyomány szerint még 1383-ban épült.

A XIX. század folyamán a városban több iskola is nyílt: matematikai, ismétlő és polgári fiúiskola. 1839-ben megalakult a szerb dalkör. Vezetője, Nikola Đurković, alapította az első amatőr szerb színháztársulatot is. 1869 áprilisában jelent meg az első szerb nyelvű pancsovai lap, a *Pančevac* első száma, amelyet Jovan Pavlović, a kereskedelmi iskola tanára alapított. (Ez a lap ma Szerbia legrégebbi helyi jellegű hetilapja.) Pancsován sok jelentős szerb művész és tudós született, mint pl. Arsa Teodorović festőművész, Dragomir Krančević az első szerb hegedűművészek egyike, Mita Topalović és Petar Krančević zeneszerzők, dr. Jovan Erdeljanović költő és néprajzkutató, Đorđe Vajfert, a Szerb Nemzeti Bank egyik első kormányzója, Olja Ivanjicki festőművész... Pályafutása során egy ideig Pancsován élt és tevékenykedett Jovan Jovanović Zmaj, Svetislav Kasapinović, Uroš Predić, Miloš Crnjanski, Isidora Sekulić is.

Pancsova fejlődése a XX. század folyamán is folytatódott, amikor számos ipari üzem létesült itt: az üvegyár (1932), a keményítőgyár (1937), a szőrmegyár, a kendergyár, a nitrogénművek (1962), a kőolajfinomító (1968), a Petrohemija üzem (1977) és mások. Pancsova egyik védjegye a Népkert, amelyet 1829-ben kezdtek telepíteni, és az első pancsovai városterv megalkotója, Mihovil Mihaljević dandártábornok parancsára készült el.

NAGYBECSKEREK

(Zrenjanin/Зрењанин/Zreňanin/Zrenianin)

Nagybecskerek a Bánság szerbiai részének legnagyobb városa, egyben a Közép-bánáti körzet székhelye is. A 2011-es népszámlálás adatai szerint a városnak 76.511 lakosa volt. Nagybecskerek a bánsági löszterasz nyugati peremén található, ott, ahol a rendezett medrű Béga-csatorna a Tisza valamikori medrébe ömlik. A város környéke kifejezetten sík vidék. Történelme folyamán a város neve többször is változott. 1326–1935 között volt Becskerek, Nagybecskerek, Veliki Bečkerek, Groß-Betschkerek. 1935-ben nevezték el először Petrogradnak, a Karađorđević-házbeli I. Péter király tiszteletére. 1946-ban Žarko Zrenjanin néphős tiszteletére Zrenjaninnak nevezték el. A város első említése 1326-ból való. Az oszmán-török hódítás előtt különböző magyar földesurak, valamint Stefan Lazarević és Đurađ Branković szerb despoták birtoka volt. Ekkoriban épült vára is (1528). A várost magyarok és szerbek lakták. 1551–1716 között oszmán-török uralom alatt állt, azok kiűzése után pedig a Habsburg Birodalom része lett. Már 1718-ban elkezdődött a német telepítés, de szerbek, románok, olaszok, franciák, sőt 1737-ben spanyolok is érkeztek, akik kedvéért Nagybecskereket egy időre Új-Barcelonának nevezik el. 1728-tól, Mercy gróf parancsára megkezdődött a Béga folyó szabályozása és a Béga-csatorna kiásása, a mocsarak lecsapolása és a hajózás érdekében. 1745-ben Sebastian Kratzeisen megnyitotta az első sörfőző üzemet. 1746-ban épült fel a szerb ortodox Mennybemenetel-templom (Uspenska crkva), amely ma a város legrégebbi épülete. Az első római katolikus templom 1758-ban épült. 1760-ban megalakult a zsidó hitközség.

1769. 06. 06-án Mária Terézia adománylevele Nagybecskereket mezővárosi rangra emelte. 1778-ban visszaállt a vármegyerendszer, és Nagybecskerek Torontál vármegye székhelye lett. Ekkoriban nyílt meg a város területén az első kórház és az első gyógyszertár is. A XIX. század folyamán folytatódott a város fejlődése: gőzmalmok, téglagyárak, sörgyár nyíltak, és Lazar Dunderski Szerb Szőnyeggyára. 1883-ban megnyílt a Nagykikinda–Nagybecskerek-vasútvonal, a város így vasúti összeköttetést kapott. 1896-ban felépült a villanytelep is és a város utcai közvilágítást kapott. A XIX. század folyamán a város lakossága kis híján megduplázódott.

A város építészeti képe az 1807. évi nagy tűzvész után kezdett kialakulni, amely után alig néhány épület maradt a városközpontban. 1777-ben épült a Szűz Mária bemutatásának szentelt templom a Gradulica városrészben. A XIX. és XX. század fordulóján több jellegzetes épület készült el, amelyek ma is jellemzői a városnak: a Vármegyeháza (ma Városháza, 1820), a római katolikus székesegyház (1868), a kereskedelmi akadémia (1891), a neogótikus stílusú református templom (1891), pénzügyi palota (ma városi múzeum)

(1894). A Béga-parton épült fel 1908-ban a Törvényszéki Palota, amely Nagybecskerek legmonumentálisabb és legfontosabb középületeinek egyike. 1903-ban kezdődött meg a Bégán átvezető vashidak (Erzsébet-híd vagy Nagyhid és Ferenc József-híd vagy Kishíd) építése, amelyek felváltották a városközpontot a déli városrészekkel összekötő fahidakat.

Nagybecskerek a kultúra és oktatás terén is fejlődött. 1833-ban megnyílt a magyar polgári kaszinó, 1846-ban a piarista gimnázium, 1880-ban a négyosztályos felső népi leányiskola, 1890-ben a polgári fiúiskola. Nagybecskereken született Aleksandar Sandić (1835–1908) szerb történetíró, irodalmár és politikus, Todor Manojlović (1883–1968) író, irodalmi és képzőművészeti kritikus, a Nagybecskerekhez közeli Orlódon (Orlovat) született és nyugszik Uroš Predić (1857–1963) a legnagyobb szerb festők egyike. A XX. századi világháborúk során a város nem szenvedett komolyabb rombolást, ami kedvezően hatott fejlődésére. 2007. 12. 29-én, a Szerb Köztársaság új közigazgatási felosztásával, Nagybecskerek ismét megkapta a városi rangot.

NAGYKIKINDA (Kikinda/Кикинда)

Nagykikinda Észak-Bánát legnagyobb városa. A 2011-es népszámlálás adatai szerint a városnak 59.329 lakosa volt. Nagyszámú régészeti lelet tanúskodik arról, hogy ezen a vidéken már hétezer éve is éltek emberek. A város környékéről rég eltűnt kultúrák és civilizációk nyomai kerültek elő. Ez a terület sok Kárpát-medencébe érkező népnek volt ideiglenes vagy tartósabb lakóterülete. Előkerültek újkőkori és bronzkori, továbbá kelta, dák, szarmata leletek.

Kikindát először a XV. század elején említik az írott források, Kökényd alakban. Valószínűleg a közeli Ecehidával együtt, több kisebb település együttes elnevezése volt, amelyek a magyar főnemesek illetve a szerb despota, majd 1423-ban Zsigmond magyar király birtokát képezték. Mai nevével egy 1718-as térképen találkozunk először, amelyen *Groß Kikinda* egy elpusztult települést (pusztát) jelöl. 1551–1716 között oszmán-török uralom alatt állt. A város területén a tömeges letelepedés 1751–1753 között zajlott, amikor a Tisza-Marosi Határőrvidék felszámolása után szerb határőrök érkeztek ide. A volt határőrök fokozatosan hozzászoktak az új életmódhoz, és termőföldde alakították a mocsaras vidéket. Valamivel később németek, magyarok, zsidók is letelepedtek itt. 1774 novemberében Mária Terézia megalapította külön közigazgatású Nagyikindai Kiváltságos Koronakerületet, amelynek központja ebben a városban volt. A kerületet Nagyikikinda mellett még kilenc észak- és közép-bánáti szerb határőr-település alkotta:

Szerbkeresztúr (Srpski Krstur), Jozefova (ma Törökkanizsa része), Mokrin, Kárlova (ma Novo Miloševo része), Basahíd, Vrányova (ma Törökbecse része), Melence, Kumán és Tiszatarros (Taraš). A kerület 1876-ban szűnt meg, amikor Nagyikindát a nagybecskereki székhelyű Torontál vármegyéhez csatolták. A XVIII. század folyamán a város tervszerűen épült, az akkori városrendezési elvek szerint. Az utcák – amelyek kijelölése a XVIII. század második felében történt – egyenesek és szélesek voltak, derékszögben metszették egymást. A főtéren volt a piac, a templom, a városháza, az iskola, a fogadó. 1893-ban Nagyikinda rendezett tanácsú várossá lett nyilvánítva.

A XIX. század végén Nagyikinda volt Torontál vármegye legnépesebb települése, kb. 22.000 lakossal. A lakosok fő foglalkozása a mezőgazdaság volt. Az iparosodás kezdete a XIX. század második felére tehető. Ekkor nyílt meg a városban a Mészáros-féle (1864), majd a Bohn-féle (1867) téglagyár. Ez a két gyár jelenti majd a későbbi Toza Marković Építőanyaggyár alapját. Megnyíltak az első gőzmalmok (1869), az olajfeldolgozó műhelyek és a jéggyár. A keményítőgyár 1905-ben nyitotta meg a kapuit, az ecetgyár (szeszgyár) pedig 1909-ben, valamivel később pedig két bútorgyár is nyílt. A villanytelep 1906-ban épült fel. A város fejlődését a XX. század első felében kirobbant világháborúk szakították félbe, hogy aztán a második világháború után a város ismét lendületes fejlődésnek induljon: új gyárak, házak, köz- és lakóépületek épültek. Manapság Nagyikinda legjelentősebb ipari üzei a Kikinda Öntöde, a Toza Marković Építőanyaggyár, a Szerb Kőolajipari Vállalat Észak-Bánáti Üzeme, a Kikindski mlin Malomipari Vállalat. A nagyikindai látnivalók közül kiemelkedik a Szent Miklós ortodox templom (1769), amelynek ikonosztázát Teodor Ilić Češljar készítette, a Kúria, azaz a volt Nagyikindai Koronakerület székháza (1836–1839), és az 1899-ben épült szárazmalom, amely 1951 óta állami védelem alatt áll, 1990-ben pedig kiemelt jelentőségű műemléknek nyilvánították. Nagyikinda legrégebbi művelődési intézménye a Városi Könyvtár, amely Jovan Popović író és politikus nevét viseli. Ez az intézmény az 1845-ben alakult Első Szerb Olvasókörből nőtte ki magát. Az első színelőadásra 1796-ban került sor a városban. Ez német nyelvű volt. Az első szerb nyelvű színelőadás 1834 májusában lett megtartva. Ez Jovan Sterija Popović *Svetislav és Mileva* c. darabja volt, amelyet az Aranyekéhez címzett kocsmában adtak elő a színészek. A Guzlica nevű nagyikindai szerb dalkör 1876-ban alakult, és ez is a város egyik legrégebbi művelődési intézménye. A városban azelőtt magyar és német dalkör is működött, a Dalárda és a Cecília.

Ami az oktatás fejlődését illeti, 1781-ben nyílt meg a latin iskola, 1858-ban a polgári iskola, 1877-ben pedig az első gimnázium. Nagyikindán számos művész és tudós született és kezdte el sikeres pályafutását. Így például Nikola Aleksić festő (1837–1840 között élt Nagyikindán), Pavle Kendelac archimandrita, teológus, tudós (1766-ban született Nagyikindán), Đura Jakšić, Dušan Vasiljev (1900–1924), Radivoje Berbakov festő (1925–2003).

MITROVICA (Sremska Mitrovica/Сримска Митровица)

Mitrovica (Sremska Mitrovica) a Szerémségi körzet közigazgatási, gazdasági és művelődési központja. A város valójában három település összevonásával jött létre. Ezek: Mitrovica, mint a város központi része, a tőle délre, a Száva túlsó, jobb partján levő Mačvanska Mitrovica, és a nyugatra fekvő Lačarak, a legnagyobb szerbiai falu. A város térségében 79.940 lakos él, magában a városban 41.624. Mitrovica története hosszú és igen viszontagságos. Legnagyobb dicsőségét a város a római uralom alatt érte meg, de története ennél jóval korábban, már kb. Kr. e. 7000 körül elkezdődött. A rómaiak a Kr. e. I. század végén, időszámításunk kezdete körül foglalták el a mai Mitrovica területét, és megalapították itt Sirmium nevű városukat, amely a Kr. u. III. század közepétől Pannonia római tartomány gazdasági középpontja lett. Miután Diocletianus római császár (284–305) 293-tól bevezette a Római Birodalom területén a tetrarchiát, Sirmium a Római Birodalom egyik fővárosa lett. A város fejlődött, szépült és bővült. Számos középület létesült, mint pl. a forum, az amfiteátrum, templomok, thermák (római fürdők), hippodrom (lóversenypálya), magánvillák. A város különleges jelentőségét tanúsítja, hogy egy ideig pénzverde is működött a területén. Sirmium kora keresztény központ is volt: számos vértanú és püspök származott Sirmium környékéről vagy tevékenykedett itt.

A városban és környékén több római császár született: Decius Traianus (249–251), Aurelianus (270–275), Probus (276–282), Maximianus Herculus (285–291), Nagy Constantinus császár fia, Constantius (337–361), valamint Valentinianus császár fia, Gratianus (361–383).

Sirmium a hódítók kedvelt célpontja volt. A hunok 441-ben, az avarok és a szlávok 582-ben foglalták el és rombolták le. Ezzel véget ért a IV. századi híres római történetíró, Ammianus Marcellinus, által „minden városok anyjának” nevezett Sirmium történetének dicsőséges ókori szakasza.

A IX. században a Szerémség egész területe a Bolgár Birodalomhoz tartozott, Sirmium pedig ismét püspökségi székhely lett. Az elkövetkező két évszázad alatt a Magyar Királyság és a Bizánci Birodalom küzdött a Szerémség és a város felett uralomért. Ez a küzdelem a bizánciak vereségével és elűzésével ért véget, 1180-ban. Sirmium romjain létrejött egy új, középkori város, *Civitas Sancti Demetrii*, azaz Szent Demeter városa. Nevét védőszentjéről, Szent Demeterről és a neki szentelt monostorról kapta, amely körül az új település kialakult. 1526-tól kezdve a város oszmán-török uralom alatt állt, akik *Mitrovica sehernek* nevezték. 1718-ban került a Habsburg Monarchiához, majd néhány évtizeddel később a IX. (pétervárad) határőrezred székhelye lett. 1763-ban elnyerte a szabad határőr községi címet. A városba ettől kezdve németek, zsidók, magyarok, horvátok és ruszinok is telepedtek. 1881-ben Mitrovica szabad királyi város lett. A város ezután gyors fejlődésnek indult, és a Száva felé terjeszkedett, ahol új városnegyedek és új gyárak épültek. 1888-ban a városban 108 bolt működött. Nagy mennyiségű áru cserélt gazdát az évente öt alkalommal tartott mitrovicai vásárokon. A város legrégebbi ipari üzeme a sörfőzde, amely 1830-ban létesült. Az első fűrésztelep 1891-ben nyílt meg, 1899-ben pedig már gőzfűrésztelep is működött a városban. Ennek tulajdonosa Franz Gamirschek volt. A bútorgyár 1909-ben nyílt.

A városban fontos szerepet játszott az oktatás. Valamikor két német, egy szerb és egy magyar nyelvű elemi népiskola működött itt. Volt ezen kívül még leányiskola és matematikai iskola is. 1838-ban nyitotta meg kapuit a mitrovicai gimnázium. Rendezték a város főterét, kialakult a városi park, körülötte előkelő, reprezentatív magán- és középületekkel. A város nevezetességei: a Szent István első vértanúnak szentelt régi ortodox templom (kistemplom), továbbá a Szent Demeternek szentelt 1794-ben épült ortodox székesegyház (nagytemplom), amelynek ikonosztázát Arsa Teodorović festette, az 1810-ben épült római katolikus templom, az 1895-ben épült Szerb Ház, a városi Magisztrátus épülete, a törvényszék, a görög katolikus Menybemenetel-templom, amelyet még ruszin templomnak is neveznek, és más magán- és középületek. A XIX. és XX. század fordulóján a városnak több mint 10.000 lakosa volt.

1918-ban Mitrovica a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett, majd a második világháború idején a Független Horvát Állam uralma alá került. A város lakossága ekkor üldöztetésnek, deportálásnak és kivégzéseknek volt kitéve, ami kihatott a lakosság számának alakulására is. Megváltozott a város nemzetiségi összetétele is: a zsidó közösség megsemmisült, a német lakosság pedig a háború befejezése után lett kitelepítve.

A város a XX. század második felében ismét fejlődésnek indult: új gyárak létesültek, új lakónegyedek épültek, és nőtt a lakosság is. Különösen a hús- és konzervipar, továbbá a malomipar, a cukor- és

takarmánygyártás, valamint a gyümölcs- és zöldségtermelés és -feldolgozás volt fejlett. Gazdag múlttal és hagyományokkal rendelkező városként Mitrovicának számos művelődési intézménye is van, amelyek bővítik az idegenforgalmi kínálatot. Ezek közül a legismertebbek: a Szerémségi Múzeum, a Lazar Vozarević Képtár, a Dobrica Milutinović Színház, a Sirmiumart Művelődési Intézmény. Maga a város valóságos szabadtéri múzeum, mert megtekinthetőek területén a római kori leletek, a XVIII–XIX. századi barokk és klasszicista stílusú épületek, a város 1942-ben kivégzett polgárainak emlékére létesített park, és nincs innen messze a Zasavica természetes rezervátum, és a Fruška gora sem, sok kolostorával.

KARLÓCA **(Сремски Карловци/Sremski Karlovci)**

A Duna jobb partján, Újvidék és Pétervárad közelében fekvő, kis híján 9.000 lakosú városka viharos történelméről, jelentős kulturális örökségéről és jellegzetes barokk épületeiről ismert. A települést 1308-ban említik először a források, Karom néven. Karom vára egy római erődítmény helyén épült. A középkorban a Báthory és a Maróthy családok birtoka volt. Az oszmán-törökök 1521-ben lerombolták a várat, és elfoglalták a környékét. Uralmuk a bécsi háborúig tartott. A háborút lezáró béke aláírására éppen Karlócán került sor 1699. 01. 26-án. A békeszerződés megkötésének helyszínén épült fel 1817-ben a Békekápolna. A bécsi háború után Karlóca a Habsburg Birodalom része lett, és fontos kereskedelmi központtá vált, amihez a Duna közelsége és a Közép-Európából az Oszmán Birodalomba vezető útvonal mentén való elhelyezkedése is hozzájárult. A városkában sorra nyitak a műhelyek és boltok, a mezőgazdaság terén pedig különösen fontossá vált a szőlészet. Ekkoriban lett Karlóca a Habsburg Birodalom területén élő szerbek vallási és művelődési központja. 1713-ban a szerb ortodox érsekség székhelye a krušedoli monostorból Karlócára került. 1726-ban Mojsij Petrović érseknek köszönhetően megnyílt Karlóca első iskolája. Az első tanító az Oroszországból érkező Maxim Szuvorov volt, aki az első tankönyveket is magával hozta. 1733-ban újabb tanárok érkezett Karlócára. Közülük Emanuil Kozacsinszkij volt a legfontosabb. 1735-ben említik a források először a Szentháromságnak szentelt római katolikus templomot. Bár 1739-ben 51 német család települt Karlócára, a város továbbra is kifejezetten szerb jellegű maradt: pl. 1753-ban a város 3.843 lakosából 3.110 szerb nemzetiségű volt. Ugyanebben az esztendőben Karlóca szabad határőrközség lett.

A városka fejlődésében fontos szerepet játszott Pavle Nenadović érsek, aki támogatta az oktatás és a kultúra fejlesztését, nyomdát alapított, létrehozta a tanítókat és papokat támogató alapot, felújította a

Tarcal-hegyi ortodox monostorokat, 1762-ben pedig felépíttette a Szent Miklósnak szentelt érseki székesegyházat. A székesegyház tipikus barokk stílusban készült ikonosztázát Jakov Orfelin és Teodor Kračun készítette, a ma látható freskókat pedig Paja Jovanović festette.

1788-ban a település nagy része tűz martaléka lett. A városka látványos felújításához Stevan Stratimirović érsek is hozzájárult. Az ő energiájának és a szerb nemzeti érdekek iránti elhivatottságának, valamint a gazdagodó szerb polgárság támogatásának köszönhetően nyílt meg 1791-ben Karlócán az első szerb gimnázium. Hamarosan, 1794-ben, megalakult az ortodox szeminárium, amely a kijevi után az ortodox világ második legrégebbi papnevelője. A XIX. század elején tevékenykedett Karlócán a *Karlovački krug* (Karlócai Kör), egy kis tudományos társaság, amelynek több jelentős nyelvtudós és történész is tagja volt. A Négy Oroszlán elnevezésű kút is a város egyik jelképe. 1799-ben épült. Karlóca különleges jelentőségét az adja, hogy 1848-ban itt került sor a délvidéki szerbek májusi gyűlésére, amelyen a jelenlevők kikiáltották a Szerb Vajdaságot, és a patriarchátust, valamint számos egyházi kongresszus színhelye is itt volt. A karlócai gimnázium tanulóinak javaslatára, 1883-ban Bécsből Stražilovóra szállították Branko Radičević földi maradványai. A karlócai gimnázium új épülete German Anđelić és utóda, Georgije Branković pátriárkák kezdeményezésére és támogatásával épült. A terveket Pártos Gyula magyar építész készítette. Az érseki palota 1894-ben készült el, Vladimir Nikolić építész tervei alapján. A palotakápolna ikonosztázát Uroš Predić festette. Vladimir Nikolić tervezte az ortodox szeminárium 1901-ben elkészült épületét, továbbá az Egyházi Alapok Székházát és a Stephaneumot is. Az első világháborút követően, 1918. 12. 31-én, Karlócán került sor a szerb ortodox egyháztartományok egyesülésének kihirdetésére, amivel megalakult a Szerb Ortodox Egyház. A két világháború között Karlócat előzönlötték az oroszországi menekültek, zömmel fehérgárdista tisztek és orosz ortodox papok. A második világháború idején Karlóca a Független Horvát Állam fennhatósága alá került. A háború után, dicsőséges múltjának köszönhetően, Karlóca máig a szerb nép fontos művelődési és szellemi központja maradt. A város egyik jellegzetessége a sok pincészet is, amelyek szintén sok turistát vonzanak a városkába. Egy helyi hagyomány szerint, a szőlőt Marcus Aurelius római császár honosította meg errefelé, és azóta, évszázadokon át, folyamatosan készül itt a világhírű, minőségi bor.

VAJDASÁG JELLEGZETES MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI EMLÉKEI

A KÖLPÉNYI STRATIMIROVIĆ-KASTÉLY

A bácskai Kölpényben (szerb nevén: Kulpin) – nem azonos a szerémségi Kölpénnyel, melynek szerb neve Kupinovo – található, két kastélyból álló épületegyüttes a Stratimirović nemesi család részére épült. A két központi kastélyépület mellett gazdasági épületek sora húzódik. A Stratimirović-család a legtekintélyesebb szerb családok egyike volt a Habsburg Monarchiában. A család tagja volt Stevan Stratimirović érsek és Đorđe Stratimirović, az 1848-as szerb mozgalom egyik vezetője is. A Stratimirovićok már 1745-ben nemesi címet nyertek hadi érdemeikért. A cím mellé Mária Terézia nekik adományozta a kölpényi birtokot is. Az épületegyüttest később rövid időre Szemző Máté vásárolta meg, majd 1889-ben Lazar Dunđerski tulajdonába került.

A kastélyegyüttest egy 4,5 hektár területű csodálatos park övezi. A kisebbik vagy régi kastély a XVIII. század végén épült. Ez egy talapzaton álló, szimmetrikus homlokzatú földszintes épület, magasan álló bejárattal. Az ablakokat és a bejárati kaput kovácsoltvas rács és díszítés ékesíti. A nagyobbik kastély a XIX. század közepén épült. Mai alakját Lazar Dunđerski tulajdonos idején nyerte el, aki 1912-ben Momčilo Tapavica építész tervei alapján újjáépítette és állíttatta helyre. A nagyobbik kastély is földszintes épület. Neoklasszicista stílusban épült. Fő homlokzatát a négy pár jón stílusú oszlopon nyugvó előcsarnok uralja, amelyhez előlről lépcső, két oldalról pedig kocsfelhajtó vezet.

A birtok 1945-ig volt a Dunđerski-család tulajdonában, ezután államosítva lett. A nagy kastélyban 1993 óta mezőgazdasági múzeum foglal helyet.

A SZALÁNKEMÉNI CSATA EMLÉKMŰVE

A bécsi háború (1683–1699) egyik legjelentősebb csatája a Szalánkemén közelében fekvő Mihaljevác-dombnál játszódott le, 1691. 08. 19-én. A Habsburg-sereget Badeni Lajos vezette, az oszmán-török sereget pedig Köprülü Musztafa nagyvezír, aki maga is elesett a csatában. A Habsburg-sereg győzelméhez jelentős mértékben hozzájárult a Jovan Monasterlija parancsnoksága alatt álló, kb. tízezres létszámú szerb milícia is. A csata helyszínén, a Tarcal-hegy lábánál, 1892 óta egy kb. 17 m magas emlékmű áll. Az emlékmű egy széles kőemelvényen nyugvó, felfelé keskenyedő, négyzet keresztmetszetű kőoszlop. Az emlékmű alsó része egy négyszögletes épület, oldalain egy-egy boltíves bejárattal, azok fölött háromszög alakú, alsó csúcsain összeérő oromzattal. Az oromzatok felső csúcsát egy-egy, fekvő félholdra állított kereszt díszíti. Az emlékmű középső része egy négyzet keresztmetszetű oszloptalapzat, amelyen egy kőből rakott oszlop áll. Az oszlop középső részén egy díszes domborműkoszorú fut körbe. Az emlékmű alsó részét képező kis építmény

közepén egy kőblokk található, amelynek bevésített, német nyelvű felirata számol be a csatáról. Később rákerültek Jovan Jovanović Zmaj szerb költő sorai is:

Hála és dicsőség sok elesett hősnek, ők felemeltettek, halál nem érte őket.

A BELCSÉNYI SPITZER-KASTÉLY

A gazdag és tekintélyes Spitzer-család kastélya 1890–1892 között épült Belcsényben. Spitzer Ede a belcsényi cementgyár egyik tulajdonosa volt. Az épület a különböző stílusok jellegzetes elemeit tartalmazza: a romanika, a gótika, a reneszánsz, a barokk, sőt még a szecessziós építészet jegyei is kivehetőek rajta, ezért az eklektikus építészet páratlan példájának számít a Vajdaság területén. Az objektum különleges értékét a központi hall beltéri díszítése képezi, amely a magyar szecesszió szellemében készült, cikornyás alakzatokkal. A belteret a pécsi Zsolnay-kerámiából készült kandalló uralja. A kastély ma elhagyatott, és hosszabb ideje áll kihasználatlanul.

A FUTAKI HADIK-KASTÉLY

A XVIII. század derekán a legnagyobb bácskai uradalmak egyike a futaki volt, amelyet 1740–1770 között a Csernovics-család birtokolt. Az uradalmat gróf Hadik András osztrák tábornagy és a bécsi Udvari Haditanács elnöke vásárolta meg, aki 1777-ben egy reprezentatív, előkelő, szemet gyönyörködtető kastélyt emeltetett itt. 1805-ben a Chotek grófok tulajdonába került, akik 1922-ig birtokolták. Ekkor az uradalom területe jelentős mértékben megcsappant. Az elkövetkező években, a második világháborúig, a kastély több alkalommal is gazdát cserélt, de megőrizte külalakját.

Kisebbségi átalakítások ellenére, az épület megtartotta eredeti barokk jellegét. A kastély, amelyben ma a futaki Mezőgazdasági Iskola foglal helyet, 2001-ben lett műemlékké nyilvánítva.

Az uradalomhoz sok érdekesség fűződik. Ezek egyike, hogy ifj. Johann Strauß az akkori Chotek-kastélyban alkotta legismertebb szerzeményét, a *Kék Duna-keringőt*. Mindössze néhány nappal a szarajevói merénylet előtt, a kastélyban szállt meg Ferenc Ferdinánd főherceg, osztrák–magyar trónörökös is feleségével (Chotek) Zsófia grófnővel. A kastélyban raboskodott August von Mackensen német tábornagy is, az első világháború végén történt megadásától kezdve 1919 novemberéig.

A SZERÉMSÉGI FRONT EMLÉKMŰVE

Šid környékén, Adaševci falu közelében található a Szerémségi front áttörése alkalmával, 1945 áprilisában elesett harcosok emlékműve. 1944 őszétől kezdve folytak itt komoly harcok, amikor a Főparancsnokság utasítása értelmében ide vezényelték a frissen besorozott, harci tapasztalattal nem rendelkező, főleg szerb nemzetiségű fiatalokat, akik tömegesen estek áldozatul az ellenséges katonák elleni súlyos és kimerítő harcokban.

Az emlékegyüttesnek három része van: a Gyülekezőhely, a Becsület-fasor és a Múzeum. A Gyülekezőhelyen megtekinthetőek a hadműveletben részt vevő egységek nevei és végigkövethető a hadműveletek lefolyása. A Becsület-fasorban elolvashatóak a hadműveletekben elesettek nevei, a Múzeumban pedig a korabeli tárgyak mellett Jovan Soldatović szobrász alkotásai is ki vannak állítva.

Az emlékpark 1988-ban létesült, Miroslav Krtonošić építész tervei alapján.

A VERSECI VÁR (TORONY)

Versec város jelképe, a Verseci torony 1439-ben épült, állítólag Đurađ Branković szerb despota emeltette (Vég-)Szendrő várának első eleste után, hogy megvédelmezze a mai Vajdaság területén álló birtokait. A valamikori vár maradványai a Verseci-hegység részét képező, 399 m magas Vár-hegyen állnak. Az erődítmény legjobban megőrzött része a teljesen helyreállított, 20 m magas, négyszögletes alaprajzú, többemeletes vártorony, amelynek pincéjében élelmiszer- és fegyverraktárként szolgáló helyiség volt. A torony bejárata kb. 10 méterrel van a földszint felett. A toronyba mozdítható, szükség esetén felhúzható falépcső (grádics) vezetett. A kandalló és a kémény maradványai alapján feltételezhető, hogy a torony legfelső emelete lakóhelyként szolgált. Az egész erődítmény tojásdad alapú volt, szélessége 18 m, hossza 46 m. A karlócai béke után megkezdődött a torony lerombolása, úgyhogy azt már nem lehetett katonai célokra használni.

A DUNACSÉBI DUNĐERSKI-KASTÉLY

A kastély épületegyüttese a XVIII. század második felében készült el. Több épületből áll, amelyek egy terjedelmes parkban helyezkednek el. A kisebbik kastélyt Márfi Lipót építtette a XVIII. és XIX. század fordulóján, a nagyobbik kastélyt pedig Bezerédy Miklós, 1834–1837 között. Az épület kizárólag nyaralóként szolgált, és 1882-ben Lazar Dunđerski vásárolta meg. A második világháború után a Dunđerski-család elveszítette ezt az épületet is.

A kastély téglalap alapú, földszintes épület. Keleti oldalán négy dór stílusú oszlopon nyugvó, fedett tornác áll, amelyhez előlről lépcső, két oldalról pedig kocsifeljáró vezet. A tornác oromzata klasszicista stílusú. A XIX. század végétől az első világháborúig a kor számos tekintélyes és fontos politikus, művésze, tudósa megfordult itt. Többek között: Nikola Tesla, Paja Jovanović, Stevan Todorović. Ebben a kastélyban ismerte meg Laza Kostić Lenka Dunđerskit, akihez híres költeménye, a *Santa Maria della Salute* szól. A kastély a közelmúltig a Vajdasági Múzeum iparművészeti, bútortörténeti és lakberendezési tárlatának adott otthont. A kiállított tárgyak valamikor a Dunđerski-család tulajdonát képezték. A kastély állami védelem alatt álló, kiemelt jelentőségű műemlék.

A SZERVICZKY-CSALÁD TÖRÖKKANIZSAI KASTÉLYA

Szerviczky Márk (Marko Servijski) gazdag és tekintélyes újvidéki polgár, 1782-ben vásárolta meg a törökanizsai uradalmat, majd 1793-ban kastélyt is építtetett itt. Ezt fia, György (Đorđe), végrendeletében unokahúgára, Katalinra hagyta, aki Emil Schulpe felesége lett, és így a kastély a Schulpe-családhoz került. Az elsődleges tulajdonosok idején a kastélynak gazdag, kb. 3.000 kötetes könyvtára, számos porcelán-, ezüst- és bronztárgyból, valamint értékes bútorokból álló belső berendezése, továbbá portré- és fegyvergyűjteménye volt. Miután Katalin és Emil Schulpe lánya és egyetlen örököse, Wilhelmin, Tallián Andor felesége lett, a kastély két másik törökanizsai épületet is birtokoló Tallián-család tulajdona lett, A Szerviczky-kastély a nagyobbak és fényűzőbbek közé tartozik. Különálló épületként készült, parkkal övezett, nyújtott téglalap alaprajzú, emeletes épület. Arányai, szimmetriája, homlokzat kialakítása és belső beosztása miatt a késő barokk világi építészet értékes, ritka példája. A második világháború végén a kastélyból minden ingóság eltűnt. A törökanizsai községi bíróságnak és a kommunális vállalatoknak otthont adó épület jelentős műemlék.

A BEODRAI KARÁCSONYI-KASTÉLY

1842–1846 között építtette Karácsonyi Lajos, Torontál megyei főispán, beodrai uradalmán. (Beodra ma, Karlovával együtt Novo Miloševo falut képezi.) Terjedelmes park közepén épült, neoklasszicista stílusú, reprezentatív lakóépület volt. Az egyemeletes épület alaprajza nyújtott téglalap. Fő homlokzata szimmetrikus beosztású, központi részében mély, hangsúlyos tornáccal. A földszint és az emelet között a homlokzaton egy koszorú fut végig. A földszinti rész ablakait jón, az emeleti rész ablakait viszont korinthoszi (fél)oszlopfők díszítik. A Karácsonyi-kastély a mezei (falusi) kastélyok csoportjába tartozik, amelyet rendszerint gazdasági (majorsági) épületek vesznek körül. Ezek biztosították, hogy az uradalom egész évben üzemeljen. Ezért az uradalom keretében lóistálló, raktár, istállók, szolgálakok is megtalálhatóak. Az első világháború vége előtt a kastélyt kifosztották. A XX. század folyamán az épületnek különféle rendeltetése volt (árvaház, kórház, iskola, gyár). Az épületen, amely 1997-ben lett jelentős műemlékké nyilvánítva, két alkalommal került sor állagmegőrző munkálatokra. Az utóbbi években a kastély elhagyatottan áll.

A TOPOLYAI KRAY-KASTÉLY

A kastélyt a XIX. század első évtizedében Kray Ferenc építtette, ma a helyi múzeum és a képtár székhelye. Topolyát I. Ferenc király adományozta Kray Pálnak, Ferenc apjának, katonai érdemeiért. A kastély építéséről és a munkálatokról nem maradtak fenn részletesebb adatok. Ez volt a település első emeletes lakóháza, és csak a közelében levő római katolikus templom volt nála magasabb. A kastély a főútra néző erkéllyel a település díszje volt. A Kray-uradalom reprezentatív angolkertjéről volt ismert, amelyet Kray Ferenc felesége, Gessel Borbála létesített. Ma az angolkertnek csak kisebb része maradt fenn, amelyet Zichy-parknak neveznek.

A ZOMBORI VÁRMEGYEHÁZA

Zombor területén – a város fontos történelmi szerepe miatt – sok jelentős épület található. Ezek egyike a Vármegyeháza, amely Bács-Bodrog vármegye közigazgatási székhelye volt. Amikor Zombor 1786-ban vármegyei székhely lett, a megyei közgyűlés egy új vármegyeház építéséről határozott. Az épület 1805–1808 között épült, Bauer József zombori építész tervei alapján. A Vármegyeháza eredeti alakja Zombor 1818. évi stilizált látképén, valamint Pavle Kerinićnek a Bács-Bodrog vármegye főispánjának ünnepélyes beiktatását ábrázoló, 1825-ben készült – és a bajai múzeumban őrzött – festményén látható. A képeken az épület mai homlokzata látható, a barokk stílusú kupolával, de szerényebb díszítéssel és a két oldaltorony nélkül. A Vármegyeház 1882-ben nyerte el mai alakját, amikor Pártos Gyula tervei alapján kibővítették és átalakították a homlokzatát. A régi homlokzat helyére az eklektika jegyében készült új, díszesebb került. Felépült a két oldalsó torony, és az épület téglalap alaprajzú hátsó része is. Az épület udvarára egy szökőkút került. A monumentális kétemeletes épület európai városképet kölcsönzött Zombornak. Az épület körül egy park is létesült, melynek uralkodó fajtái a tiszafa (közvetlenül a vármegyeház előtt), beljebb pedig a platán és az osterfa voltak. A bővítés befejeztével a vármegyeházának 200 különböző helyisége és terme volt. A vármegyeház dísztermében állították fel 1898 februárjában Eisenhut Ferenc *Zentai csata* c. hatalmas, 7×4 méteres vászonra festett, és gazdagon aranyozott keretbe foglalt olajfestményét. A terem mennyezetén a Magyar Királyság országainak címerei láthatóak, középen Zombor szabad királyi város címerével. A vármegyeházán van ma a városi képviselőtestület, a városigazgatóság, a körzeti és az állami hatóságok székhelye.

A NAGYBECSKEREKI VÁRMEGYEHÁZA

A valamikori Torontál vármegye székháza Nagybecskerek régi városközpontjának és főterének legreprezentatívabb épülete. Az eredetileg barokk stílusú épület 1816–1820 között épült Fischer József építész tervei alapján. Ez a kisebb épület 1885–1887 között két neobarokk stílusú szárnyal bővült,

amelyeket a híres építészpáros, Pártos Gyula és Lechner Ödön tervezett. A Vármegyeháznak kettős rendeltetése volt: egyszerre volt közigazgatási és lakóépület, mert egészen 1918-ig – a közgyűlések idején – itt laktak a vármegye vezető tisztségviselői is. Az épület tetejét a pécsi Zsolnay-gyárban készült, többszínű, zománcos hódfarkú cserép fedi. A központi lépcsőház vitrázsai a Bölcsesség, az Igazság és a Hatalom allegorikus ábrázolásai. Felépítésétől kezdve, egészen máig, az épület rendeltetése nem változott, és szinte teljes egészében megőrizte eredeti külalakját. 1950-től kezdve az épület Nagybecskerek község képviselőtestületének (és egyéb szerveinek) a székhelye.

A TEMESVÁRALJAI (DUPLAJA) GRAD RÉGÉSZETI LELŐHELY

A Grad (Vár) nevű régészeti lelőhely Vajdaság legismertebb régészeti lelőhelye, Fehértemplom térségében, Temesváralja (Dupljaja) falutól 1,5 km-re délnyugatra található, a Karas folyó feletti magas löszterazon. A lelőhelyen több településréteget sikerült feltárni: az itt álló települést a késő bronzkortól a késő középkorig lakták. Erről a lelőhelyről került elő két kultikus, terrakotta szekér, amelyek az őskori művészet remekművének számítanak, és különleges jelentőségük van a korabeli emberek társadalmi és vallási életének tanulmányozása szempontjából. Az egyik szekér kétkerekű, és egy primitív istenszobrocska látható rajta. A kocsit párhuzamos vonalak, a kocsin ülő istenábrázolást pedig koncentrikus körök díszítik. A másik szekér háromkerekű. Ezt három vízimadár (kacsa vagy hattyú) vonnatja. Két madár a szekérből előre álló kettős rúd végén, a harmadik a szekér elülső oldalán található. A szekér alján a Napkorong szimbóluma látható. A kocsin ülő stilizált, harang alakú szobrocska egy férfiistent ábrázol. A háromkerekű szekér a belgrádi Nemzeti Múzeumban, a kétkerekű a verseci Városi Múzeumban található.

A BERKASOVÓI RÓMAI KORI SISAKOK

A Vajdasági Múzeum legjelentősebb római kori lelete három római dízsisak a Kr. u. IV. századból. Kettő még 1955-ben, sértetlenül került elő a Šid melletti Berkasovo falu közelében, míg a harmadik darabjaira 50 évvel később bukkantak rá a Mitrovicához közeli Jarak faluban. Későbbi kutatások során kiderült, hogy a sisakok több más tárggyal együtt voltak elásva: a lelőhelyről még két ezüst övveret, egy ezüstlemezből hajlított csövecske, egy ezüst szíjcsat, néhány vas- és egy aranyozott ezüst töredék került elő. A sisakok kovácsolt vasból készültek, és vékony, aranyozott ezüstlemez borítja őket. Belső oldaluk valószínűleg bőrrrel volt bevonva. A két sisak közül a díszesebbiken az alábbi felirat áll: *Diso, viseld, egészséggel Avitus munkáját.* Ezen kívül drágakő (smaragd) és féldrágakő (ónix és kalcedon) utánzatok is díszítik. A felirat tanúsága szerint a sisakot egy VITUS nevű mester készítette. A szerényebb berkasovói sisakon a *VICIT [LIC]INIANA* felirat áll, ami lehetővé tette, hogy a régészek a Kr. u. IV. század elejére keltezzék, amikor a Római Birodalom trónjéért a jövő császár, Nagy Constantinus és ellenfele, Licinius küzdött egymással.

A KARLÓCAI GIMNÁZIUM

A Karlócai Gimnáziumot, amely a legrégebbi szerb gimnázium, 1791-ben alapították Karlócán, Stevan Stratimirović metropolita (érsek) javaslatára, és Dimitrij Atanasijević Sabov kereskedő jelentős anyagi támogatása mellett. Sabov 20.000 ezüstforintot különített el az iskola megnyitására. Alapítványához még néhány tehetős karlócai szerb csatlakozott, akik további 13.100 forintot gyűjtöttek össze. Stratimirović érsek 1791. augusztus 15-én értesítette az Illír Udvari Kancelláriát a szerb gimnázium megalapításának tervéről és az összegyűlt pénzüsszegegről, egyúttal azt is kérelmezte, hogy Sabov kapjon kitüntetést adományáért. A Karlócai Gimnázium csakhamar a szerb oktatás, művelődés és szellemiség központja lett. Az intézmény száz éven át – 1890-ig – az ún. Latin iskola (algimnázium) régi épületében működött, amelynek ledöntése után 1891-ben, German Anđelić pátriárka és öccse, Stefan adományából felépült a gimnázium mai épülete. Az épületet Pártos Gyula budapesti építész tervezte. Szerb-bizánci stílusban épült, gazdagon díszített főbejárattal. Kezdetben fiúiskola volt, lányok csak 1907-től kezdve járhattak ide. A gimnázium működésének költségeit maguk a polgárok állták. Az első világháború után az iskola állami

tulajdonban került. A szerb kultúra szempontjából különleges jelentőségű a gimnázium emlékkönyvtára, amelynek könyvállománya a XVIII. és XIX. századból való.

A KARLÓCAI ÉRSEKI PALOTA

A ma látható épületegyüttes 1892–1895 között készült el, Georgij Branković pátriárka idején, Vladimir Nikolić építész tervei alapján. Az épület alaprajza a cirill S betű (Ш) vonalát követi: a betű alapja (alsó keresztvonala) az utca vonalával párhuzamos, ágai az udvar felé nyúlnak. A középső ág végén helyezkedik el a két oldalról kocsifeljáróval, előlről lépcsővel ellátott bejárat. A Szent Demeternek szentelt palotakápolna ikonostázát Uroš Predić készítette, 1896-ban. Az épületben van az érsekség kincstára és könyvtára is. A kincstár számos értéktárgyat (műkincseket, ikonokat, érseki portrékat) őriz, a könyvtárban régi, értékes kéziratok és nyomtatványok találhatók. Az épület kiemelt jelentőségű műemlék. Itt van a szerémségi ortodox püspök állandó tartózkodási helye, és ez a szerb ortodox egyház pátriárkájának nyári rezidenciája is.

A KARLÓCAI ÉRSEKI SZÉKESEGYHÁZ

A Szent Miklós püspöknek szentelt érseki székesegyház építése 1758-ban kezdődött Karlócán, Pavle Nenadović metropolita javaslatára, Bécsben kidolgozott tervek alapján, az oszmán-török uralom korából visszamaradt templom helyén. A torony és a kupola 1760-ban készült el Zaharije Orfelin tervei alapján. A templom építése 1762-ben fejeződött be. Először az 1799-es karlócai tűzvész után lett felújítva, a homlokzaton azonban csak 1909-ben történt komolyabb változtatás, amikor Vladimir Nikolić építész neoklasszicista elemekkel gazdagította azt. A vajdasági barokk festőművészet csúcspontját képező ikonostáz Teodor Kračun és Jakov Orfelin munkája. A templom hatalmas művelődéstörténeti jelentőséggel bír, mivel az igen értékes freskók és ereklyék mellett a híres festő, Paja Jovanović alkotásai is megtalálhatóak a falai között.

A RUMAI FERENCES GIMNÁZIUM

A rumai ferences gimnázium masszív, emeletes, saroképületét 1772-ben építtette báró Pejachevich Márk, aki a Katonai Határőrvidék átszervezése után erre a településre helyezte át székhelyét. A hagyomány szerint, ez volt a város első emeletes épülete. 1962-től kezdve az épületben a helyi múzeum foglal helyet, egy gyűjteménnyel és két festő – Milivoj Nikolajević és Roman Soretić – hagyatékával. Az épület a „határőrvidéki építészet” egyedüli fennmaradt példája a városban, és egységes egészet alkot a római katolikus templom és plébánia épületeivel. Az épület állami védelem alatt áll, mint jelentős műemlék.

A VERSECI ORTODOX PÜSPÖKI PALOTA

A reprezentatív, emeletes püspöki palotát 1750–1757 között építtette Jovan Georgijević püspök. Itt van a bánáti szerb ortodox püspök állandó lakhelye (rezidenciája). A palotakápolna Szent Mihály és Gábrriel arkangyalok tiszteletére van felszentelve. A palota belterének és homlokzatának jelentősebb mértékű

átalakítására 1904-ben került sor. Az épület elsődleges, barokk jellege az átépítéssel neobarokk és neoreneszánsz stílusúvá változott. Továbbra is barokk elemek uralják a palota körüli szépen berendezett palotaudvart övező reprezentatív vaskerítést. Az ikonosztáz ikonjai félkörben helyezkednek el a Krisztus születését ábrázoló, olajjal készült falfestmény körül. A kompozíció Nikola Nešković alkotása, és 1761–1765 között készült. A palotában értékes ikongyűjtemény, továbbá a legjelentősebb verseci püspökök portréinak gyűjteménye, a püspökségi levéltár, nagy könyvtár, valamint a Bezdini Boldogasszony csodatevő ikonja található,

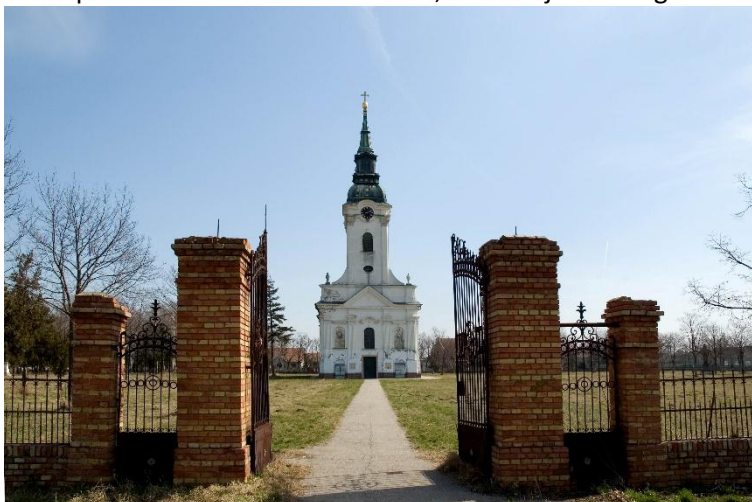
A BÁCSKERESZTÚRI GÖRÖGKATOLIKUS TEMPLOM

A Szent Miklós-ereklék átszállításának szentelt bácskeresztúri görög katolikus templom 1772–1784 között épült, klasszicista stílusban. A templom építését Mária Terézia 4.000 forinttal támogatta. A templom ikonosztázát, szószékét, a püspöki trónt és az énekkart Arsenije Marković fafaragó mester készítette, 1791-ben, a festőmunkát pedig Arsenije Teodorović-Pantazić végezte el, 1794-ben. A templom felújítására 1836-ban került sor. Ma Bácskeresztúr a Szerbiai Görög katolikus Egzarchátus központja, így ez a templom székesegyház jelleggel bír.

AZ ÚJOZORAI (UZDINI) ROMÁN ORTODOX TEMPLOM

A Szent Györgynek szentelt román ortodox templom 1801-ben épült, és a Román Ortodox Egyház legszebb vajdasági templomainak egyike. Barokk stílusban épült, klasszicista építészeti elemek díszítik. A 72 ikont tartalmazó ikonostázát 1833–1836 között festette Konstantin Danil, a biedermeier korszak legjelentősebb délvidéki festője. Ő készítette a falfestményeket (freskókat) és a templomban levő Krisztus-sír festményeit is. A templom belterének festményeit 1907–1908-ban Filip Matei és Ioan Zaicu festőművészek készítették. A templom állami védelem alatt álló, kiemelt jelentőségű műemlék.

AZ ÓBECSEI SZERB ORTODOX TEMPLOM

Az óbecsei szerb ortodox templom védőszentje is Szent György. A hagyomány szerint, a jelenlegi templom helyén valamikor régen egy kisebb, vert falú templom állt, amely a XVII. és XVIII. század fordulóján egy oszmán-török hadjárat során megsemmisült. Azután egy újabb templom épült szilárd anyagból, amely az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején pusztult el. A mai templom 1851–1858 között épült, klasszicista stílusban. Nyugati homlokzatának reprezentatív külalakjához hozzájárul a három harangtorony, amelyek közül a középső kétemeletes, míg a két szélső egyemeletes, és a homlokzathoz illeszkedik. A templom belterét a barokk stílusú ikonostáz uralja, amelyet Johann Küstner bécsi mester készített, az ikonok legnagyobb részét pedig Uroš Predić festette 1889–1893 között. Így pl. a királyi kapu két oldalán elhelyezkedő, álló szenteket ábrázoló ikonokat, a fölötte levő képsor ún. ünnepi ikonjait, a királyi kapu felett levő Szentháromság-ikont, valamint a legfelső szinten a Jézus megfeszítését ábrázoló ikont és az apostolokat, prófétákat és szenteket ábrázoló ovális ikonokat. Uroš Predić így jellemezte az óbecsei templom ikonostázát: „ikonjai vigasztalóak, de nem igyekeznek csodatevőek lenni”. Ez a legnagyobb méretű ortodox templomok egyike a Vajdaságban.

A PANCISOVAI JÉZUS SZÍNEVÁLTOZÁSA-TEMLOM

A Jézus Színeváltozásának szentelt pancsovai szerb ortodox templom (Crkva Preobraženja Hristovog) egy XVIII. századi, régebbi templom helyén épült. Az építkezés 1873-ban kezdődött, Svetozar Ivačković építész tervei alapján. A templom neobizánci stílusban épült, neoromán és moravai stílusjegyekkel. Ez volt az első ilyen típusú épület a Vajdaság területén, és a középkori szerb építészettel való kontinuitás eszméje ihlette. A templom alaprajza egyhajós kereszt alakú. Monumentális kupolája és magas, különálló harangtornya van, amely a középkori kolostortornyokra (pürgosz) emlékeztet. Az épület jellegzetessége a kupola tetején levő, 7 m magas laterna (tornycska), amelynek tetején aranyozott kereszt áll. A templom építése 1878-ban fejeződött be. A beltér berendezése csak 1906-ban kezdődött, és 1911-ben fejeződött be. A belső díszítés moravai stílusú, a motívumok a Hilandar és a Kalenić kolostorokból származnak. Az ikonosztáz 37 ikonját Uroš Predić festette. A templom falait a szerb szent uralkodók életéből vett jeleneteket ábrázoló freskók díszítik, amelyeket Stevan Aleksić készített 1908-ban. A jelenetek közül kiemelkedik a *Szent Száva ereklyéinek elégetése* című. A templomnak 15.000 kötetes könyvtára van, ezek közül 2.500 német és latin nyelvű.

A KÖLPÉNYI (KUPINOVÓI) SZENT LUKÁCS-TEMLOM

A szerémségi Kölpény (szerb nevén Kupinovo) – ez nem azonos a magyarul szintén Kölpénynek nevezett bácskai Kulpinnal – középkori várának romjai közelében található a Szent Lukács ortodox templom, amelyet Đurađ Branković szerb despota építtetett 1453–1456 között. A templom első említése 1486-ból származik, amikor özvegye, Angelina, és fiai, Đorđe és Jovan, ide hozták Stefan Branković despota hamvait. A középkori Kölpény várat és valószínűleg a templomát is lerombolták 1521-ben a Nándorfehérvárat ostromló oszmán-törökök. A templomról ezután a XVI. és XVII. század folyamán hallgatnak a források. A XVIII. század első évtizedeiben újjátették fel. A XVIII. század második felében ez a kis, egyszerű épület egy gyönyörű ikonostázt kapott, amelynek faragásait állítólag Jakob Gerstner eszéki ffaragó mester készítette. Az ikonostáz képeit Jakov Orfelin festette.

A FRUŠKA GORA-I (TARCAL-HEGYI) MONOSTOROK

A mai Vajdaság területén a XV. századtól kezdve épültek szerb ortodox monostorok. V. Miklós pápa 1455-ben engedélyt adott Đurađ Branković despotának, hogy a Magyar Királyság területén kilenc monostort építhessen szerb ortodox szerzetesek számára. A Fruška gora (Tarcál-hegy) lankáin számos monostor van, de legtöbbjük esetén nincs megbízható adat sem az építés idejéről, sem az alapító személyéről. A hagyomány szerint a monostorokat jobbra a Branković despoták családja építtette.

A következő évszázadok folyamán, az oszmán-török támadások és a világháborúk következtében, sok monostor lett fosztogatás, rombolás vagy gyújtogatás áldozata, aminek következtében értékes okiratok veszttek el, amelyek segítségével biztosan többet tudhatnánk meg a monostorok eredetéről.

A ĐIPŠA (DIVŠA) MONOSTOR

A hagyomány szerint a Đipša monostort Jovan Branković (címetes) despota építtette a XV. század végén. A kolostortemplom védőszentje Szent Miklós. A monostort először a XVI. század második felében említik írott források – még hozzá az oszmán-török összeírások. Az első világháború kitörésekor a monostor kiürült, de aztán – 1923-ban – ismét benépesült, ezúttal női monostorként. A második világháborút megelőzően öt nővér lakott a kolostorban. A második világháború idején, az Független Horvát Állam uralma alatt, a monostortemplom teljesen megsemmisült, a többi épület pedig súlyosan megrongálódott, ikonosztázát elhurcolták. 1980 óta a monostor ismét lakják, és fokozatosan felújítják. A monostor ma a Szent Miklós-templomból és a mellette álló, emeletes lakosztályokból áll.

A JAZAKI MONOSTOR

A monostor a Tarcál-hegy déli lankáin található. A kolostortemplom a Szentlélek eljövetele (Pünkösöd) ünnepének van szentelve. Kb. 1 kilométernyire a mai monostortól megtalálhatóak az eredeti jazaki monostor romjai, amelynek temploma Szűz Mária bemutatásának volt szentelve. Ezt a monostort a mostani kiépülése óta Stari Jazaknak nevezik. A népi hagyomány szerint a Stari Jazak monostort Jovan Branković despota alapította. Írott források 1522-ben említik először a jazaki monostort. Hrisztofor szerzetes 1705-ben a Nerodimlje monostorból a jazakiba hozta az Uroš cár ereklyéit tartalmazó koporsót.

A mai templom és lakórész 1735–1758 között épült, gazdag szerbek adományainak köszönhetően. Az új templom úgyszintén a Szentháromságnak van szentelve. A templom a hagyományos szerb kolostorépítészeti stílusában épült, de barokk hatásokkal.

A templom ikonosztázát Dimitrije Bačević, Teodor Kračun és Dimitrije Popović festette 1769-ben. A monostor lakóépülete a legszebbek közé tartozik a környéken.

A második világháború idején, a Független Horvát Állam uralma alatt, a lakóépület tűz martaléka lett. A monostor részlegesen fel van újítva. Az épületegyüttest a harangtoronnyal ellátott templom, a templomot három oldalról körülfogó emeletes lakóépület és a portát elzáró magas kerítésfal képezi.

A KRUŠEDOLI MONOSTOR

Férjének, a vak Stefan Branković szerb despotának a halála után özvegye, Angelina, egy ideig nyugaton élt, majd 1487-ben a Szerémségbe jött, magával hozva férje hamvait. A tekintélyes Jakšić családtól egy földbirtokot kapott, amelyen női monostort létesített. Ez a mai Jézus templomban való bemutatásának (Gyertyaszentelő Boldogasszony) szentelt falusi templom. Angelina fia, Maxim püspök (világi életében Đorđe Branković címzetes szerb despota) 1509–1514 között rokona, Neagoe havasalföldi fejedelem anyagi támogatásával, felépíttette itt a krušedoli férfi kolostort. Így jött létre az a kolostor, amely aztán évszázadokon át a dél-magyarországi szerbek művelődési és vallási központja volt. Maxim püspök 1516-ban, Angelina 1520-ban halt meg, mindkettő a saját alapítványában. Haláluk után hamarosan szentté avatták őket, és ereklyéiket a krušedoli kolostorba vitték. A kolostortemplom védőszentje Gyümölcsoltó Boldogasszony. Ennek a monostornak jóval nagyobb birtokai voltak, mint a többi tarcal-hegyi monostornak. Ezt egy 1546. évi oszmán-török összeírásból tudjuk meg, amelyben az összes tarcal-hegyi monostor birtokát számba vették. A monostor birtokai az 1566/67-es oszmán-török összeírás idejére jelentős mértékben megnövekedtek. Az intézmény Oroszországból is kapott támogatást, ahova a krušedoli rendházfőnökök gyakran eljártak segítségért. 1716-ban a péterváradi csatából visszavonuló oszmán-török sereg kifosztotta és felgyújtotta a monostort, a Brankovićok ereklyéit pedig szétszabdalta, majd elégette. A XVIII. század első felében aztán fokozatosan megtörtént a monostor helyreállítása: felépült a templomot négy oldalról övező lakóépület, bővült a templom, a lakóépület nyugati szárnya mellett pedig felépült egy nagy harangtorony. Az olaj falfestményeket Jov Vasilijević és Stefan Tenecki készítették. Az ikonosztázt 1763-ban festette Dimitrije Bačević és Teodor Kračun. A krušedoli ikonosztáz különleges értékű, mivel ez a legrégebbi ikonosztázok egyike Szerbia területén, és a festészet és falfaragás igazi remekműve. A krušedoli freskókat nagy valószínűséggel Athosz-hegyi görög szerzetesek készítették. Úgyszintén, a monostor a legfontosabb irodalmi központok egyike volt, amelyben könyveket írtak és másoltak. Igen gazdag volt a monostor kincstára is.

A krušedoli monostor temploma számos szerb egyházi és ismert világi személy nyughelye. Itt őrzik a Branković-családból való szenteknek (Đorđe Branković despota – Maxim szerzetes és püspök, valamint szüleinek, Angelina és Stefan Brankovićnak) az ereklyéit, valamint Arsenije Čarnojević pátriárka, Đorđe Branković gróf, Stevan Šupljikac ezredes és szerb vajda, Atanasije Rašković ezredes, Ljubica Obrenović fejedelemasszony és Milan Obrenović király földi maradványait.

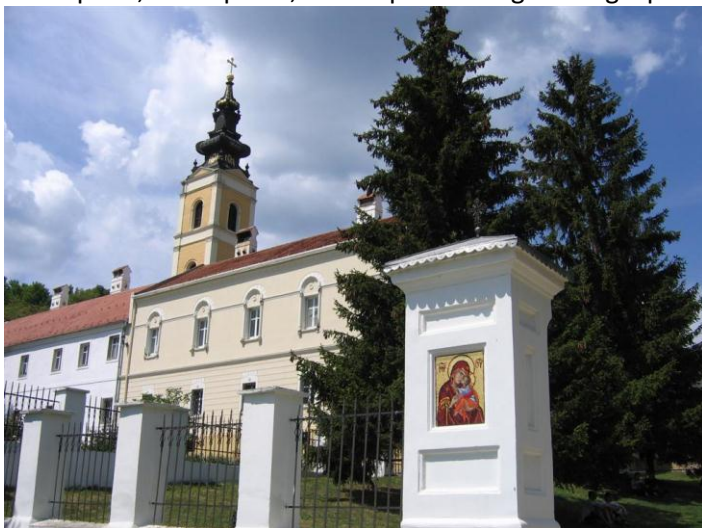
A második világháborút a monostor épülete rombolás nélkül megúsza, de a kincsesár ki lett fosztva. A háború után a monostori lakóépülete árvaház volt, és csak az 1970-es években kerültek ide ismét vissza a szerzetesek. Ma a monostori épületegyüttest a templom, az azt négy oldalról körülvevő lakóépület és a fallal övezett park alkotja.

A GERGETEGI MONOSTOR

A gergetegi (görgetegi) monostort a hagyomány szerint 1471-ben építtette Brankovics Vuk címzetes szerb despota (szerbül Vuk Grgurević / Zmaj Ognjeni Vuk). A kolostor létezését igazoló legkorábbi írott emlék egy 1545. évi oszmán-török adóösszeírás. A XVII. század folyamán a monostor elnéptelenedett, és csak a XVIII. századi felújítás során népesült be ismét, miután I. Lipót német-római császár 1691-ben Isaija Đakovićnak adományozta azt a földbirtokot, amelyen a valamikori Gergeteg monostor feküdt. A történelem folyamán a monostort több alkalommal is helyreállították. A jelenlegi, barokk stílusú templom és a harangtorony 1770-ben épült. A korábbi ikonosztázt Jakov Orfelin festette 1774/75-ben, a jelenlegi pedig Uroš Predić 1902-ben készült munkája. A modern szerb történettudomány egyik alapítója, Ilarion Ruvarac, 1874–1905 között élt ebben a monostorban.

A második világháború idején a monostor súlyosan megrongálódott: romba dőlt a harangtorony és a lakóépület nagy része. A monostori épületegyüttest ma a Szent Miklós ereklyéi átszállításának szentelt főtemplom, két kápolna, a lakóépület és a gazdasági épületek alkotja.

A NAGYREMETEI MONOSTOR

A nagyremetei monostor a legrégebb tarcal-hegyi monostorok egyike. A hagyomány szerint, Dragutin szerb király alapította, miután balesetet szenvedett, és átengedte öccsének a hatalmat. 1509-ből ered az első írott nyoma a monostornak: ekkor Angelina despotáné küldötte jött a Szent Györgynek szentelt kolostorba.

A monostort említi I. Szulejmán szultán 1543. évi fermánja (rendelete) is, amely a monostor és a szomszédos oszmán-török szpáhik közötti birtokviszonyokat rendezte.

A monostor épületegyüttese igen régi. Építése feltételezhetően még a XV. században megkezdődött. A hatemeletes és alacsony kupolás barokk harangtorony 1735-ben épült. Az ikonosztáz új ikonjai a XVIII. század első felében készültek el, de a királyi kapu mellett levő ikonok korábbiak. Ezeket 1687-ben festette három orosz képművész: Leontyij Sztrefanov, Joan Makszimov és Szpiridon Grigorev.

A második világháború idején, egészen 1943 tavaszáig, a monostorban usztasa alakulatok állomásoztak. Az usztasák elhurcolták vagy megsemmisítették a monostor javait, és elvonulásuk alkalmával fel is gyújtották a monostort. A nagyremetei monostor háború utáni felújítása csak 1982-ben fejeződött be. A főtemplom Szent Demeter-harangtornya a legmagasabb harangtorony a Szerémségben.

A STARO HOPOVO-I (ÓHOPOKI) MONOSTOR

Az óhopoki monostor a Tarcal-hegy keleti részén helyezkedik el, 2 km-re az újhopoki (Novo Hopovo) monostortól. A hagyomány szerint a monostort 1496–1520 között alapította Đorđe (Maxim) Branković. Az oszmán-török iratok 1546-tól kezdve többször is említik. Az elsődleges, Szent Miklósnak szentelt fatemplom, 1751-ben dőlt romba egy földrengés következtében. Már a következő évben megkezdődött a Szent Pantelejmonnak szentelt új templom építése. Ez a templom még ma is áll. Az egyhajós kupolás templom gazdagon faragott ikonosztázát 1793–1800 között festette Jefrem Isajlović ürrögi szobafestő.

A REDNEKI MONOSTOR

A monostor a Tarcal-hegy déli lankáin épült, Rednek (Vrdnik) településen. A hagyomány szerint a kolostort Serafim szerémi érsek alapította. A redneki kolostor ótemploma még az oszmán-török uralom előtt épült, és Keresztelő Szent Jánosnak volt szentelve. Az oszmán-török iratok 1566/67-ben említik először ezt a monostort. 1697-ben ide menekültek a Čuprija melletti Ravanica-monostor szerzetesei, akik – legnagyobb értéként – magukkal hozták Lazar Hrebeljanović szerb fejedelem ereklyéit és a monostori kincstárat. Lazar fejedelem maradványait abba a templomba helyezték el, amelyet – a régi kolostoruk emlékeként – Uruk menybemenetelének szenteltek. Ettől kezdve a redneki monostort Ravanicának is kezdték hívni. A templomot látogató nagyszámú zarándok miatt 1801-ben egy újabb, nagyobb, négyemeletes harangtoronnyal rendelkező templom építése kezdődött. A lakóépület a XVIII. század első felében épült, de egészen a XIX. század elejéig bővült és épült. Az ótemplom ikonosztázán levő ikonokat Stanoje Popović festette 1743-ban, az újtemplomban levőket pedig Dimitrije Avramović 1851–1853 között. Az ikonosztáz farészét Marko Vujatović karlócai fafaragó készítette. A templom mennyezetén szerb uralkodók portréi láthatóak. Mindezek a képek megsemmisültek a két világháború idején. A monostori kincstárban számos értékes kegytárgy volt, mint pl. Lazar fejedelem öltözéke vagy Lazar fejedelem vörös selyem arcfedője, amelyre 1399-ben Jefimija szerzetesnő aranyszállal ráhímezte Lazar fejedelem dicsőítését. Annak ellenére, hogy Uruk Menybemenetelének van szentelve, a templom Szent Vid napját ünnepli.

A SISATOVÁCI MONOSTOR

A šišatovaci monostor, Mária születésének szentelt templomával, a Tarcál-hegy nyugati részén, a Remete-forrásnál található. A monostor alapítója Teofil žičai rendházfőnök, aki 1520-ban a žičai monostor szerzeteseivel egy kis, Szent Miklósnak szentelt templom helyén egy monostort épített. A monostor első írott említése 1545-ből való, és az oszmán-török hatóságoknak fizetett adóra vonatkozik. A mai templom 1778-ban épült, Vićentije Popović verseci püspöknek köszönhetően. Az ikonosztázt 1794-ben festette meg Grigorije Davidović Opšić. Egy ideig a monostor főnöke volt Lukijan Mušicki, a tekintélyes archimandrita és író. Ez a monostor is elpusztult a második világháború idején. Felújítása 1970-ben kezdődött.

PRIVINA GLAVA MONOSTOR

A monostor a Tarcál-hegy nyugati részén van, a Šid–Újlok közút mellett, Berkasovo falu közelében. A monostor létrejöttét a hagyomány egy XII. századi, Priba (vagy Priva) nevű földesúrhoz köti. 1496-ban lett újjáépítve, Đorđe (Maxim) Branković és Jovan Branković despotának köszönhetően. Az osztrák-török háborúk idején a monostor elpusztult. A szerzetesek csak a karlócai békét követően tértek ide vissza. A régebbi, középkori templom helyén 1741–1760 között felépült a Szent Gábor és Mihály arkangyaloknak szentelt templom. Az ikonosztáz ikonjait Andrej Šaltist festette. A második világháború idején a kolostort kifosztották, az itt lakó szerzetesnőket pedig elűzték. A monostor felújítása 1987-ben kezdődött. A monostori épületegyüttes ma három templomból áll, ezek 2004-ben, 2006-ban és 2010-ben épültek.

A DOMBÓI MONOSTOR

Ez a női monostor a Tarcal-hegy északi oldalának lábánál helyezkedik el, közvetlenül a Dombói-patak (Rakovački potok) partján, és a Dombó (Rakovac) falun keresztül vezető főút mellett. Védőszentjei Szent Kozma és Damján. A hagyomány szerint, a XV. század végén alapította egy bizonyos Raka nevű személy, aki Jovan Branković despota kincstárnoka volt. A monostort írásban először egy 1546-os oszmán-török adóösszeírás említi. Az 1533-ból származó freskóknak csak a töredékei maradtak fenn, tekintettel arra, hogy viharos története folyamán a monostor többször leégett és romba dőlt. Barokk harangtornya 1735-ben épült, a hálóterem pedig 1771-ben. A templom ikonosztáza 1763-ból származik, és Vasilije Ostojić újvidéki festő készítette.

A ZENTAI TÚZOLTÓLAKTANYA

A zentai Tűzoltólaktanya 1903–1904 folyamán épült, Lajta Béla építész tervei alapján. A szecessziós stílusú épületegyüttes három – eltérő rendeltetésű – pavilonból áll. A komplexum két szélén, az utca vonalán két különálló, egymással szimmetrikus épület van, amelyek az épületegyüttes közepe felé fokozatosan eltávolodnak az utca vonalától. Az udvar mélyén van a négy garázs. Az épületet szív- és virág alakú díszítése a népi építőhagyományból ered. Az épület sok eleme egyedi iparművészeti alkotásnak számít. Az épület 1975 óta védett, 1991-től pedig jelentős műemlék.

A ZOMBORI GRASSALKOVICH-PALOTA

A Zombor város egyik védjegyeként ismert épületnek az építése 1750-ben kezdődött. Az épület névadója, Grassalkovich Antal gróf, királyi kamarai jószágigazgató, Baja földesura és magas rangú zombori császári hivatalnok volt.

Az épület a kincstári igazgatóság székhelyeként épült. Eredetileg befogadó központ, karantén és elosztó központ volt a környékre érkező sváb telepesek számára. Az épület rendeltetése idővel megváltozott, úgyhogy a XIX. század második felétől kezdve előbb a táviróállomás, majd az adóhivatal, végül postahivatal volt itt elhelyezve. A barokk stílusú épület alaprajza U betűt formáz. Az építkezés befejezésének évszáma (1763) a lépcsőház belső oldalán van bevésvé. Az épület 1891-ben hosszú oldalszárnyal bővült, és homlokzata is átalakult. Az épület földszinti részén van a széles, boltíves szárazbejárat (*ajnfort*), felette masszív kovácsoltvas konzol és kerítés. Az épület védett: jelentős műemlékként van besorolva.

A SZABADKAI ZSINAGÓGA

A szabadkai zsinagóga Vajdaság legszebb vallási épületeinek egyike, 1902-ben épült, szecessziós stílusban. A terveket a magyar szecesszió megteremtőjének, Lechner Ödönnek két tanítványa, Komor Marcell és Jakab Dezső készítette. Az épületet merész és modern építészeti megoldások, vitrázsdíszek, továbbá a magyar népművészetből átvett stilizált elemek, mint pl. rózsaszirm-, liliom-, szegfű- és pávatollmotívumok

jellemzik. Építéséhez téglát valamint magyar népművészeti motívumokon alapuló cikornyás díszekkel ellátott festett Zsolnay-kerámiát is felhasználtak.

Az épületnek öt kupolája van: a négy kisebb sarokkupola a négy világtájat, a központi nagy kupola pedig a világegyetemet jelképezi. A központi kupolát, amelynek tetején egy hatágú csillag látható, nyolc vasoszlopon nyugvó vasszerkezet tartja.

A zsinagóga belterét a vitrázsokkal díszített ablakokon át beszűrődő fény világítja meg, falait virágmotívumok díszítik. A zsinagóga földszintjén 850 ülőhely van a férfiak, az emeleten 550 ülőhely a nők számára. A zsinagóga a legértékesebb közép-európai zsinagógák egyike, és kiemelt jelentőségű műemléknek számít.

A MELENCEI SZÉLMALOM

A Bošnjak-féle szélmalom 1899-ben épült a falu szélén, a Basahíd felé vezető út mellett. A téglából és vályogból épült, csonka kúp alakú épületet kúp alakú zindelytető fedi. A mozgatható tetőn keresztül régen egy masszív tengely haladt át. Ennek felső végén volt a szélmalmot hajtó szélfogó-szerkezet. Az épület beltere négy szintre oszlik: a földszintre, a két emeletre és a tetőtérre, amelyeket egy belső lépcső köt össze. A padlástérben és a felső emeleten volt a meghajtó szerkezet, az első emeleten pedig a három pár malomkő. A földszinten voltak a lisztesládák, amelyekbe fentről a lisztcsatornákon át érkezett az őrlemény. Az épület ritka, fennmaradt példánya a Vajdaság területén valamikor igen elterjedt szélmalomoknak. Az igen rossz állapotban levő műemlék teljes körű felújítása 1971-ben kezdődött.

AZ ÚJVIDÉKI PÜSPÖKI PALOTA

Az újvidéki püspöki palota a bácskai ortodox püspök szék- és lakhelye. A legmutatósabb újvidéki épületek egyikét 1901-ben építtette Mitrofan Šević püspök, Vladimir Nikolić építész tervei alapján. Az eklektika jegyében készült: a kelet pompája, a szerb középkori építészet szellemisége és a nyugati lakóépületek monumentalitása ötvöződik benne. Megközelítőleg ugyanitt állt a korábbi – Visarion Pavlović püspök idején épült – püspöki palota is, amely 1849. június 12-én pusztult el, amikor a pétervárad helyőrség ágyúzta Újvidéket.

A palotán három helyen látható a püspökség címere: a főhomlokzaton, az udvar felől és a székesegyház portája felől. A palota földszintjén van a fogadószoba és az egyházmegyei intézmények: a bíróság, az igazgatóság, a könyvtár, a levéltár és a kincstár. A palotakönyvtár több német, latin és görög nyelvű, értékes könyvet őriz. Az emeleten a püspök magánlakosztálya van.

AZ ÚJVIDÉKI SZENT GYÖRGY PÜSPÖKI SZÉKESEGYHÁZ

A barokk stílusban épült újvidéki Szent György székesegyház a püspöki palota mellett helyezkedik el. A templom építéséről 1734-ből maradt fenn a legkorábbi adat. A templom megrongálódott a város 1849. évi lövetése idején, majd Scheib Gusztáv pesti építész terei alapján lett helyreállítva, 1851–1853-ban. A templom teljes körű felújítására 1902-ben került sor, Harminc Mihály budapesti építész tervei alapján. Ez alkalommal megújult a templom belső berendezése is: a freskókat Stevan Aleksić, az ikonokat Paja Jovanović, a vitrázsokat a budapesti Zsellér Imre készítette.

A székesegyház portáján van felállítva egy XVIII. századi vörösmárvány kereszt. Ez Újvidék legrégebbi közemlékműve, amely valamikor a Zmaj utca (Fő utca) és a Miletic utca (Kenyér utca) sarkán állt, és 1867-ben Marija Trandafil újjátta fel. A villamos pálya építésekor, 1910-ben került el eredeti helyéről, és 1957 óta áll a székesegyház udvarán.

AZ ÚJVIDÉKI SZENT MIKLÓS-TEPLOM

A Szent Miklós-templom a legrégebbi ortodox templom Újvidék területén. Szent Miklós ereklyéi átszállításának van szentelve, ünnepnapja május 22-e. 1730-ban épült. Az orosz cári építészet stílusában készült aranyozott kupoláiról nevezetes. A templom már Újvidék 1745. évi tervrajzán is szerepel. A templom ikonosztázát és ikonjait Pavle Simić készítette, klasszicista stílusban. A templom érdekes látnivalója az oltár részben levő Fekete Istenszülő-ikon. A feltételezések szerint az ikon egy görög hívő ajándékozhatta, mivel a templomot a XVIII. század végén az itt élő görög és orosz ortodox hívők használták. Egészen 1848-ig, a templomban ósláv és görög nyelvű istentiszteletek is folytak. A többi újvidéki templomhoz hasonlóan, a Szent Miklós-templom is elpusztult az 1849. évi ágyúzásban és tűzvészben. A templomot a jótékony alapítványairól híres Marija Trandafil állíttatta helyre, aki férjével együtt a templom kriptájában nyugszik.

AZ ÚJVIDÉKI VÁROSHÁZA

Az újvidéki Városháza a helybeli Molnár György építész tervei alapján készült, neoreneszánsz stílusban. Építése 1895-ben fejeződött be. Az eredeti terv szerint a Városháza előtt, a főtér közepén egy zöldfelülettel övezett szökőkút állt volna. Az épület domináns eleme a magas torony, amely eredetileg tűzfigyelőállás volt. A palota homlokzatát görög istennők allegorikus szobrai díszítik. Az épület középpontját az első emeleti díszterem képezi, amelynek festett kompozícióit Ruzsicska Pál (Pavel Ružička) újvidéki díszítőmester készítette el. Az építési munkálatokat Lehrer Károly és Czoczek József helyi építési vállalkozók végezték el. A díszterem a városi közgyűlés 1895. január 3-án megtartott első ülésével nyílt meg, s később itt tartották az újvidéki bálakat is.

AZ ÚJVIDÉKI MÁRIA SZENT NEVE-TEMPLOM

Az Újvidék központjában levő, sokak által katedrálisnak nevezett Szűz Mária Szent Neve katolikus templom helyén már 1100 körül is létezett egy templom, amelyet temető vett körül. Az oszmán-törökök elűzését követően 1702-ben alakult újjá a katolikus egyházközség, 1719-ben a Vármegyeháza helyén felépült az első – ideiglenes – katolikus templom is. A templomot Szűz Máriának (Boldogasszonynak), az oszmán-törökök elleni harc jelképeként szentelték. Ünnepe szeptember 12. Ez a templom már 1725-re leomlott. Belgrád 1739. évi oszmán-török visszahódítása után sok gazdag katolikus települt onnan át Újvidékre, akik támogatták az új templom építését, amelynek felszentelésére 1742-ben került sor. Az 1849. évi ágyúzás idején ez a templom is leégett, és tornya is összedőlt. A mai templomépület 1892–1895 között épült, Molnár György építész tervei alapján, neogótikus stílusban. Tornya 72 m magas. Az oltárt tiroli mesterek faragták, a templom ablakait díszítő vitrázsok Budapesten készültek.

A TEKIJAI HAVAS BOLDOGASSZONY-TEMPLOM

A tekijai Havas Boldogasszony-templom a legfontosabb Mária-szentély Szerbia területén. A *tekija* arab eredetű kifejezés, víz mellett (és általában út mentén) elhelyezkedő nyugodt pihenőhelyet jelent. A szentély Pétervárad peremén van, a Karlóca felé vezető út mellett. A hagyomány szerint, a mai templom helyén a középkorban a Boldogságos Szűzanyának szentelt imaház állt, amelyet az oszmán-törökök 1526-ban leromboltak, majd egy famecsetet ácsoltak itt. Erről nevezték el a helyet Tekijának. A Havas Boldogasszony-templom az 1716. évi péterváradi csatában a törökök felett kivívott győzelem emlékére épült. A csatára 1716. augusztus 5-én került sor. A legenda szerint a csata előtti éjjel havazott. Ennek köszönhetően a Savoyai Eugén herceg parancsnoksága alatt álló osztrák sereg legyőzhette a sokkal nagyobb oszmán-török sereget. Abbéli meggyőződésében, hogy a Szűz Mária segítette győzelemre a törökök felett, Savoyai Eugén a péterváradi templomnak ajándékozott egy Máriát a gyermek Jézussal a karjában ábrázoló szentképet. A tekijai Mária-képnek a katolikus néphit szerint csodás ereje van, ezért az 1881-ben épült templom zarándokhellyé vált. A kéttornyú templom vegyes neoromán-neogótikus stílusban épült. Az oltár feletti templomkupola tetején egy fekvő félholdra állított kereszt van, amely a kereszténységnek az iszlám feletti győzelmét hirdeti.

A MESZESFALVI (MESIĆI) MONOSTOR

A meszesfalvi (Mesić) monostor a Bánát délkeleti részén, Versectől keletre található. A monostortemplom Keresztelő Szent János születésének van szentelve. A monostor létrejöttéről többféle hagyomány létezik: az első szerint a XI. század első felében, pontosabban 1033-ban építették Szent Cirill és Metód tanítványai; a második szerint az Athosz-hegyi Hilandar monostorból idetelepedő Arsenije Bogdanović alapította, akit Szent Száva nevezett ki a monostor főnökévé; végül, a harmadik hagyomány szerint a Brankovićok építették és újjátartták fel a XV. század végén. A raškai iskola stílusában épült kőtemplom alaprajza kereszt alakú.

Az első freskóréteg XI–XII. századi, amikor Szent Cirill és Metód tanítványai megalapították a monostort. A második réteg a XIII–XIV. századból származik, amikor Arsenije szerzetes felújította a monostort. Végül, a harmadik freskóréteg 1493–1502-ből való, amikor Jovan Branković despota, és édesanyja, Angelina ismét felújították az épületet. 1522–1738 között az oszmán-törökök több alkalommal is fölperzselték a monostort. Az utolsó török pusztítást követően Mojsije Stefanović kolostorfőnök megújította a szerzetesi közösséget, a monostor felújítását pedig a bizánci ikonfestészeti hagyományokat követő három művészre – Jovan, Andrej és Petar Andrejevićre – bízta, akik 1743-ban készültek el a templom ún. későbizánci (posztbizánci) stílusú freskóival. A XVIII. század végén a templomon ismét munkálatokra került sor, Ekkor „barokkosították” a templomépületet Blohberger német építész tervei alapján: felépült a barokk harangtorony és templombejárat, helyére került a barokk ikonosztáz. A monostor kincstárában több

értékes kéziratos és nyomtatott könyv, valamint több híres festő alkotása van. 1952-től kezdve Mesić női monostorként működik.

IRODALOMJEGYZÉK

- Andrašić, O.: Jevreji u Vačkoj. <http://www.makabijada.com/dopis/gradovi/backa.htm> (posećeno 26.03.2019)
- Bara, M.; Žigmanov, T. (2009). *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti*. Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata
- Биљња, В. (1987). *Русини у Војводини*. Нови Сад: Дневник
- Босић, М. (1985). *Божићни обичаји Срба на Балкану*. Београд: Култура
- Босић, М. (1996). *Годишњи обичаји Срба у Војводини*. Нови Сад: Музеј Војводине
- Величина малих језичких, књижевних, културних и историјских традиција* (2012). Зборник радова са Међународне научне конференције, Андревлје 20-21. април 2012., Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду
- szerezői csoport (2008). *Војводина 1-2*. Нови Сад: Прометеј
- szerezői csoport (2010). *Име и презиме Нови Сад*. Нови Сад: Прометеј
- Драговић, С.; Максимовић, Л.; Радојевић, В.; Пантелић, С. (2005). Историјски развој уређења водног режима земљишта променом одводњавања и наводњавања у Војводини. *Vodoprivreda* 37, стр. 287-298
- Duranci, B. (2002). *Vojvodina, bogatstvo različitosti*. Novi Sad: PČESA
- Evetović, M. (2010). *Kulturna povijest bunjevačkih I šokačkih Hrvata*. Subotica: Hrvatska riječ
- Етнолошка грађа о Ромима* (1979). Нови Сад: Војвођански музеј
- Janjetović, Z. (2009). *Nemci u Vojvodini*. Beograd: INIS
- Комшија, па бог*. (1996). Нови Сад: ПЧЕСА
- Ковачевић, В.; Младеновић Кљајић, Б. (2015). *Географија 3, Уџбеник за трећи разред гимназије*. Београд: Клет
- Културно наслеђе Војводине* (2008). Нови Сад: Завод за културу Војводине
- Кулић, Б. (2012). *Дворци и летњиковци у Војводини*. Нови Сад: Покрајински завод за културу Војводине и Покрајински завод заштити споменика културе
- Куртовић-Фолић, Н. и др. (2008). *Културно наслеђе Војводине*. Нови Сад: Завод за културу Војводине и Покрајински завод заштити споменика културе
- Маран, М. (2013). Румуни у Банату. Особености идентитета. *Културна прожимања: антрополошке перспективе*, Зборник радова Етнографског института САНУ 28, стр. 229-238
- Марковић, Д. (2017). *Српски свадбени обичаји у Војводини*. Нови Сад: Музеј града Новог Сада
- Микавица, Д. (2011). *Милетићевци на путу формирања странке 1860–1869*. Нови Сад: Филозофски факултет
- Поповић, Д. Ј. (1990). *Срби у Војводини 1-3*. Нови Сад: Матица српска
- Ристовић, М. (прир.) (2007). *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*. Београд: Клио
- Рокаи, П.; Ђере, З.; Пал, Т.; Касаш, А. (2002). *Историја Мађара*. Београд: Клио
- Савковић, Н. (2003). *Војводина културна баштина*. Нови Сад: Покрајински секретаријат за културу
- Харди, Ђ. (ур.) (2013). *Средњовековна насеља на тлу Војводине, историјски догађаји и процеси*. Сремска Митровица: Историјски архив „Срем“ и Филозофски факултет у Новом Саду, одсек за историју
- Hrvati u Vojvodini: identitet, procesi i društvene aktivnosti* (2012). Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata
- Ђоровић, В. (1989). *Историја Срба*. Београд: БИГЗ
- A. Sajti Enikő (2010). *Mađari u Vojvodini 1918-1947*. Novi Sad: Forum

Honlapok:

- Vajdasági Múzeum <https://www.muzejvojvodine.org.rs/>
- Vajdaság AT Tartományi Kormány <http://www.vojvodina.gov.rs/>
- Ruszin Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa <http://www.rusini.rs/sr/static/28>
- Horvát Nemzeti Kisebbség Nemzeti Tanácsa http://www.hnv.org.rs/hrvati_u_vojvodini.php
- Vajdasági Szlovák Művelődési Intézet <http://www.slovackizavod.org.rs/sr/kultura-i-sira-javnost/12948>
- Újvidéki Zsidó Hitközség <https://www.jons.rs/>
- Tartományi Műemlékvédelmi Hivatal <http://www.pzzzsk.rs/>
- Szerémségi Ortodox Egyházmegye <http://www.eparhija-sremska.rs/>
- Vajdasági Idegenforgalmi Szervezet <https://vojvodinaonline.com/>
- Szerbia műemlékei <http://spomenickulture.mi.sanu.ac.rs/list.php>
<https://www.poreklo.rs>

Vajdasági települések hivatalos honlapjai:

- Újvidék <http://www.novisad.rs/>
- Karlóca <http://sremskikarlovc.rs/>
- Nagybecskerek <http://www.zrenjanin.rs/>
- Zombor <https://www.sombor.rs/>
- Szabadka <http://www.subotica.rs/>

Pancsova <http://www.pancevo.rs/>

Mitrovica <http://www.sremskamitrovica.rs/>

Nagykikinda <http://www.kikinda.org.rs/>

TARTALOM

SZERZŐI ELŐSZÓ	2
BEVEZETŐ	3
VAJDASÁG NEVÉNEK EREDETE	3
VAJDASÁG MA	4
VAJDASÁG FÖLDRAJZI JELLEMZŐI ÉS ÉGHAJLATA	5
VAJDASÁG VÍZRAJZA.....	6
VAJDASÁG LAKOSSÁGA.....	9
A VALLÁSI KÖZÖSSÉGEK	10
A NEMZETI KISEBBSÉGEK NEMZETI TANÁCSAI	10
VAJDASÁG TÖRTÉNETÉNEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE - (ADALÉKOK A VAJDASÁGI ÉLET KÜLÖNLEGESSÉGÉNEK MEGÉRTÉSÉHEZ).....	11
AZ ŐSKOR VAJDASÁG TERÜLETÉN.....	11
A VAJDASÁG TERÜLETÉN ÉLŐ NÉPEK A RÓMAI HÓDÍTÁS ELŐTT	11
VAJDASÁG TERÜLETE A RÓMAI URALOM IDEJÉN	12
KARCOLATOK A KÖZÉPKORBÓL.....	13
AZ OSMÁN-TÖRÖK TERJESZKEDÉS – KÖZÖS VESZÉLY ÉS KÖZÖS ELLENÁLLÁS	13
BETELEPÍTÉSEK ÉS VÁNDORLÁSOK.....	15
AZ EGYES NEMZETISÉGEK LETELEPEDÉSE	16
A RUSZINOK.....	16
A SZLOVÁKOK	17
A NÉMETEK.....	18
A HORVÁTOK.....	19
A BUNYEVÁCOK	20
A ZSIDÓK.....	21
A MAGYAROK	22
A ROMÁK	23
A ROMÁNOK.....	24
A SZERBEK.....	25
A TÉRSÉG TOVÁBBI TÖRTÉNELMÉNEK ÁTTEKINTÉSE	26
A HUSZADIK SZÁZAD.....	27
HÁBORÚK ÉS TOVÁBBI MIGRÁCIÓK	27
A XX. SZÁZADI TELEPÍTÉSEK.....	28
MA.....	28
A VAJDASÁG KULTURÁLIS JELLEGZETESSÉGEI.....	30
RÉGÉSZETI LELŐHELYEK ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI EMLÉKEK.....	30
A FRUŠKA GORA-I (TARCAL-HEGYI) ORTODOX MONOSTOROK.....	31
VAJDASÁG ÉPÍTÉSZETE	34
VÁRAK A MAI VAJDASÁG TERÜLETÉN	36
KASTÉLYOK ÉS NYARALÓK (ÚRILAKOK)	38
KARLÓCA (SREMSKI KARLOVCI).....	39
A SZERB MATICA (MATICA SRPSKA)	40
MŰZEUMOK, KÉPTÁRAK ÉS LEVÉLTÁRAK	41
KÉPZŐMŰVÉSZET	43
A VAJDASÁGI IRODALOM	54
A VAJDASÁGI MAGYAROK IRODALMA	72
A VAJDASÁGI SZLOVÁKOK IRODALMA	75
A VAJDASÁGI ROMÁN IRODALOM	77
A VAJDASÁGI RUSZINOK IRODALMA.....	79
A VAJDASÁGI HORVÁTOK IRODALMA.....	81
A VAJDASÁGI ROMÁK IRODALMA.....	83
A VAJDASÁGI SZÍNJÁTSZÁS TÖRTÉNETE	84
ZENEMŰVÉSZET VAJDASÁGBAN.....	86
AZ ISKOLÁZTATÁS FEJLŐDÉSE A MAI VAJDASÁG TERÜLETÉN	89
EGYETEMEK, TUDÓSOK ÉS FELTALÁLÓK	91
A VAJDASÁGI NEMZETISÉGEK KULTÚRÁJA ÉS IDENTITÁSA	99

A VAJDASÁGI SZERBEK	99
A VAJDASÁGI MAGYAROK	102
A VAJDASÁGI SZLOVÁKOK	105
A VAJDASÁGI RUSZINOK	107
A VAJDASÁGI ROMÁNOK	109
A VAJDASÁGI HORVÁTOK	110
A VAJDASÁGI BUNYEVÁCOK	112
A VAJDASÁGI ROMÁK	113
A VAJDASÁGI ZSIDÓK	116
A VAJDASÁGI NÉMETEK	119
A VAJDASÁGI VÁROSOK TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE	121
ÚJVÍDÉK (Нови Сад/Novi Sad/Nový Sad)	121
SZABADKA (Subotica/Суботица)	123
ZOMBOR (Sombor/Сомбор/Зомбор)	125
PANCSOVA (Pančevo, Панчево)	126
NAGYBECSKEREK (Zrenjanin/Зрењанин/Zreňanin/Zrenianin)	128
NAGYKIKINDA (Kikinda/Кикинда)	129
MITROVICA (Sremska Mitrovica/Сримска Митровица)	131
KARLÓCA (Сремски Карловци/Sremski Karlovci)	132
VAJDASÁG JELLEGZETES MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI EMLÉKEI	134
A KÖLPÉNYI STRATIMIROVIĆ-KASTÉLY	134
A SZALÁNKEMÉNI CSATA EMLÉKMŰVE	134
A BELCSÉNYI SPITZER-KASTÉLY	135
A FUTAKI HADIK-KASTÉLY	136
A SZERÉMSÉGI FRONT EMLÉKMŰVE	136
A VERSECI VÁR (TORONY)	137
A DUNACSÉBI DUNĐERSKI-KASTÉLY	138
A SZERVICZKY-CSALÁD TÖRÖKKANIZSAI KASTÉLYA	138
A BEOÐRAI KARÁCSONYI-KASTÉLY	139
A TOPOLYAI KRAY-KASTÉLY	139
A ZOMBORI VÁRMEGYEHÁZA	140
A NAGYBECSKEREKI VÁRMEGYEHÁZA	140
A TEMESVÁRALJAI (DUPLAJA) GRAD RÉGÉSZETI LELŐHELY	141
A BERKASOVÓI RÓMAI KORI SISAKOK	143
A KARLÓCAI GIMNÁZIUM	143
A KARLÓCAI ÉRSEKI PALOTA	144
A KARLÓCAI ÉRSEKI SZÉKESEGYHÁZ	144
A RUMAI FERENCES GIMNÁZIUM	145
A VERSECI ORTODOX PÜSPÖKI PALOTA	145
A BÁCSKERESZTÚRI GÖRÖGKATOLIKUS TEMPLOM	146
AZ ÚJOZORAI (UZDINI) ROMÁN ORTODOX TEMPLOM	147
AZ ÓBECSEI SZENT GYÖRGY SZERB ORTODOX TEMPLOM	147
A PANCISOVAI JÉZUS SZÍNEVÁLTÓZÁSA-TEMPLOM	148
A KÖLPÉNYI (KUPINOVÓI) SZENT LUKÁCS-TEMPLOM	149
A FRUŠKA GORA-I (TARCAL-HEGYI) MONOSTOROK	150
A ÐIPŠA (DIVŠA) MONOSTOR	150
A JAZAKI MONOSTOR	150
A KRUŠEDOLI MONOSTOR	151
A GERGETEGI MONOSTOR	152
A NAGYREMETEI MONOSTOR	152
A STARO HOPOVO-I (ÓHOPOKI) MONOSTOR	153
A REDNEKI MONOSTOR	154
A SISATOVÁCI MONOSTOR	155
PRIVINA GLAVA MONOSTOR	155
A DOMBÓI MONOSTOR	156
A ZENTAI TÚZOLTÓLAKTANYA	157
A ZOMBORI GRASSALKOVICH-PALOTA	157
A SZABADKAI ZSINAGÓGA	157
A MELENCEI SZÉLMALOM	158

AZ ÚJVIDÉKI PÜSPÖKI PALOTA	159
AZ ÚJVIDÉKI SZENT GYÖRGY PÜSPÖKI SZÉKESEGYHÁZ	159
AZ ÚJVIDÉKI SZENT MIKLÓS-TEMLOM	160
AZ ÚJVIDÉKI VÁROSHÁZA	160
AZ ÚJVIDÉKI MÁRIA SZENT NEVE-TEMLOM	161
A TEKIJAI HAVAS BOLDOGASSZONY-TEMLOM	161
A MESZESFALVI (MESIĆI) MONOSTOR	162
IRODALOMJEGYZÉK	164
TARTALOM.....	166